

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი

ირაკლი ლორთქიფანიძე

**XX საუკუნის საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან -
ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე)
ცხოვრება და მოღვაწეობა**

სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა

„საქართველოს ისტორია“

სადოქტორო ნაშრომი შესრულებულია ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: სერგო ვარდოსანიძე,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, თეოლოგიის დოქტორი,
პროფესორი

თბილისი

2019

სარჩევი

ანოტაცია -----	3
Annotation -----	6
შესავალი -----	9
თავი I. ბიოგრაფიული ცნობები - (მღვდელმთავრობამდელი პერიოდი)	
1.1. ბიოგრაფიული ცნობები -----	21
1.2. თბილისის სასულიერო სემინარიაში -----	22
I.3. კიევისა და პეტერბურგის სასულიერო აკადემიებში -----	26
I.4. პედაგოგიური მოღვაწეობა -----	34
თავი II. ყოვლადსამღვდელო ანტონი - ეპისკოპოსი გორისა (1912-1917წ.წ.)----	43
თავი III. მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ღვაწლი საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში -----	66
III.1. საქართველოს საეგზარქოსო XX საუკუნის დამდეგს -----	66
III.2. ეპისკოპოსი ანტონი, ავტოკეფალიის აღდგენის მოთავე -----	77
თავი IV. ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი [1917-1918წ.] -----	98
თავი V. სასულიერო ჟურნალი „ახალი სიტყვა“ - ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის წინააღმდეგ -----	142
თავი VI. მკვლელობა თუ გარდაცვალება?! მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი -----	154
VI.1. ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის გარდაცვალების ვერსიები -----	154
VI.2. ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის (გიორგაძე) დაკრძალვა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში (სობორო) -----	172
VI.3. ანტირელიგიურ კამპანიას შეწირული ქუთაისის საკათედრო ტაძარი და მიტროპოლიტ ანტონის დაკარგული საფლავის ხვედრი -----	185
თავი VII. მიტროპოლიტ ანტონის ქადაგებათა ზოგადი მიმოხილვა -----	194

დასკვნა -----	202
დამოწმებული ლიტერატურა -----	213
დანართი -----	228

ანოტაცია

მიტროპოლიტი ანტონი (ერისკაცობაში ალექსი ლუკას ძე) გიორგაძე XIX საუკუნის 60-იან წლებსა და XX საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწეობდა. მისი, როგორც სასულიერო პირის, როლი საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიაში გამორჩეულია.

მიტროპოლიტი ანტონი გახლდათ განსწავლული, ღვაწლმოსილი პიროვნება და მრავალმხრივი მოღვაწე. იგი სასულიერო ხარისხში სამი ათეული წელი ემსახურა საქართველოს ეკლესიას.

მიტროპოლიტი ანტონი - ერისკაცობაში ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე, დაიბადა 1866 17 მარტს ქუთაისში.

1878-1882 წლებში სწავლობდა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, 1882-1888 წლებში - თბილისის სასულიერო სემინარიაში. 1889 წლის 12 თებერვალს ხელდასხმულ იქნა დიაკვნად, ხოლო 19 თებერვალს - მღვდლად. სხვადასხვა დროს ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლებში ასწავლიდა საღვთო სჯულს, საეკლესიო გალობასა და სხვ.

მამა ალექსი პარალელურად მუშაობდა სასულიერო გამომცემებად, იმერეთის საეპარქიო საბჭოს წევრად და მისი განყოფილების თავმჯდომარედ.

1903 წლიდან სწავლობდა ჯერ კიევის, ხოლო შემდეგ პეტერბურგის სასულიერო აკადემიებში, პარალელურად ჩაირიცხა საიმპერატორო არქეოლოგიის ინსტიტუტშიც. იყო საიმპერატორო არქეოლოგიური საზოგადოების წევრი.

1905 წელს, პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში სწავლის დროს, გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა მამა ალექსის წერილი, რომელიც ეხება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას.

1906 წელს მღვდელი ალექსი აღიკვეცა ბერად და ეწოდა სახელი ანტონი.

1907 წელს წარჩინებით დაამთავრა პეტერბურგის სასულიერო აკადემია, სადაც მღვდელმონაზონმა ანტონმა დაწერა სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“ [монашество въ Грузии до начала XIII века] და მიენიჭა ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი.

1907 წლის ივლისიდან მოღვაწეობდა ვიატკის სასულიერო სემინარიაში ინსპექტორის თანამდებობაზე.

1907 წლის 10 ნოემბერს გადაყვანილ იქნა სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორად.

1911 წლის 19 დეკემბერს არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგამე) ეპისკოპოსად გამოარჩიეს. 1912 წლის 15 იანვარს გორის ეპისკოპოსად დაასხეს ხელი და დაინიშნა საქართველოს ეგზარქოსის მესამე ქორეპისკოპოსად.

მეუფე ანტონს, როგორც ქორეპისკოპოსს, ხშირად უწევდა მონაწილეობა საქართველოს ეგზარქოსთან ერთად ღვთისმსახურებაში, ან მის ნაცვლად სხვადასხვა მნიშვნელოვან ღონისძიებაში. ამაზე მეტყველებს საარქივო თუ პერიოდიკის მასალები.

ეპისკოპოსმა ანტონმა 1912 წელს იმოგზაურა ფშავ-ხევსურეთში და შექმნა უნიკალური ნაშრომი „რელიგიურ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი ფშავ-თუშეთ-ხევსურეთი“ [„Религиозно-этнографический очерк Пшаво-Тушино-Хевсуретий“, 1914г.], რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალში¹ „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“, [Тифлис, 1914г.]. მის კალამს ეკუთვნის მრავალი ქადაგება-მოდღერება.

სხვადასხვა დროს იყო თბილისის საეკლესიო მუზეუმის კომიტეტის, საქართველოს სამისიონერო ცენტრის, სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძრის რესტავრაციის კომიტეტის წევრი, სიონის საკათედრო ტაძართან არსებული ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სახელობის ძმობის თავჯდომარე. ასევე იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ნამდვილი წევრი.

მიტროპოლიტ ანტონს ურთიერთობა ჰქონდა ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან. ესენი იყვნენ: ალექსანდრე ცაგარელი, იოსებ იმედაშვილი, სოსიკო მერკვილაძე, თედო სახოკია, პეტრე ბარათაშვილი, იპოლიტე ვართაგავა, გრიგოლ ვეშაპელი, ლელი ჯაფარიძე და სხვ.

1917 წელს იყო ჟურნალ „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“ რედაქტორი.

მეუფე ანტონი აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენაში. ის გახლდათ 1917 წლის 12 მარტს განხორციელებული ისტორიული

¹ რომლის თარგმანი (ფრაგმენტები) მოყვანილია ჩვენს ნაშრომში გვ.47-53 ხოლო, სრულად გამოქვეყნდება მომავალში.

მოვლენის, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის იდეის ერთ-ერთი ავტორი და განმახორციელებელი.

1917 წლის 8–17 სექტემბერს გამართულ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის პირველ საეკლესიო კრებაზე მეუფე ანტონი ქუთათელ მღვდელმთავრად დაადგინეს, ხოლო 14 ოქტომბერს, სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში, ეპისკოპოს ანტონს მიტროპოლიტის წოდება მიენიჭა. ძალზე მოკლე, თუმცა მნიშვნელოვანი და ნაყოფიერი გახლდათ მიტროპოლიტ ანტონის მღვდელმთავრობა ქუთაისის სამიტროპოლიტო კათედრაზე 1917-1918 წლებში.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, კირიონ მეორის მკვლელობიდან სამი თვის შემდეგ, 1918 წლის 18 სექტემბერს, ნაშუადღევს, 1 საათზე, ქუთაისის საეპისკოპოსო სახლში მოულოდნელად გარდაიცვალა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე).

გავრცელებული ვერსიით, ის მოწამლა ქალიშვილის - ალექსანდრა გიორგაძის ქმარმა, საკუთარმა სიძემ, ანატოლი ნიკოლოზის ძე რიდიგერმა.²

1918 წლის 24 სექტემბერს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე) ქუთაისის წმიდა დავით აღმაშენებლის სახელობის საკათედრო ტაძრის (სობოროს) ინტერიერში დაიკრძალა. აღნიშნული ტაძარი საბოლოოდ ათეისტურმა ხელისუფლებამ დაანგრია 1923-1924 წლებში და დიდი მღვდელმთავრის განსასვენებელიც დაიკარგა.

სადისერტაციო ნაშრომში საარქივო დოკუმენტებისა და შესაბამისი ლიტერატურის შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე გაშუქებულია შემდეგი საკითხები: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება, ქართველი ხალხის ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობისათვის და მისი აღდგენა, ალექსი გიორგაძის (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სხვადასხვა პერიოდი (ერისკაცობიდან მღვდელმთავრობამდე), მისი მოღვაწეობა ჯერ გორის, ხოლო შემდგომ ქუთაისის კათედრაზე, მისი მოულოდნელი და ტრაგიკული გარდაცვალება (მკვლელობის ვერსია) და სხვ.

² დესერტაციაში განხილულია გარდაცვალების სხვა ვერსიებიც, იხ. გვ.154-171.

Annotation

Metropolitan Antony (Alex the son of Luke) Giorgadze lived a very prominent spiritual life in the period of 60-s of XIX and the first part of XX . His role as a clergyman in the history of Georgian Apostolic Orthodox Church was very distinctive.

Metropolitan Antony was a well-educated, respectful person. He was in service of Georgian Apostolic Orthodox Church for many years.

Metropolitan Antony- Alex Giorgadze was born on the 17th of March, 1866.

In 1878-1882 he studied in the Theological Institution, in Kutaisi. In 1882-1888 he graduated from the Tbilisi Theological Seminary. He was ordained as a deacon on the 12th of February, 1889 and then as a priest on the 19th of February. At different times he taught chanting, faith and other subjects in theological institutions.

He worked as an inspector of theology, was a member of Imereti Diocesan Council and presided its department.

From 1903 he went to the theological academies of Kiev and St. Petesburg, he also entered the Imperial Institute of Archaeology and became the member of Imperial Archaeological Society.

In 1905, when he studied in the Theological Academy of St. Petersburg, father Alex's article was published in the newspaper "Iveria", concerning the restoration of autocephaly.

In 1906 father Alex took monastic vows and became the monk. He was called Antony.

In 1907 he graduated from the Theological Academy of St. Petersburg with excellence. His paper of Masters Degree was the following: "Georgian Monasticism until the Beginning of XIII Century", [монашество въ Грузии до начала XIII века], he was awarded the degree of the Candidate of Theology.

From 1907, July he worked in the Theological Academy of Viatski as an inspector.

He was appointed as an inspector at Smolentski Theological Academy on the 10th of November, 1907.

In December 19, 1911 archimandrite Antony (Giorgadze) was selected as a bishop. In January 15, 1912 he became the bishop of Gori, and was appointed as the 3rd suffragan bishop of the Exarch of Georgia.

His Grace Antony, as a suffragan, often had to take part in church service together with the exarch of Georgia. A lot is written in the considerable number of archives and periodicals. Bishop Antony went to Pshav-Khevsureti in 1912. He is the author of many pieces of preaching and an unique paper of "Religious-Ethnographical work: Pshavi-Tusheti-Khevsureti" [„Религиозно-этнографический очерк Пшаво-Тушино-Хевсуретий“, 1914г. The paper was published in the journal ³ „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“, Тифлис, 1914г.].

In different years he was the member of the Committee of Tbilisi Ecclesiastical Museum , Georgian Missionary Centre, member of Svetitskhoveli Renovation Committee, he presided the brotherhood of Tbilisi Sioni Cathedral. He was also the member of Society for the Spreading of Literacy among Georgians.

Metropolitan Antony had close relations with Georgian public figures: Al. Tsagareli, Ioseb Imedashvili, Sosiko Merkviladze, Tedo Sakhokia, Petre Baratashvili, Ipolite Vartagva, Grigol Veshapeli, Lali Japharidze etc.

In 1917 he was the editor of the journal „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“.

His Grace Antony intensively participated in the restoration of autocephaly of the Georgian Orthodox Church, March 12, 1917.

He was appointed as a hierarch at the first ecclesiastical council September 8-17, 1917. On the 14th of October he was awarded the degree of metropolitan. His work as an archbishop of Kutaisi (1917-1918) was very short but very important.

Three months later after the assassination of Catholicos-Patriarch of all Georgia, Kirion II , archbishop Antony unexpectedly died in the episcopal house of Kutaisi, on 18th of September, 1918 at 1 p.m.

According to the wide-spread version he was poisoned by his son-in-law, his daughter, Alexandra Giorgadze's husband Anatoly Ridiger.

³ One part of the translation is presented in the paper p. 47-53 full version will be later published.

In September 24, 1918 he was buried in Kutaisi, in the yard of Cathedral of St. David the Builder (Soboro). The church was later demolished by the atheist Soviet government, 1923-1924. Thus, his grave got lost.

Based on the archives and scientific literature the dissertation paper covers the following issues: Abolition of Autocephaly of Georgian Orthodox Church, restoration and fight of Georgian people for the independence of Georgian church, various periods of the life of archbishop Antony, his work, tragic death etc.

შესავალი

ქართული ისტორიოგრაფიის თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კვლევა მეტად აქტუალურია. ამ მხრივ მნიშვნელოვან ყურადღებას იმსახურებს იმ სასულიერო პირთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლა, რომლებიც ჰქმნიდნენ ჩვენი ეკლესიის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას და ხშირ შემთხვევაში იბრძოდნენ შინაურ თუ გარეშე მტერთაგან მის გადასარჩენად და დასაცავად, ჩვენ მიერ აღებული საკვლევი პერიოდი ურთულესი ეტაპია საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაში. სირთულე გამოწვეული იყო XIX საუკუნეში სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო დამოუკიდებლობის დაკარგვით.

მსოფლიოს მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის მოციქულთა მიერ დაარსებულ საქართველოს ეკლესიას საპატიო ადგილი ეკავა.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას უმძიმესი შედეგები მოუტანა ავტოკეფალიის გაუქმებამ.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია XIX საუკუნის დასაწყისისათვის ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიის სახით იყო წარმოდგენილი.

აღმოსავლეთ საქართველო მცხეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციაში შედიოდა, ხოლო დასავლეთ საქართველო აფხაზთა ანუ ლიხთ-იმერეთის კათალიკოსს ემორჩილებოდა.

1811-1814 წლებში საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ორივე საკათალიკოსო მსოფლიო საეკლესიო სამართლის კანონების უხეში დარღვევით იქნა გაუქმებული. ავტოკეფალიის წართმევის შემდეგ თვითმმართველი საქართველოს სამოციქულო ეკლესია იქცა რუსეთის ეკლესიის ნაწილად.

„ქართველთა მართლმადიდებელი ნაწილი რად უნდა იყოს ისე დამცირებული, აზუჩად აგდებული, რომ თავისი სარწმუნოება თავისუფლად, ქართულად ვერ აღიაროს, თავისი ეკლესია, სამოციქულო და ავტოკეფალური, მისი ნუგეშინისმცემელი ვერ იყოს და თავისი მღვდელმთავარი ქართულ ენაზე ღვთისმსახურებისათვის მოუცლელი იქნას“ - წერდა გაზეთი „ივერია“ (ივერია, №295, 1904:1).

ყველა მიიჩნევდა, რომ ავტოკეფალიის გაუქმებიდან მის აღდგენამდე პერიოდი, 106 წელი, იყო ივერიის ეკლესიის ობლობისა და მონობის ხანა.

ქართველი ერი არასოდეს შეჰგუებია სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო დამოუკიდებლობის დაკარგვას, მისი აღდგენისათვის იბრძოდა საერო და სასულიერო ხელისუფლების წარმომადგენელთა გამორჩეული ნაწილი, მათ შორის ეპისკოპოსი (შემდგომ მიტროპოლიტი) ანტონი.

მიტროპოლიტ ანტონის ინიციატივით გამართულ შეხვედრაზე გადაწყდა 1917 წლის 12 მარტს, სვეტიცხოველში საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის გამოცხადება.

ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ ახალი ეტაპი დაიწყო საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში.

როგორც აღვნიშნეთ, XIX-XX საუკუნე საქართველოს ეკლესიისათვის ერთ-ერთი უმძიმესია. სამწუხაროდ, ცენზურის პირობებში (XIX ს. რუსეთის, ხოლო XX ს. ბოლშევიკურ-ათეისტური ხელისუფლების დროს) ქართველ ისტორიკოსებს არ ეძლეოდათ შესაძლებლობა ობიექტურად შეესწავლათ აღნიშნული პერიოდი.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან უკვე ინტენსიურად მიმდინარეობს საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კვლევა, შესწავლილ იქნა და მონოგრაფიების სახით გამოიცა ცნობილი სასულიერო პირების (ნაწილის) ცხოვრება და მოღვაწეობა, ასევე ქვეყნდება სამეცნიერო სტატიები.

სამწუხაროდ, XIX-XX საუკუნის თვალსაჩინო მოღვაწის, მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ცხოვრება და მოღვაწეობა სათანადოდ დღემდე შეუსწავლელია. შესაბამისად, მას არ იცნობს ქართული საზოგადოება და საქართველოს ეკლესიის წარმომადგენელთა დიდი ნაწილი. მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლა დღემდე საგანგებო კვლევის საგანი არ გამხდარა.

სადისერტაციო ნაშრომში საარქივო დოკუმენტებისა და შესაბამისი ლიტერატურის შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე გაშუქებულია შემდეგი საკითხები: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებისა და მისი აღდგენისათვის ბრძოლის მნიშვნელოვანი საკითხები და ალექსი გიორგაძის (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი)

ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სხვადასხვა პერიოდი (ერისკაცობიდან მღვდელმთავრობამდე), მოღვაწეობა ჯერ გორის, ხოლო შემდგომ ქუთაისის კათედრაზე, მისი მოულოდნელი და ტრაგიკული გარდაცვალება (ვერსიები) და სხვ.

საარქივო და სამუზეუმო დოკუმენტების, საისტორიო წყაროებისა და ლიტერატურის ზოგადი მიმოხილვა

ა) წყაროების მიმოხილვა.

მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ საქართველოს არქივებსა და სიმველეთსაცავებში (მუზეუმებში) დაცულია არაერთი ისტორიული დოკუმენტი.

საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო ეროვნული არქივის ფონდებში: „საქართველოს ეგზარქოსის კანცელარია“ (ფონდი №488), „საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა“ (ფონდი №489), კირიონ II-ის (გიორგი სამაგლიშვილის) პირადი ფონდი (№1458) და სხვ.

მიტროპოლიტ ანტონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის სხვადასხვა პერიოდის მასალები დაცულია ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის №21 ფონდში - „იმერეთის ეპარქიის კანცელარია“.

საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცული უნიკალური დოკუმენტებიდან ჩვენთვის საინტერესოა საქმეები: №119; №886.

უნიკალური მასალებია დაცული ქუთაისის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, ხელნაწერთა განყოფილებაში დაცულია „იმერეთის ეპარქიის“ (ფონდი №6861), „გელათის მონასტრის“ (ფონდი №6466), „მოწამეთის მონასტრის“ და სხვა არქივები.

ჩვენთვის საკვლევი თემის შესახებ საინტერესო მასალებს ვპოულობთ კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, კირიონ სამაგლიშვილის (№57), კალისტრატე ცინცაძის (საქმე №97), ამბროსი ხელაიას (საქმე №196), ვასილ კარბელაშვილის (საქმე №266; №269; №872) საარქივო მასალებში. ფონდებში დაცულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ხელნაწერი, რომელიც ეხება მიტროპოლიტ ანტონს.

გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში დაცულია დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის დღიურები და სხვ.

არქივებში დაცულია მრავალფეროვანი მასალა - სასულიერო და საერო პირთა ბიოგრაფიები, ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, ცნობები ეკლესია-მონასტრების შესახებ, მათში დაცული ქონების ნუსხები და სხვ.

ალექსი გიორგაძის (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) შესახებ მასალები დაცულია ასევე რუსეთის ფედერაციის შემდეგ არქივებში: Центральный государственный исторический архив Санкт-Петербурга (фонд 277); Российский государственный исторический архив (фонд 802 и др.); Центральный государственный архив Кировской области (ЦГАКО); где сохранился фонд Вятской духовной семинарии; Отдел рукописей Российской национальной библиотеки.

ხშირ შემთხვევაში პირველწყაროს მნიშვნელობას იძენს იმდროინდელი როგორც ქართულ, ასევე რუსულ პერიოდიკაში გამოქვეყნებული მასალები („ივერია“, „დროება“, „საქართველო“, „სახალხო გაზეთი“, „ცნობის ფურცელი“, „ჩვენი ქვეყანა“, „თეატრი და ცხოვრება“, და სხვ.), განსაკუთრებით საეკლესიო გამოცემებში: „საქართველოს საეგზარქოსოს სასულიერო მახარობელი“, „Духовный Вестник Грузинскаго Экзархата“, „მწყემსი“, „შინაური საქმეები“, „სვეტიცხოველი“, „ახალი სიტყვა“ და სხვ.

ასევე მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს მემუარები, რომელთაგან უნდა მოვიხსენიოთ: დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის, მღვდელ ვასილ (შემდგომში ეპისკოპოსი სტეფანე) კარბელაშვილისა და იპოლიტე ვართაგავას მოგონებები.

ბ) ისტორიოგრაფიული მიმოხილვა.

მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ ცნობები მხოლოდ რამდენიმე წიგნსა და კვლევაშია განხილული.

ერთ-ერთი პირველი ქართველი მკვლევარი, რომელმაც XIX-XX ს. მოღვაწე ქართველ სასულიერო პირთა ბიოგრაფიული ცნობები გამოაქვეყნა, იყო **ზაქარია ჭიჭინაძე**. მან 1916 წელს გამოსცა ნაშრომი: „ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ღოდობერიძე და ქართული სტამბა 1627-1913წ.“ (თბ., 1916 წელი), რომელშიც დაბეჭდილია გორის ეპისკოპოს ანტონის ბიოგრაფია (300-303გვ.). ავტორი გამოყენებულ წყაროებს არ იმოწმებს და გარკვეული ლაფსუსებია გაპარული. მაგალითად: არასწორადაა დასახელებული სასულიერო

აკადემიაში ჩაბარებისა და მისი დასრულების წლები, ასევე ეპისკოპოსად კურთხევის წელი.

მოსე ჯანაშვილი წიგნში „მისი უწმიდესობა კირიონი, უნეტარესი და უკეთილმსახურესი კათალიკოზ-პატრიარქი ყოვლისა საქართველოსა“, (თბ., 1917წ. გვ.6). ავტორი 1917 წლის 12 მარტს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მოთავედ მიტროპოლიტ ანტონს ასახელებს.

ჩვენი საკვლევი თემის შესახებ საინტერესო მასალას შეიცავს **იპოლიტე ვართაგავას** მოგონებები „ჩემი სკოლის ამხანაგები, მოწაფეები და მეგობრები“, (თბ., 1948 წ.) იპ. ვართაგავა, ფერისცვალების მონასტერში ეპისკოპოს ანტონთან 1917წ. მარტში გამართულ შეხვედრას ესწრებოდა. მოგვითხრობს, თუ რა პირობებში ხდებოდა მოლაპარაკებები, როგორ უნდა განხორციელებულიყო ეპისკოპოს ანტონის გეგმა და აღდგენილად გამოცხადებულიყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია.

1964 წელს გამოქვეყნდა ვაჟა-ფშაველას „პუბლიცისტური და ეთნოგრაფიული წერილები“, (ტომი IX, თბ., 1964). მათ შორისაა ვაჟა-ფშაველას მიერ 1914 წელს დაწერილი კრიტიკული შენიშვნა: „ეპისკოპოს ანტონის აზრი ფშავ-ხევსურთა სარწმუნოებაზე“, (357-360გვ.).

ისტორიკოს **სერგო ვარდოსანიძის** ავტორობით, 1994 წელს გამოიცა წიგნი „კირიონ II - უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი (1917-1918) ცხოვრება და მოღვაწეობა“ (ოზურგეთი, 1994წ). მე-17 გვერდზე ავტოკეფალიის აღდგენის მოთავეებს შორის იხსენიება ანტონ ქუთათელიც.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქების კირიონის, ლეონიდეს, ქრისტეფორეს, კალისტრატეს და სხვათა, ასევე მღვდელმთავართა დიდი ნაწილის შესახებ ბიოგრაფიული ცნობები მოცემულია **ზვიად ჟვანიას** (ამჟამად დეკანოზი ზინობი) ნაშრომში „საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქნი და მღვდელმთავარნი 1917 წლიდან“, (ქუთაისი, 1994წ.) 68-ე გვერდზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია; ასევე ორ ადგილას დაბეჭდილია მისივე ფოტო. ავტორს ბიოგრაფიული ცნობების შედგენისას გამოუყენებია ზ.ჭიჭინაძის წიგნი „ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ლოღობერიძე და ქართული

სტამბა 1672-1913 წ.წ.“. ასევე კ.კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის კ. ცინცაძის ფონდი N107.

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიას მიემღვნა პროფესორ **სერგო ვარდოსანიძის** დისერტაცია, რომელიც ცალკე წიგნადაც გამოქვეყნდა 2001 წელს - „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1952 წლებში“. ნაშრომში 254-255-ე გვერდებზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის ბიოგრაფია.

2001 წელს **მთავარეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის** რედაქტორობით გამოიცა წიგნი „უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე, ჩემი მოგონებებიდან“ (თბილისი, 2001). მასში საუბარია 1917 წელს ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ხელმძღვანელობით საქართველოს ეკლესიის დელეგაციის პეტერბურგში ვიზიტისა და მოლაპარაკებების შესახებ.

საინტერესო მასალებს შეიცავს **ქეთევან პავლიაშვილის** მონოგრაფია „საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია (1800-1945)“, (თბილისი, 2008). ნაშრომში განხილულია რუსი ეგზარქოსების პოლიტიკა საქართველოში; საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის გამოცხადება და სხვ.

2008 წელს **გიორგი მჭედლიძისა და მერაბ კეზევაძის** ავტორობით გამოიცა წიგნი „ქუთაის-გაენათის ეპარქია (ისტორია და თანამედროვეობა)“ (ქუთაისი, 2008). წიგნი დაყოფილია თავებად. მეხუთე თავში, 420-424-ე გვერდებზე, მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონის მოღვაწეობა ქუთათელის კათედრაზე, აღნიშნული პერიოდის განხილვისას გამოყენებულია მრავალრიცხოვანი საარქივო მასალა.

2010 წელს **მერაბ კეზევაძის** ავტორობით გამოიცა წიგნი „ეგზარქოსობისდროინდელი იმერეთის ეკლესიები და მღვდლები“ (ქუთაისი, 2008). წიგნში წარმოდგენილია ეგზარქოსობის პერიოდში იმერეთში აგებული ეკლესიები და მასში მოღვაწე სასულიერო პირების მღვდლად მსახურების ქრონოლოგია. 159-236-ე გვერდებზე მოცემულია პირთა გეოგრაფიული (სამსახურო) საძიებელი, 171-ე გვერდზე იხსენიება ქუთაისის სასაფლაოს (ძელქვიანის) მთავარანგელოზის ეკლესიის მღვდელი

ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე. წიგნი ქუთაისის ცენტრალურ არქივსა და საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივში დაცული მასალების მიხედვითაა შედგენილი.

2010 წელს პროფესორმა **სერგო ვარდოსანიძემ** გამოაქვეყნა შესანიშნავი ნაშრომი „ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეებში)“. (თბილისი, 2010). წიგნში მდიდარი საარქივო მასალების საფუძველზე წარმოჩენილია XX-XXI საუკუნეების ქართველი მღვდელმთავრების ბიოგრაფიული მატიაზე. 94-97-ე გვერდებზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ბიოგრაფია.

2010 წელს **ლევან ტყეშელაშვილის** ავტორობით გამოიცა წიგნი „მოწამეთა“ (ქუთაისი 2010). წიგნში მოცემულია მოწამეთის მონასტრის შესახებ საინტერესო ცნობები, 47-ე გვერდზე კი არის ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცული დოკუმენტი, მიწერილი მოწამეთის მამათა მონასტრის წინამძღვრის, არქიმანდრიტ ნესტორისადმი (ყუბანეიშვილი) ანტონ ქუთათელის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით.

2012 წელს **გიორგი მაჩუროშვილისა და ლუარსაბ ტოგონიძის** ავტორობით გამოიცა წიგნი „XVIII-XX საუკუნეში მოღვაწე სასულიერო პირთა ცხოვრება და მოღვაწეობა“, (თბილისი, 2012). მასში 265-273-ე გვერდებზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია და ოთხი ფოტო. სამწუხაროდ ავტორებს გამოყენებული წყაროები არ აქვთ მითითებული.

გოჩა საითიძის წიგნი „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი (ხელაია) ეპისკოპოსის მემკვიდრეობა“ გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა, ბიოგრაფიული ცნობები, კომენტარები და საძიებელი დაურთო გოჩა საითიძემ, (თბილისი, 2012). წიგნში საუბარია 1905 წლის ბოლოს ეპისკოპოსების კრიონისა და ლეონიდეს პეტერბურგში ვიზიტისა და ილია ჭავჭავაძესთან ერთად სინოდის ობერ-პროკურორ ა. ობოლენსკისთან მოლაპარაკებების შესახებ.

2013 წელს გამოვიდა დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის წიგნი „მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან“ (თბილისი, ლიტერატურის მუზეუმი, 2013). წიგნში მოცემული მასალები უმნიშვნელოვანესია იმ მხრივ, რომ მრავალგზისაა საუბარი მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელზე, ხოლო 99-100-ე გვერდებზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონის მკვლელობის ვერსია.

2014 წელს პროფესორ **სერგო ვარდოსანიძის** ავტორობით გამოვიდა წიგნი „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ II (1855-1918 წ.წ.),“ (თბილისი, 2014). წიგნში არაერთგზისაა საუბარი მიტროპოლიტ ანტონის შესახებ; ხოლო 162-167-ე გვერდებზე მოცემულია ბიოგრაფია.

2014 წელს პროფესორ **სერგო ვარდოსანიძის** ავტორობით გამოვიდა წიგნი „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე (1861-1921წ.წ.),“ (თბილისი, 2014). წიგნში მრავალ ადგილზე საუბარია მიტროპოლიტ ანტონის შესახებ, 167-ე გვერდზე მოცემულია ჯგუფური ფოტო, სადაც მღვდელმთავართა შორის არის მიტროპოლიტი ანტონიც.

2014 წელს პროფესორ **ლევან ტყეშელაშვილის** ავტორობით გამოიცა წიგნი „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის ისტორიის ძირითადი საკითხები“(ქუთაისი 2014 წ). მეხუთე თავში - „ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისა და მისი საერთაშორისო აღიარებისათვის“ - რამდენიმე გვერდზე მიტროპოლიტ ანტონზეც არის საუბარი (გვ.298).

2015 წელს გამოიცა წიგნი „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ენციკლოპედია I,“ (თბილისი, 2015. მთავარი რედაქტორი **ზაზა აბაშიძე**). 237-238-ე გვერდებზე მოცემულია ს.ვარდოსანიძისა და გ.მაჩურიშვილის მიერ შედგენილი მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ბიოგრაფიული ცნობები. წყაროები არ არის მითითებული.

ორიოდე წლის წინ გამოვიდა **ნინო შიოლაშვილისა და ირინა არაბიძის** შესანიშნავი ნაშრომი „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის ჟურნალები“, (თბილისი, 2017). წიგნი დაწვრილებით აშუქებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდგომ დროებითი მმართველობის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებს. მასში, ძირითადად საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, გამოქვეყნებულია არაერთი საერო და სასულიერო პირის მოკლე ბიოგრაფია, 301-302-ე გვერდებზე მოცემულია მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის ბიოგრაფია, სადაც დაბადების თარიღად 1866 წლის ნაცვლად მოცემულია 1867 წელი. ეს არ გახლავთ ავტორთა შეცდომა, არამედ საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულ

მანქანაზე ნაბეჭდ ერთ-ერთ დოკუმენტში (№119.ფ27) შეცდომით ანტონის დაბადების თარიღად მოცემულია 1867 წელი.

დასახელებული წყაროები ეყრდნობა საარქივო დოკუმენტებსა და სამეცნიერო ლიტერატურას. მასში მიტროპოლიტ ანტონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ზოგიერთი ასპექტია განხილული, ძირითადად შემოიფარგლება ბიოგრაფიული ცნობებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ XIX-XX საუკუნეების თვალსაჩინო მოღვაწის, მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ცხოვრება და მოღვაწეობა დღემდე საგანგებო კვლევის საგანი არ გამხდარა.

მიტროპოლიტ ანტონის მოღვაწეობის სიღრმისეული შესწავლა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს თანამედროვე ეტაპზე. იგი იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტის ერთ-ერთი ავტორთაგანი და კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის თანამებრძოლი, რომელიც 1918 წელს გაურკვეველ ვითარებაში გარდაიცვალა. აქედან გამომდინარე აქტუალურია მღვდელმთავრის ცხოვრების შესწავლა.

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია დღესაც, როგორც წარსულში, მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგას. არაერთი საკითხია შესასწავლი, მათ შორის უცნობი სასულიერო პირების ცხოვრება და მოღვაწეობა.

საკვლევი თემის აქტუალობა.

სადისერტაციო თემის „XX საუკუნის საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან - ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე) ცხოვრება და მოღვაწეობა“ აქტუალობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ მიტროპოლიტი ანტონი იყო საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის XIX-XX საუკუნის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოღვაწე.

მას მოღვაწეობა იმ დროს მოუხდა, როცა გაუქმებული იყო საქართველოში საერო და საეკლესიო დამოუკიდებლობა. რუსეთის იმპერიის მესვეურთა მიერ განხორციელებულმა ანტიკანონიკურმა ქმედებებმა განსაკუთრებით უარყოფითად საქართველოს უძველეს სამოციქულო ეკლესიაზე.

თბილისის სასულიერო სემინარიის სტუდენტი ალექსი გიორგაძე (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) თვითმხილველი იყო იმ მძიმე მოვლენებისა.

წარმოდგენილი სადოქტორო სადისერტაციო ნაშრომის აქტუალობა გამოიხატება იმაში, რომ მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის შესახებ მომზადებული ნაშრომი არის პირველი ცდა შეძლებისდაგვარად წარმოაჩინოს მივიწყებული მღვდელმთავრის უდიდესი ღვაწლი. შეუძლებელია XX საუკუნის საქართველოს ეკლესიის ისტორიის სრულყოფილად შესწავლა მიტროპოლიტი ანტონის ღვაწლის გარეშე.

ნაშრომი დახმარებას გაუწევს საქართველოს ეკლესიის ისტორიით დაინტერესებულ პირებსა და ფართო საზოგადოებას.

ნაშრომის (კვლევის) მეცნიერული სიახლე.

სადოქტორო სადისერტაციო ნაშრომში გამოკვლეულია მიტროპოლიტ ანტონის ცხოვრება და მოღვაწეობა.

სადისერტაციო ნაშრომი არის პირველი ცდა, შეძლებისდაგვარად გააცოცხლოს ჩვენის ერისა და ეკლესიის წინაშე გაწეული ღვაწლი მივიწყებული მღვდელმთავრის ანტონ ქუთათელისა.

ნაშრომში მოცემული მასალები ეყრდნობა მრავალრიცხოვან საარქივო დოკუმენტსა და სამეცნიერო ლიტერატურას.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა.

სადისერტაციო ნაშრომი „XX საუკუნის საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან - ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე) ცხოვრება და მოღვაწეობა“ წარმოადგენს XIX საუკუნის 60-იან წლებსა და XX საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე, გამორჩეული სასულიერო პირის, ანტონ გიორგაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერას.

ნაშრომს გააჩნია პრაქტიკული ღირებულება:

1. ნაშრომი ეყრდნობა მრავალფეროვან საარქივო დოკუმენტებს, სამეცნიერო ლიტერატურასა და მე-19-მე-20 ს.ს. პერიოდიკის მასალებს, აქედან გამომდინარე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სამეცნიერო-კვლევით პროცესში.

2. ნაშრომი დახმარებას გაუწევს საქართველოს ისტორიისა და საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიის (XIX-XX ს.ს.) შესწავლით დაინტერესებულ პირებს.
3. ნაშრომი დახმარებას გაუწევს სასულიერო სასწავლებლების პედაგოგებსა და სტუდენტებს.
4. ნაშრომში მოცემული მასალა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სამეცნიერო პუბლიკაციების მომზადებისას.
5. ნაშრომს დანართის სახით წარმოდგენილია ფოტოები, ასევე სიტყვები და ქადაგებები, საარქივო დოკუმენტები, რომელთა დიდი ნაწილი პირველად ქვეყნდება.

კვლევის მეთოდები.

სადისერტაციო ნაშრომი ეფუძნება ისტორიის კვლევის თანამედროვე მეთოდოლოგიას, რაც გულისხმობს საკვლევი თემის ირგვლივ არსებული დოკუმენტური თუ სხვა სახის წყაროების (საარქივო, სამუზეუმო, ისტორიოგრაფია, პერიოდიკა) მოძიებას. საკითხის შესწავლისას გამოვიყენეთ ადგილობრივი და ისტორიულ-შედარებითი ანალიზის მეთოდები.

სამეცნიერო ნაშრომის მიზანია:

სადისერტაციო ნაშრომის უმთავრესი მიზანია მონოგრაფიულად შევისწავლოთ მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა, საგანგებოდ გამოვიკვლიოთ მისი დამსახურება საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წინაშე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მღვდელმთავრის ღვაწლი 1917 წლის 12 მარტის საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში.

ქრონოლოგიური ჩარჩო. სადისერტაციო ნაშრომის ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს (1866-1918 წლებს).

თავი I. მღვდელმთავრობამდელი პერიოდი.

I.1. ბიოგრაფიული ცნობები.

საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის ცაზე ბევრი შუქურა ვარსკვლავი ამოციმციმებულა და ეკლესიის თავი საუცხოოდ მოუჭედავს!

ამ ცის კაბადონზე მოციმციმე ვარსკვლავთა შორის ერთ-ერთია მიტროპოლიტი ანტონ გიორგაძე.

მიტროპოლიტი ანტონი - (ერისკაცობაში ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე) დაიბადა 1866⁴ წლის 17 მარტს, ქ. ქუთაისში, მედავითნის ოჯახში.

უნდა აღინიშნოს დაბადების თარიღთან დაკავშირებული რამდენიმე შენიშვნა:

ა) 1916 წელს ზ. ჭიჭინაძის მიერ გამოცემულ წიგნში: „ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ღოღობერიძე და ქართული სტამბა 1627-1913წ.“-თბ., 1916 წ., რამდენიმე უზუსტობაა. მაგალითად არასწორადაა დასახელებული: მამა ალექსის სასულიერო აკადემიაში ჩაბარებისა და მისი დასრულების წლები, ასევე არქიმანდრიტ ანტონის ეპისკოპოსად კურთხევის წელი.

ბ) 1917 წლის გაზეთ „საქართველოში“ (№218, გვ.3) დაბეჭდილია მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია, სადაც დაბადების თარიღად შეცდომით დასახელებულია 1877 წელი.

გ) საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულ ერთ-ერთ დოკუმენტში (№119. ფ.27) მისი დაბადების თარიღად მოცემულია 1867 წელი.

დ) ზემოთ დასახელებული დოკუმენტიდან გამომდინარე (ვგულისხმობთ, საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, საქმე №119. ფ.27), წიგნში: „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (თბილისი, 2016 გვ. 301). დაბადების თარიღად შეცდომით მოცემულია 1867 წელი.

⁴ ქუთაისის წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის მეტრიკულ წიგნში დეკანოზ იეროთეოს ნიკოლაძის მიერ გაკეთებული ჩანაწერის მიხედვით მიტროპოლიტი ანტონი 1918 წელს იყო 52 წლისა (ქცსა, ფონ. №26. ს.278), აღნიშნული საარქივო დოკუმენტის შედეგად დადგინდა, რომ ალექსი გიორგაძე (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) დაბადებულია 1866 წელს.

ალექსის მამა, მედავითნე ლუკა ვასილის ძე გიორგაძე, ადრე გარდაიცვალა და პატარა ალექსი დედამ, ნატალია როსტომის ასულმა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში მიაბარა (ჭიჭინაძე, 1916:300), სადაც 1878-1882 წლებში სწავლობდა.

I.2. თბილისის სასულიერო სემინარიაში.

ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის დასრულების შემდეგ, 1882 წელს ალექსი გიორგაძემ სწავლა განაგრძო თბილისის სასულიერო სემინარიაში.

აღსანიშნავია, რომ ობლად დარჩენილ ალექსის ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელსა და თბილისის სასულიერო სემინარიაში იმერეთის ეპისკოპოსი გაბრიელი (ქიქოძე) პატრონობდა (საქართველო, №218, 1917:), ამას ადასტურებს 1917 წლის 20 ოქტომბრით დათარიღებული ერთ-ერთ დოკუმენტი, რომელშიც აწ უკვე მიტროპოლიტი ანტონი ნეტარხსენებულ იმერეთის ეპისკოპოს გაბრიელს თავის აღმზრდელს უწოდებს (ქცა, ფ. 21.ად.1. საქმე №26316).

კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე მოგონებებში წერს: „მოვინდომე სემინარიაში წასვლა, მაგრამ გზა არ ვიცოდი, კითხვაც ვერავის გაუბედე. წირვის შემდეგ გიგო შენგელიას (რომელსაც ორი წლით ჩემზე ადრე ჰქონდა გათავებული სასწავლებელი და რომელიც მესამედ მოსულიყო ტფილისში ეგზამენების ჩასაბარებლად) ეთქვა ალექსი გიორგაძისთვის (შემდეგ ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი), რექტორს ვთხოვოთ, მოგვცეს ბინა და ხარჯი სემინარიაში, რადგანაც ობლები ვართ და ფული არა გვაქვსო. მოეკითხათ ახლად ჩამოსულებში, თუ ვინ იყო კიდევ ობოლი; ასეთი აღმოჩენილიყო იოსებ ლალიაშვილი (შემდეგ რექტორი ჩუდეცკი რომ მოკლა), სამნივე მისულიყვნენ რექტორთან, იმას დაეწერა თხოვნის შავი [ვარიანტი] და ეთქვა, გადაწერეთ და მომართვითო. შემდეგ ეკითხა: а где тот, маленький плакса? - უთხარით იმასაც, მომცეს თხოვნაო. გადავწერეთ, მიუტანეთ და მივიღეთ ბრძანება, ამ წამში გადმოვბარგდით სემინარიის შენობაშიო. „გადმოვბარგდით“! თუმცა არავითარი ბარგი, გარდა თითო წყვილი საცვლებისა, ჩვენ არ მოგვეპოვებოდა. რექტორმა ჩვენი თავი ჩააბარა ეკონომს სოლომონ შოშიაშვილს (შემდეგში დეკანოზი, მთავარხუცესი). მამა სოლომონმა

მოგვათავსა ერთ სუფთა ოთახში და გვითხრა: ჩემთან ჩამოდით ხოლმე დილა-სადამოთი ჩაისათვის, ხოლო ორ საათზე სადილისთვის. ჩაიზე გვაძლევდა თეთრ პურსა და ყველს, სადილათ კი - კიტრებს, ყველს, კოტლეტებს და ბალსა. ჩვენ იმერები, ფრიად კმაყოფილნი ვიყავით თეთრი პურითა და კოტლეტებით, მაგრამ ლაღიაშვილი ბუზღუნებდა - ეკონომი გვატყუებს, ჩვენ წვნიანსაც უნდა გვაძლევდესო.

„გამოცდების დაწყების უწინარეს გაგვყვეს ორ ჯგუფად - პირველს შეადგენდა ტფილისის, გორისა და სენაკის სასწავლებელში კურსდამთავრებულები, მეორეს ქუთაისის, ოზურგეთის და თელავის მოწაფეები“ (ქავთარია, 2010:251).

ამ დროს თბილისის სასულიერო სემინარიაში მკაცრად სდევნიდნენ ქართველ პედაგოგებსა და სტუდენტებს.

არკადი ხუნდაძე მემუარებში წერს: „ჩვენს სემინარიაში სწარმოებდა ნაციონალურ-შოვინისტური დევნა ქართველებისა და ქართველურისა. ინსპექტორი კუვშინსკი, კაცი ფიცხელი და ცოფიანი, დღე და ღამ გაცხარებული დაწანწალებდა და დაეძებდა ქართულად ნაწერსა და ნაბეჭდ სიტყვებს, რომ მოესპო, გაექრო. სად უნდა დაგვემალა ქართული წიგნი, რომ მათ არ მიეგნოთ. ერთ კვირა დღეს, სემინარიელ ყმაწვილებს ექვთიმე ხელაძემ ქართული წიგნები გვაჩუქა, ჩვენ ეს წიგნები შკაფს უკან დავმაღეთ, მეორე დღეს არც ერთი არ დაგვხვდა, მოესპოთ, წაეღოთ“ (ხუნდაძე, 1932:6).

იმპერიულ ინტერესებს ემსახურებოდნენ მეფისნაცვალი დონდუკოვ-კორსაკოვი, საქართველოს ეგზარქოსი პავლე ლებედევი და კავკასიის განათლების მზრუნველი კირილე იანოვსკი, რომელეთაც უპირისპირდებოდნენ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მესვეურნი ილია ჭავჭავაძის ხელმძღვანელობით (ვარდოსანიძე, 2010:94).

„მეოთხე კლასში სწავლობდნენ ბესარიონ ხელაია (შემდეგ კათოლიკოზი ამბროსი), სილიბისტრო ჯიბლაძე, ისიდორე რამიშვილი, ბართლომე მოსეშვილი, სპირიდონ გორდულაძე, ივანე გიორგაძე, ვალოდია პოპოვი, ალექსანდრე და კონსტანტინე ჟორდანიები, პეტრე ჭარაია და მრავალი თვალსაჩინო მოწაფეები. თითოეული მათგანი ხელმძღვანელობას გვიწევდა და გვეხმარებოდა პირველ კლასელებს. მაგ., სპირიდონ ვირსელაძეს (შემდგომში პროფესორი, ექიმი) მფარველი იყო ა. ჟორდანი, ალექსი

გიორგაძის - ვლ. პოპოვი“(ქავთარია, 2010:253) წერდა უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (ცინცაძე).

1886 წლის 24 მაისს თბილისის სემინარიიდან გარიცხულმა მღვდლის იაკობ ლალიაშვილის ძემ, 20 წლის იოსებ ლალიაშვილმა, ხანჯლით მოკლა სემინარიის რექტორი, დეკანოზი პავლე ჩუდეცკი.

ჩუდეცკის დაკრძალვისას საქართველოს ეგზარქოსმა პავლემ საჯაროდ დასწყევლა მკვლელი და მასთან ერთად ქართველი ერი. დაკრძალვის დროს ეკლესიაში იყო თბილისის მთელი გენერალიტეტი, რომლის ქართველ წევრებს პროტესტის ნიშნად დაუტოვებიათ ეკლესია და გარეთ გამოსულან (უთურაშვილი, 2011:186).

ეგზარქოსმა პავლემ იმპერატორისადმი გაგზავნილ წერილში აღნიშნა: „თუ გვინდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში შფოთსა და არეულობას ბოლო მოეღოს, ყველა ქართველი იქედან უნდა დავითხოვოთ“ (ვარდოსანიძე 2010:94).

მისმა ასეთმა საქციელმა აღაშფოთა ქართველი საზოგადოება, მათ შორის დიმიტრი ყიფიანი, რომელმაც 1886 წლის 6 ივნისს ეგზარქოს პავლეს გაუგზავნა ვრცელი წერილი, რასაც მოჰყვა ჯერ ეგზარქოსის გადაყენება, დიმიტრი ყიფიანის გადასახლება და შემდეგ 72 წლის მოხუცის მხეცურად მოკვლა. ეგზარქოსისადმი გაგზავნილ წერილში დიმიტი ყიფიანი წერდა: „თქვენ დასწყევლეთ ის ქვეყანა, რომელშიაც სამწყსოდ ხართ მოწოდებული და რომელიც მარტოოდენ სიყვარულსა და მოწყალებას მოელოდა თქვენგან, ქრისტეს მსახურისა და წარმომადგენლისაგან. შეურაცმყოფელი ადამიანი შეურაცყოფილი ქვეყნიდან დაუყონებლივ გავიდეს“ (ხუნდაძე, 1932:30-31).

აღნიშნულიდან კარგად ჩანს, თუ როგორი ვითარება სუფევდა სემინარიაში, რაც ბუნებრივად თავის გავლენას ახდენდა ახალგაზრდა ალექსიზე, მიუხედავად ამისა, მან პირველი ხარისხის დიპლომით დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია.

პატრიარქი კალისტრატე (ცინცაძე) მოგონებებში აღნიშნავდა: „კურსი დავამთავრეთ ცამეტმა (სამოცდაექვსიდან): დ. აბაშიძემ (მასწავლებელი იყო თელავში), პ. ბარაბიშვილმა (დეკანოზი), ა. გიორგაძემ (ქუთათელი მიტროპოლიტი) და სხვ. (ქავთარია, 2010:262).

1888 წელს ალექსი დაბრუნდა ქუთაისში და დაოჯახდა. ჰყავდა სამი ასული⁵ (ჭიჭინაძე, 1916:301).

1889 წლის 12 თებერვალს იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა დიაკვნად აკურთხა, იმავე წლის 19 თებერვალს მღვდლად დაასხა ხელი და ქუთაისის მთავარანგელოზთა სახელობის სასაფლაოს ეკლესიის⁶ მეორე მღვდლად დანიშნა. ამავე წლის 25 ივნისს ქუთაისის ქალთა სასწავლებელში არსებული ტაძრის წინამძღვრად გადაიყვანეს, ხოლო 1 სექტემბერს საღვთო სჯულის მასწავლებლად განამწესეს (სსა, №192).

მამა ალექსი 1893 წლის 9 დეკემბერს გაბრიელ ეპისკოპოსის სახ. ქალთა ეპარქიალურ სასწავლებელში გალობის მასწავლებლად დაინიშნა. გარდა ამისა, მღვდელი ალექსი მუშაობდა სასულიერო გამომძიებლად, იმერეთის საეპარქიო სასწავლო საბჭოს წევრად, ხოლო 1899 წლის 23 აგვისტოდან იმავე საბჭოს განყოფილების თავმჯდომარედ (სსა, №192).

1910 წლის 30 იანვარს საქართველოს საეგზარქოსოში გადაიყვანეს და გარეჯის წმ. იოანე ნათლისმცემლის სახ. მამათა მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნა.

1910 წლის 7 თებერვალს გაზეთი „შინაური საქმეები“ წერდა: „ქართლის ეპარქიის იოანე ნათლისმცემლის მონასტრის წინამძღვრის ადგილზე ინიშნება სმოლენსკის სემინარიის ინსპექტორი მღვდელ-მონაზონი ანტონი“ (შინაური საქმეები, №6, 1910:13).

1910 წლის წლის 17 თებერვალს მამა ანტონს სმოლენსკის ეპისკოპოსმა თეოდოსიმ (ფეოდოსიევი) არქიმანდრიტის წოდება მიანიჭა.

იმავე წლის 24 თებერვალს დაევალა ქართლ-კახეთის მონასტრების მთავარხუცესობა.

1910 წლის 7 ივნისიდან 7 დეკემბრამდე დროებით ითავსებდა რუსული მონასტრების მთავარხუცესობასაც და ქვათახევის ღვთისმშობლის მიძინების სახ. მამათა მონასტრის წინამძღვრობას.

⁵ ამ ეტაპისთვის ჩვენ მიერ მიკვლეულ საარქივო დოკუმენტებში, მხოლოდ ერთი ქალიშვილი - ალექსანდრა ალექსის ასული გიორგაძე - რიდიგერისა იხსენიება. შესაძლოა მას მართლაც ჰყავდა სხვა შვილებიც, რომლებიც ადრე გარდაეცვალა.

⁶ იგულისხმება ქუთაისში, ე.წ. ძელქვიანის სასაფლაოზე არსებული მთავარანგელოზთა სახ. ეკლესია, რომელიც ამჟამად აღარ არსებობს.

1910 წლის 21 აგვისტოს თბილისის საეკლესიო მუზეუმის კომიტეტის წევრად აირჩიეს. 1911 წლის 7 ივნისს კი თბილისის ფერისცვალების სახ. მამათა მონასტრის წინამძღვრად გადაიყვანეს (სსა, №192).

1911 წელს ეგზარქოსის მიერ საღვთო სჯულის გამოცდებზე დასასწრებად არქიმანდრიტი ანტონი განჯაში გაიგზავნა (შინაური საქმეები, №14, 1911:13).

1911 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის ეკლესიის წმ. სინოდმა არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგაძე) გორის ეპარქიის მღვდელმთავრად გამოარჩია. იგი დაინიშნა საქართველოს ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსად (სსა, №192).

1892 წლის 1 იანვარს ეკლესიაში ერთგული მსახურებისათვის დაჯილდოვდა: საგვერდულით; 1896 წლის 20 ოქტომბერს - სკუფიით; 1900 წლის 15 მაისს - კამილავკით; 1909 წლის 6 მაისს - სამკერდე ოქროს ჯვრით; 1910 წელს მიანიჭეს - არქიმანდრიტობა; 1914 წლის 6 მაისს დაჯილდოვდა წმ. ვლადიმერის III ხარისხის ორდენით, ხოლო 1916 წლის 7 აპრილს წმ. ანას I ხარისხის ორდენით (სსა, №192). 1917 წლის 14 ოქტომბერს მიენიჭა მიტროპოლიტის წოდება.

I.3. სასულიერო აკადემიაში

1903 წელს მღვდელ ალექსი გიორგაძეს მეუღლე (ნატალია ნიკოლოძის ასული), გარდაეცვალა (მიზეზი უცნობია), მამა ალექსიმ გადაწვიტა მიეღო უმაღლესი სასულიერო განათლება და კიევის სასულიერო აკადემიაში ჩააბარა.

მღვდელი ალექსი გიორგაძე, წმ. სინოდის 1903 წ. 31 ოქტომბრის, №10.140 ბრძანებულებით, ნოემბრის თვეში გამოცდების გარეშე მიღებულია კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტად (Журналы заседаний Совета Санкт-Петербургской Духовной Академии за 1904-1905 учебный годъ. Санкт-Петербург, 1907. СТ. 8-9).

1904 წლიდან სწავლა პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში განაგრძო და პარალელურად საიმპერატორო არქეოლოგიის ინსტიტუტშიც ჩააბარა (სსა, №192).

პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში მოვიძიეთ „1904-1905 სასწავლო წლის, სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის საბჭოს სხდომათა ჟურნალები, (ამონარიდები. ჟურნალის „Христианское чтение“ დანართი).

„1904 წლის 6 ოქტომბერი - მოისმინეს: მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, საქართველოს ეგზარქოს ალექსის ა.წ. 17 ივნისის, №2.792 მომართვა მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის სახელზე შემდეგი შინაარსისა: „კიევის სასულიერო აკადემიის II კურსის სტუდენტმა ალექსი გიორგაძემ მომმართა თხოვნით, აღმემრა შუამდგომლობა კიევის აკადემიიდან სანკტ-პეტერბურგის აკადემიაში მისი გადაყვანის შესახებ იმ მიზნით, რომ მან ამ უკანასკნელში შეძლოს საქართველოს ეკლესიის ისტორიის გაცნობა. რადგან ვთვლი, რომ მღვდელ გიორგაძის თხოვნა პატივისცემას იმსახურებს და, ჩემ მხრივ, სასურველადაც მიმაჩნია, რომ ერთი ქართველი სტუდენტი მაინც გვეყავდეს სანკტ-პეტერბურგის აკადემიაში, სადაც ახლახან გაიხსნა ისტორიის, მათ შორის საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრა, - ვალდებული ვარ კეთილმოკრძალებით გთხოვოთ, მიიღოთ კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი, მღვდელი ალექსი გიორგაძე სანკტ-პეტერბურგის აკადემიაში და პატივი დამდოთ, შემატყობინოთ გადაწყვეტილების შესახებ“.

ცნობა: კიევის აკადემიის რექტორისაგან მიღებულია გამოხმაურება, რომ II კურსის სტუდენტი ალექსი გიორგაძე, წმ. სინოდის 1903 წ. 31 ოქტომბრის, №10.140 ბრძანებულებით, ნოემბრის თვეში გამოცდების გარეშე მიღებულია კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტად. მან თავი გამოავლინა, როგორც წარჩინებული ქცევის მქონე ძალიან კარგმა სტუდენტმა და რომ მღვდელ ა. გიორგაძის გადასვლას კიევის აკადემიიდან სანკტ-პეტერბურგის აკადემიაში ხელს არაფერი უშლის.

დაადგინეს: კიევის სასულიერო აკადემიის II კურსის სტუდენტი ალექსი გიორგაძე მიღებულ იქნას II კურსის სტუდენტად, რის შესახებაც წარმოდგენილ იქნას მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის მიერ დასამტკიცებლად (Журналы заседаний Совета Санкт-Петербургской Духовной Академии за 1904-1905 учебный годъ. Санкт-Петербург, 1907. СТ. 8-9).

1904 წლის 11 დეკემბერს გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტის, მღვდელ ალექსი გიორგაძის წერილი, რომელშიც ვკითხულობთ: „როგორც მკითხველებმა უწყიან, პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში დაარსდა საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრა ბიზანტიის ისტორიასთან ერთად და პროფესორად დაინიშნა დოქტორი საეკლესიო ისტორიისა ი. ი. სოკოლოვი. ბ-ნი სოკოლოვი წელს კითხულობს ლექციებს ბიზანტიის საეკლესიო ისტორიისას, ხოლო მომავალი წლიდან დაიწყებს ლექციების კითხვას საქართველოს ეკლესიის შესახებ; ამ ლექციებისათვის ახლავე ემზადება პროფესორი. საქართველოს ეკლესიის ისტორიის შესასწავლი სახელმძღვანელო წიგნები ძლიერ ცოტა იყო პეტერბურგის აკადემიის ბიბლიოთეკაში; დღეს კი ამ მხრივ, შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, ჩვენის აკადემიის ბიბლიოთეკა მდიდარია ყოვლადსამღვდელო კირიონის გულუხვობის წყალობით. ყოვლადსამღვდელო კირიონმა წელს, მაისში, როცა პეტერბურგში ბრძანდებოდა, დაათვალიერა ჩვენის აკადემიის ბიბლიოთეკა და მიაქცია დიდი ყურადღება ქართულ წიგნებს. რომელიც ძლიერ ცოტა ჰპოვა. მათმა მეუფებამ შეავსო ეხლა ნაკლულევანება ჩვენის ბიბლიოთეკისა - შემოსწირა აკადემიას 67 ქართული ისტორიული და სალიტერატურო გამოცემანი და 27 ცალი ამნაირივე გამოცემანი რუსულ ენაზე.

რექტორი აკადემიისა, ყოვლადსამღვდელო სერგი, რომელიც თავისუფლად ლაპარაკობს ინგლისურად, ფრანგულად, ნემენცურად, იაპონურად და ბერძნულად, შეუდგა ქართულის ენის შესწავლას იმ აზრით, რომ გაიცნოს ჩვენის ეკლესიის ისტორია. **პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი მღვდელი ალექსი გიორგაძე**“ (ივერია, №283, 1904:2-3).

საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულია 1905 წლის 19 დეკემბერით დათარიღებული დოკუმენტი, რომელსაც პეტერბურგიდან მღვდელი ალექსი უგზავნის ეპისკოპოს კირიონ სამაგლიშვილს, წერილში ვკითხულობთ:

„ყ-დ სამღვდელო!

შეხურდა საქმე ჩვენი ეკლესიისა, უმაღლესმა სასულიერო მთავრობამ, თურმე გარდასწყვიტა მოგიწვიოსთ თქვენ და ყოვლადსამღვდელო ლეონიდი, რათა მიიღოთ მონაწილეობა ჩვენი ეკლესიის ბედ-იღბლის გარდაწყვეტის დროს. როგორც გავიგე, 15

იანვრისათვის გიწვევენ ორთავე ეპისკოპოსებს. ამას წინეთ წავიკითხე გაზეთში - „преосвящ кирион назначается экзархат грузию.“ გავიქეცი ჩვენს რექტორთან და ვკითხე, მართალია ეს ამბავი-თქო? იგი ყოველდღე დაიარება მიტროპოლიტთან და ეცოდინება-თქო. მან მითხრა: ტყუილი ხმები არისო. ნიკოლოზი არ ბრუნდება საქართველოშიო, მაგრამ ეს ხმებიც თქვენზე არ არის მართალიო. ეხლა დაყენებულია კითხვა საქართველოს გამოყოფაზე და კათალიკოსის დანიშვნაზე და ეგზარხოსის დანიშვნაზე კი არაფერი ამბავი არ ისმის ჯერო. გლუბოვსკი ვნახე, ყველაფერი გადავეცი, მადლობა და მოკითხვა მოგახსენათ. ბევრი მელაპარაკა თქვენზე, რომელსაც, რომ გნახავთ მოგახსენებთ. მოგიკითხათ სოკოლოვმაც. თქვენი ალექსი გიორგამე.

P.S. ხვალისათვის დამიბარა ცაგარელმა არ ვიცი რისთვის.

მაპატიეთ, ცოტა სიჩქარით გწერთ (ხეც, კირიონის ფონდი, ს. 778.ფ.14).

1906 წლის 23 მარტს მამა ალექსი ბერად აღიკვეცა და სახელად ანტონი უწოდეს. 1907 წლის 9 მაისიდან იყო საიმპერატორო არქეოლოგიური საზოგადოების წევრი.

მღვდელმონაზონ ანტონს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ეპისკოპოს კირიონთან, ამას ადასტურებს წერილი, რომელიც 1906 წლის 2 იანვარს მეუფე კირიონმა პეტერბურგიდან გამოუგზავნა მამა იოსებ ჩიჯავაძეს, რომელშიც წერდა: „მე რომ აქედან ხუთს გავემგზავრე ორიოლისაკენ, მღვდელს ალექსი გიორგამეს მივანდე მისულიყო პროფ. ნ.ნ. გლუბოვსკისთან და ჩემს მაგივრად ეთქვა: რაკი სოხუმში გადავდივარ და თავისუფალი დრო ბევრი მექნება, საღმრთისმეტყველო ენციკლოპედიას, რომლის რედაქტორადაც იგია, ერთგულად გაუწევ-მეთქი თანამშრომლობას; გლუბოვსკიმ საათობით დამინიშნა ვადა, და მე ყველა საჭირო სტატიას ჩვენი საეკლესიო ისტორიის შესახებ..“ (ხეც, კირიონის ფონდი №57, საქმე 251.ფ1.).

1907 წლის 28 თებერვალს მღვდელ-მონაზონმა ანტონმა პეტერბურგიდან წერილი გამოუგზავნა მღვდელ-მონაზონ ტარასი კანდელაკს, იგი ითხოვდა მასალებს სამაგისტრო ნაშრომისათვის.

„მამაო ტარასი!

გისურვებ ყოველ კეთილს. ყოვლადსამღვდელო კირიონს ხვალ, 1 მარტს, ვისტუმრებ კოვნოში. როგორც ისმის, იქ დიდხანს არ გააჩერებენ. მალე უმაღლეს კათედრას მისცემენ.

ყ-დ სამღვდელმთავრომ მითხრა მისწერე მ. ტარასის გამოგიგზავნოს ქვათახევის წინამძღვრის შრომა „სატრაპეზო უსტავი“ და „ბერების მოთმინებაჲო.“ თუ ესენი ან სხვა რაიმე გაქვს შესახებ ბერებისა, გამომიგზავნე სიჩქარით. მე მჭირდება კანდიდატური თხოვულებისთვის.

შენი პატივისმცემელი მღვდელმონაზონი ანტონი (გიორგაძე)“ (ხეც, კირიონის ფონდი, ს. 778,ფ.15).

1907 წლის 6 ივნისს მამა ანტონმა წარჩინებით დაამთავრა სასულიერო აკადემია და ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი მიენიჭა (სსა, №192).

პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში მღვდელმონაზონმა ანტონმა დაწერა სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“, [монашество въ Грузии до начала XIII века“], ჩვენ პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში მოვიპოვეთ აღნიშნულ ნაშრომზე პროფესორ ი. სოკოლოვის მიერ დაწერილი რეცენზია, აი, როგორ აფასებს რეცენზენტი მღვდელმონაზონ ანტონის ნაშრომს:

„ქართული მონაზვნობის ისტორია მეცნიერულად შესწავლილი არ არის, ისევე, როგორც ზოგადად საქართველოს ეკლესიის ისტორია. ქართული მონაზვნობის ისტორიის მკვლევრებს რთული გზა აქვთ გასავლელი იმ მასალების შეგროვების, კრიტიკული შეფასებისა და დამუშავების საქმეში, რომლებიც არამარტო გამოქვეყნებულია, არამედ რუსეთისა და უცხოეთის ბიბლიოთეკებში ინახება ხელნაწერების სახით. მამა ანტონ გიორგაძე, შეუდგა რა ნაშრომის შედგენას ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე, რა თქმა უნდა, კარგად აცნობიერებდა, თუ რაოდენ რთული და სერიოზული ამოცანების წინაშე იდგა, ამიტომ „შესავალში“ აფრთხილებს მკითხველს, რომ მისი მიზანი არაა სრულად აღწეროს ქართული მონაზვნობის ისტორია აღნიშნულ პერიოდში, არამედ იგი ამოცანად ისახავს მხოლოდ ამ ისტორიის მოკლე მონახაზის შედგენას მის ხელთ არსებული ნაბეჭდი მასალებისა და მცირე ხელნაწერების საფუძველზე, რომლებიც ამოკრებილია მის მიერ თბილისის საეკლესიო-ისტორიულ მუზეუმის კოდექსებიდან. ნაშრომი შედგება: შესავლის, ექვსი თავისა და დანართისაგან.

ნაშრომის შესავალში (გვ.I-XI), ავტორი განსაზღვრავს თავისი ნაშრომის ამოცანებსა და გეგმას, მიუთითებს ქართულ და რუსულ ბეჭდურ და ხელნაწერ წყაროებსა და მასალებს, რომლებზეც მას ხელი მიუწვდებოდა. ზოგიერთი ბეჭდური წყაროსა და მასალის შესახებ მამა ანტონი წარმოადგენს კრიტიკულ და ბიბლიოგრაფიულ ცნობებს, მაგრამ ხელნაწერ მასალებზე საუბრობს მშრალად და გაურკვევლად, - არ აღწერს თბილისის მუზეუმის იმ კოდექსებს, რომლითაც ის ხელმძღვანელობდა, არ ასახელებს მასში არსებულ სტატიებს, არ მიანიშნებს თვით ხელნაწერის ნომერზე, მკითხველს სთავაზობს თვითონ გაერკვეს ამ საინტერესო დეტალებში თვითკვლევის მონაცემების საფუძველზე.

ნაშრომის **პირველ თავში** (1-7 გვ.) საუბარია საქართველოში ქრისტიანობის ჩასახვის შესახებ. რადგანაც, მისი აზრით, „მონაზვნობის შესახებ საუბრის დაწყებამდე აუცილებელია რამოდენიმე სიტყვის თქმა იმ ნიადაგზე, რომელზეც ის განვითარდა“. ამ თავში არაფერია ახალი იმასთან მიმართებაში, რაც უკვე იყო ცნობილი რუსულ ლიტერატურაში საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ. თანაც ეს თავი საკითხის იმგვარი დაყენებით, რომელსაც ავტორი გვთავაზობს, სრულიად ზედმეტია მონაზვნობისადმი მიძღვნილ სპეციალურ ნაშრომში. მართლია, ავტორი შესავალში კი (გვ.11) ცდილობს დაარწმუნოს მკითხველი, რომ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების შესახებ მიმოხილვის ჩასმა „საქართველოში მონაზვნობის ისტორიისადმი მიძღვნილ თავში არა მარტო უპრიანი, არამედ აუცილებელიცაა“, თუმცა, მისი თხზულებიდან ასეთი აუცილებლობა სრულებით არ გამომდინარეობს. თვითონ ავტორი არაერთგზის ამბობს თავის ნაშრომში (გვ. I, 8), რომ ნიადაგი მონაზვნობისთვის, მისი დამკვიდრების თვალსაზრისით, ჯერ კიდევ 200 წლით ადრე საკმაოდ იყო მომზადებული საქართველოში. შემდეგ კი თხზულების პირველ და მეორე („ქართული მონაზვნობის წარმოშობა“) თავებს შორის ავტორი ვერ ახერხებს პრაგმატული კავშირის დადგენას, არამედ, პირიქით, თავიდან მამა ანტონი საუბრობს საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებაზე, ხოლო შემდეგ, პირველი ფაქტისაგან სრულიად დამოუკიდებლად და მასთან ყოველგვარი ლოგიკური კავშირის გარეშე, წარმართავს საუბარს მონაზვნობაზე. ცხადია, რომ მონაზვნობის ისტორიისათვის არ იყო

აუცილებელი საქართველოში ქრისტიანობის ჩასახვის შესახებ ისეთი ნარკვევის წამდვარება, როგორც მის მიერ არის შემოთავაზებული.

მეორე თავში (გვ.8-39) საუბარია ქართული მონაზვნობის წარმოშობასა და მის დამოკიდებულებაზე აღმოსავლეთთან. აქ ავტორი საუბრობს ცამეტი ასურელი მამის შესახებ, რომლებიც VI საუკუნეში ჩავიდნენ საქართველოში კაბადოკიიდან და საფუძველი ჩაუყარეს ივერიის მონაზვნობას; აღნიშნავს მათი ჩამოსვლის მოტივებს, აღწერს მათ სამონაზვნო ღვაწლს, ჩამოთვლის მათ მიერ აგებულ ლავრებსა და მონასტრებს. ამ თავის მეორე ნაწილში საუბარია ქართულ მონასტრებზე იერუსალიმში, ათონზე, სინასა და კვიპროსზე და აღწერილია მათი ურთიერთობები იბერიასთან. თავის მეორე ნაწილი შეიძლება საკმარისად ჩაითვალოს შინაარსის მიხედვით, მაგრამ პირველში ცოტა რამ არის ნათქვამი მონაზვნობის თანდათანობით ზრდასა და განვითარებაზე საქართველოს ეკლესიის ფარგლებში XIII საუკუნემდე. არ არის მითითებული ასურელი მამების შემკვიდრეებსა და მათი ღვაწლის გამგრძელებლების შესახებ, არ არის ჩამოთვლილი ახალი ქართული მონასტრების აღმშენებლები და ძველი ტაძრების განმახლებლები, თვით მონასტრებიც არ არის დასახელებული, არ არის აღწერილი იბერიაში XIII საუკუნემდე არსებული ცნობილი სამონაზვნო პუნქტები. როგორც ჩანს, მამა ანტონს ამ მხრივ ძალიან ღარიბი წყაროები ჰქონდა ხელთ.

მესამე თავში (გვ.40-67) ავტორი აღწერს საქართველოს მთავრობისა და საზოგადოების დამოკიდებულებას მონაზვნობისადმი. ქართველ მეფეთა დამოკიდებულება მონაზვნობისადმი საკმაოდ კეთილგანწყობილი იყო. მეფეები გულუხვად ასაჩუქრებდნენ მონასტრებს ქონებით, ყოველგვარ მფარველობასა და დაცვას იჩენდნენ ბერების მიმართ, ათავისუფლებდნენ მათ გადასახადებისაგან, ანიჭებდნენ სხვადასხვა პრივილეგიებს. საკითხის ამ მხარეს ავტორი ახასიათებს მეფე დავით აღმაშენებლის მიერ შიომღვიმის ლავრისადმი 1123.3. გადაცემული ანდერძის, ბაგრატ IV მიერ 1058წ. იმავე ლავრისადმი გადაცემული სიგელის, გიორგი II მიერ 1082.3. გადაცემული გუჯარისა და სხვა ბეჭდური თუ ხელნაწერი დოკუმენტების საფუძველზე. ეს თავი სრულდება ქართველი მეფეებისა და თავადების მიერ მონაზვნობის მიღების ფაქტების ჩამოთვლით. სათაურში დასახელებულ საკითხს ქართული საზოგადოების

მონაზვნობისადმი დამოკიდებულების შესახებ მამა ანტონი მესამე თავში ძალიან მცირე ყურადღებას უთმობს.

მეოთხე თავში (გვ.68-113) საუბარია ქართული მონაზვნობის შიდა ცხოვრებაზე. ეს თავი არის ყველაზე მთავარი და ფასეული ამ ნაშრომში. ავტორი აქ მთელი სისრულით წარმოგვიდგენს ექვთიმე მთაწმიდელის (განგებას) ტიპიკონს, რომელიც თარგმნილია თბილისის საეკლესიო-ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერიდან (№222) და რომელსაც ჰქონდა დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა საქართველოში; განიხილავს შემადგენლობას, გადმოგვცემს ვაგანსკის მონასტრის ტიპიკონის შინაარსს, აღწერს ქართველი ბერების ცხოვრების წესს ქვათახევის მონასტრის იპოდიკვნის იოანესა და ვინმე ლეონტი სალაგაშვილთან საუბრის მიხედვით; გადმოგვცემს შიომღვიმის მონასტრის ილუმენ სვიმეონის ტიპიკონს მონასტრის წინამძღვრის უფლებებისა და მდგომარეობის შესახებ, საუბრობს ქართველი მონაზვნების ქონებრივი უფლებების შესახებ, იმოწმებს საქართველოში გამართული კრებების დადგენილებებს მონასტრებისა და მონაზვნობის შესახებ, მიუთითებს ქართული მოსაგრეობის სახეებზე. საერთოდ ეს თავი შეიცავს საკმაოდ ფართო და საინტერესო ცნობებს ქართული მონაზვნობის შიდა ცხოვრებაზე. დაფუძნებულია პირველწყაროებზე და საუბრობს უმეტესწილად ძველი ქართული დოკუმენტების ენით.

მეხუთე თავში (გვ.114-125) საუბარია ქართული მონაზვნობის დამსახურებაზე განათლების საქმეში. ავტორი აღნიშნავს ფაქტებს ბერების მიერ სხვადასხვა ტიპის საერო სკოლების მოწყობის შესახებ, საუბრობს მათ ღვაწლზე საგანმანათლებლო-ლიტერატურულ ასპარეზზე, ჯგუფების სახეობათა მიხედვით განსაზღვრავს მათ მრავალფეროვან ნაშრომებს, მოჰყავს ცნობები საქართველოს სულიერ ნათესაობაზე ათონის ივერთა მონასტერთან მართლმადიდებლურ აღმოსავლეთში.

მეექვსე თავში (გვ.126-140) საუბარია ქართველი მონაზვნების დამსახურებაზე ქართული სახელმწიფოსა და ადგილობრივი ეკლესიის ისტორიაში, რაც გამოიხატება ბერების საომარ გმირობებში სახალხო უბედურების დროს, ასევე მტრებისგან დანგრეული ეკლესია-მონასტრების აღდგენაში, ხალხის სულიერ წინამძღოლობაში,

საეკლესიო კრებებში მონაწილეობასა და ზოგადად მრავალფეროვან საეკლესიო საზოგადოებრივ საქმიანობაში.

ნაშრომის დანართში (გვ.141-166) მოცემულია ათონის ივერთა მონასტრის ტიპიკონის (წმ. ექვთიმე მთაწმინდელის) ქართული ტექსტი (ორი რედაქცია).

მამა ანტონ გიორგაძემ საერთო ჯამში წარმატებით გაართვა თავი დასახულ ამოცანას. მან შეკრიბა საკმარისი მასალა, მეტ-ნაკლებად მიზანშეწონილად დააღაგა იგი და შეადგინა საკმაოდ დამაკმაყოფილებელი ისტორიული ნარკვევი ქართული მონაზვნობისა მე-13 საუკუნემდე. მართალია, ნარკვევის ნაკლოვანებებს წარმოადგენს ფაქტობრივი მონაცემების სიმწირე და ზოგიერთ ადგილას - ზედმეტი ეროვნული შეფერილობა (გვ. II-12,36) და ზოგიერთი გვერდების (მაგ., გვ.89,98) ნაკლებად ლიტერატურული გადმოცემა. მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ ფაქტი, რომ ავტორს მოუხდა მუშაობა თითქმის წინამორბედების გარეშე; ასევე, მოუწია მიემართა საარქივო მასალებისათვის და ეთარგმნა ენობრივად რთული ძველი ქართული ტექსტები. მიუხედავად აშკარა სირთულეებისა, მამა ანტონმა შესძლო მოკლე დროში გაეკეთებინა თითქმის ყველაფერი, რისი გაკეთებაც შეიძლებოდა არსებულ პირობებში. ნაშრომი აძლევს მამა ანტონს უფლებას მიიღოს ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხი“ (Журналы заседаний Совета Санкт-Петербургской Духовной Академии за 1906-1907 учебный годъ. Санкт-Петербург, 1907. СТ.324,325, 327, 328).

I. 4. პედაგოგიური მოღვაწეობა

ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლისა და თბილისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ მღვდელი ალექსი (გიორგაძე) იწყებს პედაგოგიურ საქმიანობას, ასწავლიდა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, ქუთაისის გაბრიელ ეპისკოპოსის სახელობის ქალთა სასწავლებელში, მოღვაწეობდა ვიატკისა და სმოლენსკის სასულიერო სემინარიებში და სხვ.

1889 წლის 2 ნოემბერს მღვდელი ალექსი დაინიშნა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში სლავური საეკლესიო გალობის მასწავლებლად. იმავე წლის 14 ოქტომბერს საღვთო სჯულის პედაგოგად განამწესეს (სსა, №192).

ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივში ქუთაისის წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებლის №15 ფონდში დაცულია მამა ალექსი გიორგაძის მიერ შედგენილი „პროგრამა საღვთო სჯულის მეთოდოლოგიაში 1895-1896 სასწავლო წლისათვის“ („программа по методике закона божия“).

I. საღვთო სჯულის საგნები, რომლებიც შედიან სახალხო სკოლის კურსში, და მათი ურთიერთმიმართება.

საღვთო სჯულის საგნები, რომლებიც ისწავლებოდა რეფორმამდელ სახალხო სკოლაში. საღვთო სჯულის საგნების შესწავლის თანმიმდევრობა, რომელსაც იცავდა ძველი სკოლა. რატომ უნდა დაედოს საფუძვლად საღვთო სჯულის კურსის სწავლებას საღმრთო ისტორია. რატომ არ უნდა იწყებოდეს საღვთო სჯულის გაკვეთილები არც ღვთისმსახურების ახსნით, არც საერთო გამოყენების ლოცვების შესწავლით, არც სარწმუნოებრივი მოძღვრების შესწავლით. საღმრთო ისტორია, როგორც მოსწავლეთა მომზადება საღვთო სჯულის ყველა სხვა საგნის გაგებისათვის.

II. საღვთო სჯულის სწავლების შესახებ წინსვლითი სისტემით.

სჯულის კანონის საგნების შესწავლის თანმიმდევრობა წინსვლით სისტემაში. პოლოცკის ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოს ვიქტორინის განცხადება ამ სისტემის მოუხერხებლობის შესახებ. არგუმენტები, რომლებსაც მისი მიმდევრები აყენებენ წინსვლითი სისტემის დასაცავად და მისი სისტემის გამოუსადეგობა ახლანდელი სახალხო სკოლისათვის.

III. საღვთო სჯულის სწავლების ერთობლივი სისტემის შესახებ.

ერთობლივი სისტემის არსი. დებულებები, რომლებიც დასახელებულია მის სასარგებლოდ. ერთობლივი სისტემის გამოუსადეგობა საღვთო სჯულის ელემენტარული კურსისათვის ზოგადად და მისი გამოუყენებლობა განსაკუთრებით ახლანდელი სკოლის პირობებისათვის.

IV. საღვთო სჯულის სწავლების კონცენტრიული სისტემა.

საღვთო სჯულის კონცენტრირებული სწავლების აუცილებლობის გამოძვევი მიზეზები. კონცენტრირებული სისტემის უპირატესობა სხვა სისტემებთან შედარებით; დასრულებული რელიგიური განათლების მიწოდება მოსწავლეებისათვის, რომლებიც

რაიმე მიზეზების გამო გადიან სკოლიდან კურსის დასრულებამდე და ბავშვებისათვის საღვთო სჯულის გაკვეთილების სწორად სწავლების შესაძლებლობა, პედაგოგიური მოთხოვნების შესაბამისად. კონცენტრირებული სისტემის წინააღმდეგ გამოთქმული მოსაზრებების დაუსაბუთებლობის განმარტება.

V. საღვთო სჯულის პირველი გაკვეთილები.

რატომ უნდა დავიწყოთ მოსწავლეთა რელიგიური სწავლება მოძღვრებით ღმერთისა და მისი თვისებების შესახებ. პედაგოგიური წესები: ა) დაიწყე სწავლება ბავშვებისათვის ცნობილით; ბ) ჯერ გამოასწორე და მოიყვანე წესრიგში ის ცოდნა, რაც გააჩნიათ ბავშვებს; ღმერთისა და მისი თვისებების შესახებ პირველი გაკვეთილების ნიმუშები.

VI. ბავშვებისათვის ბიბლიური თხრობის გადაცემის ფორმების შესახებ.

ბავშვების მიერ ბიბლიური თხრობის ცუდი ათვისების მიზეზები: ა) საღვთო ისტორიის სახელმძღვანელოების მაღალფარდოვანი, საეკლესიო-სლავური გამოთქმებით გადატვირთული ენა; ბ) ბიბლიური თხრობის მოკლე და მშრალი გადმოცემა. ბავშვებისათვის თხრობის ბიბლიური სისრულით მიწოდების წინააღმდეგ გამოთქმული მოსაზრების უსაფუძვლობა.

VII. ბიბლიური მოთხრობების კატეხიზაცია.

კატეხიზაციის, როგორც ბიბლიური მოთხრობების, დამოუკიდებელ, გამართულ გადმოცემამდე მოსწავლეების მიყვანის ორი სახე: ა) კატეხიზაცია კონკრეტულიდან ზოგადისაკენ; ბ) კატეხიზაცია ზოგადიდან კონკრეტულისაკენ; სანიმუშო გაკვეთილები: ებრაელებისათვის უდაბნოში ორმოცწლიანი ხეტიალის მისჯა; მოსეს დაბადება.

VIII. ბიბლიური მოთხრობების სწავლება სურათებით.

ბიბლიური მოთხრობების სურათებით სწავლების უპირატესობა სურათების გარეშე მათ გადაცემასთან შედარებით (უშინსკის შეხედულება). სახელმძღვანელოებში სურათების მოთავსების წინააღმდეგ გამოთქმული აზრის უსაფუძვლობა. არასწორი შეხედულებები ბიბლიური სურათების გამოყენებაზე. სანიმუშო გაკვეთილები.

XI. ბიბლიური მოთხრობების კონცენტრაციის შესახებ.

არასწორი შეხედულებები ბიბლიური მოთხრობების კონცენტრაციის შესახებ: ა) მოთხრობების გაფართოება ფრაზების მეშვეობით; ბ) მცირე ზომის, 10-15 სტრიქონისაგან

შემდგარი მოთხრობების უსაფუძვლო კონცენტრაცია; გ) კონცენტრაცია, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ პირველ წელს მოსწავლეებს გადაეცემა ამბავი, ხოლო მე-2 და მე-3 წელს მათ განემარტებათ მისი ზნეობრივი აზრი. ბიბლიური მოთხრობების მართებული კონცენტრაციის მაგალითები.

X.

საღვთო ისტორიის გაკვეთილებზე ცნობების მიწოდება ბიბლიური გეოგრაფიიდან.

XI. ლოცვის შესახებ.

საყოველთაოდ გამოყენებადი ლოცვების შესწავლის ხერხები, თანმიმდევრობა და მეთოდი. ლოცვების ახსნის მოცულობა და ხასიათი. კატეხიზაციის მეთოდით ლოცვების ახსნის გაკვეთილების მაგალითები.

XII.

ღვთისმსახურების მოძღვრების სწავლება და თვალსაჩინოებები მისი შესწავლისათვის.

საღვთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელი ალექსი გიორგაძე (ქცსა, ფონ. №15. ს. 3452.ფ.85-86).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ მამა ალექსის სასულიერო სასწავლებლებში მოღვაწეობა მოუხდა ქვეყნის ფარგლებს გარეთაც.

1907 წელს პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის დასრულებისთანავე მღვდელ-მონაზონი ანტონი სამშობლოში დაბრუნებას აპირებდა, მაგრამ საქართველოს ეგზარქოს ნიკონის (სოფისკი) კურთხევით გაიგზავნა ქალაქ ვიატკაში, სადაც სასულიერო სემინარიის ინსპექტორად დაინიშნა. ამ დროს ვიატკაში ცხოვრობდა მრავალი გადასახლებული ქართველი, რომელთაც მღვდელ-მონაზონი ანტონი უწევდა დიდ დახმარებას ფულით, სასმელ-საჭმელითა და ზნეობრივად. ხშირად დადიოდა ვიატკის სატუსალოში დაპატიმრებულ ქართველებთან, სულიერად ამხნევებდა და ანუგეშებდა მათ (საქართველო, №218, 1917:3).

1907 წლის 26 ივლისს მღვდელმონაზონი ანტონი დაინიშნა ვიატკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორად, ხოლო 1907 წლის 10 ნოემბერს - სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორად.

სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის კანცელარიის თანამშრომლების დახმარებით, მღვდელმონაზონ ანტონის (გიორგაძე) შესახებ 1907 წლით დათარიღებული რამდენიმე საარქივო დოკუმენტი მოვიპოვეთ.

1907 წლის 20 ნოემბერს ვიატკის სასულიერო სემინარიის მმართველობის მიერ შედგენილ დოკუმენტში ვკითხულობთ: „ვიატკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორი მღვდელმონაზონი ანტონი (გიორგაძე), რომელიც წმინდა სინოდის ამა წლის 10 ნოემბრის №13592 ბრძანებულებით გადაყვანილია ამავე თანამდებობაზე სმოლენსკის სასულიერო სემინარიაში, მიემგზავრება დანიშნულების ადგილას ქ. სმოლენსკში.

რის დამადასტურებლად მას, მღვდელმონაზონ ანტონს, სასულიერო სემინარიის მმართველობისაგან მიეცა ეს ბილეთი, დამოწმებული შესაბამისი ხელმოწერითა და მმართველობის ბეჭდით. სემინარიის რექტორი: **დეკანოზი ნიკოლოზ კიბარდინი**, მმართველობის მდივანი: **ვლ. ივანოვსკი**“ (Государственный архив Смоленской, ф.49).оп.1. д. 98. л. 1230).

1907 წლის 19 დეკემბერს მღვდელმონაზონმა ანტონმა სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის მმართველობას მოსწავლეთა შეფასების ანგარიში წარუდგინა: **„სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის მმართველობას“** ამავე სემინარიის ინსპექტორის, მღვდელმონაზონ ანტონის რაპორტი: „მაქვს პატივი, მოკრძალებით მოვახსენო სემინარიის მმართველობას, რომ მეორე მეოთხედში 5 ქულით შეფასებულია 320 მოსწავლის ყოფაცევა; 4 – 32 მოსწავლისა - თამბაქოს მოწევის, ეკლესიაში, ლოცვასა და გაკვეთილებზე დაგვიანების გამო; 3 ქულით შეფასდა 7 მოსწავლე: აბრიუტინი ევგენი VI კლ. და ჩეტირკინი ნიკოლოზი VI კლ. - არაფხიზელი მდგომარეობის გამო; სემენტოვსკი ევგენი 1-2 კლ. გამომწვევი თავხედური საუბრისათვის ეპიფანე გრიგორის ძე ნესტეროვსკისთან, პროტოპოპოვი სერგეი, III კლ. - უხეშობისთვის ა.ვ. ტრიუმფოროვის მიმართ; იუდენიჩი ლეონიდი V კლ. - გაკვეთილების თვითნებურად და არაერთგზის გაცდენის გამო; რაევსკი ვიქტორი IV კლ. - არაფხიზელი მდგომარეობის გამო და ილიენკოვი ვლადიმერი IV კლ. - ხშირი დაგვიანებისათვის კლასში, ღვთისმსახურებაზე საკმარისი მიზეზების გარეშე არმოსვლისა და ს.წ. სამეცკის მიმართ გამოვლენილი

უხეშობის გამო. ინსპექტორი, მღვდელმონაზონი ანტონი“ (Государственный архив Смоленской, Ф. 49), ф. 49. оп. 1. д. 98. л. 1268).

1907 წლის 21 დეკემბერს სმოლენსკისა და დოროგობუჟის ეპისკოპოს პეტრეს თხოვნით მიმართა: „სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის, მღვდელმონაზონ ანტონის თხოვნა: „უმორჩილესად გთხოვთ თქვენს ყოვლადუსამღვდელოესობას, დამრთოთ ნება ორკვირიან შვებულებაზე ს-პეტერბურგში. ამასთანავე, მოკრძალებით მოგახსენებთ, რომ ჩემს არყოფნისას ინსპექტორის მოვალეობის შესრულებაზე თანახმაა სემინარიის პედაგოგი სიმონ ნიკოლოზის ძე სამეცკი. თქვენი ყოვლადუსამღვდელოესობის უმდაბლესი მონა-მორჩილი მღვდელმონაზონი ანტონი“ (Государственный архив Смоленской, ф. 49). оп.1. д. 98. л. 1193).

1907 წლის 21 დეკემბერს სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის რექტორი, არქიმანდრიტი იოსები წერდა: „სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორი მღვდელმონაზონი ანტონი, სმოლენსკისა და დოროგობუჟის ეპისკოპოსის, მისი ყოვლადუსამღვდელოესობის პეტრეს მიერ გათავისუფლებულია ქ. ს-პეტერბურგში გამგზავრებასთან დაკავშირებით, 1907 წლის 22 დეკემბრიდან 1908 წლის 4 იანვრამდე. რის დამადასტურებლადაც, მღვდელმონაზონ ანტონს, სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის მმართველობისაგან მიეცა ეს ბილეთი, რომელიც დამოწმებულია შესაბამისი ხელმოწერითა და სახაზინო ბეჭდით. საგერბო მოსაკრებელი გადახდილია. სემინარიის რექტორი, არქიმანდრიტი იოსები“ (Государственный архив Смоленской, ф. 49. оп. 1. д. 98. л. 1196).

მღვდელმონაზონი ანტონი 1908 წლის 17 ივლისიდან 16 აგვისტომდე, 1909 წლის 1 იანვრიდან 16 თებერვლამდე და 1909 წლის 12 ივლისიდან 15 აგვისტომდე ასრულებდა სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის რექტორის მოვალეობას (სსა, №192).

1911 წელს, სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, თბილისში ფერისცვალების მამათა მონასტერში გახსნა სასწავლებელი, რომლის შესახებ იმჟამინდელი პრესა იუწყება: „თფილისის ფერისცვალების დარიის მონასტრის წინამძღვარმა არქიმანდრტმა ანტონმა

გახსნა მონასტერთან კერძო სასწავლებელი, რომელშიც ამზადებს დიაკვნებს. სწავლის ფასი 8 მანეთია“ (შინაური საქმეები, №32, 1913:10).

მამა ალექსიმ პედაგოგიური მოღვაწეობის ნაწილი, 1892-1903 წლები ქუთაისში გაატარა. ასწავლიდა სხვადასხვა საგნებს.

პედაგოგიური საქმიანობა მას საშუალებას აძლევდა დაახლოებოდა ახალგაზრდებს, ქვეყნის მომავალ თაობას და ზრუნავდა მათი ინტელექტუალური და სულიერი განვითარებისათვის. ამაზე მეტყველებს, მის მიერ 1892 წელს შედგენილი სასწავლო მეთოდური-გეგმა „საღვთო სჯულის სწავლების შესახებ“, რომელიც პირველად იხილავს მზის სინათლეს.

სასულიერო აკადემიის დასრულების შემდეგ მღვდელმონაზონი ანტონი 1907-1910 წლებში რუსეთში მოღვაწეობდა, ჯერ ვიატკის, ხოლო შემდეგ სმოლენსკის სასულიერო სემინარიაში.

1910 წელს სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ არქიმანდრიტი ანტონი აგრძელებს პედაგოგიურ მოღვაწეობას და აფუძნებს მონასტერთან არსებულ სასულიერო სასწავლებელს.

I თავის პირველ პარაგრაფში მოცემულია ალექსი გიორგაძის ბიოგრაფიული ცნობები, ბიოგრაფიაზე მუშაობისას ალექსი გიორგაძის დაბადების თარიღთან დაკავშირებით გამოიკვეთა უზუსტობები, მათ შორის, საარქივო დოკუმენტში, ასევე ისტორიოგრაფიასა და პერიოდიკაშიც, რაც გვაძლევს შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას:

ა) 1917 წლის გაზეთ „საქართველოში“ (№218, გვ.3) დაბეჭდილია მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია, სადაც დაბადების თარიღად შეცდომით დასახელებულია 1877 წელი.

ბ) საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულ ერთ-ერთ დოკუმენტში (№119. ფ.27) დაბადების თარიღად შეცდომით მოცემულია 1867 წელი.

დ) წიგნში „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები“ (თბილისი, 2016 გვ. 301), საქართველოს

საპატრიარქოს არქივში დაცული დოკუმენტიდან გამომდინარე (საქმე №119. ფ.27), დაბადების თარიღად არასწორად მოცემულია 1867 წელი.

ე) 1918 წლის 22 სექტემბერს გაზეთ „კლდეში“ (№2, გვ.4) გამოქვეყნებულ მიტროპოლიტ ანტონის ნეკროლოგში განსვენებულის ასაკად მითითებულია 65 წელი შესაბამისად, დაბადების თარიღი გამოდის 1853 წელი, რაც არასწორია.

ვ) ქუთაისის წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის (სობოროს) მეტრიკულ წიგნში დეკანოზ იეროთეოს ნიკოლაძის მიერ გაკეთებული ჩანაწერის მიხედვით მიტროპოლიტი ანტონი 1918 წელს იყო 52 წლისა (ქცსა, ფონ. №26. ს.278), აღნიშნული საარქივო დოკუმენტის შედეგად (ქცსა, ფონ. №26. ს. 278) დადგინდა, რომ ალექსი გიორგაძე (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) დაბადებულია 1866 წელს.

უნდა აღინიშნოს, რომ I თავის მეორე პარაგრაფში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კვლევის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ შემდეგი:

ა) 1904-1905 სასწავლო წლის სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის საბჭოს სხდომათა ჟურნალის მიხედვით ირკვევა, რომ მამა ალექსისათვის (გიორგაძე) დასახელებულ სასწავლებელში სწავლის გასაგრძელებლად რეკომენდაცია გაუწევია საქართველოს ეგზარქოს ალექსის, დოკუმენტი იმითაც არის საინტერესო, რომ მღვდელი ალექსი დასახელებულია, როგორც წარჩინებული სტუდენტი.

ბ) მასალებიდან დასტურდება, რომ პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში სწავლისას მღვდელმონაზონმა ანტონმა დაწერა სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“ [монашество въ Грузии до начала XIII века“].

გ) სამაგისტრო ნაშრომის „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“ [монашество въ Грузии до начала XIII века“], რეცენზენტი ყოფილა ცნობილი პროფესორი ი. სოკოლოვი, რომელიც მაღალ შეფასებას აძლევს აღნიშნულ მას.

სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ პროფესორ ი. სოკოლოვის მიერ დაწერილი რეცენზია, რომელიც საინტერესოა მეცნიერული თვალსაზრისით.

ე) ამავე პარაგრაფს დავურთეთ პეტერგურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტის, მამა ალექსის (გიორგაძე), მიერ გამოგზავნილი წერილი, რომლის საფუძველზე იკვეთება საკითხი სასწავლებელში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრის დაფუძნების შესახებ.

ვ) ეპისკოპოს კირიონისადმი (სამაგლიშვილი) 1905 წელს გაგზავნილი წერილის მიხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ მამა ალექსი დაინტერესებული იყო საქართველოს ეკლესიის იმჟამინდელი მდგომარეობით.

ზ) 1907 წელს მღვდელმონაზონ ანტონის (გიორგაძე) წერილის მღვდელმონაზონ ტარასისადმი (კანდელაკი) გაგზავნილი წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ის მისგან ითხოვდა მასალებს ზემოთ დასახელებული სამაგისტრო ნაშრომისათვის.

I თავის მესამე პარაგრაფში დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

I თავის მესამე პარაგრაფში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რობლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. აქედან გამომდინარე, დასტურდება:

ა) მღვდელ ალექსის (გიორგაძე) შეუდგენია „პროგრამა საღვთო სჯულის მეთოდოლოგიაში 1895-1896 სასწავლო წლისათვის“ („программа по методике закона божия“).

ბ) ამ პარაგრაფში წარმოდგენილი 1907 წლის 20 ნოემბრით დათარიღებული დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ვიატკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორი მღვდელმონაზონი ანტონი (გიორგაძე) სმოლენსკის სასულიერო სემინარიაში იმავე თანამდებობაზე გადაიყვანეს.

გ) აქვე მოვიტანეთ 1907 წლის 19 დეკემბრით დათარიღებული დოკუმენტი, წერილში წარმოდგენილია სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის, მღვდელმონაზონ ანტონის (გიორგაძე) მიერ სასწავლებლის მმართველობისადმი წარდგენილი მოსწავლეთა შეფასების ანგარიში.

დ) 1911 წლის ჟურნალ „შინაურ საქმეებში“ გამოქვეყნებული წერილიდან ირკვევა, რომ თბილისის ფერისცვალების მონასტერში არქიმანდრტ ანტონს (გიორგაძე) დაუარსებია სასულიერო სასწავლებელი, სადაც ამზადებდნენ სასულიერო კადრებს.

თავი II. ყოვლადსამღვდელო ანტონი - ეპისკოპოსი გორისა (1912-1917წ.წ.)

*„ყოვლადსამღვდელო გორის ეპისკოპოსი
ანტონი, გვარად გიორგაძე.
ვიკარი საქართველოს ეგ ზარქოსის.
ხშირად განაგებს ეგ ზარქოსის თანამდებობას.
მართვა-გამგეობით იგი არის დიდათ დატვირთული.
ბევრნაირად ქველმოქმედი და მოღვაწე.“ ზ. ჭიჭინაძე*

გორი ერთ-ერთი ისტორიული ქალაქია საქართველოში. მას პირველად VII საუკუნის ამბებთან დაკავშირებით იხსენიებს ისტორიკოსი ჯუანშერი (XI ს.). გადმოცემის თანახმად, სტეფანოზ ერისმთავრის შვილმა, არჩილმა მემკვიდრეობით მიღებული განძის ნაწილი დაფლა გორში. ჯუანშერის მიხედვით, ამ სამალავს „ტონთიო“ – „ოქროს მთა“ ეწოდებოდა. ქალაქის სახელწოდებაც მასში აღმართული კლდოვანი გორაკისაგან წარმოდგება, რომელზედაც გაშენებულია ძველი ციხე-სიმაგრე (ძვ.წ.I ათასწლეულის მიწურული). ზოგიერთი ისტორიული წყარო ქალაქის დაარსებას დავით აღმაშენებელს მიაწერს (XII ს. დასაწყისი). გორი სამეფო ქალაქი გახდა (საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა, 1990:31).

სამღვდელმთავრო კათედრა ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებიდან არსებობდა რუისში, ურბნისში, მროვში, სამთავისსა, ნიქოზში.

გორის სამღვდელმთავრო კათედრა დაარსებულია 1811 წლის 30 ივლისს. მას შემდეგ, გორის ეპარქიის მღვდელმთავრები ითვლებოდნენ ქართლ-კახეთის არქიეპისკოპოსის ქორეპისკოპოსებად. გორის ეპისკოპოსთაგან ცნობილია: დოსითეოზი (ფიცხელაური), გორის ეპისკოპოსად აკურთხეს 1812 წლის 30 იანვარს; გერვასი (მაჭავარიანი), ყოფილი წილკნელი, გორის მღვდელმთავრად დაადგინეს 1814 წლის 30 აგვისტოს, გარდაიცვალა 1817 წლის 5 თებერვალს; სტეფანე (ჯორჯაძე), ყოფილი რუსთველი არქიეპისკოპოსი, გადმოიყვანეს გორში 1818 წლის 28 დეკემბერს, გარდაიცვალა 1839 წლის 18 ნოემბერს; ნიკიფორე (ჯორჯაძე), ეპისკოპოსად აკურთხეს 1842 წლის 5 აპრილს, გარდაიცვალა 1851 წლის 3 დეკემბერს, დაკრძალულია თბილისში, ფერისცვალების მონასტრის გალავანში; იოანე (ავალიანი), გორის ეპისკოპოსად

ხელდასხმულია 1852 წლის 13 აპრილს, გარდაიცვალა 1852 წელს, დაკრძალულია თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარში (კელენჯერიძე, 1913:88). 1859 წლის 13 თებერვალს არქიმანდრიტი გაბრიელი (ქიქოძე), ხელდასხმულ იქნა გორის ეპისკოპოსად, საქართველოს ეპარქიის ვიკარად, აგრეთვე იგი დაინიშნა საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის წევრად და შუამთის მონასტრის წინამძღვრად (გამახარია, 2007:20-21). 1869-1882 და 1886-1898 წლებში, გორის ეპარქიის მმართველი იყო ეპისკოპოსი ალექსანდრე (ოქროპირიძე), რომელსაც ამავდროულად ეკავა ქართლ-კახეთის ეპარქიის პირველი ქორეპისკოპოსის თანამდებობას (ჭიჭინაძე, 1903:1). 1898 წლის 19 აპრილს საქართველოს ეგზარქოსმა ფლაბიანემ (გოროდეცკი) არქიმანდრიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე) აკურთხა გორის ეპისკოპოსად (ვარდოსანიძე, 2014:21). მეუფე ლეონიდე აღნიშნულ ეპარქიას განაგებდა 1900 წლამდე. იგი აგრეთვე დაინიშნა საქართველოს ეგზარქოსის პირველ ვიკარად (ქორეპისკოპოსად). ამ ფაქტს გამოეხმაურა ილია ჭავჭავაძის „ივერია“, წერილში წარმოდგენილია გორის ეპარქიის დიდი მნიშვნელობა. „წმიდა გრძნობით მოხარულნი ვართ, რომ ღვაწლი, შრომა, ნიჭი და განათლება ყოვლადსამღვდელო ლეონიდისა ღირსეულად დაფასებულ იქმნა. მით უფრო გვიხარის, რომ მას ჰხვდა წილად სამსახურისათვის ის ქრისტიანობის უძველესი აკვანი, რომელსაც შეადგენს შიდა ქართლი“ (დასახელებული ნაშრომი, გვ.21-22). 1900 წლიდან გორის ეპარქიას მწყემსმთავრობდა ეპისკოპოსი კირიონ სამაგლიშვილი (ქვანია, 1994:13). 1912 წლიდან როგორც აღვნიშნეთ გორის ეპისკოპოსად აკურთხეს არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგაძე).

„გორის ეპისკოპოსად, იგი დადგენილ იქმნა ამ კათედრაზე ეგზარქოს ინოკენტის⁷ მიერ, დავით ეპისკოპოსის მაგიერ, რომელიც იმავ ინოკენტისაგან, როგორც მაშინდელი რეჟიმისათვის მავნე პირი, გამევეებულ იქმნა საქართველოდან“ (ახალი სიტყვა №2, 1918:8). ამ მცირე შენიშვნიდან ჩანს „ახალი სიტყვის“ კოლეგიის დამოკიდებულება მეუფე ანტონისადმი, იმ ფრაზაში თითქოს იგი ეპისკოპოს დავით კაჭახიძის ადგილზე დაადგინეს. აქვე შევნიშნავთ, რომ ეპისკოპოს დავითის დევნის მიზეზი გახდა ეგზარქოს ინოკენტის მისამართით საწინააღმდეგო მისი ქმედებები. იპოლიტე ვართაგავა

⁷ ინოკენტი ბელიაევი, საქართველოს ეგზარქოსი 1909-1913 წლებში.

იგონებდა: „ის ხშირად მიდიოდა ეგზარქოსის სურვილის წინააღმდეგ, საქმე იმით გათავდა, რომ ინოკენტიმ ურჩი ეპისკოპოსი თავიდან მოიშორა და პიატიგორსკის ქორეპისკოპოსად გადაიყვანა. ეპისკოპოსმა დავითმა გამოსცა ბროშურა რუსულ ენაზე, სადაც სასტიკად გააკრიტიკა ეგზარქოსის პოლიტიკა საქართველოში (ვართაგავა, 1948:97).

ჯერ კიდევ 1910 წელს, კურთხევამდე ორი წლით ადრე, ვრცელდებოდა ინფორმაცია, თითქოს არქიმანდრიტი ანტონი ალავერდის ეპარქიის მმართველად ინიშნებოდა: „ხმა დადის, ალავერდის ეპისკოპოსად არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგაძე) ინიშნებაო“ (შინაური საქმეები, №11, 1910:16).

აგრეთვე 1911 წელსაც ვრცელდებოდა იგივე ინფორმაცია: „როგორც გავიგეთ, ალავერდის ეპისკოპოსი დავითი გორის ეპისკოპოსად ინიშნება. ხოლო ალავერდის ეპისკოპოსად - საქართველოს საეგზარქოსოს მონასტრების კეთილმოწყვეთ არქიმანდრიტი ანტონი“ (შინაური საქმეები, №39, 1911:6).

არქიმანდრიტ ანტონის მღვდელმთავრად კურთხევას საქართველოში გაზეთი „შინაური საქმეები“ გამოეხმაურა ორი სხვადასხვა წერილით: „დანამდვილებით გამოირკვა, რომ გორის ეპისკოპოსად, საქართველოს [ეგზარქოსის] მესამე ქორეპისკოპოსად, არქიმანდრიტი ანტონი (ალექსი გიორგაძე) ინიშნება. მისი ხელდასხმა უნდა მოხდეს პეტერბურგში“ (შინაური საქმეები, №1, 1912:11).

„15 იანვარს ალექსანდრე ნეველის ლავრაში აკურთხეს არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგაძე), კურთხევას ინგლისელი ეპისკოპოსები დაესწრნენ, რომლებიც პეტერბურგს ესტუმრნენ“ (შინაური საქმეები, №2-3, 1912:17).

1911 წლის 19 დეკემბერს რუსეთის ეკლესიის სინოდის გადაწყვეტილებით არქიმანდრიტი ანტონი (გიორგაძე) ეპისკოპოსად გამოარჩიეს. 1912 წლის 15 იანვარს პეტერბურგის ყოვლადწმინდა სამების საკათედრო ტაძრის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის ლავრაში გორის ეპისკოპოსად დაასხეს ხელი და საქართველოს ეგზარქოსის მესამე ქორეპისკოპოსად დანიშნეს (ვარდოსანიძე, 2010:95-96).

მღვდელმთავრად კურთხევის შემდეგ ეპისკოპოსი ანტონი სამშობლოში დაბრუნდა და შეუდგა მასზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას.

ეპისკოპოსი ანტონი, როდესაც ეპარქიას ეწვია ვანათის ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესიის მღვდელმა იოანემ (ქაჯარაძე) სიტყვით მიმართა: „მამა-პაპათა სიმტკიცემ ქრისტეს სარწმუნოებაზე, მათმა თავგანწირულმა სიყვარულმა ქრისტე მაცხოვრისადმი შეარჩინა ქართველებს, თქვენს სამწყსოს, თქვენო მეუფებავ და საერთოდ ქართველებს სახელი ქართველებისა და ძვირფასი სამშობლო ქვეყანა საქართველო....

ყოველივე ესე უკეთ უწყის თქვენმა მეუფებამ, როგორც გულ-შემატკივარი მღვდელმთავარი და ღვიძლი შვილი თავისი ერისა, სწუხართ. არ დაზოგეთ შრომა. მობრძანდით, მათი პირის-პირ ამხილოთ საყვარელ სამწყსოს მისი საშიში მდგომარეობა და გამოაფხიზლოთ იგი; მობრძალდით რათა პირის-პირ იხილოთ თქვენი თანამომუშავეთა სამღვდელოების შრომა, თუ დაუდევრობა, რომ გააფრთხილოთ და დაარიგოთ და გაამხნევოთ იგი.

მობრძანდით, რათა ჩაასხათ ჩვენ მიმკრთალ და მიძინებულ ყოფა-მოქმედებაში წვეთი გამაღვიძებელი და გამაცოცხლებელი.

ღვთაებრივია, მოციქულებრივია საქმე ესე, გვიხარის! კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა!“ (ქადაგებანი, №10, 1913:39-42).

საქართველოს ეკლესიაში არსებული იმდროინდელი ვითარება და ამასთან ერთად ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსის თანამდებობა, მეუფე ანტონს არ აძლევდა გორის ეპარქიაში მუდმივად ყოფნის საშუალებას, თუმცა ის მაინც ახერხებდა მისდამი რწმუნებულ სამწყსოზე ზრუნვას, რასაც ადასტურებს იმდროინდელი მასალები.

შესავალში აღვნიშნეთ, რომ 1912 წელს მეუფე ანტონი დაადგინეს გორის ეპარქიის მმართველად და საქართველოს ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსად. ის ძირითადად თბილისის ფერისცვალების სახ. (დარიის) მონასტერში ცხოვრობდა.

ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსობა იმაზე მეტს ავალებდა მეუფე ანტონს, ვიდრე ეს არის რიგითი მღვდელმთავრის შემთხვევაში. ის აქტიურად მონაწილეობდა სხვადასხვა საკითხის განხილვაში. მან ამ პერიოდში იმოგზაურა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, მათ შორის თავის ეპარქიაში შემავალ მხარეებში.

1912 წლის ივლისში გორის ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე) ეწვია აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიულ მხარეს ერწო-თიანეთს.

ეპისკოპოსი ანტონი თავის „რელიგიურ-ეთნოგრაფიულ ნარკვევში ფშავ-თუშეთ-ხევსურეთი“ („Религиозно-этнографический очерк Пшаво-Тушино-Хевсуретий“⁸) წერს: „როდესაც მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, საქართველოს ეგზარქოსის ინოკენტის განკარგულებით, შესასრულებლად დამეკისრა ფშავ-ხევსურეთის მრევლის საეპისკოპოსო ვიზიტის მარშრუტი, ამავდროულად კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღდგენის საზოგადოების საბჭოსაგან პატივი მხვდა - გავაკეთო დასკვნა საეკლესიო, სამრევლო და სასკოლო შენობების მდგომარეობის შესახებ სოფლებში - ბაცალიგო, შატილი, უკანაფშავი, მუცო და ახიელი. ასეთი მაღალი იდეის მატარებელი საზოგადოების წინადადება ჩემთვის მით უფრო ფასეული იყო, რამეთუ დიდი ხანია, თვითონაც მიწოდდა ადგილებზე მენახა, თუ რას აკეთებს და კიდევ რისი გაკეთება შეუძლია მართლმადიდებლური ჭეშმარიტების ამ კავკასიურ მნათობს. წარმოვადგენ რა ანგარიშს ჩამოთვლილ სამრევლოთა ნაგებობებისაგან მიღებული შთაბეჭდილებების შესახებ, ამავდროულად მოგმართავთ უმორჩილესი თხოვნით, მოისმინოთ ჩემი დასკვნა იმ ცხოველი ქვენიადგის შესახებ, რომლის არსებობა წარმოშობს იმ საჭიროებებს, რომელთა დაკმაყოფილების თაობაზეც შუამდგომლობს საზოგადოების საბჭოს წინაშე ფშავ-ხევსურეთის ხუთი სამრევლო“ (Вестник Грузинского Экзархата, №1, 1914).

როცა ვადევნებთ თვალს მეუფე ანტონის ცხოვრების გზას, გვაკვირვებს ის ფაქტი, რომ უგზოობის დროს, შორი მანძილისა თუ დაბრკოლებების მიუხედავად იმოგზაურა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, მათ შორის თავის ეპარქიაში შემავალ მხარეებში.

ზემოთ დასახელებული ნაშრომის წინასიტყვაობაში ეპისკოპოსი ანტონი წერს: „ჯერ კიდევ მაზრის უფროსის ოფიციალურმა დეპეშამ იმის შესახებ, რომ უგზოობის გამო, ივლისამდე შეუძლებელია ფშავ-ხევსურეთში მგზავრობა, ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ ჩემი ვიზიტის საგანს წარმოადგენს განსაკუთრებული სამყარო, რომელიც თვით ბუნების მიერაა მოწყვებული ჩვენგან. ხოლო წინააღმდეგობებმა ამ მიუდგომელ მთიან

⁸ 1914 წელს ჟურნალში „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“, Тифлис, 1914г. №1,2,3,4,5,6,7,8. რუსულ ენაზე დაიბეჭდა ნარკვევი: „Религиозно-этнографический очерк Пшаво-Тушино-Хевсуретий“. 1914г. სადაც გადმოცემულია მისი მოგზაურობა ფშავ-ხევსურეთა შორის. აღნიშნული ნარკვევის თარგმანს სრულად გამოვაქვეყნებთ მომავალში.

სიმაგრისკენ მიმავალ გზაზე გაამართლა ჩემი ვარაუდები, რომ მომიწევდა შეხვედრა კავკასიური ცხოვრების განსაკუთრებულ, განუმეორებელ კუთხესთან. უზარმაზარმა თოვლმა არ მომცა საშუალება ჩავსულიყავი საზოგადოების საბჭოს მიერ დაგეგმილ ერთ-ერთ სამრევლოში, სოფელ ახიელში. ეს გარემოება ჩემთვის კარგად გამოკვეთილი, თვალსაჩინო გამოხატულება იყო საერთო სამწუხარო აზრისა ამ გაგარეულებული ქვეყნის მიტოვებულობის შესახებ. გულს მიმშვიდებდა მხოლოდ ის ფიქრი, რომ მალე აქ თავისი სამოციქულო მისიით ჩამოვა კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღდგენის საზოგადოება..” (Вестник Грузинского Экзархата, №1, 1914).

ეპისკოპოს ანტონის ვიზიტს გამოეხმაურა ჟურნალი „შინაური საქმეები“ შემდეგი სათაურით: „ყოვლადსამღვდელო გორის ეპისკოპოსის ანტონის მოგზაურობა ხევსურეთიდან ერწო-თიანეთში: „ერწო-თიანეთის მხარეს არქიელის ნახვას მცხოვრებნი თითქმის ჩვეულნი არ არიან. ზოგ სოფლებში ორმოცი წლის წინათ უნახავთ არქიელი, მომეტებულ ნაწილს კი გაგონით გაუგონია და არ იციან კი არქიელი როგორია. ხევსურეთში ხომ, მგონი, პირველი იყო ეპისკოპოსი ანტონის მიბრძანება. ყოვლადსამღვდელო ანტონმა გადმოიარა ძნელი სავალი ხევსურეთის მთები და რვა ივლისს სოფელ ყვარაში მდინარე იორის ხეობაზე გადმობრძანდა. აქ მათ მეუფებას მიეგება ფშავ-ხევსურეთის პირველი ოლქის საბლადოჩინოს კეთილმოწესე მღვდელი გიორგი ინაევი და ერწო-თიანეთის ბოქაული ბ-ნი ვაშაძე. ამ სოფელში საღამოთი მობრძანდა და ღამე გაათია ერთი ფშაველის სახლში. მეორე დღეს, ცხრას, მათმა მეუფებამ დაათვალიერა თამარ დედოფლის დროის ძველი ტაძრის შენობები..“ (შინაური საქმეები, №32, 1912:7-8).

ყოვლადსამღვდელო ანტონი წერს: „ბუნებრივია, რომ როდესაც მე, მართლმადიდებელი მღვდელმთავარი, მივემგზავრებოდი მხარეში ეკლესიების, სამრევლოების, სამრევლო საეკლესიო ცხოვრების დასათვალიერებლად, ველოდი, რომ იქ დამხვდებოდა, თუ გულმოდგინებით არა, ჩვევის წყალობით მაინც დამკვიდრებული მართლმადიდებლური სამრევლო წესრიგი. მომიწია, თავიდანვე შემეჩვია თავი აზრისთვის, საეკლესიო ცხოვრების სუსტ, მიძინებულ პულსზე ამ მაღლობებზე, რომლებსაც არასდროს უნახავთ ეპისკოპოსი. სავარაუდო ნაკლოვანებათა მიზეზებიც

მზად მქონდა იმ კუთხისა, რომელსაც არანაირი რევიზია არ ჩატარებია, მაგრამ იმან, რაც იქ დამხვდა, ჩემდა სამწუხაროდ და გასაოცად, ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. ვერ ვნახე ფშავ-ხევსურეთში ვერანაირი საეკლესიო-სამრევლო ცხოვრება, ამ ცნების ყველაზე შემწყნარებლური გაგებითაც კი. იქ არის ტაძრები, არიან მღვდლები, მაგრამ ხალხმა არც ერთნი იცის და არც მეორენი. ქრისტიანული იდეა უცხოა ფშაველისა და ხევსურის გულისა და გონებისათვის. საეკლესიო ყოფის - ამ უდიდესი აღმზრდელობითი ძალის შესახებ - ხსენებაც არ არსებობს; ბარისახოს ხალხმრავალ სამრევლო ეკლესიაში, ბლადოჩინის რეზიდენციაში, წელს საადგომო ღვთისმსახურებაზე მხოლოდ ორი კაცი იყო. ეკლესია და მღვდელი რაღაც უცხო, იძულებითია მოსახლეობისათვის; თითქმის ორი დღე აგროვებდნენ ჩაფრები ხალხს მღვდელმთავრის შესახვედრად“ (Вестник Грузинского Экзархата, №1, 1914).

ფშავ-ხევსურთა რელიგიურ-სარწმუნოებრივი ცხოვრების შესახებ, ეპისკოპოს ანტონის მიერ გაკეთებულმა დასკვნებმა ვაჟა-ფშაველა გაანაწყენა და ამასთან დაკავშირებით 1914 წელს კრიტიკული წერილი გამოაქვეყნა სათაურით „**ეპისკოპოს ანტონის აზრი ფშავ-ხევსურთა სარწმუნოებაზე**“, მასში ვკითხულობთ: „მკითხველებმა ვგონებ უნდა იცოდნენ ეპისკოპოს ანტონის აზრი ქართველი მთიელების სარწმუნოებაზე. ყოვლადსამღვდელო ანტონმა იმოგზაურა ფშავ-ხევსურეთში 1912 წ. ამ მოგზაურობის შედეგი, ჩვენდა საუბედუროდ, ძალიან სამწუხარო გამოდგა, რამაც ძალიან დაგვაღონა და დაგვაფიქრა. ეპისკოპოს ანტონს სასულიერო მთავრობის წინაშე ფშავ-ხევსურნი დაუხასიათებია როგორც წარმართნი კერპთაყვანისმცემლები, სადაც ვითომ საჭირო იყოს ახლად გავრცელება ქრისტიანობისა (ვაჟა-ფშაველა, 1964:357-360).

მეუფე ანტონის თქმით: „ხევსური და ფშაველი ინტენსიური ცხოვრებით ცხოვრობს იმ არამართლმადიდებლური რელიგიური იდეის გარშემოში, რომელიც ახლობელი და გასაგებია ამ ბუნების შვილის ველური სულისათვის. მასში გასაოცრად დიდია ზეციური კურთხევის წყურვილი, ზებუნებრივთან ურთიერთობის მოთხოვნილება. **მოვინახულე ოცდაორი ეკლესია**, რომლებიც თითქმის დავიწყებული აქვთ, ან უფრო სწორად, რომლებსაც არ იხსენებს ხალხი, მაგრამ ამის გვერდით, მთის მწვერვალებსა და გორაკებზე გზად შემხვდა ასობით თავისებური საკურთხეველი მათი პირველყოფილი

წარმართული კულტისა, რომლებიც ქრისტიანული ემბლემებითაა მორთული; ეს იმათ ენაზე ეგრეთ წოდებული „ნიშები“ (Вестник Грузинского Экзархата, №1, 1914).

ვაჟა-ფშაველა შენიშნავდა: „18–19 წლის წინათ, ვიდრე ეპისკოპოსი ანტონი ინახულებდა ფშავ-ხევსურეთს, იქ მისიონერის როლს ასრულებდა ეპისკოპოსი ლეონიდი⁹, ეპისკოპოს ანტონზე არა ნაკლებ განათლებული ფორმალურად და არა ნაკლებ რჯულისა და სარწმუნოების ერთგული, მაგრამ იმას არც ოფიციალურად, არც კერძო საუბრის დროს წარმართებად არ მოუწიათ ფშავ-ხევსურნი. არ ვიცი რამ აიძულა ყოვლადსამღვდელო ანტონი შეედგინა ასეთი მკაცრი ოქმი მთიელთა სარწმუნოებრივი მდგომარეობის გამო?!“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964:357-360).

ეპისკოპოსი ანტონი აგრძელებს: „ნიშები“ მათი რელიგიური ცხოვრების ცენტრები და ღმერთისადმი მათი თავისებური მსახურების აღვლენის ადგილია. ხშირად მათ ეკლესიის გალავანთან აწყობენ. რელიგიური ცხოვრების ხელმძღვანელები და ღვთისმსახურების შემსრულებლები უცოდინარი, გაუნათლებელი, მოურიდებელი, შესახედად ბინძური „დეკანოზები“ ანუ „ხევისბერებია“. „ხევისბერებს“, რომლებიც მსახურების მემკვიდრეობითობისა და თვით ამ ინსტიტუტის ჭაღარა სიძველის გამო, დარწმუნებულნი არიან საკუთარ მისიაში, ფშავ-ხევსურეთის მოსახლეობის ბნელი მასა თავიანთ მუქში ჰყავთ მოქცეული. ხევსური წლოვით ცხოვრობს მღვდლის გარეშე: გინდ ყოფილა ეს უკანასკნელი და გინდ არა, მისთვის სულერთია, მაგრამ „დეკანოზის“ გარეშე ერთი დღეც არ შეუძლია. მთელი მისი მსოფლმხედველობა, ყოველდღიური ცხოვრების წესი, მისი სულის ნებისმიერი საზეიმო განცდა მჭიდროდაა დაკავშირებული ღმერთთან მის წინაპრებისეულ შუამავლებთან, „დეკანოზებთან“ (Вестник Грузинского Экзархата, №1, 1914).

⁹ მამა ლეონიდესაც (ოქროპირიძე, 1919-1921 წლებში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი) ჰქონდა პრობლემები, როცა ის ფშავ-ხევსურეთს ეწვია. აღნიშნულთან დაკავშირებით გამოქვეყნებულია წერილი, საიდანაც ამონარიდს მოვიტანთ: „მამა ლეონიდი გაემგზავრა თიანეთიდან ფშაველებისაკენ და სოფელ არტანს, შეჰყარა მთელი არტანის საზოგადოება. აქ ყრილობას დაწვრილებით აუხსნა ინსპექტორმა, რა აუცილებელი საჭიროებაა სწავლა-განათლების შემენა ყველასათვის და განსაკუთრებით- მთიულებისათვის. პირველად ხალხმა ძლიერ იუცხოვა ხარჯის გაღება და უკან დაიწია; მაგრამ მამა ლეონიდი სასოწარკვეთილებას არ მიეცა და ისევ ახალის ძალ-ღონით განაგრძო მდაბიო საუბარი და დარიგება. ბოლოს ყრილობას უთხრა: - „ხალხნო! ექვის თვალით რად მიცქერით? მეც თქვენი ძმა არა ვარ? მეც თქვენი შვილი ვარ და თქვენივე სისხლი და ხორცი. მერწმუნეთ, ძმანო! (ივერია, 1890, №109. გვ.3).

ვაჟა-ფშაველა აზრით: „იქნებ წარმართობა, კერპთაყვანისმცემლობა იმაში უნდა დავინახოთ, ფშაველები და ხევსურები რომ ხატებსა ლოცულობენ? მერე რა ჰქვიათ ამ ხატებსა? წმინდა გიორგი, ღვთისმშობელი, მთავარანგელოზი და სხვ.? ნუთუ ეს წმინდანები ქრისტიანული წმინდანები არ არიან? იქნებ იმაში გამოიხატება მთიელების წარმართობა, რომ ისინი ოთხფეხ ცხოველებს სწირავენ ხატებს. უკლავენ კურატებს? განა, ეს ამბავი მარტო ფშაველებისა და ხევსურების ხატებში ხდება?

ეპისკოპოსმა ანტონმა პირადად გაეცნო ე.წ. „დეკანოზებს“ და ამხილა ისინი, რის შესახებაც თავად მოგვითხრობს: „იმისთვის, რომ უფრო ახლოს გავცნობოდი ამ ქურუმთა ინსტიტუტს, შევეცადე მენახა „ხევისბერები“. პირველ რიგში, ისინი ღვთისმსახურების აღმსრულებლები არიან. ერთხელ ხევსურული ეროვნულ-რელიგიური დღესასწაულის მოწმე გავხდი. სადღესასწაულო სამოსში გამოწყობილი ორი ათასამდე ადამიანი იკრიბებოდა საღამოდან მოყოლებული „ნიშებთან“, რომლებიც მრავლადაა მიმოფანტული „თამარ-მეფის“ ახლადნაკურთხი ეკლესიის მახლობლად. საკურთხევლები (ხუთამდე) ეკლესიის გალავანშიცაა მოწყობილი, მაგრამ მე გავეცი განკარგულება, რომ იქ ხალხი არ მიემვათ. დღესასწაულზე მიჰყავთ ხარები, ხბოები და ცხვრები. „ხევისბერი“ იღებს შესაწირს, წარმოთქვამს თავისებურ ლოცვებს, მაგალითად, ამის მსგავსს: „დიდება ღმერთსა და თამარ დედოფალს; ღმერთო, მიიღე შესაწირი და შეეწიე შემომწირველს“ და ვეებერთელა ხანჯლის ერთი მოქნევით თავს კვეთენ ცხოველს. „დეკანოზის“ გაწაფული ხელი ერთ საათში გაუმკლავდა ორიათასკაციანი ბრბოს შესაწირს, 200-ზე მეტი მარტო ცხვარი იქნა დაკლული. ყოველი მოკლული თავიდან „ხევისბერი“ იღებს ხორცის საუკეთესო ნაწილს (ბარკალს) და 20 კაპიკს ფულად. იწყება ხორცის ხარშვა და საღმრთო სუფრა, უხვ ტრაპეზს თან ახლავს გვარიანი სმა; სხვათა შორის, გამოიყენება განსაკუთრებული ღვინო ან არაყი, რომლებიც საღმრთო ლუდსახარშში, რომლებიც, ჩვეულებრივ, „ნიშთან“, და ზოგიერთი ეკლესიის გალავანშიც კია მოწყობილი. ლუდის წაღება დღესასწაულიდან ცოდვად ითვლება, ამიტომ საღამოსთვის ადგილი „ნიშთან“ იქცევა ველად, რომელიც მოფენილია ცოცხალი ლეშებით, თავიანთი „დეკანოზების“ თაოსნობით. „ხევისბერები“, ვითომ და რელიგიურ საჭიროებათა დაკმაყოფილების სახით, ეუფლებიან მთელს საეკლესიო ქონებას: ვნახე

დოკუმენტი, რომელიც გვაუწყებდა „სადღესასწაულოდ“ თელავის მაზრის სოფ. ახმეტაში „თამარ-მეფისათვის“ სამი ვენახის შეწირვას. მაგრამ ზემოთ აღნიშნული საბაბით, ამ ვენახებს ფლობს ფშავ-ხევსურთა „დეკანოზების“ წინამძღოლი, ცნობილი გიორგი ოზიაშვილი, მეტსახელად „დეკანოზი დარჩო“. როდესაც ფშავში ჩემი ჩასვლის შესახებ შეიტყო, იგი ტყეში გაიქცა, მხოლოდ როცა ვბრუნდებიდი, მთებში სიმღერის გაგონებისას შევიტყვე, რომ იქ წინა დღით, დღესასწაულზე, წირვა აღუვლენია დარჩოს და ისე დამთვრალა, რომ უმსგავსობის გამო დააპატიმრეს; სოფ. არტანში მოვახერხე მასთან გასაუბრება..“ (Вестник Грузинского Экзархата, №1,1914).

ვაჟა-ფშაველა ცდილობს გაამართლოს მთიელების ე.წ. „რელიგიური წესები“ და აგრძელებს: „იქნებ წარმართობა იქ არის დაფარული, ხატებში რომ დროშებს აჟღერებენ ხევისბერები და ქართველ მეფეთაგან შეწირული თასებით, და ახლა როგორი, და რა ხელოვნურად გაკეთებული თასებით, დიდრონი ვერცხლის სურებით, – ჰსვამენ ლუდსა და ღვინოს?!“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964:357-360).

ეპისკოპოსი ანტონი დაუფარავად საუბრობს და ამხელს ფშავ-ხევსურთა შორის გავრცელებულ რელიგიურ „დოგმებს“ და წერს: „იმაზე, თუ რა კულტურულ გავლენას ახდენს „დეკანოზების“ რელიგიური დოგმა ფშავთა და ხევსურთა ყოფა-ცხოვრებაზე, შეიძლება მეტყველებდეს იქაური ქალების დამცირებული მდგომარეობა. ხევსური ქალი უსაზღვროდ დაბალი არსებაა მამაკაცთან შედარებით. მამაკაცები ზოგჯერ მაინც შემოიხედავენ ხოლმე მართლმადიდებლურ ტაძარში; ქალები კი ეკლესიის გაღავანშიც კი არ შემოდიან. „თამარ-მეფის“ ეკლესიის კურთხევისას ჯვრით მსვლელობის დროს მეზობელ მაღლობებზე მრავალრიცხოვან ჯგუფებად მყოფი ქალები შორიდან უცქერდნენ პროცესიას. როდესაც მათი მიმართულებით წავედი სასულიერო პირებისა და გუნდის თანხლებით, გაიქცნენ: დიდი ძალისხმევა დამჭირდა იმისთვის, რომ შემომეკრიბა ისინი, რათა მოესმინათ ჩემი მიმართვა მათდამი. თუ მამაკაცის დასაფლავებისათვის ერთ მანეთს იძლევიან, ქალისთვის წესის აგებისთვის 80 კაპიკი მოაქვთ. ფეხმძიმობისას ქალი უწმინდურად ითვლება. ნაკელისა და ნაგვის გროვაში ითხრება ფიცრებით დაფარული ორმო, შესასვლელად დატოვებული ღიობით. იქ ათავსებენ ქალს მშობიარობის მოახლოებისას. იმ ადგილას საკვებით შესვლაც კი

წაბილწვად ითვლება, ამიტომ საჭმელს შესასვლელთან ტოვებენ. არავითარი დახმარება ბავშვის დაბადების არ უნდა იქნას აღმოჩენილი მთელი 40 დღის მანძილზე. ამ პერიოდის გასვლის შემდეგ დედა ბავშვთან ერთად ტოვებს ორმოს და შედის სახლში. თუ ახლადშობილი ბიჭია, მაშინ დედას სახლის ზღურბლთან უწყობენ შეხვედრას: ქმარი და „ხევისბერი“ დოლით ეგებებიან ვაჟს, იკვლება საქონელი, „დეკანოზი“ ამ საქონლის სისხლწაცხებული თითით ახალშობილის შუბლზე მოხაზავს ჯვარს და ცხვრის სისხლს აკურებს შებილწულ სახლს. მართლმადიდებლურ მონათვლაზე კი ზოგჯერ მთელი წლების მანძილზე არ ზრუნავენ. თვეში ექვსი დღის მანძილზე ქალი უნდა ცხოვრობდეს განსაკუთრებულ შენობაში, რომელიც სახლის გარეთაა მოწყობილი. შვილის გაჩენის გარემოებები საშინელ კვალს ტოვებს დატანჯული ქალების სახეზე..”(Вестник Грузинского Экзархата, №1,1914).

ვაჟა-ფშაველა წერს: „სჩანს ფშავ-ხევსურთ არაფერს უშლის კერპთთაყვანისმცემლობა იყვნენ პატიოსანი ადამიანები, უკეთესი ზნეობისა იმათზე, ვინც ზეპირად იცის მართმადიდებელი კატეხიზმო და მთელი ზნეობრივი კოდექსი და საქრისტიანო ლოცვები.

საწყინოა განკარგულება ეპისკოპოს ანტონისა, რითაც მან აღუკრძალა ფშავხევსურეთის მღვდლებს ხატობებში საკლავისა, ლუდისა და საწირავის კურთხევა. ამით ეპისკოპოსმა უფრო დაამორა მღვდელი ხალხსა“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964:357-360).

ეპისკოპოს ანტონის მიერ დათვალიერებულ იქნა საეკლესიო და სამრევლო შენობები ხუთ სოფელში: უკანაფშავი, მუქო, ბაცალიკო, ხახმათი და შატილი.

მეუფე ანტონმა შემდეგი დასკვნა გამოიტანა: „ჩემ მიერ ნანახის საფუძველზე დავრწმუნდი, რომ ფშავ-ხევსურეთი წარმოადგენს ისეთ ადგილს, სადაც ქრისტიანობა საჭიროებს არა მარტო აღდგენას, არამედ თავიდან დამკვიდრებას; რომ ეს ჩვენგან მოწყვეტილი მხარე ელოდება თავის მოციქულებს, რომლებიც მართლმადიდებლურ რელიგიურ იდეას იქაური სულის საკუთრებად, მათი ყოფითი ცხოვრების ფუნდამენტად და გამაკეთილშობილებელ კულტურულ საწყისად აქცევდნენ..”(Вестник Грузинского Экзархата, №1,1914).

გაკვირვებას იწვევს ვაჟა-ფშაველას რეაქცია ეპისკოპოს ანტონის მიმართ. ჯერ კიდევ 1891 წელს „პარასკევას“ ფსევდონიმით გაზეთ „ივერიაში“ ვაჟა-ფშაველამ გამოაქვეყნა წერილი, რომელშიც საუბრობს ხევსურების სულიერი ცხოვრების ჩამორჩენილობაზე, რასაც პასუხი გასცა მამა ლეონიდე (ოქროპირიძე).

მიუხედავად ჩვენი უდიდესი პატივისცემისა ვაჟა-ფშაველასადმი, უნდა აღინიშნოს რომ იგი არ იყო მართალი პოლემიკაში ეპისკოპოს ანტონთან, რომელიც მოქმედებდა თავისი მღვდელმთავრული მოვალეობიდან გამომდინარე და ზრუნავდა ხალხში გაუკუღმართებული სარწმუნოებრივი ცნობიერების გამოსწორებისათვის.

აღნიშნულს ადასტურებს ზემოთ მოყვანილი ვრცელი წერილი: „მე, მართლმადიდებელი მღვდელმთავარი, მივემგზავრებოდი მხარეში ეკლესიების, სამრევლოების, სამრევლო საეკლესიო ცხოვრების დასათვალისწინებლად, ველოდი, რომ იქ დამხვდებოდა თუ გულმოდგინებით არა, ჩვევის წყალობით მაინც დამკვიდრებული მართლმადიდებლური სამრევლო წესრიგი. მომიწია, თავიდანვე შემეჩვია თავი აზრისთვის, საეკლესიო ცხოვრების სუსტ, მიძინებულ პულსზე ამ მაღლობებზე, რომლებსაც არასდროს უნახავთ ეპისკოპოსი..“

საჭიროდ მივიჩნევთ, შევეხოთ ერთ საკითხსაც, რომელიც ჩვენ მიერ წარმოდგენილ თემასთან პირდაპირ კავშირში არ არის, მაგრამ საინტერესოა. მოგეხსენებათ, ქართული მწერლობა იცნობს ლიტერატურულ პაექრობას, რაც ბუნებრივია და კანონზომიერიც.

XIX საუკუნეში ადგილი ჰქონდა ლიტერატურულ დაპირისპირებას ჯერ გრიგოლ ორბელიანსა და ილია ჭავჭავაძეს, შემდეგ კი აკაკისა და ვაჟას შორის. მოგეხსენებათ, რაზიკაშვილი ფშაური დიალექტით წერდა. დღეს მკითხველს სწორედ ეს მოსწონს ვაჟას პოეტურ სიღრმეებთან ერთად, მაგრამ თავის დროზე აკაკიმ, რომელიც თავად იმერულ დიალექტსაც იყენებდა წერის დროს, სამწერლობო ენა, პოეტური ენა დაუწუნა ფშაველ შემოქმედს. აკაკიმ ღიად და დაუფარავად გამოხატა საკუთარი შეხედულება და ლექსად უთხრა სათქმელი:

„ენას გიწუნებ, ფშაველო,
მგოსანი მაღალ მთისაო,
თუმც კი გვითესავ მარგალიტს,
მკითხველიც იმას მკისაო.“

საქართველოში აკაკი წერეთელი ძლიერ უყვარდათ, გამონაკლისი არც ვაჟა-ფშაველა გახლდათ, მაგრამ მან მაინც ჩათვალა საჭიროდ პასუხი გაეცა და ლექსს უპასუხა ლექსადვე, სადაც უხსნის აკაკის, რომ დიალექტები ისე ავსებენ სალიტერატურო ენას, როგორც მდინარეს შენაკადები. აი, ამონარიდი ვაჟას ვასუხიდან:

**„მე არცერთ კილოს არ ვწუნობ,
თუა ქართულის გვარისა, ნუ შეგაშინებთ, ნუ გაკრთობთ
მთიდან ყივილი ხარისა.“**

შესაძლოა ვიფიქროთ, რომ ვაჟას ხასიათში, მის ბუნებაში იყო პაექრობისაკენ სწრაფვა მაშინ, როცა საქმე მის მშობელ კუთხეს ეხებოდა. ასე მოხდა ეპისკოპოს ანტონთან მიმართებაშიც.

ვაჟა-ფშაველას მიერ გამოქვეყნებული კრიტიკული წერილის მიუხედავად, ეპისკოპოს ანტონს გულში წყენა არ გაუვლია, რაზეც მეტყველებს ის ფაქტი, რომ 1915 წლის 2 აგვისტოს, ვაჟა-ფშაველას დაკრძალვის დღეს, ქაშუეთის წმიდა გიორგის ტაძარში, განსვენებულის სულის მოსახსენებლად წირვა შეასრულეს გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა ლეონიდემ და გორის ეპისკოპოსმა ანტონმა, არქიმანდრიტების პიროსისა და ნაზარის თანამსახურებით. შემდეგ საქართველოს ეგზარქოსმა პიტირიმმა წესი აუგო, რომელშიც მონაწილეობდნენ ზემოთ აღნიშნული სასულიერო პირები (საქართველო, №61, 1915:2).

მეუფე ანტონს, როგორც ქორეპისკოპოსს, ხშირად უწევდა საქართველოს ეგზარქოსთან ერთად ღვთისმსახურებაში მონაწილეობა. ამაზე მეტყველებს საარქივო და იმჟამინდელი პერიოდიკის მასალები. ჟურნალი „შინაური საქმეები“ 1912 წელს წერდა: „კვირას, 19 თებერვალს, ექსარხოსმა ინოკენტიმ სწირა დარიის მონასტერში, ყოვლადსამღვდელო ანტონის თანამწირველობით; მეტი წილი ასამაღლებლებისა ექსარხოსმა ქართულად წარმოსთქვა“ (შინაური საქმეები, №8, 1912:10).

ეპისკოპოსი ანტონი იყო სიონის საკათედრო ტაძართან არსებული ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სახელობის ძმობის თავმჯდომარე (ქადაგებანი, №5, 1913:21).

ეგზარქოსის კურთხევით, თანამდებობიდან გამომდინარე, მეუფე ანტონს საკუთარ ეპარქიაზე ზრუნვის გარდა, აგრეთვე, ევალებოდა მეზობელ ეპარქიებში მიმოსვლა. 1913 წელს ეწვია იგი კახეთს, სადაც შეასრულა ტაძრის კურთხევა, რომლის შესახებ 1913 წლის

28 ივლისის ჟურნალ „შინაური საქმეებში“ კვითხულობთ: „გორის ეპისკოპოსი ანტონი თბილისს დაბრუნდა კახეთიდან, სადაც წასული იყო ეკლესიების დასათვალიერებლად. ყოვლადსამღვდელოს სოფელ ქოდალოში, სადაც გადმოსული იმერლობაა დასახლებული, უკურთხებია წმ. გიორგის ეკლესია“ (შინაური საქმეები, №23-24, 1913:22).

1914 წლის 24 ივლისს საქართველოს საეგზარქოსოს დროებითმა მმართველმა, ეპისკოპოსმა პიმენმა გორის ეპისკოპოს ანტონისა და თბილისის სამღვდელოების თანამსახურებით პარაკლისი შეასრულა თბილისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახ. სამხედრო ტაძარში (იმერეთი, №114, 1914:3), რომელიც აღმართული იყო ამჟამინდელი რუსთაველის გამზირზე მდებარე პარლამენტის შენობის ადგილზე და 1930 წელს დაანგრია საბჭოთა ხელისუფლებამ.

1914 წლის 26 ივნისს საქართველოს ეგზარქოსად დაინიშნა მთავარეპისკოპოსი პიტირიმი (ოვნოვი), რომელმაც 1915 წლის 24 მაისს, ქაშუეთის წმიდა გიორგის ტაძარში ეპისკოპოსების ანტონისა და ლეონტის, არქიმანდრიტ პიროსისა და დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის თანამსახურებით პანაშვიდი გადაუხადა ბრძოლის ველზე გმირულად გარდაცვლილ კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე მუხრანბატონს (საქართველო, №2, 1915:3).

1915 წლის გაზეთ „საქართველოში“ გამოქვეყნდა საინტერესო წერილი, რომელშიც კვითხულობთ: შაბათს, 25 ივლისს, საღამოს 7 საათზე, საქართველოს ეგზარქოსმა პიტირიმმა, ეპისკოპოს ანტონისა და სამღვდელოების თანამსახურებით ერევნის მოედანზე პანაშვიდი გადაიხადა ბრძოლის ველზე დახოცილ გმირთა სულების მოსახსენებლად. კვირას, 26 ივლისს, ეგზარქოსმა წირვა შეასრულა სიონის ტაძარში. დილის 8 საათზე ეპისკოპოსი ანტონი ლიტანიით, ღვთისმშობლის სასწაულთმოქმედი ხატით მივიდა დაბადის ღვთისმშობლის ტაძრიდან. წირვის შემდეგ სიონიდან ლიტანიობით მსვლელობა მოეწყო ერევნის მოედნისაკენ, სადაც გადაიხადეს პარაკლისი. 27 ივლისს, მაღალყოვლადუსამღვდელოესმა პიტირიმმა, ეპისკოპოს ანტონისა და სხვა სამღვდელო პირთა თანამსახურებით, წირვა აღავლინა დიდუბის ტაძარში. საიდანაც წირვის შემდეგ ეპისკოპოს ანტონის ხელმძღვანელობით ლიტანიობა გაიმართა დაბადის

ღვთისმშობლის ეკლესიისაკენ, სადაც თავისს ადგილზე დასვენეს ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედი ხატი“(საქართველო, №55, 1915:2).

1915 წლის 8 ივლისს საქართველოს ეგზარქოსის პიტირიმის თავმჯდომარეობით ჩატარდა კრება, რომელზეც განიხილეს ასირიელებისათვის დახმარების გაწევის საკითხი. კრებას დაესწრნენ: ეპისკოპოსი ანტონი; არქიმანდრიტები - პიროსი, ნაზარი და მელქისედეკი; პ. ა. გოთუა და ი. პ. ნაკაშიძე.

კრებაზე მოკლე მოხსენების წარსდგა ეპისკოპოსი ანტონი, რომლის ანგარიშიდან ირკვევა, რომ საეპარქიო კომიტეტი ქონებრივად და ზნეობრივად ეხმარებოდა სამი ათას გადმოხვეწილ ასირიელს, რომლებიც იმდროისთვის უკვე დაბრუნებულები იყვნენ სამშობლოში და მათგან აღარავინ იყო თბილისში (საქართველო, №40, 1915:3).

ეპისკოპოსი ანტონი დიდუბის პანთეონის ერთ-ერთი დამაარსებელია. მიუხედავად იმისა, რომ მისი თანამდებობა ოფიციალურად რუსეთის სახელმწიფო და საეკლესიო ინტერესებს უნდა მომსახურებოდა, იგი ყველაფერში რჩებოდა, როგორც ქართველი პატრიოტი და ქართული საქმეების გულშემატკივარი.

1915 წლის 21 ნოემბერს გაიმართა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრთა ყოველწლიური კრება, რომელიც მიემდგნა აღნიშნული საზოგადოების დაარსების 36-ე წლისთავს, სხდომა გახსნა გ. ყაზბეგმა, ხოლო ვ. ბურჯანაძემ წაიკითხა მოხსენება, რომელშიც ვრცლად მიმოიხილა აღნიშნული საზოგადოების ოცდათხუთმეტწლიანი საქმიანობა და შედეგები. მოხსენების დასარულს გაიხსენა ამ საქმის ერთ-ერთი სულის ჩამდგმელი დიმიტრი ყიფიანი. ეპისკოპოსმა ანტონმა თავისი და ქართველი სამღვდელოების სახელით მიულოცა საზოგადოებას ნაყოფიერი მუშაობა. მეუფე ანტონმა დეკანოზების კალისტრატე ცინცაძის, იოსებ მირიანაშვილისა და ანტონ თოთიბაძის თანამსახურებით სამშვიდობო პარაკლისი გადაიხადა, რის შემდეგ გაიხსენა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დამაარსებელი: დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ცხვედაძე, ბესარიონ ლოღობერიძე, სერგეი მესხი და სხვ. ყოვლადსამღვდელომ და მასთან ერთად მთელმა საზოგადოებამ მუხლი მოიყარეს. გალობდა გუნდი ზ. ჩხიკვაძის ლოტბარობით.

საზოგადოების მდივანმა ვ. ბურჯანაძემ წაიკითხა გამგეობის მოხსენება ქართველ მწერალთა და მოღვაწეთათვის სავანე-პანთეონის მოწყობის შესახებ დიდუბის ეკლესიის გალავანში, სადაც საქართველოს ეგზარხოსის პიტირიმისა და ეპისკოპოსის ანტონის დახმარებით იაფად ყოფილა ადგილი შეძენილი (საქართველო, №150, 1915:3).

კრებამ დაადგინა: 1) გადაწყდეს ქართველ მოღვაწეთა სავანე-პანთეონის მოწყობა დიდუბის ეკლესიის გალავანში; 2) გადაიდოს ათასი მანეთი 5 წლის განმავლობაში შეძენილ ადგილის შესასყიდად; 3) დაევალოს გამგეობას საგანგებო კომისიის შედგენა, რომელმაც უნდა შეიმუშავოს პანთეონისა და მისი მოწყობის ხარჯთ-აღრიცხვის გეგმა; 4) განსაკუთრებული წერილებით მადლობა გამოეცხადოს საქართველოს ეგზარქოს პიტირიმსა და გორის ეპისკოპოს ანტონს იმ დიდი თანაგრძნობისა და დახმარებისათვის, რომელიც მათ აღმოუჩინეს საზოგადოების გამგეობას საპანთეონე ადგილის შეძენაში (იქვე).

ამავე საკითხს ეხება ჟურნალ „განათლებაში“ დაბეჭდილი წერილი, რომელშიც აღნიშნულია: „ღრმად პატივცემულ სრულიად საქართველოს ეგზარხოს პიტირიმის, ეპისკოპოს ანტონისა და დეკანოზ იოსებ მირიანაშვილის მეოხებით წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობამ მიიღო კანონიერი წესით თანხმობა დაეთმოს მას დიდუბის ეკლესიის გალავანში სასაფლაოს ადგილი...

თუ ეს დაწყებული საქმე საზოგადო კრების მიერ მოწონებულ იქნება, სასურველია ქართულ საეკლესიო არქიტექტურის სტილით შეძენილ ადგილზე მოეწყოს ქართველ მოღვაწეთა სავანე-პანთეონი, დასაკრძალავად ქართული კულტურის დარგში გამოჩენილ მოღვაწეთა ნეშთებისა...

განსაკუთრებული წერილის საშუალებით მადლობა გამოეცხადოს მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას საქართველოს ეგზარხოს პიტირიმს, ეპისკოპოს ანტონს და დეკანოზ იოსებ მირიანაშვილს ამ საქმეში დახმარების აღმოჩენისათვის“ (განათლება, №10, 1915:117-118).

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრთა საზოგადო კრების დადგენილებაში დამსწრეთა შორის იხსენიება ეპისკოპოსი ანტონი,

რომელსაც აღნიშნული დადგენილების მეოთხე მუხლში განსაკუთრებული მადლობა გამოეცხადა (დასახ. ნაშრომი, გვ.126).

მთავარეპისკოპოს პიტირიმის (ოკნოვი) პეტროგრადის მიტროპოლიტად გადაყვანის შემდეგ 1915 წლის 5 დეკემბერს საქართველოს ეგზარქოსად დაინიშნა მთავარეპისკოპოსი პლატონ როჟდესტვენსკი.

1916 წლის მარიამობას სიონის საკათედრო ტაძარში შესრულდა სადღესასწაულო ლიტურგია, რომელიც აღასრულა ეგზარქოსმა პლატონმა ეპისკოპოსების ანტონის, დამიანესა და სხვა სასულიერო პირთა თანამსახურებით. წირვაზე ეგზარქოსმა პლატონმა მიტრის ტარების უფლებით დააჯილდოვა ცნობილი სასულიერო პირი, სიონის ტაძრის წინამძღვარი დეკანოზი (შემდგომში პროტოპრესვიტერი) მარკოზ ტყემალაძე, რომელსაც სიტყვით მიმართა ეგზარქოსმა, მიულოცა ჯილდო და აღნიშნა, რომ ამიერიდან საქართველოს საეგზარქოსოს ტაძრების წინამძღვრები დაჯილდოვებულნი იქნებიან მიტრით, ისევე, როგორც რუსეთის ტაძრებისა. წირვას დაესწრო მეფისნაცვალი, დიდი მთავარი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე მეუღლესთან, დიდ მთავარ ანასტასია ნიკოლოზის ასულთან ერთად. რომელებმაც წირვის შემდეგ დეკანოზ მარკოზს მიულოცეს მიტრით დაჯილდოება(საქართველო, №182, 1916:3).

1914 წელს საქართველოს ეგზარქოს პიტირიმს კავკასიის რკინიგზის I ბატალიონის ქალთა წრემ გაუგზავნა წერილი, რომელშიც ითხოვდნენ, რომ გორის ეპისკოპოს ანტონს (გიორგაძე) მიეღო აღნიშნული წრის „საპატიო წევრის“ წოდება, რის შესახებაც მოვითანთ დოკუმენტის თარგმანს: „უწმინდესი მმართველი სინოდის წევრს, მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა პიტირიმს, ქართლ-კახეთის არქიეპისკოპოსს, დაჭრილ მეომართა დახმარების კავკასიის რკინიგზის I ბატალიონის ქალთა წრის თხოვნა: დაჭრილ მეომართა დახმარების კავკასიის რკინიგზის I ბატალიონის ქალთა წრეს გვაქვს პატივი, უდიდესი პატივისცემით გთხოვოთ თქვენს მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, კეთილი ინებოთ, რათა მიიღოთ დასახელებული წრის საპატიო წევრის წოდება და აკურთხოთ მისი ყოვლადუსამღვდელოესობა გორის ეპისკოპოსი ანტონი, რათა მანაც მიიღოს ეს წოდება.

თქვენი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, უმოწყალესი მოძღვრისა და მამის მორჩილი მსახური, თავმდგდომარე მ. ს.“

ეგზარქოსმა პიტირიმმა 1914 წლის 11 დეკემბერს პასუხი გაუგზავნა ქალთა წრის საზოგადოებას: „იმის გამო, რომ არ მაქვს შესაძლებლობა მივიღო „ქალთა წრის“ საპატიო წევრის წოდება, მაგრამ სრულიად თანავუგრძნობ მის მიზნებს, ღმერთს შევთხოვ, დალოცოს მისი სასარგებლო საქმიანობა, ხოლო მის ყოვლადუსამღვდელოესობას გორის ეპისკოპოსს ანტონს სიამოვნებით დავლოცავ, რათა ის გახდეს „წრის“ საპატიო წევრი“ (სცსსა, ფონ.№488. ს.22975).

მეუფე ანტონი, როგორც ქორეპისკოპოსი, ეგზარქოსთან თანამსახურების გარდა, მის ნაცვლად თბილისის ეკლესია-მონასტრებში ასრულებდა ღვთისმსახურებას.

თბილისის ეკლესია-მონასტერთა გამორჩეული ადგილი უჭირავს ანჩისხატის საკათოლიკოსო ტაძარს, სადაც 1916 წელს, ტაძრის დღესასწაულზე, მეუფე ანტონს შეუსრულებია საღმრთო ლიტურგია. „სამშაბათს 16 მარიამობისთვის, ანჩისხატის დღესასწაულის დღეს, ანჩისხატში მწირველია გორის ეპისკოპოსი ანტონი, ხოლო წინაღლით, 15 მარიამობისთვის, მწუხრსა და ცისკარს ზეთისცხებით შეასრულებს წინამძღვარი დავითგარეჯის მონასტრისა, არქიმანდრიტი დოსითეოსი, კრებულის თანამლოცველობით“ (საქართველო, №181, 1916:2).

ანჩისხატის დღესასწაულზე დიდძალი მლოცველი დაესწრო წირვასა და პარაკლისს რომელიც აღავლინა გორის ეპისკოპოსმა ანტონმა არქიმანდრიტ დოსეთეოსისა და ტაძრის კრებულის თანამსახურებით. განიცადებუ მეტად მგრძნობიარე სიტყვა წარმოსთქვა ტაძრის წინამძღვარმა დეკ. ნიკიტა თალაკვაძემ. წირვის შემდეგ ლიტანია გაიმართა ტაძრის გარშემო“ (საქართველო, №182, 1916:3).

„წმ. ბარბარეს ეკლესიაში დღეს მწირველია გორის ეპისკოპოსი ანტონი“ (საქართველო, №159, 1915:2).

1916 წლის 29 აგვისტოს, ილია ჭავჭავაძის გარდაცვალების დღეს, მთაწმინდაზე, მის საფლავთან პანაშვიდი აღასრულა გორის ეპისკოპოსმა ანტონმა მამადავითის ტაძრის კრებულის თანამსახურებით (საქართველო, №192, 1916:2).

ყველა საეკლესიო საკითხი, მათ შორის ეკლესიაში მნათეს დადგინება, მხოლოდ სასულიერო ხელისუფლების ნებართვით იყო დაშვებული, რაზეც მეტყველებს მრავალი დოკუმენტი. პრესაში გამოქვეყნებულია ცნობა ეპისკოპოს ანტონის მიერ დიდუბის ტაძარში მნათეს დანიშვნის შესახებ: „ყოვლადუსამღვდელოესის ეპისკოპოსი ანტონის განკარგულებით და დიდუბის ეკლესიის კრებულის თხოვნით, ამავე ეკლესიის მნათედ დროებით დაინიშნა სასინოდო კანტორის ხაზინადარი დავით გიორგის ძე ნახუცრიშვილი“ (საქართველო, №155, 1915:2).

დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ ეპისკოპოს ანტონსა და თავად მამა ნიკიტას არ ჰქონდათ კარგი ურთიერთობა საქართველოს ეგზარქოს პლატონთან: „მე და ანტონ ეპისკოპოსი ვებრძოდით ექსარქოს პლატონს და ავტოკეფალიის ძიებას თავდადებულად ვაწარმოებდით (თალაკვაძე, 2013:150). მიუხედავად ამისა, 1915 წელს „ახალი ექსარქოსის პლატონისაგან სამადლობელი დეპეშა მიიღეს ეპისკოპოსებმა ანტონიმ, პიროსმა და ანჩისხატის ტაძრის წინამძღვარმა დეკ. ნიკიტა თალაკვაძემ“ (საქართველო, №174, 1915:2).

1916 წელს ეპისკოპოსმა ანტონმა ინახულა ცნობილი ენათმეცნიერი და ისტორიკოსი ალექსანდრე ცაგარელი. აღნიშნული შეხვედრის შესახებ პრესაში დაიბეჭდა წერილი: „პროფესორი ცაგარელი, რომელიც ამჟამად თბილისში იმყოფება, გუშინ ინახულა ყოვლადსამღვდელო ანტონიმ, ეპისკოპოსმა გორისამ და დიდხანს ჰქონდათ ბაასი საქართველოს ეკლესიის საკითხებზე“ (საქართველო, №183, 1916:3). ცნობილია, რომ ალექსანდრე ცაგარელი მხარს უჭერდა და აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში.

1916 წლის სექტემბერში გორს ეწვია ეპისკოპოსი ანტონი. მან მოინახულა ეპარქიაში არსებული ისტორიული ძეგლები, მათ შორის საქართველოს ერთ-ერთი გამორჩეული არქიტექტურული შედევრი ატენის სიონი და სხვ. აღნიშნული ვიზიტის შესახებ იმჟამინდელ პრესაში წარმოდგენილია რამდენიმე განცხადება:

„ხვალ ეპისკოპოსი ანტონი გორის მაზრაში მიემგზავრება“ (საქართველო, №195, 1916:2) იუწყებოდა გაზეთი „საქართველო“;

„ამ დღეებში ატენის ხეობაში მიემგზავრება საგანგებო ექსკურსია ძველი ატენის სიონის ტაძრის დასათვალიერებლად. ექსკურსიას ხელმძღვანელობს ყოვლადსამღვდელო ანტონი, ეპისკოპოსი გორისა“ (საქართველო, №184, 1916:2);

„არმაზში მიემგზავრება ხვალ ეპისკოპოსი ანტონი გორისა“ (საქართველო, №186, 1916:2).

1916 წელს ეპისკოპოსმა ანტონმა მოინახულა საქართველოს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრი, პუბლიცისტი გიორგი ზდანოვიჩი, რომელიც იმჟამად ავად იყო (საქართველო, №195, 1916:2).

ეპისკოპოსი ანტონი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა, როგორც შიდა საეკლესიო საქმეებში, ასევე ქვეყნის გარეთაც. მიტროპოლიტ პიტირიმის (ოკნოვი) დავალებით, 1916 წლის 15 სექტემბერს, იგი დაესწრო თბილისის სასულიერო სემინარიის ყოფილი რექტორის, არქიმანდრიტ მელქისედეკის კრონშტადტის ეპისკოპოსად კურთხევას პეტროგრადში (საქართველო, №196, 1916:3).

„კურთხევაში მონაწილეობას იღებს გორის ეპისკოპოსი, ყოვლადსამღვდელო ანტონი“ (საქართველო, №200, 1916:3).

1916 წლის 8 იანვარს, თბილისის მფარველის წმ. მოწამის აბო თბილელის ხსენების დღეს, ეპისკოპოსმა ანტონმა საღმრთო ლიტურგია აღასრულა ფერისცვალების მონასტერში, წირვის შემდეგ მეტეხის ხიდის მიმართულებით სამღვდელოების მონაწილეობით გაიმართა ლიტანიობა, აბო თბილელის ნიშის წინ გადაიხადეს პარაკლისი, რომელსაც დიდძალი მლოცველნი დაესწრნენ“ (საქართველო, №7, 1916:2).

ეპისკოპოსი ანტონი, როგორც თავისი ქვეყნის პატრიოტი მღვდელმთავარი, არაერთგზის აღასრულებდა ქართველი განსვენებული საზოგადო მოღვაწეებისა და მამულიშვილების მოსახსენებელ პანაშვიდებს.

1916 წლის 6 მარტს, დღის 12 საათზე, ქაშუეთის წმიდა გიორგის ტაძარში გორის ეპისკოპოსმა ანტონმა, დეკანოზების კალისტრატე ცინცაძის, ანტონ თოთიბაძისა და გიორგი ასათიანის თანამსახურებით პანაშვიდი გადაუხადა გაზეთ „დროების“ გარდაცვლილ რედაქტორებს: გიორგი წერეთელს, სერგეი მესხსა და ივანე მაჩაბელს, აგრეთვე სხვა თანამშრომლებს. მსახურების დროს გალობდა გუნდი შაქრო ჩხიკვაძის

ლოტბარობით. პანაშვიდის შემდეგ ეპისკოპოსმა ანტონმა წარმოთქვა მოკლე სიტყვა, რომელშიც დაახასიათა განსვენებული საზოგადო მოღვაწენი და მათი ღვაწლის მნიშვნელობა სამშობლოს წარმატების საქმეში. პანაშვიდს ესწრებოდა აუარებელი ხალხი ტაძარსა და მის გალავანში. პანაშვიდს დაესწრო რეჟებ ბეგი ნიჟარაძე“(საქართველო, №53, 1916:3).

სხვადასხვა დროს (მაგ.1916,1918 წლებში) პრესაში ვრცელდებოდა ინფორმაცია, თითქოს ეპისკოპოს ანტონს უცვლიდნენ ეპარქიას, ან თავად ტოვებდა მას.

ამგვარი შინაარსის წერილი 1916 წლის 20 იანვარსა და 8 მარტს გამოქვეყნდა. „ეპისკოპოსი ანტონი, როგორც ხმა დადის, გადაჰყავთ კავკასიის ეპარქიის მმართველად, ხოლო გორის ეპისკოპოსად ამწესებენ არქიმანდრიტ ნაზარის¹⁰ (საქართველო, №14, 1916, 2), სამი თვის შემდეგ იგივე შინაარსის წერილი გამოქვეყნდა: „როგორც დანამდვილებით იტყობინებიან გორის ეპისკოპოსი ანტონი ინიშნება კავკასიის ეპისკოპოსად, ხოლო ერევნის ეპისკოპოსი ლეონტი ორენბურგის ეპარქიისა“(საქართველო, №53, 1916:2).

1917 წლის 10 იანვარს გორის ეპისკოპოსი ანტონი ქართველთა კოლონიის ეკლესიის კურთხევაზე დასასწრებად გაემგზავრა პეტროგრადში, სადაც ნინოზას ქართულად უნდა შეესრულებინა წირვა. ამ მოვლენას ვინმე „ლადო“ აღწერს გაზეთ „საქართველოში“ სათაურით „ეროვნული წირვა-ლოცვა“ უცხოეთში: „პეტროგრადის ქართული საქველმოქმედო საზოგადოება დიდი ხანია ცდილობდა დაეარსებინა ქართული ეკლესია, რომელიც იქნებოდა ერთგვარი პლათფორმა უცხოეთში გაბნეული ქართველობის თავმოსაყრელად. ამ საზოგადოებას ბევრი დაბრკოლების გადალახვა დასჭირდა დასახული მიზნის მისაღწევად, მაგრამ ეროვნული ღვთისმსახურებისადმი სიყვარულმა ღვთისმსახურება სამშობლო ენაზე პეტრეს ქალაქშიაც კი მოასმენინა... კარგა ხნის ლოდინის შემდეგ ყოვლადუსამღვდელოესმა პიტირიმმა პეტროგრადში ქართული ეკლესიის დაარსების ნება დართო. სამშობლოდან ქართველმა საზოგადოებამ მოიწვია მამა იოსებ ჩიჯავაძე, იშოვა ეკლესია და ნინოზას მთელი ქართველობა კოპწიად მორთულ ტაძარში შეიკრიბა. ყველა იქ მყოფ ქართველს სახეზე სადღესასწაულო მხიარულება აღბეჭდვოდა, მითუმეტეს, რომ საერთო ლოცვაში მათ გვერდს

¹⁰ არქიმანდრიტი ნაზარ ლეჟავა, 1919-1924 წლებში ქუთათელი მიტროპოლიტი.

უმშვენებდნენ წამებულნი ივერიის ეკლესიისანი: ეპისკოპოსი კირიონი, არქიმანდრიტი ამბროსი, აგრეთვე, ეპისკოპოსი ანტონი“ (საქართველო, № 1917:3.N8).

ხსენებული ტაძრის კურთხევის შესახებ, ასევე, 1917 წლის 19 თებერვალს, ჟურნალში „თეატრი და ცხოვრება“ დაიბეჭდა ნიკო ასლამაზაშვილის მიერ გამოგზავნილი წერილი პეტროგრადიდან, სათურით: „ქართული ეკლესია პეტროგრადში“, (წერილი პეტროგრადიდან): „იანვრის 14 ღირსშესანიშნავი [დღეა] აქაურ ქართველობისათვის. დღეს, პირველად გაისმა აქ ქართული წირვა-გალობა. ვისლის კუნძულზე, ანდრია პირველწოდებულის სობოროს გვერდით, პატარა ეკლესიაში მღ. მამა [იოსებ] ჩიჯავაძემ გადაიხადა ქართული წირვა, რომელსაც აუარებელი ქართველობა დაესწრო. წირვაზე ბრძანდებოდნენ ეპისკოპოსნი ანტონი და კირიონი. ჰგალობდა აქ მყოფი ახალგაზრდა გუნდი. მამა [იოსებ] ჩიჯავაძემ მოკლედ დაახასიათა წმ. ნინოს ცხოვრება და მოღვაწეობა. განმარტებულ იქნა აგრეთვე ის, რომ ვიდრე აქაური ქართველობა აიშენებს საკუთარ ეკლესიას წმ. ნინოს სახელობაზე, დღეიდან ამ ეკლესიაში არსდება ქართული მრევლი და შესრულდება ქართული წირვა-ლოცვა, სადაც ყოველ ქართველს შეუძლია სამშობლოს ენაზე მოისმინოს ღვთისმსახურება“ (თეატრი და ცხოვრება, №8, 1917:15).

ეპისკოპოსი ანტონი ზრუნავდა სამღვდელო პირთა არამხოლოდ სულიერი განვითარებისათვის, არამედ მატერიალური კუთხითაც. სინოდის კომისიაში მიიწვიეს მეუფე ანტონი, რომელსაც უნდა გამოემეზნა სამღვდელოების უზრუნველსაყოფისათვის შესაბამისი სახსრები (თეატრი და ცხოვრება, №4, 1917:15.№4).

1917 წლს 29 აგვისტოს ეპისკოპოს ანტონის მონაწილეობით მამადავითის ეკლესიაში გადაიხადეს ილია ჭავჭავაძის სულის მოსახსენიებელი პანაშვიდი, რომელსაც დასწრებია პროფესორი ა. ცაგარელი (თეატრი და ცხოვრება, №36, 1917:14).

ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე) გორის ეპარქიის მმართველი იყო 1912-1917 წლებში.

მეორე თავში დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია იმჟამინდელი პერიოდიკის, საარქივო დოკუმენტებისა და ისტორიოგრაფიის საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კვლევის შედეგად წარმოჩინდა ეპისკოპოს ანტონის (გიორგაძე) მრავალმხრივი მოღვაწეობის სხვადასხვა ასპექტი. კერძოდ:

ა) პერიოდიკის მასალების შესწავლის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ეპისკოპოსი ანტონი, როგორც ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსი, აქტიურად მონაწილეობდა ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე სასულიერო თუ საერო ღონისძიებებში.

ბ) ნაშრომში შეფასებულია 1912 წელს ეპისკოპოს ანტონის მოგზაურობა თუმ-ფშავ-ხევსურეთში, წარმოდგენილია მის მიერ სამისიონერო მოგზაურობის დროს გაკეთებული შენიშვნები. წერილის საფუძველზე იკვეთება საკითხი, თუ რა მძიმე სულიერი მდგომარეობა ყოფილა აღნიშნულ მხარეში.

გ) სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ ვაჟა-ფშაველას კრიტიკული წერილი ეპისკოპოს ანტონის მიმართ.

დ) გამოვაქვეყნეთ დოკუმენტი, რომლის მიხედვით გამოირკვა, რომ კავკასიის რკინიგზის ქალთა წრემ საქართველოს ეგზარქოს პიტირიმს გაუგზავნა თხოვნა, რათა ეპისკოპოს ანტონს მიეღო დასახელებული წრის საპატიო წევრის წოდება.

თავი III. მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ღვაწლი საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში

III.1. საქართველოს საეგზარქოსო XX საუკუნის დამდეგს.

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის საიმპერატორო კარმა სახელმწიფოს დაპყრობისა და სახელმწიფოებრიობის გაუქმების შემდეგ, გააუქმა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის დამოუკიდებლობა (ავტოკეფალია) და საქართველოს უძველესი ეკლესია რუსეთის ეკლესიის საეგზარქოსოდ გამოაცხადა. ეს იყო ანტიკანონიკური ქმედება, საეკლესიო სამართლის უხეში დარღვევა.

რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა ერთი ხელის მოსმით გადაწყვიტა მრავალსაუკუნოვანი საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიის ბედი, რომელიც ამიერიდან რუსეთის უწმიდეს სინოდს დაუქვემდებარა (ბუბულაშვილი, 2011:80).

საქართველოს სამოციქულო ეკლესია, რომელიც V საუკუნიდან ავტოკეფალური იყო, საეგზარქოსოს სახით სხვა მართლმადიდებელი ეკლესიის შემადგენელი ნაწილი გახდა. როგორც აღვნიშნეთ, საეკლესიო კანონიკიდან გამომდინარე, რუსეთის ეკლესიას არ ჰქონდა უფლება, გაეუქმებინა მასზე უძველესი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალია (ტყეშელაშვილი, 2014:225).

საქართველოს საეგზარქოსო წარმოადგენდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მმართველობით ორგანოს, ის არსებობდა 1811 წლის 30 ივნისიდან 1917 წლის 10 ივლისამდე, ხოლო კავკასიის საეგზარქოსოს სახელით 1920 წლის 26 თებერვლამდე. მისი კავკასიაში დაფუძნება უკავშირდება რუსეთის მიერ საქართველოს პოლიტიკურ დაპყრობას, იმპერიის შემადგენლობაში შესვლას გარე გუბერნიის სახით და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებას (პავლიაშვილი, 2008:74).

საქართველოს ეკლესიისა და სასულიერო დიკასტერიის ხელმძღვანელად, როგორც წინასწარ იყო ნაგარაუდები, დაინიშნა რუსეთის სინოდის წევრი მიტროპოლიტი ვარლამი (ერისთავი), რომელსაც ებოძა საქართველოს ეგზარქოსის ტიტული. მასვე

დაევალა მცხეთისა და ქართლის ეპარქიის მიტროპოლიტობა, ხოლო ალავერდისა და კახეთის მიტროპოლიტად დაინიშნა იოანე ბოდბელი (ბუბულაშვილი, 2011:81).

მას შემდეგ, რაც 1814 გააუქმეს დასავლეთ საქართველოს საკათოლიკოსო ტახტი, 1815 წელს აგრეთვე გაუქმდა დიკასტერია და შეიქმნა საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორა, რომლის ხელმძღვანელობა ეგზარქოსს დაევალა.

ქართული საერო და სასულიერო მმართველობის მოშლა და ქვეყნის ეროვნული და პოლიტიკური ცხოვრების რუსულ ყაიდაზე გარდაქმნა მიმართული იყო ქართველთა სულიერი სამყაროს შესაცვლელად.

რუსული მმართველობით გამოიკვეთა ქვეყნის ეროვნული და პოლიტიკური თავისთავადობის მოშლის, მისი სულიერი და ზნეობრივი სიმდიდრის, ენის, ხასიათის, ტრადიციებისა და მთელი კულტურული ყოფა-ცხოვრების მთლიანად რუსულ წესზე გარდაქმნის ტენდენციები (ხურციძე, 2008:7-8).

საქართველოს ეკლესია რუსეთის ეკლესიისაგან ბევრი რამით განსხვავდებოდა, მათ შორის სტრუქტურულ-ადმინისტრაციული კუთხით.

ეგზარქოსმა თეოფილაქტემ (რუსანოვი) თავისი მმართველობა იმით დაიწყო, რომ გასცა განკარგულება „გარდა კვირისა, უქმე და საყოველთაო სადღესასწაულო დღეებისა, სიონის საკათედრო ტაძარში ღვთისმსახურება რუსულ ენაზე შესრულდეს, ჩემთან ერთად ჩამოსული სასულიერო პირების მიერ სამი დღე კვირაში: სამშაბათს, ხუთშაბათსა და შაბათს, ხოლო სამ დანარჩენ დღეს - ქართულ ენაზე, ქართველი სამღვდელოების მიერ.“ (როგავა, 1997:22).

ამ მითითებიდან კარგად სჩანს, თუ როგორი საეკლესიო პოლიტიკის გატარებას აპირებდა ეგზარქოსი თეოფილაქტე საქართველოში. მან არ იცოდა თავისი სამწყსოს ენა, მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციები და ისტორია.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებისა და მის მიერ გამოწვეული მძიმე შედეგების შესახებ სამართლიანად მიუთითებდა გაზეთი „ივერია“ „ქართველთა მართლმადიდებელი ნაწილი რად უნდა იყოს ისე დამცირებული, აბუჩად აგდებული, რომ თავისი სარწმუნოება თავისუფლად ქართულად ვერ აღიაროს, თავისი ეკლესია,

სამოციქულო და ავტოკეფალური, მისი ნუგეშინისმცემელი ვერ იყოს და თავისი მღვდელმთავარი ქართულ ენაზედ ღვთისმსახურებისათვის მოუცლელი იქნას.

არა თუ შობა-ახალწელიწადი-წყალკურთხევა და აღდგომა, არამედ კვირა უქმე დღეებიც ისე გადის, რომ მსასოებელი ქართველი ქართულად ღვთისმსახურების ბრწყინვალეობას ვერ ისმენს.

საქართველოში ოცდა თექვსმეტი საეპისკოპოსო იყო, ორი კათალიკოზი იჯდა იღვწოდა აუარებელი ბერ-მონაზვნობა, რომელნიც არა ნაკლებ აფასებდნენ ტაძართა დიდ-მშვენიერებას და ღვთისმსახურების ბრწყინვალეობას. მაშასადამე, დღევანდელი სიღარიბე, სიბნელე ქართულად ღვთისმსახურებისა, ჩვენის აზრით, დამამცირებელია ივერიის სამოციქულო და ავტოკეფალური ეკლესიისა და მორწმუნეთა სასოების შეურაცხყოფელია. ამიტომ იმედს არ ვკარგავთ, რომ საქართველოს ეგზარხოსი, რომელიც მოადგილედ ითვლება ივერიის კათალიკოზისა, მიაქცევს ყურადღებას მართლმადიდებელ ქართველთა ქართულად სარწმუნოების აღსარების საქმეს..“ (ივერია, №295,1904:1).

მთელი 100 წლის განმავლობაში საქართველოში გაბატონებულმა რუსულმა დამპყრობლურ-კოლონიურმა სისტემამ როგორც საერო, ასევე სასულიერო მმართველობაში, გამოიწვია ქართველი ხალხის ეროვნული თავისთავადობისა და მისი სარწმუნოების დაკნინება და დაცემა, რასაც ვერ შეურიგდებოდა ქართველი მოწინავე ინტელიგენცია და სამღვდელოება. ამიტომ ქართული ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად იქცა საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის, ანუ მისი ავტოკეფალიის აღდგენა, რომლისთვის ბრძოლა განსაკუთრებული სიმძაფრით გაიშალა 1905-1917 წლებში (როგავა, 1997:31).

1905-1907 წლების რევოლუცია შესანიშნავი საბაზი აღმოჩნდა ქართველი სამღვდელოებისათვის თვითმპყრობელობისა და საეგზარქოსოს პოლიტიკის წინააღმდეგ ბრძოლაში. სამღვდელოების ერთი, სოლიდური ნაწილი აქტიურად ჩაება ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. საეგზარქოსოს ხელისუფლება მკაცრად უსწორდებოდა ამგვარი ორიენტაციის სამღვდელოებას:

ატუსალებდა, ასამართლებდა, გადაჰყავდა ნაკლებშემოსავლიან ადგილებში (პავლიაშვილი, 2008:199).

ასე გადასახლეს ეპისკოპოსი კირიონი, ეპისკოპოსი დავითი, არქიმანდრიტი ამბროსი და სხვები.

1905 წლის 18 თებერვალს იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის მიერ გამოცემული რესკრიპტი, რომლის ძალითაც იმპერიაში გამოცხადდა სიტყვის თავისუფლება, ქართველმა სამღვდელოებამ თავისი მიზნის აღსრულებისათვის გონივრულად გამოიყენა. დეკანოზებმა კალისტრატე ცინცაძემ და ანტონ თოთიბაძემ, ისტორიკოსმა სერგი გორგაძემ გადაწყვიტა აღედრათ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხი. სერგი გორგაძეს დაევალა „ქართული ეკლესიის მართვა-გამგეობის პროექტის“, ხოლო კალისტრატე ცინცაძეს კი რუსეთის იმპერიის მთავრობაში გასაგზავნი პეტიციის შედგენა (ბურდული, 2012:16-17).

1905 წლიდან ქართველი სასულიერო პირების ეროვნულად მოაზროვნე ნაწილმა გაააქტიურა ქმედებები საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის.

1905 წლის 31 მაისს ქართველი სამღვდელოება შეიკრიბა თბილისში, ვერის წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიის ეზოში და ხანგრძლივი დებატების შემდეგ 412 სასულიერო პირის ხელმოწერით მიიღო პეტიცია რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-სადმი, პეტიციის ავტორები კატეგორიულად მოითხოვდნენ რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისაგან უკანონოდ წართმეული საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას რუს ეგზარქოსთა ნაცვლად სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მმართველობის დაწესება (ვარდოსანიძე, 2010:6).

სასულიერო პირები საეკლესიო დროშებითა და ჯვარ-ხატებით გოლოვინის (რუსთაველის) პროსპექტზე გამოვიდნენ. მათ სურდათ პეტიცია მიერთმიათ მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისათვის. როდესაც ეს ამბავი საქართველოს ეგზარქოსმა მთავარეპისკოპოსმა ალექსიმ (ოპოცკი) შეიტყო, სასწრაფოდ დაუკავშირდა თბილისის პოლიციის უფროსს, გამოითხოვა კაზაკები და მათრახებით აცემინა სასულიერო პირები (იქვე).

1905 წელს გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ გადმოგვცემს, რომ გაზეთ „რაზვეტში“ ნიკოლოზ დურნოვოს წერილი დაიბეჭდა საქართველოს ეკლესიის შესახებ, რომელშიც ის ექომაგება ჩვენს ეკლესიას, იხსენებს უმაღლეს მანიფესტს სარწმუნოების თავისუფლებაზე და ამბობს: „მშვიდობისა და სიყვარულისათვის“ ჩვენ ხელი უნდა შევუწყოთ, რომ საქართველოს ეკლესიაც აყვავდეს, რაც მოხერხდება „მადლითა უფლისათა, სიმშვიდითა“ და არა იმით, რომ ხალხს უფლება წავართვათ სამშობლოს ენაზე ილოცოს და იმის ეკლესია დავუმორჩილოთ გარეშე ერის მოხელეთა უწყებას“(ცნობის ფურცელი, №2885, 1905:3).

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღგენის მოთხოვნას მხარს უჭერდა როგორც სასულიერო პირთა დიდი ნაწილი, ასევე ქართველი ინტელიგენცია.

აღსანიშნავია, ის გარემოება, რომ ქვეყნის ფარგლებს გარეთ მყოფი მღვდელი ალექსი (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) გიორგაძე 1905 წელს პეტერბურგიდან საქართველოში გზავნის წერილს, რომელშიც საუბარია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიაზე: „პეტერბურგის მიტროპოლიტმა ანტონიმ ¹¹ მიანდო პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის საქართველოს საეკლესიო ისტორიის კათედრის პროფესორს, ი.ი. სოკოლოვს, შეადგინოს დასაბუთებული მოხსენება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიაზე მომავალი საეკლესიო კრებისათვის. ეს მოხსენება სოკოლოვმა უნდა დაასრულოს და წარუდგინოს მიტროპოლიტს პირველ დეკემბერს. სოკოლოვი გულმოდგინედ მუშაობს ამ საკითხზე და არჩევს მასალებს ყველა ენაზე, ხოლო ქართული ენიდან მასალებს ჩვენ ვუთარგმნით და ვაწოდებთ. თუმცა დიდი ხანი არ არის, რაც იგი შეუდგა ამ საკითხის შესწავლას, მაგრამ ეხლავე დარწმუნდა, რომ ჩვენი ეკლესია ტყუილა-უმიზეზოდ არის მოკლებული თავის უფლებას, რომელი უფლებაც მას ხელახლა უნდა დაუბრუნდეს. პეტერბურგში საზოგადოდ ყველანი იმ აზრისანი არიან, რომ ჩვენს ეკლესიას უნდა დაუბრუნდეს უკანონოდ ჩამორთმეული უფლება. ჩვენის აზრით, ეხლა ჩვენმა სამღვდელოებამ უნდა შეიმუშაოს საკითხი ხარჯის შესახებ. აქ, როგორც ხმა დადის, მიზეზად უარის ყოფისა ავტოკეფალიაზე ასახელებენ ხარჯს. ამბობენ, რომ საქართველოს ეკლესიის შენახვა წელიწადში 400 000 მანეთი გვიჯდება და

¹¹ იგულისხმება პეტერბურგის მიტროპოლიტი ანტონ ვადკოვსკი.

თუ ავტოკეფალია მივანიჭეთ, იმ შემთხვევაში ხარჯს ჩვენ აღარ მივსცემთო, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ის საეკლესიო მამულები, რომელიც მთავრობამ ჩამოართვა ეკლესიას, უნდა დაუბრუნდეს. თუნდ რომ არც ეყოს, თავისუფალი მაინც იქნება ჩვენი ეკლესია იმ ბორკილებისაგან, რომლებითაც იგი შეზღუდულია“ **მღვდელი ალექსი გიორგაძე**“ (ცნობის ფურცელი, №2948, 1905:3).

აღნიშნული წერილი, ავტორის ვინაობის დასახელების გარეშე, 1905 წლის 15 ნოემბერს გამოაქვეყნა ჟურნალი „მწყემსის“ რედაქციამ, რომლის რედაქტორი დეკანოზი დავით ღამბაშიძე აღნიშნავდა: „სრულებით უსაფუძვლოა ის შიში, რომელიც გამოცხადებულია „ცნობის ფურცელში“ ზემოთმოყვანილ შენიშვნაში იმის შესახებ, რომ ფული არ გვექნება ეკლესიების და სამღვდელოების შესანახავად. რომელი ხაზინა გვაძლევდა ფულებს, როცა ჩვენივე ვიყავით ქვეყნის გამგენი? თუ ჩვენი საეკლესიო მამულები ძველ დროში მშვენიერად აკმაყოფილებდნენ მონასტერებს, ეკლესიებს და სამღვდელოებას, ნუთუ დღეს აღარ იკმარებს ხარჯად, როდესაც შემოსავალი ამ მამულებიდან ერთი ოთხად მომეტებულია? საეკლესიო მამულები დღეს აძლევს ხაზინას ორაასი ათას მანეთს და რიგიანად რომ წაიყვანოს კაცმა მათი მართვა, სამასი ათას მანეთზე მეტს მოგვცემს.

...თუ ჩვენი კათალიკოსი და ეპისკოპოსები კუროპატკინის ჯამაგირს მოითხოვენ, რასაკვირველია, არ ეყოფა არც საეკლესიო მამულების შემოსავალი და არც ხაზინისა. ჩვენ ძველ ეპისკოპოსებს თუ დიდი ჯამაგირები არ ჰქონდათ, რით ჩამოუვარდებოდნენ ეხლანდელ ეპისკოპოსებს? საეკლესიო მამული აძლევდა მათ შემას, სიმიდს, პურს, ღვინოს და სხვა საჭირო ნივთებს. წელიწადში მცირე ჯამაგირს კმარობდნენ და მშვენივრად ცხოვრობდნენ. დღეს კი ეპისკოპოსებს ოთხი ათასი მანეთი აქვთ დანიშნული და შემოსავალიც ზოგიერთ ადგილას ამაზე მეტს შეადგენს. ნუთუ ეპისკოპოსისთვის საჭიროა ამდენი ჯამაგირი სარჩენად...?

ჩვენთვის დიდად სასურველია კათალიკოსიც, ეპისკოპოსებიც და მღვდლებიც ზომიერად, ქრისტეს მცნებისამებრ მცხოვრებნი და არა დიდი ჯამაგირების მიმღებნი და ძვირფასი პორფირით და ბისონით მოსილნი... საჭიროა არა გარეგანი ბრწყინვალება, არამედ შინაგანი.

რუსეთი თუ დღეს საქართველოში ოთხასი ათას მანეთს ხარჯავს სამღვდელოებისათვის, ალბათ აქაური ხაზინიდან და ეს ხაზინა აქვე იქნება, იმისათვის, რომ ჩვენ საქართველოს გამოყოფას კი არ ვთხოულობთ რუსეთიდან, არამედ ავტონომიურ მმართველობას, კათალიკოსის დანიშვნას, რომელსაც მოკლებული ვართ, წინააღმდეგ მოციქულების კანონებისა. **დეკანოზი დავით ღამბაშიძე**” (მწყემსი, №21, 1905:7-8).

1905 წელს გაიმართა ქართველი სამღვდელოების კრება, რომელმაც მოითხოვა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა და რუსეთის სინოდს შესაბამისი პეტიციაც გაუგზავნა. იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ საკითხის გასარკვევად სპეციალური კომისია შექმნა.

1905 წლის აგვისტოში ანონიმმა სასულიერო პირებმა „საქართველოს ეკლესიის თავისუფლების აღმდგენელი ძმობის“ სახელით გაავრცელეს შემდეგი შინაარსის მიმართვა:

„საქართველოს ეკლესიის სამწყსოს და მწყემსებს: „საქართველოს სამწყსოვ და მწყემსნო! ჩვენი ეკლესიის უფლებანი ისევ იქელებიან. კმარა ამდენი მოთმენა! დროა გამოვფხიზლდეთ! ჩვენი მეზობელი სომხები ხომ სარგებლობენ საეკლესიო საქმეში თავისუფლებით: ჰყავთ თავიანთი კათალიკოსი, აქვთ სინოდი, სასულიერო სასწავლებლები და სხვ. ახლა კიდევ დაუბრუნდათ ჩამორთმეული საეკლესიო მამულებიც. თანავუგრძნობთ იმათ საეკლესიო თავისუფლებას და სრულიად ვეზიარებით იმათ ახლანდელ გამარჯვების სიხარულში, საეკლესიო მამულების დაბრუნების გამო. მაგრამ, ერთი ვიკითხოთ: რატომ ჩვენც ვერა ვსარგებლობთ ამნაირისავე უფლებით?

ნუთუ მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენ მართლმადიდებელნი ვართ!? ჩვენი წინაპარნი საუკუნოებით იბრძოდნენ მაჰმადიანებთან მართლმადიდებლობისათვის, ახლა კი მართლმადიდებელნი გვტანჯავენ და ყოველსავე ვითმენთ! ნუთუ მართლმადიდებლობა გახდა ჩვენთა უბედურებათა წყაროდ?!

რადგანაც ჩვენი სასულიერო-სარწმუნოებრივი ცხოვრების განსაახლებლად ყოველთა უწინარეს საჭიროა საქართველოს ეკლესიის თვითმართველობა,

„საქართველოს ეკლესიის თავისუფლების აღმდგენელ ძმობას“ მთელს ივერიის ეკლესიის სამღვდელოებისათვის სავალდებულოდ მიაჩნია:

1. მოსპობა წირვა-ლოცვაზე ექსარხოსის მოხსენიებისა; მოსპობა მასთან, მის კანცელარიასთან და სასინოდო კანტორასთან მიწერ-მოწერისა და ურთიერთობისა; სავალდებულოა კერძოდ საექსარხოსოს კეთილმოწესე მღვდლები (ბლადოჩინები) თანამდებობიდან გადადგნენ.

შენიშვნა: „ძმობა“ ქართლ-კახეთის ეპარქიას დაქვრივებულად აცხადებს.

2. მაზრებში კეთილმოწესე მღვდელთა მაგიერ უნდა დაწესდეს „სამძო საბჭოები“ სამ ამორჩეულ სასულიერო პირისაგან საეჭვო კითხვათა გასარჩევად. „საბჭოს“ ევალება: თვალი დაიჭიროს სასულიერო პირებზე, რათა სინდისიერად აღასრულონ თავიანთი მოვალეობა, „საბჭოსვე“ ეძლევა ნება მრევლს წინადადება მისცეს გადააყენოს უვარგისი მღვდელი, მთავარი თუ დიაკვანი.

იმერეთისა, გურია-სამეგრელოსა და სოხუმის (ნაწილი) ეპარქიების სამღვდელოება ქართლ-კახეთის სამღვდელოებას უერთდება. მთელი საქართველოს სამღვდელოების შეერთებულ კრებას ევალება გადადგას გაბედული ნაბიჯი და რუსეთის სინოდის დამოკიდებულებისაგან განათავისუფლოს საქართველოს ეკლესია. თუ საჭირო იქნება, კრება მსოფლიო პატრიარქთ აცნობებს, რომ აღდგენილ იქმნა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალური უფლებანი. უკეთუ პატრიარქნი არ აღიარებენ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობას, მღვდლების დელეგატებმა რომის პაპს უნდა მიმართონ საეკლესიო უნიის მიღების შესახებ.

ზოგი ქართველია, რომ ჩვენის სამღვდელოების ამ მისწრაფებას ეწინააღმდეგება; ასეთი ქართველი ღირსია ზიზღისა და სიბრალულისა..

ვედრებითა ივერიის მფარველის ყოვლადწმიდა ქალწულისა მარიამისა, წმიდა მოციქულისა ანდრია პირველწოდებულისა, წმიდა მოციქულთა სწორის ნინოსითა და ყოველთა წმიდათა ივერიის ეკლესიისათა, შეგვეწიოს ჩვენ ამ წმიდა საქმეში მწყემსთავარი უფალი იესო ქრისტე. საქართველოს ეკლესიის თავისუფლების აღმდგენელი ძმობა. 10 მარიამობისთვის 1905 წ.“ (სცსა, ფონ. №1458, ს. 173.16).

აღნიშნული მიმართვით „სამძმოს“ წევრები ქართველ სასულიერო და საერო პირებს მეტი აქტიურობისაკენ მოუწოდებდნენ.

ილია ჭავჭავაძე, მხარს უჭერდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას, როგორც მისი თანამედროვენი გადმოგვცემენ ეცნობოდა შესაბამის მასალებს. კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე (ცინცაძე) წერს: „1905 წელს ილია პეტერბურგს მიემგზავრებოდა, სახელმწიფო საბჭოს არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად. ორიოდე დღის წინ შემოეთვალა, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შესახებ რაც წერილობითი საბუთები მოგვეპოვება, წამოიღე და მოდი ჩემთანო. „პეტერბურგში უეჭველად მომიხდება სინოდის თავმჯდომარესა და ობერპროკურორის ნახვა და მსურს ავტოკეფალიის საკითხში გარკვეული ვიყოვო“ (მნათობი, №2, 1985:173).

1905 წლის ბოლოს ეპისკოპოსები კირიონი (საძაგლიშვილი) და ლეონიდე (ოქროპირიძე) პეტერბურგში ჩავიდნენ და რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს წევრთან, ილია ჭავჭავაძესთან ერთად მოლაპარაკება გამართეს სინოდის ობერ-პროკურორ ა. ობოლენსკისთან. ამ უკანასკნელმა ქართულ დეპუტაციას გადამჭრელი პასუხი ვერ გასცა და რუსეთის საეკლესიო კრების მოწვევამდე საკითხის გადაწყვეტისაგან თავი შეიკავა (საითიძე, 2012:17).

1905 წელს რუსეთის სასულიერო წოდებაში წარმოიშვა სურვილი, რომ აღდგენილიყო პატრიარქობის ინსტიტუტი, რომელიც იქამდე ორასი წლით ადრე გააუქმა პეტრე პირველის მმართველობამ. იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ და წმიდა სინოდმა გადაწყვიტეს, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხიც ამ კრებას განეხილა (ტყეშელაშვილი, 2014:265).

რუსეთის მთავრობამ ქართველთა მიერ დაყენებული (ავტოკეფალიის) საკითხი განსახილველად მიანდო რუსეთის მომავალ საეკლესიო კრებას. ამ კრების მოსამზადებელ თათბირებზე, 1906-1907 წლებში, მონაწილეობდნენ ეპისკოპოსები კირიონ საძაგლიშვილი, ლეონიდე ოქროპირიძე და ექვთიმე ელიაშვილი. თათბირში მონაწილეობდნენ პროფესორები: ალექსანდრე ცაგარელი, ალექსანდრე ხახანაშვილი, ნიკო მარი. ყველა მათგანმა სხდომებზე წაიკითხა მოხსენება. ეპისკოპოსმა კირიონმა ოთხი მოხსენება წაიკითხა (ჯაფარიძე, 2009:1108).

1906 წლის 8 მარტიდან 15 დეკემბრამდე სანკტ-პეტერბურგში მიმდინარეობდა რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირი. თათბირის მიზანი იყო რუსეთში პატრიარქობისა და საეკლესიო კრების აღდგენისათვის აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზის მომზადება. ჩაფიქრებული საეკლესიო რეფორმა თავისი შინაარსით მრავლის მომცველი იყო. ერთ-ერთ საკითხად რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირზე იხილებოდა კავკასიაში საეკლესიო ცხოვრების მოწყობის პროექტი. რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირის მეორე განყოფილება იხილავდა საქართველოს ეკლესიის სტატუსის საკითხს. ქართველმა მღვდელმთავრებმა, ეპისკოპოსმა კირიონმა (საძაგლიშვილი) და ეპისკოპოსმა ლეონიდმა (ოქროპირიძე), ცნობილმა მეცნიერმა ქართველოლოგმა ნიკო მარმა, ალექსანდრე ცაგარელმა და ალექსანდრე ხახანაშვილმა როგორც კანონიკური, ისე მეცნიერული თვალსაზრისით დაასაბუთეს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის კანონიერება და სამართლიანობა. რუსმა მეცნიერებმა და სამღვდელოებამ ვერაფერი დაუპირისპირეს ქართველთა ლოგიკურ მტკიცებულებებს. მიუხედავად ამისა, საეკლესიო კრების წინარე თათბირმა მიუღებლად მიიჩნია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირმა მუშაობა 1906 წლის 15 დეკემბერს დაასრულა. რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირის მეორე განყოფილების 13 დეკემბრის სხდომა იყო უკანასკნელი სხდომა, სადაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერების საკითხი საბოლოოდ უნდა გადაწყვეტილიყო (ბურდული, 2016:58).

ეპისკოპოსი ლეონიდე წერდა: „სინოდში შედგა ცალკე კომისია საქართველოს ეკლესიის საქმეების მოსაწყობად და 1906 წელს მე და ყოვლადსამღვდელო კირიონი ვიყავით სამუშაოდ გაწვეულნი კომისიაში. კომისიის წევრებმა გვერდი აუქციეს ჩემგან ცენტრალურ საკითხად დასმულ ავტოკეფალიის საკითხს, შეადგინეს ოქმი, რომელიც მათი შეხედულობით, ყოველმხრივ ჰკურნავდა და აკმაყოფილებდა ქართულ ეკლესიას და გამომიგზავნეს მე ხელის მოსაწერად. წავაწერე ცხარე პროტესტი. ყოფილი ობერპროკურორი გაოცდა ჩემი გაბედულობით და დამეძაძნა სოლოვეცკის მონასტერში გაგზავნით“ (საქართველო, №203, 1916:4).

მას შემდეგ არაერთი მცდელობა ჰქონდათ ქართველ სასულიერო პირებს ავტოკეფალიის აღდგენისა, თუმცა უშედეგოდ.

„მაღე შესრულდება ასი წელიწადი მას აქეთ, რაც დაობლდა ივერიის თავისუფალი ეკლესია. მოგეხსენებათ, რომ ობლისა და ქვრივის ცხოვრება სანეტარო არ არის. ბრალიანი და უბრალო სჩაგრავს ოხერსა და უპატრონოს, რადგან შემბრალებელი და გამკითხავი მათ არა ჰყავთ. ასე დაემართა ივერიის ეკლესიასაც. აეხადა შარავანდედით მოფენილი გვირგვინი, გაიძარცვა, გადატაკდა და სულით დაეცა. **ალ. ყიფშიძე**“ (ნაკადული, №1, 1908:45).

ავტოკეფალიის გაუქმებამ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას უმძიმესი შედეგები მოუტანა. ჟურნალ „სვეტიცხოველში“ რაფიელ ინგილო (ივანიცკი) წერდა: „ასი წლის განმავლობაში სულიერად იხრწნებოდა და ქონებრივად ღატაკდებოდა უძველესი მართლმადიდებელი ეკლესია! გლოვით რეკავდა დიდებული სიონის ზარი და მის კვნესას უერთდებოდნენ ბოდბე, გელათი, გარეჯი, სვეტიცხოველი - ქართველი ერის დიდების სახელოვანი მოწმენი...“ (სვეტიცხოველი, №1, 1917:2).

დეკანოზ ნიკიტას დღიურებში ვკითხულობთ: „1916 წელს მე და ანტონ ეპისკოპოსი ვებრძოდით ექსარხოს პლატონს და ავტოკეფალიის მიებას თავდადებულად ვაწარმოებდით (თალაკვაძე, 2013:150). მისი [ანტონის] თავჯდომარეობით, უკანასკნელი ექსარხოსის პლატონის დროს მოგვარდა 1917 წლის 12 მარტს ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა სვეტიცხოველში“ (თალაკვაძე, 2013:352).

ქართველი ერი არასოდეს შეჰგუებია სახელმწიფოებრივი და საეკლესიო დამოუკიდებლობის დაკარგვას, მისი აღდგენისათვის იბრძოდა საერო და სასულიერო ხელისუფლების წარმომადგენელთა გამორჩეული ნაწილი, მათ შორის ეპისკოპოსი (შემდგომ მიტროპოლიტი) ანტონი.

მეუფე ანტონი გახლდათ 1917 წლის 12 მარტის ავტოკეფალიის გამოცხადების ერთ-ერთი მოთავე. ეს ამბავი თბილისში, ფერისცვალების მონასტერში, მის სამღვდელმთავრო რეზიდენციაში [ის როგორც ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსი თბილისში ცხოვრობდა] დაიგეგმა. ამასთან დაკავშირებით, არსებობს დამსწრეთა ჩანაწერები. აღნიშნულის შესახებ მოგონებები შემოგვინახეს: დეკანოზმა ვასილ კარბელაშვილმა

[დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში), დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ [დაცულია ლიტერატურის მუზეუმში], იპოლიტე ვართაგავამ და ასევე ძველი პრესის გახუნებულმა ფურცლებმა.

III.2. ეპისკოპოსი ანტონი ავტოკეფალიის აღდგენის მოთავე

*„ეპისკოპოსი ანტონის სამაგალითო თაოსნობით
ჩვენ განვიცადეთ 12 მარტის აქტის ძლიერება“
მოსე ჯანაშვილი, 1917წ.*

1917 წლის 25 თებერვალს რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ მეორე გადადგა, შეიქმნა დროებითი მმართველობა.

ეპისკოპოსმა ანტონმა (გიორგაძე) რუსეთში მომხდარი რევოლუციის შემდგომი პერიოდი მიიჩნია შესაფერის დროდ ავტოკეფალიის აღდგენისათვის. იმხანად ეპისკოპოსი კირიონი გადასახლებული იყო და მეუფე ანტონმა, როგორც ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსმა, მართებულად შეაფასა არსებული სიტუაცია და ავტოკეფალიის აღდგენის გამოცხადება დაგეგმა. იგი სასწრაფოდ შეუდგა, გასაიდუმლოებულ ვითარებაში, შესაბამის აქტზე მუშაობას.

იმჟამად საქართველოში სულ რამდენიმე მღვდელმთავარი იყო, ეკლესიას სათავეში არ ჰყავდა ქართველი მამამთავარი, არამედ მართავდა რუსეთის სინოდის მიერ დადგენილი რუსი ეროვნების ეგზარქოსი.

როგორც აღვნიშნეთ 1912 წლის 15 იანვარს არქიმანდრიტ ანტონს გორის ეპისკოპოსად დაასხეს ხელი და საქართველოს ეგზარქოსის მესამე ქორეპისკოპოსად დანიშნეს. აღნიშნული თანამდებობა მეუფე ანტონს არ უნელებდა წადილს მდგარიყო მშობელი ეკლესიის სადარაჯოზე და არ ყოფილიყო მონა რუსი ეგზარქოსებისა. ეპისკოპოს ანტონის შესახებ ზაქარია ჭიჭინაძე წიგნში „ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ღოდობერიძე და ქართული სტამბა 1627-1913წ.“ წერდა: „ყოვლადსამღვდელო ანტონი ირიცხება ეგზარქოსის ვიკარნი ეპისკოპოსად. ანტონი ხშირად განაგებს ეგზარქოსის მოვალეობასაც. ყოვლადსამღვდელოს სამსახური არის მეტად რთული და მძიმე“ (ჭიჭინაძე, 1916:301).

„ყოვლადსამღვდელო ანტონი, როგორც ქართველი მღვდელმთავარი, უმეტესად რჩება ქართველი და იგი ქართულად ასრულებს წირვა-ლოცვას. ამის გარდა მხურვალე თანამიმდევარია ქართველი ერის ცხოვრებისა და საქართველოს ისტორიის მცოდნე და ქართულ მწერლობასაც გულმხურვალედ ადევნებს თვალყურს“ (ჭიჭინაძე, 1916:302).

მეუფე ანტონი (გიორგაძე) იყო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ერთ-ერთი დაუცხრომელი მებრძოლი.

ეპისკოპოსი ანტონის ხელმძღვანელობით გამართული შეხვედრის შედეგად გადაწყდა 1917 წლის 12 მარტს, სვეტიცხოველში, საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის გამოცხადება.

ამ ამბავს თავის მოგონებებში იხსენებს დეკანოზი ვასილ კარბელაშვილი [წმ. აღმსარებელი ალავერდელი ეპისკოპოსი სტეფანეც], რომელიც ასევე ესწრებოდა ამ ისტორიულ შეხვედრას:

„ნავთლული 1917 წ. 5 მარტის კვირა საღამოს - დღეს ადრიან დავწექი. ღამის ათი საათი იყო, რომ გამაღვიძეს. ფაიტონით მოვიდა ანტონ ეპისკოპოზისგან კაცი და საჩქაროდ წამიყვანა. მივედი, მივესალმე მისაღებ ოთახში, მსწრაფლ გამიყვანა სასადილო ოთახში, სადაც იყვნენ: ნიკიტა თალაკვაძე, თედო სახოკია, პეტრე ბარათაშვილი, იპოლიტე ვართაგავა. ყოვლადსამღვდელო ანტონმა მითხრა მიზეზი ამ ღამის შეწუხებისა“ (საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ვასილ კარბელაშვილის პირადი არქივი, საქმე №258. გვ. 1-2). არავის უნდა გაეტანა ეს ხმა გარეთ, როგორც კი შეიძლებოდა, მარტო შაბათს, 11 მარტს დღეს უნდა გაეგდოთ ხმა, რომ 12-სა მცხეთაში იქნება ქართველ ეპისკოპოსთა საზეიმო წირვა და ვედრება. არც ეპისკოპოსებისათვის უნდა შეეტყობინებინათ, აქ უნდა შეეტყოთ“ (ხეც, ვასილ კარბელაშვილის პირადი არქივი, საქმე №258. გვ. 2).

პირველ რიგში ხაზი მინდა გავუსვათ იმას, რომ რუსი ეგზარქოსების ქორეპისკოპოსისთვის მსგავსი ნაბიჯი იოლი ვერ იქნებოდა, რომ არა სამშობლოსა და ეკლესიის უდიდესი სიყვარული.

1917 წლის 12 მარტს გაზეთი „საქართველო“ რუბრიკაში „ახალი ამბავი“-სამადლობელი პარაკლისი; იუწყებოდა: „მცხეთის სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო

ტამარში, კვირას, 12 მარტს, დანიშნულია საყოველთაო პარაკლისი. წირვას და პარაკლისს შეასრულებენ ქართველნი მღვდელმთავარნი, ქართველი სამღვდელოების თანამსახურებით. პარაკლისს დაესწრებიან: საქართველოს თავადაზნაურთა წინამძღოლნი, ქართულ კულტურულ დაწესებულებათა წარმომადგენელნი, ქალაქის თავნი, საქართველოს ყველა ეპარქიების სამღვდელოების წარმომადგენელნი და სხვანი. წირვა დაიწყება დილის 10 საათზე. თბილისის ქართველ სამღვდელოებას წინადადება ეძლევა გამოცხადდეს მცხეთაში თავიანთი შესამოსლებით. ქალაქიდან მცხეთისაკენ გადის ორი მატარებელი...“ (საქართველო, №57,1917:3).

დეკანოზი ვასილ კარბელაშვილი წერს: „12 მარტს 1917წ. გამოვაცხადეთ ავტოკეფალია მცხეთის 12 მოციქულის კათედრალურ სობოროში. მონაწილენი ამ კრების მოწვევისა ეპისკოპოსი ანტონი გორისა, დეკანოზი ვასილ კარბელაშვილი, დეკანოზი ნიკიტა თალაქვაძე, თედო სახოკია, პეტრე ბარათაშვილი, იპოლიტე ვართაგავა, რომელნიც შევიკრიბენით ეპისკოპოს ანტონის ბინაზედ დარიის მონასტერში 26/II¹² კვირა ღამეს, 11 საათზედ და იქ გადაიჭრა, რომ თორმეტი მარტისათვის შესრულებულიყო ეს აქტი. თედო სახოკიას დაევალა წასვლა დასავლეთ საქართველოში და მოწვევა ეპისკოპოს ლეონიდესი, გიორგი ეპისკოპოსისა ქუთათელისა¹³, ხოლო პეტრე ბარათაშვილს კახეთში წასვლა და დანიშნულ დროისათვის ჩამოყვანა პიროს ალავერდელისა, რომელიც დიდის შიშით ჩამოვიდა, პლატონ ეგზარქოსისათვის მაინც ეთხოვნა ნებართვა“ (ხეც, ვასილ კარბელაშვილის პირადი არქივი, საქმე №266, გვ. 11-12).

1917 წელის 12 მარტს სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში „მწირველი იყო გიორგი (ალადაშვილი), ანტონი და პიროსი, პარაკლისზედ შეიმოსა ლეონიდე, მაგრამ გაბრაზებული იყო ძალიან, არ ვიცი რაზედ“ (ხეც, ცენტრი, ვასილ კარბელაშვილის პირადი არქივი, საქმე №258. გვ.2-3).

რა პირობებში ხდებოდა მოლაპარაკებები, ამის უკეთ გასააზრებლად მოგვყავს მოგონებიდან ის ამონარიდები, სადაც საუბარია, თუ როგორ უნდა განხორციელებულიყო ეპისკოპოს ანტონის გეგმა და აღდგენილად გამოცხადებულიყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია. იპოლიტე ვართაგავა იგონებდა: „ერთ დღეს,

¹² სხვა ზემოთ (გვ.4) მოყვანილ ხელნაწერში შეკრების თარიღად 1917 წ. 5 მარტს ასახელებს.

¹³ იმერეთის ეპისკოპოსი 1908-1917 წლებში.

1917 წელს (არ მახსოვს თვე და დღე) მივიღე გორის ეპისკოპოსის ანტონის პატარა ბარათი. მთხოვდა საღამოს შვიდ საათზე მასთან მივსულიყავი. ანტონს ვიცნობდი (ვართაგავა, 1948:74), მაგრამ მასთან ბინაზე ერთხელაც არ ვყოფილვარ. ვიცოდი, რომ ის დარიის მონასტერში ცხოვრობდა, ავლაბარში. „რისთვის უნდა მიბარებდეს-მეთქი, გავიფიქრე, წავედი. ანტონის ბინაზე თედო სახოკია დამხვდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ ნიკიტა თალაკვაძეც შემოვიდა. მასპინძელი მხიარულად იყო და ჩაით გვიმასპინძლდებოდა. „ერთს კიდევ ვუცდი, თუ ხუთ წუთში არ მოვიდა, გეტყვით თქვენ!“, - სთქვა ანტონმა. „ველოდი კიდევ გერონტი ქიქოძეს, მაგრამ ეტყობა ან დაიგვიანებს, ან სულ არ მოვა... მაშ, დავიწყოთ“ და მოკლედ, უბრალოდ შემდეგი გვითხრა: „ხელსაყრელი დროა, რომ ქართულმა ეკლესიამ თავი გაითავისუფლოს სინოდის ტყვეობიდან. როგორც იცით, ეს საკითხი ამ თხუთმეტი წლის წინედ იყო დასმული ოფიციალურად პეტერბურგში, გაიმართა თათბირი, რომელშიაც ჩვენი მღვდელმთავრებიც იღებდნენ მონაწილეობას, პროფესორი მარიც მხურვალედ გამოეხმაურა, სპეციალური გამოკვლევებიც დასწერა, მაგრამ რუსეთის მთავრობამ და უწმიდესმა სინოდმა ეს საკითხი გადაუწყვეტლად დასტოვა. შედარებით დღეს მდგომარეობა შეცვლილია. ჩვენ დღეს ვითათბიროთ, სხვების დაუკითხავად, პირდაპირ ექსპრომტად უნდა გამოვაცხადოთ ავტოკეფალია. არავითარი კომიტეტები (ცენტრალური და ადგილობრივი), არავითარი კომისიები, დეპუტაციები, გაზეთებში პროპაგანდა საჭირო არ არის. პირიქით, საქმისათვის მავნებელი იქნება. მენშევიკები ამ საკითხს მხარს არ დაუჭერენ, სამღვდელოება დაფრთხება, შეეშინდება, ზოგიერთი მათგანი ეგზარქოსთანაც იჯაშუშებს. საქმე ჩაიფუშება ან დიდხანს გაჭინაურდება. აი, ამისათვის (იქვე:75) ჩვენ ოთხმა კაცმა უნდა ეს საქმე ვითაოთ. მართალია, ჩვენ არავის არ ავურჩევიათ, მაგრამ საჭიროც არ არის. აი, ჩემი მოკლე გეგმა. ამ წუთშივე ჩვენ შევადგინოთ მიმართვა, მხოლოდ თხუთმეტი ასეთ მიმართვას გავგზავნით - თორმეტს საქართველოს სხვადასხვა საეპარქიოებში და სამს გაუგზავნით თბილისის ბლალოჩინებს. ეს სრულებით საკმარისია. დღესვე დავნიშნოთ დრო და ადგილი, სად უნდა მოიყარონ თავი ქართველი ხალხის წარმომადგენლებმა. ეპისკოპოს ლეონიდეს გავუგზავნოთ მიმართვა, ის მაშინათვე მიხვდება, თუ რაშია საქმე, უშიშარი კაცია და აუცილებლად

ჩამოვა. ეპისკოპოსებს გიორგის და პიროსს ვინმე გავუგზავნოთ, ავუხსნათ, ფრთხილი ხალხია, ვაი თუ არ ჩამოვიდნენ. დანიშნულ დღეს წირვის დროს გამოცხადდება ჩვენი ეკლესიის დამოუკიდებლობა. ამ დღისათვის უნდა ჩამოვიდეს რუსეთიდან კირიონი, რომელიც კათალიკოსად იქნება არჩეულიო“, - დაამთავრა თავისი სიტყვა ანტონმა. სამივე გაგვაკვირვა ანტონის ასეთმა სიტყვებმა. არცერთი ჩვენთაგანი არ მოელოდა მისგან ასეთ თამამს და უშიშარ გადაწყვეტილებას... (იქვე:76) ადამიანი რევოლუციური აქტის /მაშინდელ პირობებში ეს ასე იყო/ ინიციატორად მოგვევლინა. ჩვენ ვიგრძენით ანტონის მოსაზრებათა სიმართლე და დავეთანხმეთ მას უყოყმანოდ, უკამათოდ შევადგინეთ ხელდახელ მიმართვის ტექსტი (იქვე:77).

მისი შინაარსი სიტყვა-სიტყვით დღეს არ მახსოვს /მაშინ არ ჩამიწერია და არ შემინახავს/, მაგრამ შინაარსი კი კარგად მახსოვს. მიმართვაში ნათქვამი იყო: „მცხეთაში ამა და ამ თვეს და რიცხვში საკრებულო ტაძარში მწირველი იქნებიან ქართველი მღვდელმთავრები /ეპ. კირიონიც/ და წირვის დროს საქართველოს მორწმუნეთა თანადასწრებით გამოცხადდება აქტი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა (იქვე).

გაზეთი „საქართველო“ იტყობინებოდა: „კვირას, 12 მარტს, მცხეთის ათთორმეტთა მოციქულთა საკათალიკოსო ტაძარში მოხდა უდიდესი აქტი ჩვენი საეკლესიო ცხოვრებისა. ქართველმა მღვდელმთავრებმა, სამღვდელოთა კრებულით და აღმოსავლეთისა და დასავლეთის საქართველოს ქართველობამ თავიანთის წარმომადგენლების პირით გამოაცხადეს საყოველთაოდ, რომ ამიერიდან საქართველოს ეკლესია განაგრძობს თავის ავტოკეფალურს ცხოვრებას, რომლის სვე-ბედს, წინააღმდეგ მსოფლიო კრებათა დადგენილებისა, ასის წლის განმავლობაში განაგებდა რუსეთის თვითმპყრობელობა. საქართველოს ეკლესიის დროებით გამგედ ერთხმად არჩეულ იქმნა გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ყოვლადსამღვდელო ლეონიდე. არჩეულ იქმნა აგრეთვე აღმასრულებელი კომიტეტი სამღვდელოთა და ერისკაცთაგან. ამიერიდანვე უქმდება საქართველოს ექსარხოსის თანამდებობა. ყველა საქმეები საქსარხოსო გადადის აღმასრულებელი კომიტეტის ხელში. აქვე შედგენილ იქმნა შესაფერი ოქმი, რომლის შინაარსი ეუწყება რუსეთის დროებითს მთავრობას...“ (საქართველო, №58, 1917:1).

იპოლიტე ვართაგავა აგრძელებს: „შევადგინეთ ეპისკოპოს კირიონისათვის გასაგზავნი ტელეგრამის ტექსტიც დაახლოებით შემდეგი შინაარსისა: ეპისკოპოზ კირიონს - ამა და ამ თვეს და დღეს, მცხეთაში მთელი საქართველოს წარმომადგენელთა თანდასწრებით შედგება ქართველ მღვდელმთავართა წირვა, თქვენი დასწრება საჭირო და სავალდებულოა. ხელს არავინ აწერდა.

წელს კირიონის დისწულმა, ჩიტო კაპანაძემ მითხრა, რომ ის ბიძასთან ყოფილა, როდესაც ასეთი შინაარსის (ვართაგავა, 1948:77) ტელეგრამა მისვლია, მაშინათვე მიმხვდარა, თუ რაში უნდა ყოფილიყო საქმე, მაგრამ წამოსვლა ვერ გაუბედნია ნებადაურთველად.

დეკანოზი ნიკიტა წერს: „12 მარტისთვის ეპ. კირიონმა ვერ მოგვისწრო რუსეთიდან (ვიტებსკიდან)“ (თალაკვაძე, 2013:74).

გადავწყვიტეთ: ეპისკოპოს გიორგისთან თედო სახოკია გაგვეგზავნა, ეპისკოპოს პიროსთან კი - გერონტი ქიქოძე. არავისთან არაფერი არ გვეთქვა. შეკრებაც მეტი არ გვეკონდა და მოვილაპარაკეთ დანიშნულ დროს თბილისის ვაგზალზე დილით მივსულიყავით ოთხივე.

როცა სახლში ვბრუნდებოდით, გზაში დაჟინებით ვფიქრობდი, არაფერი გამოვა-მეთქი.

განვლო დრო და ჟამმა. მოახლოვდა დანიშნული დღე. არაფერს მზადებას, არაფერს მითქმა-მოთქმას ქართველ საზოგადოებაში ვერ ვამჩნევდი. ერთხელაც არ უთქვამს ჩემთვის რაიმე მომავალი სენსაციური მოვლენის შესახებ. გაზეთებშიც, რასაკვირველია, არავითარი ცნობა, გამომახილი არ იყო.

დარწმუნებული ვიყავი, რომ ჩვენი ნაჩქარევი წამოწყება ჩაიფუშებოდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დანიშნულ დროს მე თბილისის სადგურში მივედი და შევედი დარბაზში, სადაც საპატიო პირების დასაცდელი ადგილია. აქ დამხვდნენ: ეპ. ანტონი და თედო; მალე მოვიდა ნიკიტაც, რომელმაც შეგვატყობინა, რომ სადგურში თავს იყრიან თბილისელები, ქალი, კაცი და ბავშვებიც. მალე მოვიდა დასავლეთ საქართველოდან მატარებელი. დარბაზში შემოვიდნენ ქუთაისის თავად-აზნაურობის წარმომადგენელი ნიჟარაძე, ოზურგეთის - ერისთავი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ვლადიმერ მიქელაძე,

რამდენიმე მღვდელი და ერისკაცი, მათ გვითხრეს, რომ იმერეთიდან და გურია-სამეგრელოდან ბევრი ხალხი ჩამოვიდაო. მალე ვაგზალზე ხალხის ტევა არ იყო (ვართაგავა, 1948:78).

„დილიდან 12 მოციქულის საკათალიკოსო ტაძარში იწყო დენა ერმა და ბერმა, ქალმა და კაცმა, დიდმა და პატარამ. ამ დროს ყოველი იქ მყოფი რაღაც აღფრთოვანებული გრძნობით მოელოდა ეკლესიის სასარგებლოდ..“ (თეატრი და ცხოვრება, №12, 1917:2).

თავად-აზნაურთა წინამძღოლების თხოვნით, სადგურის უფროსმა მცხეთამდის ყოველ ორ საათში მატარებლის მიმოსვლა დანიშნა. ჩვენ პირველი მატარებლით წავედით. გზაზე კმაყოფილი ანტონი ამბობდა, მე დარწმუნებული ვიყავი, რომ ეს ასე უნდა მომხდარიყო. მცხეთაში მივედით. სადგური სავსე იყო გორიდან, ხაშურიდან, ბორჯომიდან ჩამოსული ხალხით. ხალხი ფეხით მიდიოდა მცხეთისაკენ. ჩვენ ეტლით წავედით. როცა საკრებულო ტაძრის ეზოში შევედით, ჩვენ თვალს არ ვუჯერებდით: გალავანი უკვე სავსე იყო ხალხით: ფშავ-ხევსურეთიდან ცხენოსნები ჩამოსულიყვნენ თავიანთი ნაციონალური ტანისამოსით. აქა-იქ ბუზიკის ხმა ისმოდა და ახალგაზრდები ცეკვავდნენ. წინა ღამით მცხეთაში მღვდელმთავრები /ლეონიდე, გიორგი, პიროსი/ ჩამოსულან და როდესაც ანტონიც ჩამოვიდა, წირვა დაიწყეს (ვართაგავა, 1948:79).

„იწყება წირვა, მაგრამ ეს წირვა განსხვავებულია სხვა წირვებიდან, რომლებიც ამ 100 წლის განმავლობაში სრულდებოდა; ქართველ მღვდელმთავართა და მრავალრიცხოვანი სამღვდელოების თანამსახურება. სამი გუნდი მგალობელთა; არაჩვეულებრივი, საქართველოს ეკლესიის (აღდგენილი ტრადიციის) მიხედვით სამოციქულოს და სახარების წაკითხვა ხალხისადმი მიქცევით“ (თეატრი და ცხოვრება, №12, 1917:2).

ქართული საზოგადოების უმაღლესი წოდების, ინტელიგენციის, სამღვდელოების და კულტურული ორგანიზაციის წარმომადგენელნი სობოროს მსახურთა ბინაში შეიკრიბდნენ. აქ იყვნენ: ამიერკავკასიის სეიმის თავჯდომარის მოადგილე ალექსანდრე ლომთათიძე, ფედერალისტთა წარმომადგენელი - კიტა აბაშიძე, ეროვნულ-დემოკრატიების - სპირიდონ კედია და რაფო [რაფიელ] ივანიცკი, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრი დავით კარიჭაშვილი და სხვები.

ყველას აინტერესებდა, თუ რაში იყო საქმე. ნამდვილი ამბავი კი არავინ იცოდა. მაშინ თ. სახოკიამ და მე დამსწრეთ გავაცანით საქმის ვითარება და მიზანი დღევანდელი ჩვენი შეკრებისა. ყველას ესიამოვნა. საწინააღმდეგო არავის უთქვამს. მახსოვს ალ. ლომთათიძის ნათქვამი: „ჩვენ, სოციალისტები, უშუალო მონაწილეობას ვერ მივიღებთ ამ აქტში, მაგრამ დარწმუნებული იყავით, რომ ხელსაც არ შეგიშლითო“. გადაწყდა, მწირველ ლეონიდესთვის (დეკანოზ ვასილ კარბელაშვილის ცნობით, პარაკლისზე შეიმოსა ეპისკოპოსი ლეონიდე. - ი.ლ.) გადაგვეცა სიტყვა და გამოეცხადებინა ქართველი ხალხის სახელით ეკლესიის ავტოკეფალობა. ამის გადაცემა მე დამავალეს. საკურთხეველში ეს დავალება მე ლეონიდეს გადავეცი. უსაზღვროდ გაეხარდა, გადამკოცნა და სთქვა: „ამ ბედნიერ დღესაც მოვესწარიო.“ (ვართაგავა, 1948:79-80),

ეპისკოპოსმა ლეონიდემ შესანიშნავი სიტყვა წარმოთქვა „მადლი, კურთხევა, წყალობა ღვთისა და მდაბალი მღვდელმთავრული სალამი თქვენდა, საქართველოს ეკლესიის საყვარელნო ძენო და ასულნო! ბედნიერი ვარ... ხალხი უმღერის თავისუფლებას, ხალხი ზეიმობს მონობის ბორკილების დამსხვრევას, ახლა აქ, ყველასაგან მივიწყებულ მცხეთაში, მოგვიყრია თავი დღესასწაულის გადასახდელად.

დღეს აღდგენილად, თავისუფლად და დამოუკიდებლად აცხადებს თავის თავს; დღეიდან სწყვეტს ყოველგვარ დამოკიდებულებას რუსის სინოდთან და ეყრდნობა მხოლოდ და მარტოოდენ თავის საკუთარ თავს!

დღეს პირველად შესრულდა ამ დიდებულ ტაძარში წირვა სწორედ იმ წესით, როგორც სრულდებოდა მისი დამოუკიდებლობის დროს...

დღეიდან ინიშნება დროებითი მმართველობა განთავისუფლებული ეკლესიის საქმეების მწარმოებლად და დაიდგინება ოქმი, რომ არჩეულ იქმნეს არა შორეულ მომავალში საქართველოს დამოუკიდებელი ეკლესიის კათალიკოზი¹⁴ (საქართველო, №59, 1917:2).

...დაასრულა კითხვა და ეპისკოპოსმა ლეონიდემ ჯვარი გარდასახა სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში შეკრებილ ათასობით მორწმუნეს (ვარდოსანიძე, 2014:30).

¹⁴ აღნიშნული სიტყვა სრულად იხილე დისერტაციაში გვ.257.

იპოლიტე ვართაგავს თქმით, აღნიშნულმა სიტყვამ უღრმესი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზე. „როდესაც ლეონიდემ ქართველი მორწმუნე ხალხის სახელით საქართველოს ეკლესიის თავისუფლება-ავტოკეფალია გამოაცხადა, ყველამ მიუხედავად რწმენისა, ასაკისა და სქესისა, მუხლი მოიყარა; აქა-იქ გაისმა უზომო [სიხარულისაგან] გამოწვეული ტირილი და ქვითინი. გულის ამაჩუყებელ და დაუვიწყარ სურათს წარმოადგენდა მოდლესასწაულე გრძნობით გამსჭვალული მოზღვავებული ხალხი (ვართაგავა,1948:80).

წირვის დასრულებამდე შეადგინეს საკათალიკოსო საჭოს წევრთა სია, რადგანაც კირიონი არ ჩამოვიდა, კათალიკოსის მოსაყდრედ ერთხმად დაასახელეს ეპისკოპოსი ლეონიდე (ოქროპირიძე).

როგორც აღვნიშნეთ, ყოვლადსამღვდელო ლეონიდეს წილად ხვდა დიდი პატივი 1917 წლის 12 მარტს მცხეთაში, სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძრის ამბიონიდან წაეკითხა ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი და საქართველოსათვის ეხარებინა 106 წლოვანი მონობისაგან საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის გათავისუფლება. სასულიეროს და საეროს, ყველას მიაჩნდა, რომ ავტოკეფალიის აღდგენამდელი პერიოდი იყო მონობისა და უღლის ქვეშ ყოფნის ხანა, ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ კი უკანონოდ წართმეული თავისუფლების დაბრუნება. წერილებიც შესაბამისი სათაურით იბეჭდებოდა. „შედგენილ იქმნა შესაფერი ოქმი, რომლის შინაარსი ეუწყება რუსეთის დროებითს მთავრობას...“ (საქართველო,1917:1.№58).

ეპისკოპოს ანტონის (გიორგაძე), დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის, თედო სახოკიას, სოსიკო მერკვილაძის, დეკ. ვ. კარბელაშვილის, იპ. ვართაგავას, პ. ბარათაშვილის მონაწილეობით, შეიქმნა „12 მარტის აქტი“ მცხეთაში (თალაკვაძე, 2013:73).

საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის აქტი 1917 წ. 12 მარტისა (პირი)

„ჩშიზ წელსა, მარტის იზ დღესა, მცხეთის წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთა სრულიად საქართველოშ საკათალიკოსო ტაძარსა შინა, დღესა კვრიაკესა, შემოვკრბით ჩვენ, სრულიად საქართველოშ ეკლესიის მწყემსთ-მთავარნი, სამღვდელონი კრებულნი და ერისაგანთა წარმომადგენელნი და, შემდგომად ლიტურდიისა და კეთილდღეობისათჳს ახლისა მთავრობისა სავედრებელის პარაკლისის შესრულებისა,

გულისხმა ვყავთ სახელმწიფოსა შინა რუსეთისასა მომხდარნი ძირითადნი ცვლილებანი და ახლისა მთავრობისა დაფუძნებად, ეგრეთვე სახელმძღვანელონი დებულებანი ამა მთავრობისანი, საკუთრივ მის მიერ სინდისისა და სარწმუნოების თავისუფლების აღსარებად (მუხ.3). ამასთანავე განვბჭეთ, ვითარმედ: ა) ეკლესიასა ქართველთასა აქუნდა, თანახმად მსოფლიო კრებათა კანონებისა, ავტოკეფალური არსებობად, რომლისა მოსპობად ანუ გაუქმებად არავის ძალ-ედვა, თვნიერ მსოფლიო კრებისა, გარნა მას შინა სრულიად არაკანონიერად შეწყვეტილ იქმნა ავტოკეფალური მართა-გამგეობად; ბ) რუსეთსა შინა დამყარდა ახალი სახე სახელმწიფოს მართვა-გამგეობისა და მას აღარ შეესაბამების ქართველთა ეკლესიისა უფლებაშეჩერებულად ყოფნად; ამისთვის უცილობლად ვსცანით და ერთხმად და ერთსულად განვაჩინეთ:

ა) ამიერითგან აღდგენილად ჩაითვალოს საქართველოსა შინა ავტოკეფალური საეკლესიო მართველობად, ხოლო, ვიდრე კანონიურად აღირჩეოდეს კათალიკოსი საქართველოს ეკლესიისად, მოსაყდრედ მისა დაინიშნოს ყოვლადსამღვდელო ლეონიდე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი, და მასთან, განსაგებელად ეკლესიისა, დაწესდეს დროებითი მართველობად საქართველოს ეკლესიისად, სასულიეროთა და საეროთა პირთაგან შემდგარი.

ბ) ვინაითგან საქართველო ქვაკუთხედად თვისისა არსებობისა აღიარებს სრულსა სოლიდარობასა რუსეთის ახალსა მთავრობასა თანა, განჩინებად ესე ეცნობოს მთავრობის თავჯდომარეს ლვოვს, სინოდის ობერპროკურორს უფალს ლვოვს და კავკასიის კომისარიატს - ტფილისში“ (სცსა, კირიონ II-ის პირადი საარქივო ფონდი №1458, საქმე №187. ფ.3. გვ.1-2).

ამ „აქტის“ მოგვარება განსაკუთრებით დამუშავდა დეკ. ნ. თალაკვაძის ბინაზე, სადაც 8 მარტს მოწვეულ იქნა თათბირზე ნოე ჟორდანიას, ის მოიყვანა სოსიკო მერკვილაძემ; მოვიდა დარიის მონასტრიდან ანტონ ეპისკოპოზი. ამ მცირე კრებაზე მივიღეთ ნ. ჟორდანიასაგან პოლიტიკური დირექტივები ეკლესიის დამოუკიდებლობის საქმეში (თალაკვაძე, 2013:73-74).

1917 წლის 19 მარტს ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“ წერდა: „ამა 1917 წლის მარტის 12 რიცხვი განსაკუთრებულს გრძნობას იწვევს ყოვლის მორწმუნე ქართველის

გულში. 12 მარტს 1917 წელს დღიდან დამოუკიდებლობის დაკარგვისა, საქართველოს ეკლესიამ გადადგა პირველი გაბედული ნაბიჯი თავისი ავტოკეფალური უფლების მოსაპოვებლად..“ (თეატრი და ცხოვრება, №12, 1917:2).

წირვის შემდეგ მღვდელმთავართა თანდასწრებით მოხდა ოფიციალური კრება; უკამათოდ დამტკიცებულ იქნა საკათალიკოსო საბჭოს შემადგენლობა და გადაწყდა დღესვე შეეყვანათ ლეონიდე, როგორც კათალიკოსის მოსაყდრე, ეგზარხოსის სასახლეში და გადაეხარებინა სინოდალური კანტორა და ეგზარხოსის კანცელარია (ვართაგავა, 1948:80).

1917 წლის 12 მარტს შეიქმნა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობა, კომიტეტის შემადგენლობა ასე გამოიყურებოდა: დროებითი მმართველობის თავმჯდომარე გურია-ოდიშის ეპისკოპოსი ლეონიდე (ოქროპირიძე), წევრები: ეპისკოპოსები ანტონი (გიორგაძე), პიროსი (ოქროპირიძე), დეკანოზები: კორნელი კეკელიძე, კალისტრატე ცინცაძე, ქრისტეფორე ციციშვილი, გაბრიელ ყუბანეშვილი, დიაკონი ტიმოთე ბაკურაძე, საერო პირნი: ვასილ ბარნოვი, ანტონ ნატროშვილი, სოფრომ მგალობლიშვილი, გრიგოლ ყიფშიძე, იპოლიტე ვართაგავა და სხვ. (ვარდოსანიძე, 2014:30).

მიტროპოლიტმა ლეონიდემ და კომიტეტის წევრებმა უდიდესი როლი შეასრულეს 1917 წლის 12 მარტიდან 1917 წლის სექტემბრამდე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის დროებითი მმართველობის საქმიანობაში. გაიმართა არაერთი სხდომა სადაც განიხილებოდა საქართველოს ეკლესიის სხვადასხვა საკითხები.

1917 წლის 13 მარტს საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის კომიტეტის თავმჯდომარე ეპისკოპოსი ლეონიდე, დროებითი მმართველობის მდივნის დავით დავიდოვის (დავითაშვილის) თანხლებით გაემართა ყოფილი მეფისნაცვლის სასახლეში, სადაც იმყოფებოდა რუსეთის დროებითი მთავრობის ფილიალი-ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი („ოზაკომი“) და გადასცა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის დოკუმენტი (ვარდოსანიძე, 2014:31).

საქართველოს ეკლესიის განთავისუფლებას წინაღუდგა თბილისში მყოფი საქართველოს ეგზარქოსი პლატონი და რუსეთის სინოდი. რუსეთის დროებითი

მთავრობა სხვადასხვა დაპრკოლებას ქმნიდა ეკლესიის დამოუკიდებლობის განმტკიცების საქმეში, მაგრამ მიუხედავად ამისა ეკლესიის მესვეურთ მაინც შესძლეს დაწყებული საქმის გაგრძელება და ავტოკეფალიის ფაქტიურად განხორციელება (კაკაბაძე, 1920 :212).

1917 წლის 14 მარტს ეპისკოპოსები: ლეონიდე, ანტონი, პიროსი მივიდნენ საქართველოს ეგზარქოს პლატონთან (როჟდესტვენსკი) და გამოუცხადეს, რომ მცხეთაში მომხდარი აქტის საფუძველზე იგი გადაყენებულია საქართველოს ეგზარქოსის თანამდებობიდან (ვარდოსანიძე, 2014:31).

1917 წლის 16 მარტს თბილისში შედგა სამღვდელოების კრება, რომელმაც დაადგინა, რომ საქართველოს ყოფილ ეგზარქოს პლატონსა და მის გარემოცვასთან ქართველ სასულიერო პირებს ყოველგვარი კავშირი გაეწყვიტა, ღვთისმსახურების დროს აღარ უნდა მოეხსენიებინათ ეგზარქოსი პლატონი, მის მაგივრად კვერქსებში უნდა მოეხსენიებინათ კათალიკოსის მოსაყდრე ლეონიდე და ქართველი ეპისკოპოსები, სიონის ტაძარში ამიერიდან ღვთისმსახურება უნდა შესრულებულიყო ქართულ ენაზე, ხოლო იმ ეკლესიებში, რომელთაც შერეული მრევლი ჰყავდათ, დროებით დარჩენილიყო ქართულთან ერთად რუსული.

1917 წლის 18 მარტს საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის კომიტეტმა კეთილმოწესებებს (ბლადოჩინებს) შემდეგი შინაარსის წერილით მიმართა: „საქართველოს ეკლესიის დროებითი სამმართველო საქართველოს კეთილმოწესებებს ატყობინებს 12 მარტს მცხეთაში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალობის აღდგენას, კათალიკოსის მოსაყდრედ ყოვლადსამღვდელო ლეონიდეს აღიარებას და მათი მეუფების თავჯდომარეობით ეკლესიის დროებითი მმართველობის არჩევის ამბავს და მიუწერს შემდეგს: ა) დაუყოვნებლივ შესწყვიტეთ ყოველივე დამოკიდებულება ნაექსარხოსალ პლატონთან, მის კანცელარიასთან, სასინოდო კანტორასთან; ესევე გამოუცხადეთ თქვენდამი რწმუნებულ სამღვდელოებასაც; უკეთუ ამ დაწესებულებებმა და პირმა მოგმართონ რაიმე მოწერილობებით, უყურადღებოდ დატოვეთ; ბ) თხოვნებით და მოხსენებებით მიმართეთ სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრეს, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს ლეონიდეს და საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველებს

ქართულს ენაზე, რომელზედაც დღეიდან უნდა წარმოებდეს ყველა საქმეები; გ) თქვენდამი რწმუნებულს ეკლესიებში შეწყვიტონ მოხსენიება რუსეთის სინოდისა და ნაექსარხოსალ პლატონისა; დ) მოიხსენიებდეთ სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრეს, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსს ლეონიდესა, და ქართველ მღვდელმთავრებს; ე) დიდ კვერეკსებზე უნდა იხსენიებოდეს სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ლეონიდე, ამგვარად: „უფლისა ჩვენისა, სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრის, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს ლეონიდისათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ“; ხოლო „რომელი ქერუბიმთას“ დროს ბარძიმის გამოსვენებაზე: „უფალი ჩვენი, სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ლეონიდე მოიხსენოს უფალმან ღმერთმან ჩვენმან ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე. ამინ.“(საქართველო, №62, 1917:3).

1917 წლის 16 მარტს თბილისში, ქართველი სამღვდელოებისა და საქართველოს ეკლესიის კათალიკოსის მოსაყდრე, ყოვლადსამღვდელო ლეონიდეს თავმჯდომარეობით გაიმართა კრება, რომელზეც დაადგინეს:1) „ამიერიდან სიონის ტაძარში წირვა-ლოცვა მხოლოდ ქართულად სწარმოებდეს, როგორც საქართველოს დედაქალაქის უმთავრეს საკათედრო ტაძარში. პირველი სამღვდელმთავრო მწირველი იქნება ყოვლადსამღვდელო ლეონიდე, საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრე, ქართველი სამღვდელოების თანამწირველობით. 2) თბილისის სხვა ეკლესიებში, რომელთაც შერეული მრევლი ჰყავთ, ჯერჯერობით ისევე სწარმოებდეს წირვა-ლოცვა, როგორც დღევანდლამდე“ (საქართველო, № 62, 1917:3).

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის სახელზე ავტოკეფალიის აღდგენასთან დაკავშირებით არაერთი მისალოცი დეპუტა გაიგზვანა, მათ შორის შემორჩენილია იმერეთის სამღვდელოების აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ გაგზავნილი წერილი: „ქუთაისის სამღვდელოების აღმასრულებელი კომიტეტი გილოცავთ ძველი ივერიის ავტოკეფალურ უფლებათა აღდგენას, გულითად სალამს გიძღვნით და ჰფიცავს, რომ ერთგულად და სულის უკანასკნელ აღმოსვლამდე ემსახუროს ქართულ ეკლესიას და აღიარებულ თავისუფლებას. უფალმა დაგიფაროთ და

გაგამხმევით. გაუმარჯოს დემოკრატიულ საქართველოს და მის თავისუფალ ეკლესიას“(საქართველო, №71, 1917:2).

მოსე ჯანაშვილი წერს: „აწ უკვე აღსრულდა ქართველი ხალხის მოლოდინი, ეპისკოპოსი ანტონის სამაგალითო თაოსნობით ჩვენ განვიცადეთ 12 მარტის აქტის ძლიერება“ (ჯანაშვილი, 1917:6).

ნიკოლოზ დურნოვო (ავტორი წიგნისა: „საქართველოს ეკლესიის ბედი ცარიზმის რუსეთის დროს“) მიტროპოლიტ ლეონიდეს სახელზე გაგზავნილ წერილში ულოცავდა ქართველ ერს ავტოკეფალიის აღდგენას: „აღდგენა ავტოკეფალიისა, რომელიც ანტიეკლესიურმა სინოდმა დაარღვია, საქართველოს ეკლესიას შეაძლებინებს ასი წლის ჭრილობა გაიმრთელოს და ხელახლა განანათლოს სამწყსო თვისი ქრისტეს ჭეშმარიტი სარწმუნოებით. საქართველო მეცხრამეტე საუკუნემდე ხომ ყველაზე გულმოდგინე ქრისტეს-მოსავი ქვეყანა იყო..“ (სვეტიცხოველი, №3, 1917:12).

1917 წლის 17 აპრილს, ქუთაისში გამართულ კრებაზე გაადგინეს: „ეთხოვოს სრულიად საქართველოს საკათალიკოზო ეკლესიის მმართველობას, რომ დაკანონებულ იქნეს ტერიტორიალური ავტოკეფალია და ეთხოვოს საქართველოს პოლიტიკურ ორგანიზაციებსაც ამ საკითხს მხარი დაუჭიროს, როგორც ეროვნულ საკითხს და არა წოდებრივს. გაიგზავნოს ყ[ოვლად]სამღვდელო კირიონთან მღ[ვდელი] სიმონ მჭედლიძე და იასონ აბესაძე, რომლებმაც მიმართონ მისალმებით და მასთან თხოვონ, რომ განაგრძოს მუშაობა ჩვენ მიერ არჩეულ მთავარ კომიტეტთან ერთად, ჩვენი ეკლესიის ტერიტორიალური ავტოკეფალიის დასაცავად“(ქცსა, ფონ. №21. საქმე 26352).

ეპისკოპოსმა ანტონმა უდიდესი როლი შეასრულა რუსეთის დროებით მთავრობასთან დამაბული მოლაპარაკებების დროს.

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის კომიტეტის დავალებით პეტერბურგში დროებით მთავრობასთან მოსალაპარაკებლად გაემგზავრნენ ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე), არქიმანდრიტი ამბროსი (ხელაია), დეკანოზი კალისტრატე (ცინცაძე). დელეგაცია 9 ივნისს გაემგზავრა თბილისიდან და 16 ივნისს უკვე პეტერბურგში ჩავიდა. საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცული მასალები დაწვრილებით მოგვითხრობს პეტერბურგში დელეგაციის საქმიანობის შესახებ.

ქართველ სამღვდელოებას დიდი იმედი ჰქონდა პეტერბურგის ქართველობისა და პირველყოვლისა მათ ისინი ინახულეს. შეხვედრაში მონაწილეობდნენ მ. ჩიჯავაძე, ზ. ავალიშვილი, ნ. გელოვანი, ა. ჩერქეზიშვილი, ირ. წერეთელი.

მიუხედავად იმისა, რომ პეტერბურგის ქართველობა რუსეთში მიმდინარე მოვლენების მიმართ განსხვავებულ პოზიციაზე იდგა, ისინი ერთსულოვანნი იყვნენ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხში და განაცხადეს, ყველაფერს იღონებდნენ, რათა რუსეთის დროებით მთავრობას დაემტკიცებინა საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება.

17 ივნისს დელეგაცია ზურაბ ავალიშვილისა და ნ. გელოვანის თანხლებით წარსდგა სინოდის ობერპროკურორის ლვოვის წინაშე, რომელსაც სიტყვით მიმართა ეპისკოპოსმა ანტონმა (გიორგაძე). მან აუხსნა ობერპროკურორს შექმნილი ვითარების შესახებ. თავდაპირველად ლვოვმა უპასუხა: „ჩვენ თანახმანი ვიქნებით თქვენი საკითხის განხილვისა და დადებითად გადაწყვეტაზე, ოღონდ განმარტეთ, რა უფლებრივი მდგომარეობა ექნება ეკლესიას სახელმწიფოში, ან ვინ უნდა აწარმოოს დაბადების, ქორწინების და განქორწინების მოწმობები“ (ვარდოსანიძე, 2001:18-19).

ქართული დელეგაციის აზრით, საქართველოს ეკლესიის დებულების დამტკიცებამდე ამ ფუნქციას შეასრულებდა საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა, შემდეგ კი სრულიად საქართველოს კათალიკოზი და საკათალიკოზო საბჭო.

ზურაბ ავალიშვილს განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდა სინოდის ობერპროკურორი. ამიტომ მან დააყენა საკითხი რუსეთის დროებით მთავრობას ეცნო საქართველოს ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია. სინოდის ობერპროკურორის აზრით, საქართველოს ეკლესიის „ტერიტორიული ავტოკეფალია ხელსაყრელი არ იქნება, ვინაიდან ვერ შევთანხმდებით..“

19 ივნისს საქართველოს ეკლესიის დელეგაცია შეხვდა რუსეთის სარწმუნოების მინისტრს კარტაშევს, რომელმაც განაცხადა, რომ საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების დამტკიცება გაჭინაურდება.

ქართულმა დელეგაციამ სცადა პეტერბურგში სინოდის წევრებთან მოესინჯა ნიადაგი. ამ მიზნით 20 ივნისს მათ ინახულეს ეპისკოპოსი ანტონ უფელი, რომელმაც ქართველებს განუცხადა, რომ მხარს უჭერდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას, მაგრამ ამავე დროს უსაყვედურა მოსკოვში, რუსეთის ეკლესიის ყრილობაზე ჩაუსვლელობა, რომელზეც ეპისკოპოსმა ანტონმა (გიორგამე) უპასუხა: „არ ვიყავით იმიტომ, რომ თქვენმა საქციელმა გვაფიქრებინა, თუ თბილისში მისაღმების ღირსადაც არ ჩავგთვალეს, მოსკოვში კრების დარბაზშიც არ შეგვიშვებენთქო. როცა დროებითი მთავრობა დებულებას დაგვიმტკიცებს, მაშინ ვაცნობებთ სინოდს თავისუფალ ქართულ ეკლესიას სურს ძმური და მეგობრული დამოკიდებულება ჰქონდეს რუსეთის სინოდთანთქო“ (ვარდოსანიძე, 2001:20).

რუსეთის ეკლესიის ზოგიერთი წევრი თავს ისე იჭერდა, თითქოს ქართველების მომხრე იყო. მან სთხოვა ქართული დელეგაციის წევრებს, ოფიციალური თხოვნით მიემართათ სინოდისთვის. ეპისკოპოსი ანტონის აზრით, სინოდისათვის მიმართვას შედეგი არ ექნება, ისინი არასოდეს სცნობენ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას, ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებას.

პროფესორმა ვერხოვსკიმ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა რევოლუციურ აქტად მონათლა... სინოდი გრძნობდა, რომ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას ხელს ვერ შეუშლიდა, ამიტომ იმ აზრისაკენ იხრებოდა, რომ ეს ეროვნულ ავტოკეფალიას არ უნდა გასცილებოდა (ვარდოსანიძე, 2001:21). ქართველი პატრიარქი სვეტიცხოველში უნდა ყოფილიყო, ხოლო თბილისში რუსი მიტროპოლიტი. ამასთან დაკავშირებით, ეპისკოპოსმა ანტონმა (გიორგამე) ირაკლი წერეთელს მიმართა: „რა გამოდის, ქართველებმა ხელი უნდა აიღონ დედაქალაქზე და დედაეკლესიაზე სიონზე, ამას ჩვენ ვერ დავთმობთ და უეჭველი ატყდება სისხლისღვრა..“ (იქვე).

1917 წლის 17 ივლისს, სადამოს ხუთ საათზე გაიმართა ახლადარჩეული იმერეთის ეპარქიის კრება, სხვადასხვა საკითხებთან ერთად დაადგნეს: „შესდგეს ავტოკეფალიის მომხრეთა კავშირი, შესვლის საწევრო გადასახადი იქნეს ერთდროულად ერთი მანეთი. თვითურად კი 50 კაპეიკი. რის შესახებაც ეცნობოს საოლქო საბჭოებს, რომლებიც ეცდებიან კავშირში შემოიყვანონ გარდა სამღვდელოებისა მორწმუნენიც.

ავტოკეფალიის საკითხის მოსაგვარებლად შეეწეროს ქალაქის ეკლესიებს 15-25 მანეთამდის, ხოლო სოფლებისას სამიდან ათ მანეთამდე“(ქცსა, ფონ. №21. საქმე 26314.ფ.8).

1917 წლის 1 აგვისტოს გაზეთ „საქართველოში“ ვკითხულობთ: „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია“ (ტელეგრაფის ცნობა პირდაპირ მავთულით პეტროგრადიდან) - შაბათს, 29 ივლისს, საღამოს დეპუტატის ა. ჩხენკელის განკარგულებით, საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის წევრი, დეკანოზი კორნელი კეკელიძე, პირდაპირი მავთულით ელაპარაკა ამჟამად პეტროგრადში მყოფ ეპისკოპოს ანტონს (გიორგაძე), რომელმაც საქართველოს ეკლესიის შესახებ მას შემდეგი ცნობები მიაწოდა: „დამტკიცეს საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის ძირითადი დებულებანი. დეკლარაციის დამტკიცებული ტექსტი, რომელიც მხოლოდ დღეს ჩაგვივარდა ხელში და სულ მალე გამოქვეყნებული იქნება დროებითი მთავრობის „უწყებებში“, დამტკიცებულ დეკლარაციის მიხედვით საქართველოს ეკლესიას შეადგენენ ყველა რუსეთის საზღვრებში მოხინაძრე, ქართველნი. ეკლესიის თავი, მთავარეპისკოპოსი მცხეთისა და ყველა ქართველთა კათალიკოზ-პატრიარქი, აღირჩევის თანახმად საქართველოს ეკლესიის წესდებისა და ვიდრე ეკურთხებოდეს, უნდა დამტკიცებულ იქმნეს სახელმწიფოს უზენაეს მართებლობის მიერ; ცხოვრობს ის თბილისში. სამღვდელოება და საეკლესიო დაწესებულებულებანი ჯამაგირს სახელმწიფო ხაზინიდან იღებენ, დაწესებულებათ მინიჭებული აქვთ იურიდიულ პირთა უფლებანი. საქმის წარმოება იმათში და სწავლება სასულიერო უწყების სასწავლებლებში ქართულადაა. კრედიტებისა და საეკლესიო უწყების დაწესებულებათა გასაყოფად დანიშნულია საგანგებო კომისია, რომელზედაც სინოდის ობერ-პროკურორი კარტაშვი დიდ იმედებს ამყარებს. კომისიის წევრებად ქართველების მხრივ გვნიშნავენ ჩვენ, ესე იგი დელეგაციას და თავად ავალიშვილს, ხოლო თავმჯდომარედ ტერნოვსკის, აღსარებათა დეპარტამენტის უფროსს, ბენეშევიჩი აღარ იქნება, ის გადაყენებულია. კომისია მალე დაიწყებს მუშაობას; პრინციპიულ ხასიათის საკითხები პეტროგრადში გაირჩევა, ხოლო დანარჩენი თბილისში; კომისიის გადაწყვეტილება დროებით მთავრობის მიერ უნდა იქმნეს დადასტურებული. როგორ იცხოვრებს და როგორ

მოაწყობს თვის მართვა-გამგეობას საქართველოს ეკლესია საბოლოო გამიჯვნამდე არ ვიცით, ამის შესახებ დაწვრილებით მოველაპარაკებით ობერ-პროკურორს. არც ის, ვის უნდა ექვემდებარებოდენ გამიჯვნამდე ეგრეთ წოდებულნი შერეულნი დაწესებულებანი, ვფიქრობთ საქმე ძველებურად დარჩება, თუმცა ამის შესახებაც დავკითხებით კარტაშევს. რაც შეეხება სასულიერო უწყების სასწავლებლებს, თუ სექტემბრამდის არ გადმოგვეცა ისინი ჩვენ, იმათში სწავლა დროებით გადადებული იქნება. მოამზადეთ სკოლის ნაციონალიზაციის და სასინოდო კანტორის და საექსარხოსო კანცელარიის გადმოცემის პროექტი. სანთლის ქარხნის გამგეთ გადაეცით, რომ გადაათვალიეროს მის მიერ ცნობაში მოყვანილი ციფრები. რუსის ეკლესიის წარმომადგენელს ერქმევა: არქიეპისკოპოსი ან მიტროპოლიტი თბილისისა, ექსარხოსი კავკასიისა. კარტაშევმა აღგვითქვა, რომ ის მომავალ მოსკოვის კრებაზე იშუამდგომლებს, რათა ექსარხოსს სხვა რამ სახელი ეწოდოს და არა თბილელი; ის დარწმუნებულია, რომ მის შუამდგომლობას შეიწყნარებენ. ჩვენ პეტროგრადიდან სამს მარიამობისთვის გამოვდივართ“ (საქართველო, №167, 1917:4).

გაზეთი „საქართველო“, 1918 წელს მეუფე ანტონის შესახებ მკითხველს აუწყებდა: „მისი ღვაწლი საქართველოს ეკლესიის განთავისუფლების ხანაში ყველასაგან აღნიშნულია და შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მისი და კათოლიკოსის მოსაყდრის თბილელ მიტროპოლიტი ლეონიდის თავდადებულ[მა] მუშაობამ შედარებით უმტკივნეულოდ მოახდინა დიადი აქტი საქართველოს ავტოკეფალურ ეკლესიის გათავისუფლებისა. ეკლესიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების უმაღლვე განსვენებულს დაეკისრა მეტად მძიმე საქმე, რათა პეტერბურგის დროებითი მთავრობა დაეთანხმებინა გამოეცა შესაფერი მანიფესტი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის თაობაზე. გულწრფელი და დაუღალავი მისი მოქმედება დამთავრდა გამარჯვებით და რუსეთის მთავრობა იძულებული იყო გამოეცა დეკლარაცია, რომელშიაც, მცხეთის აქტი მოხსენიებულია, როგორც „დიდებული აქტი საქართველოს ეკლესიის თვითგამორკვევისა“ (საქართველო, 176, 1918:4).

საქართველოს ეკლესიის დელეგაციის პეტერბურგში ვიზიტისა და მოლაპარაკებების შესახებ 1948 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კალისტრატეს

(ცინცაძე) ჩანაწერები გაუკეთებია, რომელთაგან ერთ-ერთი თავი-„ჩემი მოგონებებიდან“ ეხება აღნიშნულ ვიზიტს: „საქართველოს ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ გადაწყვიტა, დედაქალაქში საგანგებო დელეგაცია გაეგზავნა, რომელსაც დაევალა: ა) დროებითი მთავრობისათვის საჩქაროდ დაემტკიცებინა ძირითადი საწყისები; ბ) სამართლებრივი განახლების გზაზე დამდგარი რუსეთის ეკლესიისათვის ძმური სალამი გადაეცა საქართველოს ეკლესიისაგან. დელეგაციას მეთაურობდა ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე); მისი წევრები იყვნენ: დეკანოზი მ. კელენჯერიძე, ს. ამირეჯიბი (ქუთაისი), მ. მაჩაბელი და მე. პეტროგრადში დელეგაციას უნდა შეერთებოდნენ ამბროსი (ხელაია), პროფესორი ზ. ავალოვი და ნ.გ. გელოვანი. ქუთაისიდან გვაცნობეს, კელენჯერიძეს და ამირეჯიბს ერთი კვირა დააგვიანდებათო. ამიტომ პეტროგრადში 9 ივნისს გავემგზავრეთ: ეპისკოპოსი ანტონი და მე (მაჩაბელმა ამჯობინა, ქუთაისლებთან ერთად წამოსულიყო. შემდეგ არც ერთი ამათგანი არ წამოსულა). რადგანაც დედაქალაქში არქიმანდრიტი ამბროსი არ იყო, 17 ივნისს მე, პროფესორი ავალოვი და გელოვანი უწმ. სინოდის ობერპროკურორ ვ.ნ. ლვოვს, უჩვეულოდ მაღალ და მრავალმეტყველ კაცს წარვუდექით, ლვოვთან ორსაათიანი საუბრის (ან უფრო სწორად მისი საუბრის) შემდეგ ერთი რამ დავასკვნენ: იგი შესანიშნავად იცნობდა იტალიის, შვეიცარიის, საფრანგეთისა და ესპანეთის კურორტებს..“ (ცინცაძე, 2001:187-188).

2 აგვისტოს საქართველოს ეკლესიის დელეგაცია პეტერბურგიდან თბილისში დაბრუნდა.

1917 წლის 3 აგვისტოს მიიღეს გადაწყვეტილება საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირის მოწვევის შესახებ (ვარდოსანიძე, 2001:23).

1917 წლის 14 აგვისტოს თბილისში საეკლესიო კრების წინასწარ სხდომაზე მოისმინეს ეპისკოპოს ანტონის, არქიმანდრიტ ამბროსისა და დეკანოზ კალისტრატეს ინფორმაციები პეტროგრადში გამართული მოლაპარაკებების შესახებ და მიიღეს გადაწყვეტილება ემოქმედათ საკუთარი სინოდისა და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ინტერესების შესაბამისად (ვარდოსანიძე, 2011:31).

წარმოდგენილი მასალებიდან ჩანს, რომ 1917 წლის 12 მარტის შემდეგაც უწევდა მიტროპოლიტ ანტონსა და სამღვდელოებას ავტოკეფალიის აღიარებისათვის (სხვა ქვეყნების მიერ) ბრძოლა...

1917 წლის სექტემბერში თბილისში მოწვეულმა საეკლესიო კრებამ შეიმუშავა ძირითადი დებულება საქართველოს ეკლესიის განმგებლობისა, გაატარა ზოგიერთი აუცილებელი რეფორმა და შემდეგ ამოირჩია კათალიკოსად ეპისკოპოსი კირიონი. ამასთანავე აღდგენილ იქნა რამოდენიმე ძველი ქართული სამღვდელოთავრო კათედრა (კაკაბაძე, 1920 :212).

მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალების შემდეგ გაზეთი „საქართველო“ წერდა: „[მეუფე ანტონი] 17 ენკენისთვის 1917წ. აღრჩეულ იქმნა ერთხმად ქუთათელ[ის] მიტროპოლიტის კათედრაზე. **12 მარტს 1917 წლისა აქტის შექმნის სათავეში იდგა მათი მეუფება;** მასთან ამ საქმეში განუშორებელი თანამშრომელნი იყვნენ დეკ. კ[ორნელი] კეკელიძე, დეკ. ნ[იკიტა] თალაკვაძე, პეტრე ბარათაშვილი, იპოლიტე ვართაგავა. საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიერ გაგზავნილ იქმნა პეტროგრადში კომისია მათი მეუფების მეთაურობით საქართველოს ეკლესიის დებულებათა დასამტკიცებლად..“ (საქართველო, №218, 1917:3).

ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ ახალი ეტაპი დაიწყო საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში.

III თავის პირველ პარაგრაფში ძირითადად ისტორიოგრაფიისა და პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

ა) 1904 წელს გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი წერილი იმით არის საინტერესო, რომ მასში აღწერილია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებით გამოწვეული მძიმე შედეგები.

ბ) პარაგრაფს დავურთეთ 1905 წელს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ დაბეჭდილი წერილი, რომლის მიხედვით ირკვევა, რომ სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი მღვდელი ალექსი გიორგაძე დაინტერესებული იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხით.

გ) წარმოვადგინეთ 1917 წლის საარქივო დოკუმენტი, რომლითაც ირკვევა, რომ ქუთაისის სამღვდელოება ითხოვდა დაკანონებულიყო საქართველო ტერიტორიული ავტოკეფალია.

დ) 1917 წლის 17 ივნისის წერილიდან ჩანს, რომ შეიქმნა ავტოკეფალიის მომხრეთა კავშირი.

III თავის მეორე პარაგრაფში უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი დოკუმენტების საფუძველზე, რომელიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

ა) დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) მოგონებებიდან ირკვევა, რომ ეპისკოპოს ანტონის მოთავეობით რამდენიმე სასულიერო პირი შეიკრიბა ფერისცვალების მონასტერში, სადაც გადაწყდა, თუ როგორ გამოცხადებულიყო 1917 წლის 12 მარტს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. მამა ვასილი შეკრების თარიღად ერთ ხელნაწერში 26 თებერვალს, ხოლო მეორეში 5 მარტს ასახელებს.

ბ) დეკანოზ ნიკიტას (თალაკვაძე) დღიურები ადასტურებს ეპისკოპოს ანტონის მეთაურობას 1917 წლის 12 მარტს ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში, მაგრამ დეკანოზი შეკრების თარიღად 8 მარტს, ხოლო ადგილად მის საცხოვრებელ ბინას ასახელებს.

გ) ამავე პარაგრაფს დავურთეთ იპოლიტე ვართაგავას მოგონებები, რომელიც ესწრებოდა ფერისცვალების მონასტერში ზემოთ დასახელებულ შეხვედრას. აღნიშნული ჩანაწერებიდან ვიგებთ, რა პირობებში ხდებოდა მოლაპარაკებები, თუ როგორ უნდა განხორციელებულიყო ეპისკოპოს ანტონის გეგმა და აღდგენილად გამოცხადებულიყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, ამასვე ადასტურებს დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) მოგონებები.

თავი IV. ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (1917-1918წ.წ.).

[საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ, პირველი ქუთათელი მიტროპოლიტი]

„ქუთათელის სამწყსოს უზრუნდება მისი მემკვიდრე და ქუთაისი გულგახსნილი და იმედით მოცული შეხვდება მას და ქუთათელის კვერთხმა ამიერიდან მტკიცედ უნდა გაუკაფოს გზა თავის მძიმე და პასუხსაგებ მოღვაწეობის ასპარეზზედ.“¹⁵

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის სამღვდელმთავრო კათედრათაგან ქუთაისის სამიტროპოლიტო კათედრას მუდამ ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი ეჭირა.

ქუთაისის კათედრა იმდენად ძველია, რომ მისი დაარსების ზუსტი თარიღიც კი უცნობია.

ქუთათელის კათედრას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა X საუკუნიდან, როდესაც ქუთაისი გამოცხადდა ერთიანი საქართველოს დედაქალაქად. ქუთათელი მღვდელმთავრის მიერ ხდებოდა ქართველ მეფე-დედოფალთათვის გვირგვინის დადგმა.

ვახუშტი ბატონიშვილი წერს: „ჟამსა ბაგრატიონთასა ლიხთ-იმერთა იყო დადგმა გვირგვინისა: ქართლისა და აფხაზთა კათალიკოზნი აკურთხევდენ, არამედ გვირგვინსა დაადგმიდა ქუთათელი მეფეთა ქუთაისის ტახტისათჳს“(ბაგრატიონი, 1941:19).

XVI საუკუნეში ქუთაისის საეპისკოპოსო გაიყო სამ ეპარქიად. დაარსდა გაენათის და ხონის საეპისკოპოსოები.

„მეფეთ-მეფემან ბაგრატ განყო ლიხთ-იმერეთი სამისა ეფისკოფოსთ, ბრძანებითა აფხაზეთისა კათალიკოზისათა აბაშისძისათა. ინება ღთივ გვირგვინოსანმან მეფეთ-მეფემან ბაგრატ და დედოფალთ-დედოფალმან ელენე მიცემად დიდისა და ცათა მოზამავისა საყდრისა ახლისა იერუსალიმისა გენათისა ეპისკოპოზისა მელკისედეკისა საყუარელის-ძისა; საუკუნომცა არს ხსენება მათი“(ალასანია, 1980:41-42).

მეფე სოლომონ პირველმა 1759 წელს მოიწვია დიდი საეკლესიო კრება, რომელმაც საეკლესიო და ზნეობრივ რეფორმებს დაუდო საფუძველი დასავლეთ საქართველოში.

¹⁵ საქართველო, №218, 1917:2.

ქრისტიანობასა და ქვეყანას განსაკუთრებით ასუსტებდა ტყვეთა სყიდვა და საეპისკოპოსო კათედრის გაუქმება. თურქებს ქუთაისში 120-წლიანი ბატონობის დროს დაუნგრევიათ საეპისკოპოსო (ბაგრატის) ტაძარი და გაუუქმებიათ ქუთათელის საეპისკოპოსო კათედრა, ამიტომ 1759 წლის საეკლესიო კრების 4 დეკემბრის სხდომაზე სოლომონ მეფეს აღუნიშნავს, რომ ქუთაისის ეკლესია „ხელთ ეგდო მძვინვარეს აგარიანს და მიზეზითა ამით საქუთათლო მამული და სამრევლო მიმოზნეულიყო და რომელიმე დაშთომილიყო, საერთოდ გამხდარიყო და ქუთათელი აღარ იჯდა“. მეფის ამ მოხსენების შესაბამისად, კრებამ ინება აღდგენილიყო საქუთათლოს კათედრა, ანუ ქუთაისის ეპარქია და აღდგენილ კათედრაზე განაჩინეს ქუთათელი ეპისკოპოსი (ჯაფარიძე, 2017:283-284). არაერთი გამორჩეული ქუთათელი ეპისკოპოსის სახელი შემოგვინახა ისტორიამ.

1810 წელს რუსეთის იმპერიამ იმერეთის სამეფო დაიპყრო. 1814 წელს რუსეთის ეკლესიის სინოდმა დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსო გააუქმა და დაუქვემდებარა ეგზარქოსს, რომელიც საქართველო-იმერეთის ეგზარქოსად იწოდებოდა.

1821 წლის 19 ნოემბის ბრძანებით, იმერეთში მოქმედი ხუთი ეპარქია გაერთიანდა იმერეთის ეპარქიის სახელით, რომლის კათედრალი ქუთაისის ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი (სწორია: ტაძრის სამხრეთ კარიბჭეზე მინაშენი სამლოცველო-ი.ლ.) გახდა“ (Краткий очерк истории грузинской церкви и экзархата за XIX столетие, 1901:71c).

იმერეთის ეპარქიის ბოლო მღვდელმთავარი (1908-1917წლებში) გახლდათ ეპისკოპოსი გიორგი (ალადაშვილი).

1917 წლის 6 მარტს ქუთაისში გაიმართა იმერეთის სამღვდელოების კრება, აღნიშნული კრების შესახებ ვკითხულობთ: „ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის შენობაში ყოვლადსამღვდელო გიორგიმ გახსნა სამღვდელოების კრება. კრებას მიესალმა ბატონი ია ეკალაძე და აღნიშნა დღევანდელი მომენტის მნიშვნელობა. თავმჯდომარეთ ერთხმად აირჩიეს არქიმანდრიტი ნესტორი [ყუბანიევილი]. ილაპარაკა ბატონმა აკაკი ნიშნიანიძემ, მან მიულოცა ჩვენ სამღვდელოებას დღევანდელი დღე და სთქვა: „სულიერო მამანო! თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ ჩვენი სამღვდელოება დიდ როლს ასრულებდა ისტორიაში, როგორც სამშობლოს დასაცავათ, აგრეთვე მიწა-წყლის

შენარჩუნებაში. მაგრამ საუბედუროთ ას წელიწადზე მეტია, რაც დაკარგა თავისი როლი, ჩვენი მღვდლები ლაქიები შეიქნენ და სხვადასხვა წარჩინების და ორდენების მიღებისათვის იღვწოდნენ. დღეს კი ყველაფერი გათავდა, მოისპო ძველი რეჟიმი და ამით ჩვენმა სამღვდელოებამაც თავისუფლად ამოისუნთქა. დიახ, თქვენ დღეს დიდი საქმე გაქვთ გასაკეთებელი, თქვენ უნდა მოითხოვოთ ქართული ეკლესიის თავისუფლება, დამოუკიდებლობა-ავტოკეფალია. ამასთანავე მე წინადადებას გაძლევთ ამ კრებიდან დადგენილება გამოიტანოთ, რომ რადგანაც დღევანდელ ეპისკოპოზ გიორგის არ შეუძლია მართოს ეპარქია, ამიტომ ის დაუყონებლივ გადაყენებული იქნას, მის მაგიერ კი მოვიწვიოთ ქართველი ეკლესიისათვის თავდადებული ეპისკ[ოპოსი] ლეონიდე. ამასთანავე თქვენი წარმომადგენელი უნდა წავიდეს თბილისს და მიესალმოს ჩვენს მომავალ კათალიკოსს და ჩვენი ეკლესიისთვის ტანჯულ ყოვლადსამღვდელო კირიონს.”

ლეკვეიშვილი: „აჩქარება არ შეიძლება. ჩვენ ჯერ უნდა ამოვირჩიოთ აღმასრულებელი კომიტეტი. მცირე უთანხმოებას იწვევს ერთი კითხვა: კომიტეტში შეიყვანონ მედავითნეები თუ არა,” კრებამ ერთხმად დაადგინა: ამოირჩიონ 14 კაცისაგან შემდგარი კომისია, რომელშიაც შევიდა 4 მედავითნე.

გადაყენებულ იქნას ყოვლადსამღვდელო გიორგი. რადგანაც მას აღარ შეუძლია ეპარქიის მართვა.

დასასრულ კრებამ ამოირჩია კომიტეტი 14 კაცისაგან შემდგარი და მათ დაეცალა ავტოკეფალიის საკითხისა და ეპარქიის საქმეების გამგებლობა“(სამშობლო, №568, 1917:4).

გაზეთი „ერი“ ეპისკოპოს გიორგი ალადაშვილზე წერდა: „იგი ფრთხილია, მშვიდი, მისი აზრით ჩვენს დროში დაკარგვა რამისა ადვილია, პოვნა ძნელი. ზოგიერთებისათვის მისი ასეთი გადაჭარბებული სიფრთხილე შეიძლება ნაკლებ მოსაწონია. მაგრამ რა გაეწყობა“(ვარდოსანიძე, 2010:83).

ეპისკოპოს გიორგის ¹⁶ სიფრთხილე და თავშეკავებულობა განსაკუთრებით გამჟღავნდა 1905 წლის საეკლესიო საკითხების განხილვის დროს. ეპარქიის

¹⁶ უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (ცინცაძე) ჩანაწერებში „მწარე მოგონებანი საქართველოს ეკლესიის ახლო წარსულიდან“ ეპისკოპოს გიორგის დადებითად ახასიათებს: „ავტოკეფალიის აღდგენას ადგილი ჰქონდა 1917 წლის მარტის 12/25. არ გასულა ამის შემდეგ ერთი თვეც, რომ ქუთაისიდან გამოაძევეს ფრთხილი, ცხოვრებაში გამობრძმედილი, წინდახედული და შორსმჭვრეტელი ეპისკოპოსი გიორგი, კაცი,

სამღვდელოება თავისი მღვდელმთავრისაგან მოითხოვდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის მეტ აქტიურობას. 1917 წლის 12 (25) მარტს მართალია მცხეთაში ჩავიდა, სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში დაესწრო წირვას, ხელი მოაწერა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის აქტს, მაგრამ იქიდან პირდაპირ ეგზარქოსის სასახლისაკენ გასწია და მოახსენა, სხვა გამოსავალი არ მქონდაო. მისმა ასეთმა ნაბიჯმა იმერეთის ეპარქიის სამღვდელოებისა და მორწმუნეთა განრისხება გამოიწვია (იქვე).

იმერეთის სამღვდელოების აღმასრულებელი კომიტეტის 1917 წლის 17 მარტის შუამდგომლობით იმავე წლის აპრილში გამოიწვიეს იმერეთიდან და ეპარქიის მმართველობა საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის იმერეთის განყოფილებას გადაეცა (შიოლაშვილი...2016:287).

ქუთაისში შედგა დროებითი ეპარქიის სამმართველო, რომლის მეთაურადაც გამოაცხადეს არქიმანდრიტი ნესტორი. მამა ნესტორი მალე იძულებული გახდა, ადგილი დაეთმო მღვდლის იასონ აბესაძესათვის, იმ იასონისათვის, რომელსაც დიდ მფარველობას უწევდა (ისე როგორც მ. ა. ფოფხაძეს) განსვენებული კ. პ. ლეონიდე (მწიგნობრობა ქართული, 2010:400).

1917 წლის 3 სექტემბერს ჟურნალ „სვეტიცხოველში“ კომიტეტის მიერ შემუშავებული საეკლესიო კრების დღის წესრიგი დაიბეჭდა: „8 სექტემბერს, დილას, სიონში მწირველად ბრძანდება კათალიკოსის მოსაყდრე, ეპისკოპოსთა თანამწირველობით. დიდუბეში და ქვაშუეთში სწირავენ ეპისკოპოზნი. სიონში წირვის დასრულების შემდეგ გამოცხადდება დრ[ოებითი] მმართველობის განკარგულება კრების მოწვევის შესახებ.

პარაკლისის დასრულების შემდეგ კათალიკოსის მოსაყდრე აცხადებს საეკლესიო კრებას გახსნილად. წირვისა და პარაკლისის ცერემონიალს [შე]იმუშავებს საგანგებო

რომელმაც 1905 წლის რევოლუციისადმი თანაგრძნობისათვის არც ერთი თავისი ეპარქიის მღვდელი არ დააჩაგვრინა უწმიდეს სინოდს, მაშინ, როცა მეზობელ ეპარქიებში სულ სხვანაირად დატრიალდა „რევოლუციონერ მღვდელთა“ ბედი. გიორგი ეპისკოპოსის წინააღმდეგ თავგამოდებულად იბრძოდნენ მღვდლები ვ. ფოფხაძე, ა. ფოფხაძე, დ. ჩხაიძე, მ. ბუაჩიძე, ი. აბესაძე და ს. შუბლაძე, რომელთაგან მხოლოდ მეორემ და უკანასკნელმა შეინარჩუნეს ანაფორა..“ (მწიგნობრობა ქართული, 2010:399).

კომისია ყ[ოვლა]დსამღვდელო ანტონის თავმჯდომარეობით. შემდეგ გაიმართება კრების ეკლესიური ცერემონიალი, საღამოს 8 საათზედ გაიმართება ეპარქიალურ სასწავლებელში წევრთა კერძო თათბირი“ (სვეტიცხოველი, №2, 1917:2).

1917 წლის 8–17 სექტემბერს საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის პირველი საეკლესიო კრება გაიმართა.

კრების საგანი იყო ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებათა შემუშავება და კათალიკოს-პატრიარქის არჩევა.

პირველმა საეკლესიო კრებამ კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია და დაამტკიცა ეპისკოპოსი კირიონი.

დეკანოზ ვასილ კარბელაშვილის ჩანაწერების მიხედვით, ყოვლადსამღვდელო კირიონის სამშობლოში დაბრუნებამდე ეპისკოპოსი ანტონი მხარს უჭერდა კათალიკოს-პატრიარქად ეპისკოპოს ამბროსის (ხელაია) კანდიდატურას: „ანტონი ეპისკოპოზმა, მიუხედავად ამოდენა ხმებისა, მაინც ამბროსი დაასახელა“ (ხეც, ვასილ კარბელაშვილის პირადი არქივი, საქმე №258, გვ.2).

1917 წლის სექტემბერში ეპისკოპოს ანტონის დაჟინებული თხოვნით ეპისკოპოსმა კირიონმა კენჭი იყარა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის არჩევნებში და გაიმარჯვა.

1917 წლის 25 სექტემბერს ქუთაისში გამართულ იმერეთის სამღვდელოების კრებაზე დაადგინეს, რომ შვიდი კაცისაგან შემდგარი კომისია უნდა დაესწროს სრულიად საქართველოს კათალიკოსის კურთხევას მცხეთაში 1 ოქტომბერს (ჩვენი ქვეყანა, №136, 1917:2).

1917 წლის 1 ოქტომბერს მცხეთის სვეტიცხოვლის კათედრალში გაიმართა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ პირველი კათალიკოს-პატრიარქის, კირიონ მეორეს ინტრონიზაცია.

კირიონ მეორეს აღსაყდრებას მცხეთაში ქუთაისიდან ჩასული დელეგატებიც დაესწრნენ: „გაიგზავნოს მცხეთას კათალიკოზის კურთხევაზე დასასწრებლად განყოფილების შემდეგი პირნი: ტრიფონ ჯაფარიძე, სიმონ ამირეჯიბი, იერონიმე არსენიშვილი, ნიკოლოზ რაზმაძე, იაკობ ცინცაძე, დეკანოზი ვასილ დოლაბერიძე და მღ.

გერვასი ბარათაშვილი, ყველანი თავისი საკუთარი ხარჯით; 30 სექტემბრისათვის რკინის გზის უფროსს ეთხოვოს ქუთაისიდან მცხეთამდე იქნას დანიშნული მატარებელი დელეგატებისათვის“ (ქცსა, ფ21.ს.26314).

მეუფე ანტონმა შემდეგი სიტყვებით მიულოცა ახლადდასაყდრებულ მამამთავარს, კირიონ მეორეს საპატრიარქო ტახტზე ასვლა. გთავაზობთ თარგმანს:

„მის უწმინდესობას, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს, კირიონ მეორეს: ყველა ქართველისათვის საზეიმო დღესასწაულზე - მშობლიური, მრავალტანჯული, წმინდა ეკლესიის განთავისუფლების დღეს, უდიდესი სიხარულით აღვსილნი, დასავლეთ საქართველოს მორწმუნეები, თავიანთი წარმომადგენლების, უამრავი მლოცველი ხალხის სახით, შეიკრიბნენ რა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში და ქალაქის მთელს სამღვდელოებასთან ერთად, გადაიხადეს რა სამადლობელი პარაკლისი, მოგესალმებიან ჩემთან ერთად, თქვენ, თქვენო უწმინდესობავ, და გილოცავენ მშობლიური ავტოკეფალური ეკლესიის აღდგენის ისტორიულ და ყოვლადმნიშვნელოვან დღეს და ღმერთს ევედრებიან, რათა დაგლოცოთ, თქვენთვის მონიჭებული ეკლესიის წმინდა კვერთხისათვის მსახურების ეკლიან გზაზე და მოგმადლოთ თქვენ, წმინდა მამაო, განკურნება და ჯანმრთელობა მრავალჟამიერ. იმერეთის მიტროპოლიტი, ანტონ ქუთათელი“ (სცსსეა, ფონ. №1458. ს.158.ფ.3).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პირველ კრებაზე შეიმუშავეს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება.

1917 წლის 11 სექტემბერს საქართველოს პირველმა საეკლესიო კრებამ საქართველოს ტერიტორიული ავტოკეფალური ეკლესიის მართვის ორგანიზაციულ-სტრუქტურულ ერთეულებად ეპარქიები, ოლქები და სამრევლოები დაადგინა. სრულიად საქართველოს ეკლესია 12 ეპარქიად დაყო. იმერეთის ნაცვლად, მისი ტერიტორიის ფარგლებში, თანახმად „საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულებისა“, ორი ეპარქია შეიქმნა (მჭედლიძე...2008:419).

1917 წლის საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების მე-7 და მე-8 პუნქტებში ვკითხულობთ: „ქუთაისისა. სამწყსო: ქვემო-იმერეთი (ტერიტორია ძველი ეპარქიებისა: ქუთაისისა და ხონის), ეხლანდელი ქუთაისის მაზრა მდ. წყალწითელას

ქვემოდ. კათედრა-ქუთაისში და მწყემსთავრის რეზიდენცია იქვე. მწყემსთავრის პატივი არის - „ქუთათელი მიტროპოლიტი“. „გენათისა. სამწყსო: ზემო-იმერეთი (ტერიტორია გენათის ძველი ეპარქიისა), - ეხლანდელი შორაპნის მაზრა და ოკრიბა მდ. წყალწითელას ზემოთ. კათედრა მღვდელმთავრისა-გელათში, რეზიდენცია ქ.ზესტაფონში. მღვდელმთავრის პატივი: „გენათელი ეპისკოპოზი“ (1917 წლის საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულება, 1917:5).

1917 წლის 17 სექტემბერს საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის პირველ საეკლესიო კრებაზე მეუფე ანტონი დადგენილ იქნა ქუთათელად¹⁷ (საქართველო, №218, 1917:3).

ქუთაისის საეპისკოპოსოს ისტორიიდან ცნობილია რამდენიმე მღვდელმთავარი ანტონის სახელით, ესენია: ანტონ I – XI საუკუნის დასაწყისი; ანტონ II (სალირისძე) – XII ს. ანტონ III (თეიმურაზ ბაგრატიონი, შემდგომში კათოლიკოს-პატრიარქი) 1740-1743წ. აღნიშნულ მღვდელმთავართა რიგებს ამშვენებს ანტონ გიორგაძე – (1917-1918წ.).

ქუთაისში ახალი მღვდელმთავრის დადგენას გამოეხმაურა ქართული პრესა.

1917 წლის 5 ოქტომბერს გაზეთ „საქართველოში“ გამოქვეყნდა ორი უნიკალური წერილი:

„დღეს ქუთაისს მიემგზავრება ქუთათელ მიტროპოლიტად ხელდასმული, ყოვლადსამღვდელო ანტონი. უკუღმართ დროს დაქვრივებულს ქუთათურ კათედრას ამიერიდან ეყოლება მამა მწყემსთავარი, ერის ნებით დასმული და მისთა ზრახვათა მსმენელი. ქართული ეკლესიის შეურაცყოფაში და მის მსახურთა წამების ისტორიაში ქუთაისის სამღვდელოებას დაუვიწყარი ფურცლები აქვს აღბეჭდილი, რომელნიც საამაყოთ დარჩებიან თავისუფალს საქართველოს და მის ეკლესიას.

ძველნი დრონი ვეღარ დაბრუნდებიან და ქართველი სამღვდელოება ფხიზელი დარაჯი იქნება თავისი ეკლესიის თავისუფლებისა, რომელიც წინამორბედათ უნდა იქცეს მთელი ერის განთავისუფლებისა. თუ ქართველი ერის წამებაში მათ გაიღეს უდიდესი მსხვერპლი, მათივე ვალია განამზადონ ერი უნეტარეს ბედნიერების მისაღებადაც.

¹⁷ [მეუფე ანტონი საარქივო დოკუმენტებში იხსენიება: ქუთათელად, იმერეთის ეპისკოპოსად, ხოლო - ისტორიოგრაფიაში - ქუთათელ-გენათელად - ი.ლ.]

რუსი ღენერლების მიერ ქუთაისიდან ტომარაში განდევნილის¹⁸ და პატივ-აყრილის ქუთათელის სამწყსოს უბრუნდება მისი მემკვიდრე და თუმც ცუდ დროს უხდება მას მისვლა, როცა ქუთაისი იმავე რუს სალდათთა სარბევ ასპარეზად ქცეულა, ქუთაისი მაინც გულგახსნილი და იმედით მოცული შეხვდება მას და ქუთათელის კვერთხმა ამიერიდან მტკიცედ უნდა გაუკაფოს გზა თავის მძიმე და პასუხსაგებ მოღვაწეობის ასპარეზზე“ (საქართველო, №218, 1917:2).

იგივე ნომერში მოცემულია: „ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის ბიოგრაფია, ქუთაისში გამგზავრების გამო“: „17 ენკენისთვეს 1917წ. აღრჩეულ იქმნა ერთხმად ქუთათელი მიტროპოლიტის კათედრაზე. 12 მარტს 1917 წლისა აქტის შექმნის სათავეში იდგა მათი მეუფება; მასთან ამ საქმეში განუშორებელი თანამშრომელნი იყვნენ დეკ. კ[ორნელი] კეკელიძე, დეკ. ნიკიტა თალაკვაძე, პეტრე ბარათაშვილი, იპოლიტე ვართაგავა. საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიერ გაგზავნილ იქმნა პეტროგრადში კომისია მათი მეუფების მეთაურობით საქართველოს ეკლესიის დებულებათა დასამტკიცებლად. ამას გარდა, მათი მეუფება იყო თავმჯდომარე საეკლესიო მუზეუმის კომიტეტისა, მცხეთის სობოროს განმახლებელი კომიტეტისა და სხვათა..“ (საქართველო, №218, 1917:3).

ისტორიულად გამორჩეულ ეპარქიაში მართებული იყო შესაფერისი მწყემსმთავრის დადგენა.

მიტროპოლიტი ანტონი კირიონ მეორის კათოლიკოს-პატრიარქად აღსაყდრების შემდეგ ჩამოვიდა ქუთაისში, სადაც გულმხურვალე შეხვედრა მოუწვევს.

1917 წლის 3 ოქტომბერს დეკანოზმა იასონ აბესაძემ ქუთაისის გუბერნიის კომისარს გაუგზავნა შემდეგი შინაარსის წერილი: „ეცნობოს ქუთაისის გუბერნიის კომისარს, რომ ამა **ოქტომბრის 5 რიცხვს**, დღით ხუთშაბათს, დილის ათ საათზე ქუთაისში, რკინის გზის მატარებლით მოზრძანდება ახლად არჩეული და დამტკიცებული მაღალყოვლადუსამღვდელოესი, ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. ეცნობოს ეს გარემოება ქ. ქუთაისის სხვადასხვა კულტურულ-განმანათლებელ დაწესებულებათა და

¹⁸ იგულისხმება ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოს წერეთელი.

საზოგადოებებს, რათა მონაწილეობა მიიღონ მღვდელმთავრის შეხვედრის ცერემონიაში. რკინის გზის სადგურიდან არქიელი მობრძანდება საკათედრო ტაძარში.

თავმჯდომარე: მღ. იასონ აბესაძე.

შედგეს საქმე ყოვლადსამღვდელო ანტონის ქუთაისის მიტროპოლიტატ დანიშვნაზე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26724. ფ.2).

მეუფე ანტონის ეპარქიაში ჩამობრძანების შესახებ იმსჯელეს ქუთაისში, იმერეთის სამღვდელოების კრებაზე და დაადგინეს: „სრულიად საქართველოს ეკლესიის დროებითი სამმართველოს იმერეთის განყოფილებამ **25 ენკენისთვის კრებაზე სხვათა შორის მსჯელობა იქონია**, თუ როგორ უნდა შეხვედნ ქუთათელ მიტროპოლიტს ყოვლადსამღვდელო ანტონს, რომელსაც მოელიან **4 ოქტომბერს**¹⁹ და დაადგინა: „არჩეულ იქმნეს განსაკუთრებული კომისია საზეიმო შეხვედრის მოსაწყობათ.“ კომისიაში არჩეულ იქმნა 7 კაცი. ასევე კომისია უნდა დაესწროს სრულიად საქართველოს კათალიკოსის კურთხევას მცხეთაში 1 ოქტომბერს. მონობისაგან განთავისუფლებული საქართველოს ეკლესიის პირველი ქუთათელი მიტროპოლიტის შეხვედრის დღე და წესი ცალკე იქნება გამოცხადებული“ (ჩვენი ქვეყანა, №136, 1917:2).

1917 წლის 1 ოქტომბერს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში ეპისკოპოს ანტონს მიტროპოლიტის წოდება მიენიჭა.

ქუთაისის სახელმწიფო ცენტრალური არქივში დაცულია დოკუმენტი, რომელიც ეხება ეპისკოპოს ანტონისათვის მიტროპოლიტობის ბოძებას: „საკათალიკოზო საბჭოს გადაწყვეტილებით **ანტონ ქუთათელის მიტროპოლიტის ხარისხზე აღყვანაზე**“ /სრულიად საქართველომ საკათოლიკოზო საბჭოს კანცელარია, 30 იანვარი, 1918 წ. / „ქუთათელს მიტროპოლიტს ყოვლადმადალუსამღვდელოესს ანტონს - „საკათალიკოზო საბჭო პატივისცემით გაუწყებთ, თქვენს ნამსახურებით სიაში შესატანათ, რომ მისმა უწმიდესობამ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქმა, უნეტარესმა კირიონ მეორემ, თანახმად საქართველომ საეკლესიო კრების (1917წ. 17 ენკენისთვის) დადგენილებისა, აღგიყვანათ მცხეთის საკათოლიკოსო ტაძარში 1917წ. 1 ღვინობისთვის ქუთათელ მიტროპოლიტის ხარისხზე. საკათალიკოსო საბჭოს წევრი: ქრ[ისტეფორე]

¹⁹ 5 ოქტომბერს ჩავიდა ეპარქიაში.

კაპანაძე; კანცელარიის გამგის მაგიერ: ალ. ნიკოლაძე; მდივნის მაგიერ: ნ. კურდღელიშვილი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26974).

აღნიშნული წერილიდან ჩანს, რომ უწმიდესსა და უნეტარესს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს კირიონ მეორეს თავისი აღსაყდრების დღესვე, 1917 წლის 1 ოქტომბერს, მიუნიჭებია მიტროპოლიტის წოდება ანტონ ქუთათელისათვის.

ამიერიდან ქუთაისის ეპარქია სამიტროპოლიტო კათედრის პატივში აღსდგა. ქუთათელი მღვდელმთავარი მაღალ პატივში იმყოფებოდა, რადგან აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოს-პატრიარქის „ადგილსა ზედა მჯდომი იყო.“

1917 წლის 6 ოქტომბერს ქუთაისში გამომავალი გაზეთი “ჩვენი ქვეყანა” გამოეხმაურა ახალი მწყემსთავრის ეპარქიაში ჩამობრძანებას და ქუთათურებს აუწყებდა: „გუშინ დილის 11 საათზე ქუთაისში ჩამობრძანდა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. რიონის სადგურზე მას შეხვდა სამღვდელოება და საზოგადოების წარმომადგენელნი. თბილისიდან თან ჩამოჰყვნენ: გრიგოლ ვეშაპელი, ლელი ჯაფარიძე და საკათალიკოსო საბჭოს წევრი პავლე ბარათაშვილი. ქუთათელ მიტროპოლიტს ქუთაისის სადგურზე შეხვდა ქუთაისის გუბერნიის კომისარი გრიგოლ გიორგაძე, რომელმაც ავტომობილი მიართვა. გუბერნიის კომისარმა მიტროპოლიტს სიტყვით მიმართა. სადგურიდან მიტროპოლიტი და საზოგადოება საკათედრო ტაძრისაკენ გაეშურა. ტაძარში დიდძალი მლოცველი საზოგადოება დახვდა. მცირე პარაკლისის გადახდის შემდეგ მიტროპოლიტს სიტყვით მიმართა დეკანოზმა [იოსებ] ჭეიშვილმა. შემდეგ სიტყვა წარმოსთქვა თვით ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა. საკათედრო ტაძრიდან მიტროპოლიტი თავის სადგომზე (არქიელის გორა) წაბრძანდა“ (ჩვენი ქვეყანა, №142, 1917:3).

ზემოთ ხსენებული არქიელის გორა იყო ჯერ იმერეთის ეპისკოპოსთა, შემდგომ კი ქუთათელ მიტროპოლიტთა რეზიდენცია, რომელიც მდებარეობდა ბაგრატის ტაძრის გალავანში. შენობა, რომელშიც მიტროპოლიტი ანტონი ცხოვრობდა²⁰ (იქვე აღესრულა), აშენებული იყო ძველი სამღვდელმთავრო სახლის მაგივრად. მშენებლობა 1854 წლის ივლისში სინოდის ნებართვის გარეშე დაიწყო იმერეთის ეპისკოპოსმა ექვთიმემ. იმავე

²⁰ რეზიდენციის ფოტო იხილე, გვ. 107.

წლის 27 ნოემბერს შენობის ბალავრის ამოყვანა დასრულდა. საბოლოოდ 1858 წლის 25 თებერვალს შენობა ჩაიბარა სპეციალურმა კომისიამ. ახალ საარქიელო სახლში 1855 წლიდან ცხოვრობდნენ იმერეთის ეპისკოპოსები, მათ შორის 1860-1896 წლებში გაბრიელ ქიქოძე და ბოლოს ქუთათელი მიტროპოლიტები ანტონი და ნაზარი (ქუთაისი, 31 ივლისი, 1985:3).²¹

იმდროინდელ პრესაში გამოქვეყნებულია ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭოსა და ეპარქიის მღვდელმთავრის რეზიდენციის მისამართი: „მისამართი საჭირო დაწესებულებათა ქუთაისში: „ქუთათელი მიტროპოლიტის საბჭო - არქიელის გორა - საკუთარი სახლი“ (ჩვენი ქვეყანა, №45, 1918:4).

ცნობილი მაგალობელი და ტიპიკონის საუკეთესო მცოდნე, **მღვდელი რაჟდენ ხუნდაძე** ასე აღწერს მეუფე ანტონის ეპარქიაში მობრძანებას:

„მთელმა საქართველომ იდღესასწაულა პირველ ოქტომბერს განუსაზღვრელის, აღტაცებულის სიხარულით სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის კურთხევა. უძველესმა მცხეთის ტაძარმა კვლავ იხილა ასწვიდმეტი წლის შემდეგ მისი განახლება, მისი დიდების აღდგენა, რომელიც მას უღვთო ტლანქმა ძალამ წაართვა. დღეს კი დასავლეთ საქართველო, კერძოდ [კი], ქუთაისი განიცდის უაღრეს სიხარულს. დღეს ქუთაისი ეგებება მის საყვარელ მღვდელმთავარს, მაღალყოვლადუსამღვდელოესს, ქუთათელ მიტროპოლიტს. ეს სახელი ქუთაისთან შესისხლხორცეებული იყო ამ ასი წლის წინეთ. დღეს კი ჩვენს ყურს უცხოდ ეჩვენება. ასწვიდმეტი წელია მას შემდეგ, რაც უწყალო, უსამართლო, უღვთო მსაჯულმა ქუთათელი მიტროპოლიტი ფეხშიშველი და თავშიშველი თავის სახლიდან გაათრია და რუსეთში წაიყვანა, რომელმაც გაჭირვებას ვერ გაუძლო და გზაში გარდაიცვალა. აი, სწორედ ამ დროს ახადეს ჩვენს სამოციქულო ქრისტეს ეკლესიას წმინდა მსოფლიო კრებისაგან მინიჭებული უფლება და უფლებამოსილი, უუფლებო რუსის ეკლესიას დაუმორჩილეს. ბატონ-პატრონად მას მიუჩინეს რუსის სინოდი, რომელმაც ის „სიწმინდე“ და მზრუნველობა გამოუჩინა, რომ 150 მილიონის შემოსავლიანი მამულები წაართვა, შინაგანი ეკლესიის სიმდიდრე,

²¹ სამწუხაროდ, აღნიშნული რეზიდენცია მიტროპოლიტ ნაზარის მმართველობისას, ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ჩამოართვა ეკლესიას და მას ათწლეულების განმავლობაში იყენებდნენ სხვადასხვა საერო დანიშნულებისამებრ. საბოლოოდ დაანგრიეს 1984-1985 წლებში. ფოტო იხ. გვ.107.

ფასდაუდებელი თვალ-მარგალიტები გაზიდა. ქართველ მეფეთაგან შემკობილ ხატებს აუარებელი ძვირფასი ალმასები ააცალა, ქართული წიგნები გამოყარა და შიგ სლავიანური შემოზიდა. „ღმერთო, ღმერთოს“ მაგიერ „ბოჟე, ბოჟე“ გვამახა, მღვდლები ჩინოვნიკებად გადააქცია, მრევლი და მოძღვარი ერთი მეორეს შეაძულა და გადაკიდა. ყველა ამას და მრავალ სხვა უბედურებას დღეს ქართველი ერი შხამ-ნაღველით იგონებს და ისტორიის შხამიან ფურცლებს აბარებს, დაკარგულ დიდებას იბრუნებს, გონებას სცილდება და თავისუფალ ხანაში გადადის და რა გასაკვირველია, რომ დღეს ქუთაისი სულითა და გულით ამას დღესასწაულობდეს?

ჩვენ მარტო ის კი არ გვახარებს, რომ ქუთათელ-მიტროპოლიტობა განახლდა. ჩვენი სასიხარულო ის არის, რომ ჩვენი საყვარელი მიტროპოლიტი ანტონი თავისი მეთაურობით ჩვენს ეკლესიას დაუბრუნებს იმ ქართველურ ელფერს, რაც წინეთ ჰქონდა, სანამ მას არ გადააგვარებდნენ და გადაუკუღმართებდნენ. ვიმედოვნებთ, მათი მეუფება იქნება მტკიცედ ძლიერი დარაჯი მისდამი ღვთივმონიჭებული სამწყსოისა.

სიხარულს კვლავ გვიასკეცებს ის, რომ ამ ჩვენი ეკლესიის თავისუფლებას მოჰყვება მთელი საქართველოს თავისუფლება, სრული ბედნიერება და მაშინ, მხოლოდ მაშინ იდღესასწაულებს სრულის გამარჯვებით მთელი საქართველო ბრწყინვალე აღდგომას. მღვდელი რაჟდენ ხუნდაძე“ (ჩვენი ქვეყანა, №142, 1917:4).

მეუფე ანტონი, როგორც ქუთათელი მიტროპოლიტი, სამღვდელმთავრო ღვთისმსახურებას აღასრულებდა ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში (სობოროში).

XVII საუკუნეში ქუთაისის ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის მიძინების სახელობის საკათედრო ტაძარი საბოლოოდ დაანგრეს. ქალაქი საკათედრო ტაძრის გარეშე დარჩა, რამაც განაპირობა ქუთაისის ახალი კათედრალის „სობოროს“ მშენებლობა.

1847 წელს იმერეთის მიტროპოლიტის, დავითის (წერეთელი) ლოცვა-კურთხევით ქუთაისში ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის საკათედრო ტაძრის აგება გადაწყდა.

ტაძარი მოგვიანებით, 1871 წელს დასრულდა, ამავე წლის 17 აპრილს საზეიმოდ აკურთხა იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა (ქიქოძე) წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელზე.

საკათედრო ტაძრის არქიტექტურა განეკუთვნებოდა პირველი ქრისტიანული აღმოსავლური ტაძრების სტილს, ნაგები იყო თლილი ქვით. კედლებს ამშვენებდა სხვადასხვა ორნამენტი. თავისი სიდიადითა და სილამაზით განსაკუთრებით აღსანიშნავი იყო ჯვრის ორნამენტები, ტაძრის აღმოსავლეთ კედელზე, გუმბათის ქვემოთ, თექვსმეტკუთხედს ჰქმნიდა ტრიბუნა, რომელიც გარედან ვიწრო კედლის სვეტებითა იყო შემკული. შიგნით, დასავლეთის კედელზე, განთავსებული იყო მასთან ასასვლელი კიბე აყვანილი სამრეკლოში. ტაძრის სიმაღლე იყო -11 საჟენი და 1 არშინი = 24მ. და 18 სმ. სიგანე - 8 საჟენი და 1 არშინი, = 17მ. და 78 სმ. სიმაღლე ჯვრამდე - 14 საჟენი და 3 გოჯი= 31 მ. და 2 სმ. (ლორთქიფანიძე, 2015:10).

1924 წელს ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ქუთაისის საკათედრო ტაძარი საბოლოოდ დაანგრია.

მიტროპოლიტი ანტონი, როგორც ქუთათელი მღვდელმთავარი, ღვთისმსახურებას აღასრულებდა ქუთაისის სობოროში, წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო და მთავარანგელოზის²² სახელობის ტაძრებს შორის მანძილი დაახლოებით ასი მეტრი იყო. სავარაუდოდ, არსებობდა ტრადიცია, რომლის მიხედვით, დიდ პარასკევს, მსვლელობით, ლიტანიით, გარდამოხსნას გამოასვენებდნენ მთავარანგელოზის ეკლესიიდან და გადააბრძანებდნენ საკათედრო ტაძარში. რის შესახებ მოვიტანთ ამონარიდს იმჟამინდელი პრესიდან: „მაღალყოვლადუსამღვდელოესმა მიტროპოლიტმა ანტონმა, დიდ ხუთშაბათს, დილით, საკათედრო ტაძარში აღავლინა წირვა, ხოლო საღამოს, ცისკრის მსახურებაზე, ვნების თორმეტი სახარება წაიკითხა. პარასკევ დილით, ოთხ საათზე, გარდამოხსნა გამოასვენეს მთავარანგელოზის სახელობის ტაძრიდან და გადაასვენეს საკათედრო ტაძარში. მეუფე ანტონმა, აგრეთვე, ღვთისმსახურება აღავლინა დიდი შაბათის ცისკარსა და აღდგომის ღამეს (ჩვენი ქვეყანა, №78, 1918:4).

²² მთავარანგელოზის ტაძარი დაანგრიეს 1944 წელს, ამჟამად მის ადგილზე შრომის მემორიალია.

1917 წლის 12 მარტს ავტოკეფალიის აღდგენის გამოცხადებამ არა მარტო სტრუქტურულ-ადმინისტრაციული ცვლილებები გამოიწვია, არამედ შეეხო მის უმთავრეს, ლიტურგიკულ მხარეს. ამიერიდან ღვთისმსახურებაში რუსი ეგზარქოსის ნაცვლად უნდა მოეხსენიებინათ ახლადარჩეული, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ მეორე.

აღდგა წესი ღვთისმსახურების დროს მამამთავრისა და ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავრის მოხსენიებისა. აღნიშნულ საკითხს ეხება ერთ-ერთ საარქივო დოკუმენტი, რომლის მიხედვით ირკვევა, რომ სვანეთის ეკლესიების ბლალოჩინმა, მღვდელმა ბესარიონ ნიჟარაძემ 1917 წლის 30 ოქტომბერს შემდეგი თხოვნით მიმართა საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობის იმერეთის განყოფილებას: „ვთხოვ იმერეთის განყოფილებას მომაწოდოს ფორმა მოხსენებისა დიდს გამოსვლაზე და მშიდობიანზე, სამღვდელოების გადასაცემად. დეკანოზი ბესარიონ ნიჟარაძე“ (ქცსა, N21 ან.1 ს.26724. ფ.3).

იმერეთის ეპარქიის კანცელარიამ საოლქო საეპარქიო საბჭოს გაუგზავნა წერილი: „საოლქო საეკლესიო საბჭოს: „იმერეთის საეპარქიო სამმართველოს კანცელარია ამით გაცნობებთ, თქვენ, გამოსაცხადებლად ეკლესიების კრებულთადმი საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის და იმერეთის ეპარქიის მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის ღვთისმსახურების დროს მოხსენიების შესახებ, შემდეგ წესს: **„დიდ კვერეხზე:** უწმიდესისა და უნეტარესისა პატრიარქისა და სრულიად საქართველოს კათალიკოსის კირიონისა და მამისა ჩვენისა მაღალყოვლადუსამღვდელოესის ქუთათელ მიტროპოლიტის ანტონისა, პატიოსანთა მღვდელთა ქრისტეს მიერ [ძმათა ჩვენთათვის]“. **„შეგვიწყალენზე:** მერმეცა გევედრებით უწმიდესისა და უნეტარესისა პატრიარქისა და სრულიად საქართველოს კათალიკოსის კირიონისა და მამისა ჩვენისა მაღალყოვლადუსამღვდელოესის ქუთათელ მიტროპოლიტის ანტონისა და ყოველთა ქრისტეს მიერ ძმათა ჩვენთათვის“. **„დიდ გამოსვლაზე:** უწმიდესი და უნეტარესი, პატრიარქი და სრულიად საქართველოს კათალიკოსი კირიონი და მაღალყოვლადუსამღვდელოესი ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი მოიხსენოს უფალმა ღმერთმან ჩვენმან სასუფეველსა თვისსა ყოვლადვე აწდა მარადის და უკუნითი

უკუნისამდე“. **წირვაზე ღირსარსის შემდეგ:** პირველად მოიხსენე უფალო უწმინდესი და უნეტარესი...“ (ქცსა, №21 აღ.1. საქმე 26724. ფ.4-5).

1917 წლის 25-26 ოქტომბერს ქუთაისში გაიმართა საეპარქიო კრება მიტროპოლიტ ანტონის ხელმძღვანელობით, რომელსაც ესწრებოდა 50-მდე²³ დელეგატი.

სხდომაზე აირჩიეს კრების პრეზიდიუმი დეკანოზ ვასილ დოლაბერიძის თავმჯდომარეობით. მეორე დღეს კი ჩამოაყალიბა საეპარქიო საბჭო, რომელსაც ჰყავდა ხელფასიანი ექვსი წევრი და ორი წევრობის კანდიდატი. კრების ოქმში ვკითხულობთ: „ქუთაისის ეპარქიის კრების მიერ რწმუნებულნი შეიკრიბენ ქ. ქუთაისში, რიცხვით ორმოცდაათამდე და იქონიეს მსჯელობა, მათი ყოვლადუსამღვდელოესობის მიტროპოლიტ ანტონის თავმჯდომარეობით ეპარქიულ საბჭოების მოწესრიგებაზე. კრება გახსნა მათმა მაღალყოვლადუსამღვდელოესობამ მიტროპოლიტმა ანტონმა. მოკლე სიტყვით, რომელმაც აირჩია პრეზიდიუმში შემდგენი პირნი: დეკანოზი ვასილ დოლაბერიძე, სამსონ ყიფიანი, მღვდელი იუსტინე ფანცხავა და მედავითნე ონოფრე სვანაძე. მდივნათ: თეოფილ ხუსკივაძე.

მეორე დღეს, 26 ოქტომბერს, დილის ათ საათზე კრება გაიხსნა დეკანოზ ვასილ დოლაბერიძის თავმჯდომარეობით და იქონია მსჯელობა სასწავლებლის საბჭოს წევრების არჩევის და ყოფილი აღმასრულებელი კომიტეტის მოქმედების შესახებ. კამათის შემდეგ დაადგინა: ა) სწავლის ფული სასულიერო სასწავლებლებში გადაიხდეს

²³ მღ. იას. აბესაძე; მღ. იერ. ბარათაშვილი; მღ. კ. ანთაძე; მღ. იოსებ წერეთელი; მღ. სამსონ დევძე; მღ. სიმონ ჭელიძე; ტრ. ჯაფარიძე; სიმონ ამირეჯიბი; ერ. არსენიშვილი; იაკ. ცინცაძე; მედავითნე პლ. ჯიშკარიანი; ნიკოლოზ კაჭახიძე; დიაკონი თეოფ. ხვედელიძე; დეკ. ვასილ დოლაბერიძე; მღ.მონ. ონოფრე; მღ.რ.ხუნდაძე; ფილიპე შავგულიძე; დეკ. ივლიანე აბესაძე; დიაკ. ტარასი დოლონაძე; მღ. სილოვან შუბლაძე; კალ. ჩხაიძე; მღ. დან. ბარათაშვილი; იოსებ ტყავაძე; გ. ბეროძე; მღ. მირ. მაჩიტაძე; იასონ ბრეგვაძე; მღ. ივანე ლორთქიფანიძე; მედ. დ. ხელიძე; მღ. იუსტ. ფანცხავა; მედ.რომ.კეთილაძე; ვასილ ბალანჩივაძე; მღ. ზ. ნემსიწვერიძე; მედ. იაკ. იაშვილი; მღ. დ. სუხიაშვილი; მედ. აკაკი ღამბაშიძე; სევასტი ნიორაძე; გ. ჭუმბურიძე; ს.ყიფიანი; მღ. ექ. მაჩიტაძე; დ. ლოლაძე; მღ. ნ. დევძე; სპირიდონ გორდულაძე; მღ. გ. ტატიშვილი; დეკ.ერმ.ვეფხვაძე; მედ. ს. კიკნაძე; რომ.ბოჭორიშვილი; კ.ასათიანი; დეკ.ზ.შანიძე; მღ.დ.ლოსაბერიძე; დიაკ. ბ. კუხიანიძე. პრეზიდიუმის წევრები: იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი; დეკ. ვ. დოლაბერიძე; მღ. თ. ხუსკივაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 24214 ფ.17).

[გადაახდევინონ] ერთი კაცის შვილებს იმდენი, რამდენსაც იხდიან მშობლები თავის შვილების აღსაზრდელათ სხვა დღეს უკვე არსებულ ქუთაისის ღიმნაზიებში. მხოლოდ, რაც შეეხება სასულიერო წოდების პირთა, მათი შვილები ორივე სასწავლებელში სწავლის ფულისაგან განთავისუფლებული იქნენ. ორივე სასწავლებლის გამგეობას ევალება ხარჯთაღრიცხვა წარუდგინოს სამიტროპოლიტო საბჭოს, რომელსაც აგრეთვე ევალება ეს ხარჯთაღრიცხვა, მომჭინეობის თვალსაზრისით ასწონ-დასწონოს და თუ ხარჯებს შემოსავალი ვერ დაფარავს, იმ შემთხვევაში გაყიდოს ის უძრავი მამული, სახელწოდებული ხარაზოვისეული მიწა, რომელიც შეადგენს ქუთაისის სემინარიის კუთვნილებას და ამ ფულიდან ხარჯთაღრიცხვის დასაფარათ დაახარჯონ სასწავლებლებს. თუ ეს დროით არ მოხერხდეს, მაშინ იმავე საბჭოს ევალება დააგირავოს სამოცდასამი ათასი მანეთის ბილეთები, რომელიც იმეჭონება ეპარქიის ქალთა სასწავლებელში და რომელიც შეადგენს ამავე სასწავლებლის ხელუხლებელ თანხას. იმ პირობით, რომ შემდეგ მამულის გაყიდვის ბილეთები გამოისყიდონ მამულში აღებული ფულით. ბ) ჯამაგირიან წევრებად არჩეულ იქმნენ: თეოფ. ხუსკივაძე; ს. ამირეჯიბი; უჯამაგიროთ: ტრ. ჯაფარიძე; ი. არსენიშვილი; ს. ყიფიანი; მღ.მონაზონი ონოფრე. კანდიდატებათ: დეკ. ივლიანე აბესაძე და მღ. თ. დუგლაძე. სასამართლოში: ნ. რაზმაძე; დეკ. მელ. კელენჯერიძე; იაკ. ცინცაძე; ივანე პურადაშვილი; დიაკ. ისიდორე სვანიძე და ერთი ხმით მღვდ. იოსებ წერეთელი. კანდიდატებათ: მედავ. პლ. ჯიშკარიანი და ევგ. ნიშნიანიძე. გ) კრებამ იქონია მსჯელობა აღმასრულებელი კომიტეტის მოქმედების შესახებ, რომელი კომიტეტიც დღეიდგან უქმდება და მოკლე კამათის შემდეგ ერთხმად დაადგინა: გამოეცხადოს აღმასრულებელ კომიტეტს მადლობა იმ უსასყიდლო და ნაყოფიერი შრომისთვის, რომელსაც ის ეწეოდა ამ წლის შვიდი მარტიდან დღემდის.

პრეზიდიუმის წევრები: იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი; დეკ. ვასილ დოლაბერიძე; სამსონ ყიფიანი; მღვდელი იუსტინე ფანცხავა; მდივანი თეოფილე ხუსკივაძე. [რეზოლუცია] 1917წ. 10 ნოემბერი. მიღებულ იქნეს სახელმძღვანელოდ მ. ა. [მიტროპოლიტი ანტონი]“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26314 ფ.16).

1918 წელს იმერეთის საეპარქიო სამმართველოს შემადგენლობაში შედიოდნენ: ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი, საეპარქიო საბჭოსა (დეკ. ივლიანე აბესაძე,

თეოფილე ხუსკივაძე, ტრიფონ ჯაფარიძე, სიმონ ამირეჯიბი, იერონიმე არსენიშვილი) და საეპარქიო სასამართლოს წევრები (დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე, დეკანოზი იოსებ წერეთელი, დიაკონი ისიდორე სვანიძე, ნიკოლოზ რაზმაძე, იაკობ ცინცაძე, ივანე პურადაშვილი) სამიტროპოლიტო საბჭოსა და სასამართლოს კანცელარიის გამგე, მდივანი (ერასტი თუთბერიძე), თანაშემწე (რაჟდენ კანდელაკი), საეპარქიო სამზრუნველოს მდივანი, მოლარე და დარაჯი (ქცა, ფ.21. აღ.1. საქმე №27266. ფ.6).

1917 წლის 20 ოქტომბერს ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა დაავალა იმერეთის საეპარქიო ქალთა სასწავლებლის საბჭოს დაარსებულიყო ეპისკოპოს გაბრიელის (ქიქოძე) სახელობის სტიპენდია. დოკუმენტი ასეთი სათაურითაა: „იმერეთის საეპარქიო ქალთა სასწავლებლის, ყ-დ სამღვდელთა გაბრიელის სახელობაზე, სტიპენდიის დაარსებაზე, ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის თაოსნობით, 20 ოქტომბერი 1917 წელი, იმერეთის საეპარქიო საქალებო სასწავლებლის საბჭოს: „ვგზავნი, რა ამასთანავე ათ მანეთს, ჩემი პირადი საშუალებიდან, ვავალებ საბჭოს, დააარსოს ყოველწლიური სტიპენდია, **ჩემი აღმზრდელი ნეტარხსენებული, იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელის სახელზე**. მის სახელზედვე, მისი თაოსნობით გახსნილი იმერეთის საეპარქიო საქალებო სასწავლებელში. სტიპენდიის ფულს ყოველ წლობით წინდაწინ მიიღებს ჩემგან ამა სასწავლებლის გამგეობა“ (ქცა, ფ. 21. აღ.1. საქმე №26316).

ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს სხვა საკითხებთან ერთად, აგრეთვე, მოუხდა გელათის მონასტრის წინამძღვრის დადგინების საკითხის მოგვარება და ახალი წინამძღვრის დანიშვნა.

რუსეთის უწმიდესმა სინოდმა 1912 წლის 11 აპრილს გელათის მონასტრის წინამძღვრად დანიშნა (ძველი ტრადიციის გათვალისწინებით) იმერეთის ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსი გიორგი (ალადაშვილი), რომელიც ამ მოვალეობას ასრულებდა ფაქტიურად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენამდე. გელათში მას ჰყავდა თავისი მოადგილე (ნამესტნიკი) ილუმენი ანთიმოსი (კეზევაძე, 2006:73-74).

იმერეთის ეპისკოპოსი გიორგი ალადაშვილი 1917 წლის აპრილის დასაწყისში გადააყენეს.²⁴ 17 აპრილს იმერეთის განყოფილების აღმასრულებელმა კომიტეტმა

²⁴ იხ. გვ. 102.

არქიმანდრიტ ამბროსი ხელაიას სთხოვა დროებით დაეკავებინა გელათის მონასტრის წინამძღვრის ადგილი, ხოლო საკათალიკოსო მმართველობის კომიტეტს გაუგზავნა რეკომენდაცია მისი მღვდელმთავრის ხარისხში აყვანის თაობაზე. იქვე აღნიშნული იყო, რომ ვიდრე რომელიმე ეპარქიას მიიღებდა, იგი გელათის მონასტრის არქიმანდრიტის მოვალეობის შემსრულებლად დაეტოვებინათ. გელათის მონასტერი კარგად ცნობილი სავანე იყო არქიმანდრიტ ამბროსისათვის, 1903 წელს მან რევიზიის დროს გამოწვლილვით შეისწავლა ამ მონასტრის ინფრასტრუქტურა და ვრცელ ანგარიშში დაწვრილებით გადმოსცა მისი ღირსება ნაკლოვანებანი (მჭედლიძე...2008:415).

არქიმანდრიტ ამბროსის თანხმობა განუცხადებია შედგომოდა გელათის მონასტრის წინამძღვრის მოვალეობის შესრულებას²⁵, მაგრამ მოხდა იმერეთის სამღვდელოების ლიდერებისათვის მოულოდნელი რამ. გელათის მონასტრის ადგილზე გაჩნდა არქიმანდრიტი ნაზარის (ლეჟავა) კანდიდატურა (მჭედლიძე...2008:415).

გელათის მონასტრის ძმობამ მონასტრის წინამძღვრად არქიმანდრიტ ნაზარის დანიშვნის თხოვნით მიმართა იმერეთის ეპარქიის დროებითი აღმასრულებელი კომიტეტის წევრებს: „გაენათის მონასტრის ძმათაგან უმდაბლესი თხოვნა: „პატივი გვაქვს მოგახსენოთ იმერეთის ეპარქიის სასულიერო კომიტეტს, რომ გაენათის მონასტერს წინამძღვარი არა ჰყავს, ამისთვის ჩვენ, მონასტრის ძმებმა, ერთხმად ამოვარჩიეთ წინამძღვრად გაენათის მონასტრისათვის საქართველოს წმ. იოანე ნათლისმცემლის მონასტრის წინამძღვარი არქიმანდრიტი ნაზარი, ამისათვის უმორჩილესად გთხოვთ კომიტეტს, ინებოთ განკარგულება, რომ იქმნეს მოწვეული წინამძღვრად გაენათის მონასტრისა ხსენებული არქიმანდრიტი ნაზარი, რომელსაც ჩვენ ყოველნი დაახლოებით ვიცნობთ და ყველაფერ საქმეში საიმედო პირი გახლავთ, ამაზე, ჩვენ თხოვნა მივართვით მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, სრულიად საქართველოს კათალიკოზის მოსაყდრეს, გურია-მეგრელიის ეპისკოპოს ლეონიდს, რათა იქმნას მის მიერ დამტკიცებული წინამძღვრად არქიმანდრიტი ნაზარი გაენათის მონასტერში, რომელშიც იცხოვრებს ჩვენთან ერთად. უმდაბლესად მთხოვნელნი:

²⁵ არქიმანდრიტმა ამბროსიმ ვერ მოახერხა ჩამოსვლა ქუთაისში. ამასობაში კი მას ეპისკოპოსად დაასხეს ხელი და გელათის მონასტერი კვლავ წინამძღვრის გარეშე დარჩა.

არქიმანდრიტი ანთიმოს, ილუმენი სოფრონი, ილუმენი დოროთე, მღვდელ-მონაზონი მათე, მღვდელ-მონაზონი სილოვანე, მღვდელ-მონაზონი ზენონ, მღვდელ-მონაზონი დოდო, იერო-დიაკონი ექვთიმე, იეროდიაკონი ალვიპი, მორჩილი ტერენტი ობოლამე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529. ფ. 1). აღნიშნულ თხოვნას არქიმანდრიტ ნესტორის რეზოლუცია ადევს. „გაენათის მონასტრის წინამძღვრად კომიტეტის მიერ მოწვეულია მამა, არქიმანდრიტი ამბროსი, ხოლო ეს არჩევანი ვცანით უადგილოდ, რადგანაც კომისარი მონასტრებისა არ დასწრებისა. არქ. ნესტორი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529. ფ. 1).

არქიმანდრიტი ნესტორის უარის მიუხედავად, მიტროპოლიტმა ლეონიდემ არქიმანდრიტი ნაზარი დანიშნა გელათის მონასტრის წინამძღვრად და გადასცა დამადასტურებელი მოწმობაც: „მოწმობა მიეცა ესე, არქიმანდრიტ ნაზარის, მას შინა, რომელ იგი, თანახმად გაენათის მონასტრის ძმათა აღრჩევისა, სრულიად საქართველოს ეკლესიის მართველობამ ხუთ მაისიდან ამა მდგომარე 1917 წლისა დაამტკიცა გაენათის მონასტრის წინამძღვრად, მას შინა ხელს ვაწერ **სრულიად საქართველოს პატრიარქ-კათალიკოზის მოსაყდრე, ეპისკოპოსი ლეონიდი**. 14 მაისს 1917 წ.“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529. ფ. 2).

მამა ნესტორსაც მოუწია დათმობაზე წასვლა და ეპისკოპოს ლეონიდეს მიერ გაცემულ მოწმობაზე შემდეგი მინაწერი გაუკეთებია: „კომიტეტის დადგენილებით არქიმანდრიტი ნაზარი იქმნეს წინამძღვრად მიღებული გაენათის მონასტერში. არხ. ნესტორი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529. ფ. 2).

იმერეთის საეპარქიო კანცელარიამ არქიმანდრიტ ნაზარის დადგენილების შესახებ აუწყა: „სრულიად საქართველოს ეკლესიის დროებითი მართველობის დადგენილებით, ამა მაისის 5 რიცხვიდან დანიშნული ხართ გაენათის მონასტრის წინამძღვრად, თანახმად ამავე მონასტრის ძმათა არჩევისა, რომელი დადგენილების გამო, იმავე მართველობის იმერეთის განყოფილებამაც 16 ამავე მაისს დაადასტურა თქვენი წინამძღვრად მიღება გაენათის მონასტერში.

იმერეთის საეპარქიო კანცელარია გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ, თქვენ ჩაიბაროთ მონასტერი არქიმანდრიტ ანთიმოზისაგან თავისი ქონებით და ამაზე მოახსენოთ

სრულიად საქართველოს დროებითი მართველობის იმერეთის განყოფილებას“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.3).

საეპარქიო კანცელარიამ გაენათის მონასტრის დროებით მმართველს არქიმანდრიტ ანთიმოზს აცნობა: „გაცნობებთ, რომ გაენათის მონასტრის წინამძღვრად დანიშნულია არხიმანდრიტი ნაზარი.

გთხოვთ, თქვენ ჩააბაროთ არხიმანდრიტ ნაზარის მონასტერი თავისი ქონებით“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.4).

მიუხედავად იმისა, რომ არქიმანდრიტი ნაზარი ოფიციალურად დანიშნული იქნა გაენათის მონასტრის წინამძღვრად, რასაც მოწმობს ზემოთ მოყვანილი საარქივო დოკუმენტები, მას ფაქტიურად ამ საპატრიარქოს მისიის შესრულება არ მოუწია.

მიტროპოლიტ ანტონის ქუთაისში ჩამოსვლის შემდეგ კვლავ დადგა გელათის მონასტრის წინამძღვრის დადგინების საკითხი. გელათისა და გოდოგნის მკვიდრმა მოსახლეობამ წერილობითაც ითხოვა, რომ მონასტრის წინამძღვრად დანიშნულიყო არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე), რისთვისაც მათ თხოვნით მიმართეს საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრეს, მიტროპოლიტ ლეონიდეს²⁶ და ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს²⁷ და შეაგროვეს ხელმოწერები.

²⁶ „სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრეს, მაღალყოვლადუსამღვდელოესს მიტროპოლიტ ლეონიდეს, სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებაზედ წარსადგენათ: „ჩვენ ქვემოთ ამისა ხელის მომწერნი სოფელ გელათში მცხოვრებისაგან უმორჩილესი თხოვნა: „უმორჩილესათ ვთხოვთ, თქვენს მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, კეთილი ინებოთ და იშვამდგომლოთ სრულიად საქართველოს საეკლესიო კრებაზე, რათა გაენათის მონასტრის წინამძღვრად იქმნას დანიშნული არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე), რომელიც ცილისწამებით იქმნა ხსენებული მონასტრიდან განდევნილი 1905 წელს. მოძრაობის დროს. რასაზედა ხელს ვაწერთ გელათის მცხოვრებნი, გელათის სოფ. კომიტეტი: ბარნაბა ელიაშვილი, ეროდე დადუნაშვილი, ლაზარე დოლონაძე, ანტონ კეზევაძე, ილარიონ კეზევაძე, მიხეილ კეზევაძე, არქიფო დოლონაძე, კოლია გოშხეთელიანი, პლატონ ჭუმბურიძე, ევგენ მაწკეპლაძე, პავლე მაწკეპლაძე, ევგენი ბაკურაძე, იასონ ელიაშვილი, აკაკი ტყავაძე, მელიტონ აფრიდონიძე, ვარლამ შალამბერიძე, კირილე ცირდილაძე, არტემ დადუნაშვილი, ერმილე გაკლაძე?, რაჟდენ მაწკეპლაძე, ვლადიმერ მაწკეპლაძე, სიმონ დადუნაშვილი, ეფრემ ჩუბუნიძე, აქსენტი შალამბერიძე, ლევან დოლონაძე, ვასილ ელიაშვილი, ალექსი დადუნაშვილი, მეთოდე ჯანგაძე, ლევან დოლონაძე, ილაკრი დადუნაშვილი, ვლასი ტყაბლაძე, იველ ელიაშვილი, სილოვან მაწკეპლაძე, ნესტორ მაწკეპლაძე, ნოვე მაწკეპლაძე, ვასილ

1904 წლის სექტემბრიდან არქიმანდრიტ სერაპიონის (ახვლედიანი) პენსიაზე გასვლის შემდეგ გელათის მონასტრის წინამძღვარი გახდა მღვდელ-მონაზონი ნიკოლოზი (ნამორაძე). წინამძღვრად დადგენისთანავე ებოძა არქიმანდრიტობა რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის 1906 წელს გაათავისუფლეს წინამძღვრობიდან და მიუსაჯეს რუსეთში გადასახლება (კეზევაძე, 2006:73). არსებობს ერთ-ერთი ვერსია, რომ 1908 წლის 28 მაისს, თბილისში, **საქართველოს ეგზარქოსი ნიკონი სწორედ მან მოკლა და ამ მიზეზით ვერ ბრუნდებოდა სამშობლოში.**

წიგნში: „Материалы об убийстве Экзарха Грузии Никона (Софийский) и некоторые вопросы церковной истории (1908-1913)“ განხილულია საქართველოს ეგზარქოსის ნიკონის მკვლელობისა და მისი გამოძიების საკითხები. კერძოდ, განხილულია ის

ჩუბუნძე, კოტრაძე კაკალაძე, თომა ტყაბლაძე, ტარასი ელიაშვილი, იასონ ელიაშვილი, ნესტორ ელიაშვილი, სერაპიონ კეზევაძე, მარკოზ კეზევაძე, არსენ კეზევაძე, ფილიპე დადუნაშვილი.

ხელს აწერს **სოფელს გოდოგანში მცხოვრებნი**: გიორგი ბრეგაძე, სანდრო ბრეგაძე, სიმონ ბრეგაძე, იო[ა]კიმე გვენეტაძე, ალექსი ხელიძე, ნესტორ ხელიძე, ილაკრი ხელიძე, ისაკი ხელიძე, პარმენ იდაძე, ამბაკო იდაძე, ზებედე იდაძე, სამსონ ალფაიძე, მელიტონ ჭიქაბერიძე, მელიტონ ჭიჭინაძე, ანტონ ჭიქაბერიძე, ლევანტი სესეხაძე?, მიხაილ ჭირაქაძე, არსენა აბესაძე, მაქსიმე აბესაძე, ვასილ გამთენაძე, ვასილ ჭელიშვილი, დიმიტრი ქასრაშვილი, თათიკო ქათამაძე, ალექსი ქათამაძე, ივანე ქათამაძე, სპირიდონ ქასრაშვილი, ვიკტორ კანდელაკი, სიმონ ნიკოლოზის ძე კანდელაკი, ონისიმე ამბროლაძე, ლუკა გვენეტაძე, არჩილ აბესაძე, ლუარსაბ გვენეტაძე, ლაზარე გვენეტაძე, გიორგი გვენეტაძე, ნიკო კვიმსაძე, ექვთიმე ზედაშიძე, ა. კვიმსაძე, მიხეილ იდაძე, ნიკო ჯინჯიხაძე, სიმონ ჯინჯიხაძე, ვასილ ჯინჯიხაძე, ბაგრატ ჭიჭინაძე, პარმენ ჭიჭინაძე, სოლომონ არიშვილი, ლევან მაწკეპლაძე, მიხაკო მაწკეპლაძე, ტროფიმე მაწკეპლაძე, ბართლომე მაწკეპლაძე, ივანე ჩარკვიანი, გლახუა აბესაძე, არჩილ ცირდილაძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.7). [რეზოლუცია]: 23 ენკენისთვე. **ქუთათელს განსახილველად**.

²⁷ „მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, ქუთაისის მიტროპოლიტს ანტონს სოფლის გელათის მცხოვრებთაგან უმორჩილესი თხოვნა: „გვაქვს პატივი, ყოვლად უმორჩილესათ ვსთხოვოთ თქვენს მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, კეთილი ინებოთ განკარგულება და გაენათის მონასტრის წინამძღვრად დანიშნოთ არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე), რომელიც 1905 წელს ხალხის მოძრაობის დროს ცილის წამებით იძულებული გახდა გარდახვეწილიყო ხსენებული მონასტრიდან და შეეწირა თავისი თავი, სამსახური და პირადი ბედნიერება“²⁷

[რეზოლუცია]: 1917 წ. 6 ოქტ. საქართველოს ეკლესიის მმართველობის იმერეთის განყოფილება განიხილავს. მიტროპოლიტი ანტონი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.5).

ვერსიები, რომლებიც გამოძიების პროცესში დასახელდა, აგრეთვე ვერსიები, რომლებსაც, მიუხედავად მათი საფუძვლიანობისა, არ მიეცა მსვლელობა და არ დაფიქსირდა ოფიციალურ დოკუმენტებში.

ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობის (მოხდა 1908 წ. 28 მაისს, დილის 10:30 სთ-ზე) გამოძიება დაევალა გამომძიებელს ი. გ. მალინოვსკის, პროკურორ ნ. პ. ფიოდოროვის მეთვალყურეობით. წინასწარ დასკვნაში მალინოვსკი ასახელებდა მკვლელობის ერთადერთ მოტივსა და სავარაუდო განმახორციელებლებს. კერძოდ, არა ფაქტებისა და კონკრეტული მონაცემების, არამედ ლოგიკური დასკვნებისა და მსჯელობის საფუძველზე, მალინოვსკი ასკვნის, რომ მკვლელებად უნდა განხილულიყვნენ ე. წ. ავტოკეფალისტები. მალინოვსკიმ წინასწარი დასკვნა წარუდგინა გუბერნიის ჟანდარმერიის სამმართველოს 1908 წლის 19 აგვისტოს, თუმცა შემდგომშიც გრძელდებოდა გამოძიება. მართალია, მკვლელები არ იყვნენ გამოვლენილნი, მაგრამ იმ გარემოებას, რომ ნიკონი იყო ავტოკეფალისტთა შეთქმულების მსხვერპლი, გამოძიება დადგენილად თვლიდა. დღემდე არსებობს ინტერესი კირიონისადმი (სამაგლიშვილი - სოხუმის ეპისკოპოსი), როგორც მკვლელობასთან დაკავშირებული პირის მიმართ.

ამ ნაშრომის ავტორები თვლიან, რომ ექვები ეპისკოპოს კირიონის მისამართით ხელოვნურად იყო ნასაზრდოები; წიგნში მოყვანილი მაგალითები მეუფე კირიონისა და მღვდელ ი. ჩიჯავაძის მიმოწერიდან აქარწყლებს ამ ექვებს.

გამოძიების პროცესში დასახელდა ექვმიტანილთა ძალიან ფართო წრე, სხვადასხვა მოტივებით. თუმცა ოფიციალურად არავის მიმართ წაუყენებიათ ბრალდება.

ავტორები თვლიან, რომ ამას განაპირობებდა გამოძიების წარმართვა მხოლოდ ერთი მიმართულებით, მაშინ, როდესაც სხვა სერიოზული ვერსიებიც არსებობდა. ერთ-ერთ ასეთ ვერსიად, ავტორთა აზრით, უნდა განხილულიყვნენ სოციალ-დემოკრატები, რომელთაც შეეძლოთ განეხორციელებინათ ტერაქტი ეგზარქოს ნიკონის წინააღმდეგ, იმავე მიზნებით, რომლითაც მათ ჩაიდინეს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს კიდევ ერთი ვერსია: 1926 წ. 17 დეკემბერს მიტროპოლიტი დავითი (კაჭახიძე) მიტროპოლიტ კალისტრატეს (ცინცაძე) წერდა, რომ

ნიკონი მოკლა გელათის მონასტრის ყოფილმა წინამძღვარმა, არქიმანდრიტმა ნიკოლოზმა (ნამორაძე). რევოლუციურ საქმიანობაში აქტიური მონაწილეობისთვის წმინდა სინოდმა იგი 1906 31 მაისს გაათავისუფლა თანამდებობიდან და ხარკოვის ეპარქიაში სვიატოგორსკის მონასტერში წარგზავნა, თუმცა არქიმანდრიტი ნიკოლოზი არ დაემორჩილა ამ გადაწყვეტილებას და თბილისში იმალებოდა, შემდეგ თურქეთში გადავიდა ემიგრაციაში და მხოლოდ 1917 წ. დაბრუნდა საქართველოში.

სასამართლო გამოძიება კი მხოლოდ ავტოკეფალისტების ვერსიით შემოიფარგლა, ამიტომ ვერ დადო შედეგი, თუმცა შეგროვებული და გაანალიზებული იქნა უზარმაზარი მოცულობის მასალა ავტოკეფალისტების შესახებ, რომელიც საპირისპირო დასკვნას უფრო აჩვენებდა, ვიდრე მას, რისი დადასტურებაც გამოძიებას სურდა. ოფიციალური ვერსიის საწინააღმდეგოდ, ეს მასალა უჩვენებდა ქართველი სამღვდელოების უდანაშაულობას ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობასთან მიმართებაში (Гамахария..2016:26-62).

1917 წლის 29 სექტემბერს საქართველოს საკათოლიკოსო საბჭოს კანცელარიამ ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს მისწერა: „კეთილგანსახილველად წარმოგიგზავნით სოფელ გელათის მცხოვრებთა თხოვნას, რომლითაც მოითხოვენ, რომ გაენათის მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნოს არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე)“ ხელს აწერს: კანცელარიის გამგის მაგიერ საკათალიკოზო საბჭოს წევრი-მდივანი პ[ავლე] ინგოროყვა“(ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.6).

1917 წლის 13 ოქტომბერს გელათის მონასტრის კრებულმა მხარი დაუჭირა არქიმანდრიტი ნიკოლოზის (ნამორაძე) კანდიდატურას.

1917 წლის 16 ოქტომბერს გელათის მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნა მისი ყოფილი არქიმანდრიტი ნიკოლოზ ნამორაძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.11).

გელათის მონასტრის კრებულმა იმსჯელა წინამძღვრის დადგენის შესახებ, შეადგინეს შესაბამისი „ოქმი: ჩვენ ქვემოთე ამისა ხელის მომწერნი, კრებული გაენათის მონასტრისა შევიკრიბენით და ვიქონიეთ მსჯელობა, შესახებ გაენათის მონასტრის წინამძღვარ-არქიმანდრიტის არჩევისა. ბევრი სჯა-ბაასის შემდეგ, ერთხმად დავადგინეთ შემდეგი: ვინაიდგან სამ გზის ვითხოვეთ სათანადო მთავრობის წინაშე, რომ გაენათის

მონასტრის არქიმანდრიტათ ყოფილიყო დანიშნული არქიმანდრიტი ნაზარი (ლეჟავა), მაგრამ დღემდის ვერავითარი პასუხი ვერ მივიღეთ და ვინაიდან დღეს გამოცხადდა ამავე მონასტრის ყოფილი **არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე), რომელიც თერთმეტი წელიწადია დასჯილი იყო პოლიტიკური საქმისათვის და რომლისათვის ეს საწინამძღვრო ადგილი არავის ჩამოუერთმევია, ამისათვის არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე) ხალხის დადგენილებით და ჩვენი სრული საერთო თანხმობით** ავიყვანეთ დღეის რიცხვიდან თავის ძველ ადგილზე გაენათის მონასტრის წინამძღვარ-არქიმანდრიტათ. რაზედაც ხელს ვაწერთ: არქიმანდრიტი ანთიმოს, ილუმენი დოროთე, ილუმენი სოფრონი, მღვდელ-მონაზონი ზენონი, მღვდელ-მონაზონი მათე, მღვდელ-მონაზონი სილოვანე, მღვდელ-მონაზონი დოდო, იეროდიაკონი ექვთიმე, მორჩილი იასონ ჭირაქაძე, ტერენტი ობოლაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.12).

იმავე დღეს მიტროპოლიტ ანტონს წერილი გაუგზავნა გელათის მონასტრის წინამძღვრის მოადგილემ, ილუმენმა დორეთემ: „მაქვს პატივი, თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ, წარმოგიდგინოთ ასლი ჩვენის 1917 წლის 13 ოქტომბრის დადგენილებისა, შესახებ, გაენათის მონასტრის წინამძღვრად არქიმანდრიტ ნიკოლოზის (ნამორაძე)“.

აღსანიშნავია, რომ მიტროპოლიტი ანტონი ერთპიროვნულად არ ღებულობდა მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს, ამას ადასტურებს აღნიშნულ საქმეზე მიტროპოლიტის ორი მინაწერი: „1) „1917 წ. 14 ოქტომბერს საქართველოს ეკლესიის იმერეთის განყოფილება განიხილავს. მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი.“ 2) **„1917 წ. 16 ოქტომბერს გაენათის მონასტრის წინამძღვრად დამტკიცებულ იქმნეს არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (ნამორაძე). მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი“** (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26529.ფ.11).

ზემოთ მოყვანილი საარქივო დოკუმენტებიდან ჩანს, რომ მიტროპოლიტმა ანტონმა გელათის მონასტრისა და ადგილობრივი მცხოვრებლების თხოვნის საფუძველზე დააბრუნა მონასტრის წინამძღვრად არქიმანდრიტი ნიკოლოზ ნამორაძე.

1917 წლის 2 ნოემბერს მიტროპოლიტ ანტონს გელათის მონასტრის წინამძღვარმა, არქიმანდრიტმა ნიკოლოზმა წერილით მიმართა: „გელათის მონასტერში წინამძღვრად

ჩემს დანიშვნამდე, სრულიად საქართველოს ეკლესიის მართველობის იმერეთის განყოფილების განკარგულებით მონასტრის სალარო დაუბეჭდიათ კლიტით და გასაღები წაუღიათ ქუთაისში. ვგონებ, ბ. ტრიფონ ჯაფარიძეს. ამჟამად მე, როგორც პასუხისმგებელს წინაშე ჩვენი საეკლესიო მთავრობისა, მონასტრის ყველა საქმეებში, მჭირდება სალაროს ნახვა ჩასაბარებლად და მოსავლელად, რომ არა გაფუჭდეს რა.

მოგახსენებთ რა ამას, უმორჩილესად ვთხოვ თქვენს მეუფებას, ბრძანოთ განკარგულება ხსენებულ გასაღების გადმოცემისათვის ჩემზე! გელათის წინამძღვარი ნიკოლოზ არხიმანდრიტი“(ქცსა, ფონ. №21, ს. 26517).

გელათის მონასტერი საუკუნეების განმავლობაში იყო სრულიად საქართველოს ერთ-ერთი უდიდესი და უმდიდრესი საეკლესიო განძისა. აქ ინახებოდა, როგორც ადგილზე შექმნილი და სხვადასხვა პიროვნების მიერ მონასტრისადმი შემოწირული საოქრომჭედლო ხელოვნების უძვირფასესი ნიმუშები, ასევე საქართველოს სხვადასხვა მხარიდან დასაცავად გადმოტანილი უმნიშვნელოვანესი საეკლესიო განძეულობა (კეზევაძე, 2006:151).

მიტროპოლიტ ანტონის ქუთაისში მღვდელმთავრობის ჟამს ერთ-ერთ მწვავე საკითხად იდგა ეკლესია-მონასტერთა სიწმიდეებისა და განძეულობის დაცვა. 1918 წლის 3 აპრილს აღნიშნულ საკითხზე იმსჯელა საქართველოს ეკლესიის საკათოლიკოსო საბჭომ და სიწმიდეთა დაცვა ადგილობრივ საეპარქიო საბჭოებს დაავალა. ამის თაობაზე 1918 წლის 12 აპრილს საგანგებო ცირკულარული წერილი მიიღო ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ. იმავე 3 აპრილს, როცა თბილისში ჩატარდა საკათოლიკოსო საბჭოს სხდომა, აგრეთვე, გელათის მონასტრის სიწმიდეთა და განძეულობის დაცვის მიზნით, შეიკრიბა სოფელ გელათის მცხოვრებთა საგანგებო კრება, რომელმაც მიიღო „ოქმი-დადგენილება“. ამ დოკუმენტში გელათელები თავს აცხადებენ გელათის მონასტრის განძეულობის დარაჯად და „ამ ქონების ჭირ-ვარამის ყველაზე უწინ ანგარიშის გამწევებად“. კრებამ აირჩია სამი წარმომადგენელი ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონთან და ქუთაისის საეპარქიო საბჭოსთან მოლაპარაკების მიზნით. მიტროპოლიტმა ანტონმა მიიღო გელათელთა ნდობით აღჭურვილი პირები, გაჰყვა მათ გელათში და გასცა „ჯეროვანი განკარგულება“ გელათის მონასტრის სიწმიდეებისა და განძეულობის დაცვისათვის, რაც

აისახა იმ გარემოებაში, რომ გელათის მონასტრის მთავარი ტაძრის განმთავსებაში გადაიტანეს მონასტრის მთელი განძი და საიმედოდ დაკეტეს და დალუქეს. ამ პროცესს უშუალოდ ხელმძღვანელობდა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი და სწორედ მისი მეთვალყურეობით დაბინავდა გელათის მონასტრის განმეულობა (მჭედლიძე...2008:424).

1918 წლის 25 იანვარს არქიმანდრიტი ნესტორი ქუთაისის მაზრის კომისარს ატყობინებს, რომ მონასტრის ყარაულს არ ჰქონია ნორმალური თოფი და რევოლვერი: „როცა დღევანდელი მომენტის დროს აუცილებელ საჭიეროებას წარმოადგენს, ამიტომ გთხოვთ მონასტრის ყარაულს ბაგრატ ჭიჭინაძეს მისცეთ ერთი თოფი და რევოლვერი“ (ტყვეშელაშვილი, 2010:45).

1918 წლის 1-14 აპრილს, კვირას, ქუთათელი მიტროპოლიტის, ანტონის თავმჯდომარეობით გაიმართა ქუთაისის სამღვდელოების კრება, რომელზეც იმსჯელეს ქვეყნის იმჟამინდელი მდგომარეობის შესახებ: „კრებამ იქონია მომენტის შესახებ მსჯელობა და გაითვალისწინა რა, რომ დღეს სამშობლო ყოველი მოქალაქისაგან მოითხოვს შველა-დახმარებას, დაადგინა: „დაარსდეს ქუთაისში ომში დაჭრილებისათვის ლაზარეთი და იყოლიოს ბრძოლის ასპარეზზე სამღვდელო პირთაგან შემდგარი მფრინავი რაზმი, დაჭრილებისათვის პირველი შემწეობის აღმოსაჩენათ. ამ მიზნისათვის კრებამ გადასდო: 1) საჭირო თანხა სამღვდელოების საშუალებიდან. 2) ჯვარ-მენდლები და 3) მთელი კაპიტალი და ძვირფასი ნივთები, რაც კი მოეპოვება მთელი იმერეთის ეპარქიის ეკლესიებსა და მონასტრებს და რომელნიც ისტორიულ მნიშვნელობას მოკლებული არიან, ამ მიზნის განსახორციელებლათ არჩეულ იქნა კომიტეტი მიტროპოლიტის [ანტონის] თავმჯდომარეობით“ (ხალხის მეგობარი, №140, 1918:3).

ზემოთ როგორც აღინიშნა, ჩამოყალიბდა ქუთაისის საეპარქიო საბჭო.²⁸

²⁸ საქართველოს ეკლესიის 1917 წლის მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად [იხ.საქართველოს ეკლესიის 1917 წლის მართვა-გამგეობის დებულება. საეპარქიო მართვა-გამგეობა §14. §15.] §14.საეპარქიო კრების აღმასრულებელი ორგანო არის საეპარქიო საბჭო. საბჭოს თავმჯდომარეობს ადგილობრივი მღვდელმთავარი, ხოლო, როცა იგი არაა, მაშინ საბჭოს წევრები თვის შორის არჩევენ თავმჯდომარეს სამღვდელო პირთაგან. საბჭო შესდგება ექვსი წევრისაგან, რომელთაც ირჩევს კრება, როგორც სასულიერო, ისე საერო პირთაგან. საბჭოს წევრები ირჩევიან საეპარქიო კრების მიერ სამი წლის ვადით. ამათ გარდა საბჭოს ჰყავს მდივანი, რომელსაც თვით საბჭო მოიწვევს. §15. საეპარქიო საბჭოს კომპეტენციას ექვემდებარება: ა) სარწმუნოების და ზნეობის დაცვა-გამტიცებისათვის ზრუნვა ეპარქიაში; ბ) თვალყურის დევნება სამონასტრო და საეკლესიო ქონებათა მართვა-გამგეობისა ეპარქიაში; გ) განხილვა

1918 წლის 31 იანვარს თბილისში ჩავიდნენ საეპარქიო და საეკლესიო საქმეების განსახილველად დელეგაციები ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონისა და ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი ამბროსის ხელმძღვანელობით (საქართველო, №25, 1918:2).

რუსი ეგზარქოსების მიერ გატარებული ანტიქართული ღონისძიებების მსხვერპლი შეიქნა მრავალხმიანი ქართული საეკლესიო გალობა.

ალექსანდრე ყიფშიძე გულისტკივილით აღნიშნავდა: „ღვაწლმოსილ, ეროვნულ, თავისუფალ ივერიის ეკლესიას, თავისუფლების დროსვე ამშვენებდა მშვენიერი საეკლესიო გალობა, გულს ჩამწდომი და სასოების აღმძვრელი. ობლობასა და ქვრივობაში ეს განძიც დაჰკარგა ჩვენმა ეროვნულმა ეკლესიამ..“ (ნაკადული, №1, 1908:48).

მეუფე ანტონი ზრუნავდა ძველი ქართული საეკლესიო გალობის აღდგენაზე, „ქართული საეკლესიო გალობა: „ჩვენს ეკლესიაში, მადლობა ღმერთს, წირვა-ლოცვა ქართულად სრულდება, არ დაგვეწყებია იგი. მაგრამ, გალობის შესახებ რა ვსთქვათ? იგი აღგვიღა ჩვენს ეკლესიებში მხოლოდ ნასახია მისი. ქართველი ეკლესიისთვის, და ქართველთა ყურთათვის შეუსაბამოა იგი. ქართველთა გულსა და სულს ვერ სწვდება. იგი მოსწონს მხოლოდ ქართველთა გადაგვარებულ ყურსა და გულს. ამ დარდს ჯერ ჩვენს განახლებულ ხანაში არავითარი ყურადღება არა აქვს მიქცეული.

ორი თვის წინეთ, ყოვლადსამღვდელო ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონიმ გადაწყვიტა, რომ ყოველგვარი საშუალება იხმაროს ამის შემობრუნებისა და მშობლიურ ნიადაგზე დაყენებისთვის; დაბეჭდა მოწოდება გალობის გულშემატკივართა, საპატიო პირთათვის იწვევდა მათ სათათბიროთ რომ აერჩიათ კომისია ამ საქმის კეთილ დასაგვირგვინებლათ. მაგრამ ჩვენი ქვეყნის ათასგვარმა მიხლამოხლამ შეაჩერა დროებით და დაბეჭდილი მოწოდებები ჯერ-ჯერობით უმოძრაოდ აწყვია...: წერდა დეკანოზი რაჟდენ ხუნდაძე“ (თეატრი და ცხოვრება, №12.1918:4).

იმ საქმეებისა, რომელთაც მას საოლქო კრებები [იხ. §18-22] ან საოლქო საბჭოები წარმოუდგენენ; დ) თვალყურის დევნება ყველა საეკლესიო დაწესებულებათა და საეკლესიო თანამდებობის პირთა მოქმედებისა ეპარქიაში; ე) განხილვა საკითხისა ახალი ოლქების გახსნის ან არსებულ ოლქთა შემცირებისა გინდ გაყოფისა და გადამიჯვნისა ეპარქიის ფარგლებში; ვ) საეპარქიო კრებაზე განსახილველ საკითხთა წინასწარი დამუშავება; ზ) გაცემა ისეთის დოკუმენტებისა, რომელნიც მორწმუნეთა მოქალაქეობრივ მდგომარეობას შეეხებიან; ლ) საეპარქიო წლიურ ანგარიშის შედგენა საეპარქიო კრებისა და საკათოლიკოზო საბჭოსათვის წარსადგენად; თ) ბერობისა და სასულიერო წოდებიდან განთავისუფლება. (საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა. დებულებანი, ტფილისი 1917 წ. გვ. 12-13).

იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა ფეხით შემოიარა მთელი დასავლეთ საქართველო, ადგილზე ეცნობოდა მრევლის სულიერ და მატერიალურ გასაჭირს.

მიტროპოლიტი ანტონი, როგორც ერთ-ერთ ზემოთ მოყვანილ წერილში, ეპისკოპოს გაბრიელს თავის აღმზრდელს უწოდებს.

მეუფე ანტონმა ჯერ გორის, შემდეგ ქუთაისის ეპარქიის მღვდელმთავრობის დროს შემოიარა საქართველოს სხვადასხვა კუთხე, ეცნობოდა ადგილობრივი მოსახლეობის ტრადიციებსა და მათ სულიერ მდგომარეობას.

იმერეთში ჩასული ახალი მღვდელმთავარი ქუთაისის ეკლესიების გარდა მაშინვე შეუდგა ეპარქიაში მოგზაურობასა და ეკლესია-მონასტრების მონახულებას.

ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა თხოვნით მიმართა ქუთაისის გუბერნიის კომისარს: „მე მივემგზავრები ეპარქიაში ეკლესიათა და მრევლთა მიმოხილვისათვის, ყოველი შემთხვევისა გამო საჭირო იქნება რამდენიმე ცხენი. გაუწყებთ რა ამას, უმორჩილესად გთხოვთ მომცეთ მიწერილობა იმის შესახებ, რათა ადგილობრივ კომისარებმა აღმომიჩინონ ამა საქმის შესრულებისათვის დახმარება“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. №27098).

1917 წლის 27 ოქტომბერს მან მიმოსვლა დაიწყო საჩხერე-ჭიათურის მხრიდან. მიტროპოლიტმა საკათედრო ტაძრის კრებულთან ერთად მოილოცა ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საბჭოს სასწავლებლის ეკლესია, საჩხერის წმიდა ნინოს სახელობის ტაძარი, მღვიმევის, ჯრუჭისა და კაცხის მონასტრები და 2 ნოემბერს ქუთაისში დაბრუნდა. ყველგან აუარებელი ხალხი ხვდებოდა. აღნიშნული ვიზიტის შესახებ დაიბეჭდა გაზეთ „საქართველოში“, სადაც ვკითხულობთ: 27 ოქტომბერს შუადღის მატარებლით ქალაქ ჭიათურას ესტუმრა მათი მეუფება ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. აუარებელი ხალხი შეეგება. სადგურზე ადგილობრივმა მღვდელმა ბესარიონ ვაშაძემ გრძნობითი სიტყვა უთხრა მთელი ხალხის სახელით, უსურვა რა ბედნიერად მობრძანება, აღნიშნა ასოცი წლის ტყვეობიდან განთავისუფლება ქართული ეკლესიისა, ბედნიერად ჰყო სამწყსო მათმა მეუფებამ პირველ ფეხის შემოდგმით. აქედან მათი მეუფება, მიტროპოლიტი ადგილობრივ სამოქალაქო სკოლაში ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარის ს. ჯაფარიძის და სხვების თანხლებით წაბრძანდა, სადაც ს. კავსაძის ლოტბარობით გუნდი მიეგება

საეკლესიო გალობით. აქვე მამა გერვასი ბარათაშვილმა პარაკლისი გადიხადა, რის შემდეგ იმავე ბარათაშვილმა სხარტი და მოხდენილი სიტყვით მიჰმართა [მის] მეუფებას. ქუთათელმა მიტროპოლიტმა სიტყვითვე უპასუხა, მან მჭევრულად აღნიშნა, თუ როგორ შესძლო ქართველმა გამვალტყავებულმა სამღვდელოებამ მის სამწყსოსთან ერთად გამოეტაცნა მთელი საუკუნის ტყვეობიდან [მშობელი] ეკლესია, აღნიშნა ისიც, თუ რა დაბრკოლებანი ეღობებოდენ და ეღობებიან დღესაც ამ თავისუფლებას. სიტყვის შემდეგ მათმა მეუფებამ დაჰლოცა სამწყსო და წაბრძანა მღვიმევის დედათა მონასტერში“ (საქართველო, №142, 1917:4).

1917 წლის 30 ოქტომბერს ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა ისტორიულ **ჯრუჭის მონასტერში** წირვა შეასრულა, ლიტურგიის შემდეგ ადგილობრივი მცხოვრებლები წარუდგნენ მის მეუფებას და თხოვნით მიმართეს, ამ ფაქტს ბესარიონ ჭიაურელი იგონებს: „ჯრუჭის მონასტრის ადგილობრივი სოფლების მცხოვრებთაგან დეპუტაცია წარუდგა მისს მეუფებას, დეპუტაციაში ერთი მოხუცებული გლეხიც ერია და მცხოვრებლების სახელით მან შემდეგი შუამდგომლობა მოახსენა: „ჯრუჭის მონასტერს წინამძღვრებად ყოველთვის არქიმანდრიტები ჰყავდა და არა ილუმენები, მაშინ წირვა-ლოცვას და ამ მონასტერსაც მეტი შნო და ღირსება ჰქონდა, დღეს კი ამ მონასტრის წინამძღვარი, ილუმენი მამა პავლე²⁹ (ჯაფარიძე), თუმცა ღირსეული და შემკობილი მღვდელმონაზონია და კიდევ ძალიან გვიყვარს და პატივსაც ვსცემთ მას, მაგრამ არქიმანდრიტი რომ არ არის, ვწუხვართ და გვეჩოთირება. ამიტომ გთხოვთ, ჩვენი მონასტრის ილუმენი, მამა პავლე არქიმანდრიტად გვიკურთხოთ და ამითი ჩვენც დაგვაფასოთ და ამ დიდებულ მონასტერსაც შნო და ღირსება მისცეთ“. ანტონ მიტროპოლიტმა შუამდგომლობა დააკმაყოფილა...“ (საქართველო, №151, 1919:).

1917 წლის 28-29 მარტს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი თანმხლებ პირებთან ერთად **მათხოჯის დედათა მონასტერს** ეწვია. აღნიშნული ვიზიტის შესახებ ვრცელი ჩანაწერი გაუკეთებია იმერეთის საეპარქიო საბჭოს წევრს თეოფილე ხუსკივაძეს. მოვიყვანოთ ამონარიდს წერილიდან: „ამა წლის 28 მარტს, ნაშუადღევს პირველ საათზე, ქუთაისიდან გასულნი, სადამოს ხუთს, თუ ექვს საათზე, ორი ეტლით მივადექით ს.

²⁹ 1924-1929 წლებში წილკნელი ეპისკოპოსი.

მათხოჯის სამრევლო ეკლესიის გალავანს. ერთში ბრძანდებოდა მათი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა, იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, ორი დეკანოზით ერასტი მაჭარაძით და სიმონ დევიძით, მეორეში კი ვისხედით ჩვენ - მიტროპოლიტის მხლებლები. ეს ორი დეკანოზი და მღვდელი კ. ქუთათელაძე შეხვდნენ, მათ მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, ქ. ხონის ახლოს და მიაცილეს მათხოჯის მონასტრამდის..

მათხოჯის სამრევლო ეკლესიიდან დედათა მონასტრამდის ნახევარი ვერსი თუ იქნება, მაგრამ შეღმართია და ეტლით ასვლა დედათა მონასტრამდის ყოვლად შეუძლებელი იყო. ამიტომ ეტლიდან ჩამოვედით და ფეხით შეუდექით ამ შეღმართის ავლას. გავიარეთ მუსაიფით ცოტა მანძილი. მონასტრის დებმა მოგვკრეს თვალი თუ არა შეჰქმნეს ზარების რეკვა და ჩვენც ამ საეკლესიო მუსიკის გავლენის ქვეშ, დაღლილობის შეუმჩნევლად ავირბინეთ ეს პატარა ბილიკი და უცებ იმ მაღალ გორაკს მოვექეცით თავზე, რომლის გაშლილ მწვანეთ აბიზინებული ვაკე-მინდორზე გაშენებულია პატარა, მაგრამ კოხტა ქვიტკირის ეკლესია, თავის ახლად მიშენებული სამრევლოთი.

მონასტრის ეზოში მათ ყოვლადუსამღვდელოესობას შემოეგება დედა ილუმენია ანასტასია, მონასტრის დებით და ლოცვა-კურთხევის მიღების შემდეგ შეუძღვა თვით ეკლესიაში.

აქ კი მათ მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას მიეგება მონასტრის მღვდელი, მამა დავით ჯინჭარაძე და დების მიერ მწყობრივ შესრულებული გალობით მცირე პარაკლისი გადაიხადა.

მათმა მაღალყოვლადუსამღვდელოესობამ მონასტრის კრებულს მოკლე სიტყვა-დარიგებით მიმართა და შემდეგ ეკლესიიდან ისევ მონასტრის ეზოში გამობრძანდა.

აქ შეჯგუფულა ორმოცამდე მონაზონი, რომლებიც თითქმის ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხიდან მოსულან თითო-ორორი. აქ ნახავთ მეგრელის ქალს, რაჭველს, იმერელს, ზემოურს და ქვემოურს...

მონასტერს ჰყავს თავისი წინამძღვარი - დედა ანასტასია ცომაიას ასული და მღვდელი, მოძღვარი მ. დ. ჯინჭარაძე“ წერილს ხელს აწერს მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი და თეოფილე ხუსკივაძე (ქცსა, ფ.21. საქმე 26498. ფ.16-18).

1918 წლის 14 იანვარს გაზეთი „ჩვენი ქვეყანა“ წერდა: „ქუთათელი მიტროპოლიტი, ყოვლადუსამღვდელოესი ანტონი დღეს მწირველი იქნება ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლებელში (ჩვენი ქვეყანა, №8,1918:3). აღნიშნულ სასწავლებელში ჯერ კიდევ მღვდელი ალექსი გიორგაძე პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა, ხოლო შემდეგ სასწავლებელში არსებული ეკლესიის წინამძღვარი გახლდათ.

ავტოკეფალიაადგენილი საქართველოს ეკლესია არაერთი პრობლემის წინაშე იდგა. გაჭირვებას განიცდიდა ეპარქიის სოფლებში სამღვდელოება, 1918 წლის იანვარში იმერეთის საეპარქიო კრებას ჩხარის საოლქო საბჭომ გაუგზავნა წერილი, სადაც ითხოვდნენ ფქვილს ლიტურგიის შესასრულებლად დასამზადებელი სეფისკვერისთვის. „**საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიის იმერეთის ეპარქიის მეორე საეპარქიო კრებას:** „**სადმართო ლიტურგიის სათანადო სიწმიდით შესრულებას დღევანდელი საარაკო სიმკვრივეში მეტად ხელს უშლის სასეფისკვერე პურის ფქვილის უქონლობა.** სოფლად პურის ფქვილი აღარ იშოვება და თუ სადმე გაჩნდა, ისიც მეტად შავი, წამხდარი და დამჟავებული და მღვდელიც იძულებულია ამგვარი უვარგისი ფქვილისაგან გაკეთებული სეფისკვერი იხმაროს წირვის დროს. ამ სიმიდის თავისუფლების ხანაში ებრაელებსაც კი აწვდიან თეთრ პურის ფქვილს მათ სარწმუნოებრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. ჩვენი ეკლესია კი მოკლებულია ამგვარ შეღავათს.. რომ შესაფერისი პურის ფქვილისაგან კეთდებოდეს სეფისკვერი, უყურადღებოდ და უნაყოფოთ რჩება. ამის გამო ჩხარის საოლქო საბჭო სთხოვს... კრებას აღძრულ იქმნას ჯეროვანი შუამდგომლობა სადაც ჯერ არს, რათა **ეპარქიის ყოველ ეკლესიას მიეცეს სეფისკვერისათვის წლიურათ თითო ცალი თეთრი სასეფისკვერე პურის ფქვილი** არა ნაკლებ მეოთხე ნუშრისა. ჩხარის საოლქო საბჭოს თავმჯდომარე, **მღვდელი იასონ აბესაძე.** საბჭოს წევრი: **მედავითნე პიმენ არაბიძე**“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26537.ფ.3).

1918 წლის 30 იანვარს გაზეთი „ჩვენი ქვეყანა“ წერდა: „გელათის მონასტერში 26 იანვარს დავით აღმაშენებლის ხსოვნის და გაბრიელ ეპისკოპოზის გარდაცვალების დღეს

ქუთათელმა მიტროპოლიტმა წირვა გადაიხადა გელათის მონასტერში და შემდეგ პანაშვიდი³⁰ გარდაცვალებულთა საფლავზე“ (ჩვენი ქვეყანა, №20,1918:2).

იმავე ნომერში დაიბეჭდა კიდევ ერთი წერილი, სადაც გაზეთი იუწყებოდა: „კვირას, ღამის მატარებლით ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი თბილისს გაემგზავრა. მიტროპოლიტს გაჰყვა სამღვდელოების დეპუტაცია ამიერ-კავკასიის კომისარიატის წინაშე შუამდგომლობის აღსაძრავათ სამღვდელოების ნივთიერი მდგომარეობის მოსაგვარებლად“ (ჩვენი ქვეყანა, №20, 1918:2).

იგივე გაზეთში გამოქვეყნდა წერილი სათაურით: „სამღვდელოების კრედიტის გახსნა: „საქათალიკოსო საბჭომ ოფიციალი განცხადება მიიღო, ამიერ-კავკასიის მთავრობისაგან სამღვდელოების ჯამაგირების კრედიტის გახსნის შესახებ. განცხადებაში მოხსენებულია, რომ თბილისსა და ქუთაისის სახაზინო პალატებს უკვე გაეგზავნათ მოწერილობა კრედიტების გახსნის შესახებ. ქუთაისის კრედიტი გაეხსნა 495, 371 მან. და 22 კაპ. ხოლო თბილისისა 358, 252 მან. და 82 კ. სულ ორთავეს ხაზინაში ქართველ სამღვდელოების კრედიტი უდრის 893, 924 მანეთსა და 4 კაპ.“ (ჩვენი ქვეყანა, №60, 1918:2).

1918 წლის 27 თებერვალს „დაიწყო იმერეთის ეპარქიის სამღვდელოების და ერის წარმომადგენელთა საეპარქიო კრება. კრების გახსნის წინ ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა გადაიხადა სასულიერო სასწავლებლის კარის ეკლესიაში სამადლობელი პარაკლისი რევოლუციის წლისთავის აღსანიშნავათ.

კრებაზე გამოცხადდა 61 დელეგატი. კრების თავმჯდომარეთ არჩეულ იქმნა მიტროპოლიტი ანტონი, მის მოადგილედ დეკ. იოსებ წერეთელი, ხოლო ამხანაგებად გერვასი ბარათაშვილი და ლავრენტი გურამიშვილი. მდივნად: მღვდ. იათეოზ ბერაძე და სამსონ აფხაიძე“ (ჩვენი ქვეყანა, №40,1918:2).

მიტროპოლიტი ანტონისადმი ოპოზიციურად განწყობილი ჟურნალი „ახალი სიტყვა“ 1918 წლის 12 მარტს აღნიშნავდა: „როგორც გადმოგვცემენ, იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონი თავს ანებებს თანამდებობას და მიდის საცხოვრებლად ერთ-ერთს მონასტერში. დროებით კი რჩება თავის ადგილზე ამა წლის ორ მაისამდე..“ (ახალი

³⁰ ამ დროს მეფე დავით აღმაშენებელი კანონიზირებულია წმიდანად და მის საფლავზე მიტროპოლიტი ანტონი პანაშვიდს ვერ გადაიხდიდა, ხოლო ეპისკოპოსი გაბრიელი მოგვიანებით (1995წ.) შეირაცხა.

სიტყვა, №2,1918:8). მიტროპოლიტს ეპარქია არ დაუტოვებია, მსგავსი განცხადება მისი გორის ეპარქიის მმართველობის დროსაც გამოაქვეყნეს.

1918 წლის 29 მარტს მათხოჯის დედათა მონასტრის წევრმა, სამონაზვნე ნატალიამ, შემდეგი თხოვნით მიმართა: „მისს მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას ქუთათელ მიტროპოლიტს ანტონს. მათხოჯის დედათა მონასტრის სამონაზვნო ნატალიასაგან ყოვლად უმორჩილესი თხოვნა.

„უმოწყალესო მეუფეო, მე ვარ დაავადმყოფებული ადამიანი, ამისათვის მსურველი ვარ ვიკურთხო მცირე სქემა, ამისთვის გევედრებით, ლოცვა-კურთხევით ნება მიბოძოთ, რომ მივიღო მცირე სქემით კურთხევა, როდესაც მოვისურვებ, მარტვილის მონასტრის მღვდელ-მონაზონი ეპიფანესაგან. მთხოვნელი **სამონაზვნო ნატალია**“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26498. ფ.19).

მათხოჯის წმიდა ნინოს დედათა მონასტრის ილუმენიამ მიტროპოლიტ ანტონს აღდგომის დღესასწაული შემდეგი სიტყვებით მიულოცა: „მაღალმეუფეო! მწყემსთავარო! ქუთათელო მიტროპოლიტო. ბრწყინვალე ქრისტეს აღდგომას უმდაბლესად მოულოცავ თქვენს მაღალმეუფებას და ვსთხოვ, უზენაეს არსებას მრავალწელიწადს იდღესასწაულოს ქრისტეს აღდგომის დღე თქვენმა მაღალმეუფებამ. ცოდვილი **ილუმენია ანასტასია**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26498. ფ.22).

1918 წლის 2 ივლისს საკათალიკოსო საბჭომ წერილი გაუგზავნა ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს, რომელიც ეხება ჯავახეთიდან ლტოლვილ სამღვდელოებას. წერილში ვკითხულობთ: „თანახმად მისი უწმიდესობის, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უნეტარეს კირიონ მეორის წინადადებისა, მიმდინარე წლის 28 მაისის სხდომაზე, საკათალიკოზო საბჭომ განაჩინა: „სადაც თავისუფალი მღვდლის ადგილია, მიიღონ დროებით კანონიერი წესით მღვდლის არჩევამდე ჯავახეთიდან ლტოლვილი მომღვრები და თუ ეს მოუხერხებელი იქნება, ჯავახეთიდან ლტოლვილი სამღვდელოება გაიგზავნოს, თუ მოისურვებენ მედავითნეთა მოვალეობის აღმასრულებლად, იმ პირობით, რომ მათ მიეცემათ მღვდლის ჯამაგირი.“ წერილს ხელს აწერს საკათალიკოზო საბჭოს წევრი დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე და მდივანი ნ. კურდღელაშვილი (ქცსა, №21 აღ.1. საქმე 27344. ფ.1).

აღნიშნული წერილის მოსვლის შემდეგ, 1918 წლის 18 ივლისს, ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის თავმჯდომარეობით შეიკრიბა საეპარქიო საბჭო, რომელსაც ესწრებოდნენ წევრები: თეოფილე ხუსკივაძე, სიმონ ამირეჯიბი, სამსონ ყიფიანი, დეკანოზი ივლიანე აბესაძე, დეკანოზი თომა დუგლაძე და მდივნის ერასტი თუთბერიძე. მიტროპოლიტმა ანტონმა კრებას მოახსენა საკათალიკოსო საბჭოს წინადადება ჯავახეთიდან ჩამოსული ლტოლვილი მღვდლებისათვის მსახურების ადგილის მიცემის შესახებ. საბჭომ დაადგინა: წინადადება საკათალიკოზო საბჭოსი მიღებულ იქმნეს..“ ხელს აწერს: თავმჯდომარე მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი და საბჭოს წევრები (ქცსა, №21 აღ.1. საქმე 27344. ფ.2).

მიტროპოლიტ ანტონის ქუთათლობის დროს არაერთი საეპარქიო კრება ჩატარდა, ერთ-ერთი მიემდგნა კირიონ მეორის მოულოდნელ გარდაცვალებას, სადაც სხვადასხვა საკითხები განიხილეს.

1918 წელს დატრიალდა **მარტყოფის ტრაგედია**, მოკლეს უწმიდესი და უნეტარესი კირიონ მეორე, იმავე დღეს ქუთაისში მოვიდა დეპეშა, რომელიც იუწყებოდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალებას, ტელეგრამა გამოგზავნა მიტროპოლიტმა ლეონიდე. დეპეშა შემდეგი შინაარსისაა: „27 ივნისს გარდაიცვალა კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონი. გთხოვთ, მოზრძანდეთ და გასცეთ განკარგულება განსვენებულის ორმოცდღიანი მოხსენიების შესახებ. **მიტროპოლიტი ლეონიდი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26816.ფ.5).

მიტროპოლიტ ლეონიდეს დეპეშის გარდა ქუთაისის საეპარქიო საბჭოში 1918 წლის 28 ივნისს საქართველოს საკათალიკოსოდანაც მოვიდა შეტყობინება: „თანახმად საკათალიკოსო საბჭოს ამა წლის ივნისის 27 განაჩენისა, მისი უწმიდესობის კირიონ II-ის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უეცრად გარდაცვალების გამო, პატივისცემით გაცნობებთ სათანადო განკარგულებისათვის: 1) ეპარქიის ყველა ეკლესიებში პირველსავე კვირა უქმე დღეს გადახდილ იქნეს წირვა და პანაშვიდი მისი უწმიდესობის კირიონ II-ის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარქის სულის მოსახსენებლად. 2) წირვა და პანაშვიდი შესრულებულ იქნეს მისი უწმიდესობის დაკრძალვისა და გარდაცვალებიდან მეცხრე და მეორმოცე დღეს. 3) კათოლიკოზ-

პატრიარქის კირიონ II-ის გარდაცვალების წლის თავამდე ყოველ წირვაზე წარმოითქმებოდეს კვერეკსი განსვენებულის სულის მოსახსენებლად. 4) და მისი უწმიდესობის სახელის ნაცვლად წირვა-ლოცვის დროს აღვლენილ იქმნეს სახელი კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის, მაღალყოვლადუსამღვდელოესის ტფილელ მიტროპოლიტის ლეონიდესი. საკათოლიკოსო საბჭოს წევრი დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26816. ფ.4).

1918 წლის 29 ივნისის კრების ოქმში ვკითხულობთ: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ, დეკანოზის ივლიანე აბესაძის თავმჯდომარეობით, წევრების თეოფილე ხუსკივაძის მონაწილეობით და მდივნის ერასტი თუთბერიძის თანადასწრებით მოისმინა: მოხსენებით საქმე მისი მეუფების მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის სახელზე ლეონიდე მიტროპოლიტისაგან მოსული ტელეგრამისა გამო მისი უწმიდესობის, სრულიად საქართველოს პატრიარქ-კათალიკოზის კირიონის გარდაცვლის შესახებ და 40 დღეს ყველა ქართველთა ეკლესიებში მოხსენებაზე. დაადგინა: დაევალოს ქუთაისის საეკლესიო საოლქო საბჭოს თავმჯდომარეს, მღვდელს ამბროსი ფოფხაძეს, აუწყოს ყველა ქუთაისის ეკლესიების კრებულთა, აღნიშნული სამწუხარო ცნობა და დაავალოს ხვალ, კვირას, 30 ივნისს, ყოველ ქალაქის ეკლესიაში გადახთილ იქნეს განსვენებული კათოლიკოზ კირიონისათვის წირვა და პანაშვიდი. ამაზე ეცნობოს გუბერნიის კომისარს და ქალაქის თავს. ღვთისმსახურების დროს საჭიროა სათანადო სამგლოვიარო რეკა, მიღებული მღვდელმთავრის გა[რ]დაცვლის დროს. თავმჯდომარე: დეკანოზი ივლიანე აბესაძე წევრები: თეოფ. ხუსკივაძე; სიმონ ამირეჯიბი“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26816. ფ.2).

კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ წერილი გაუგზავნა საოლქო საეკლესიო საბჭოს თავმჯდომარეს: „ქუთაისის საეპარქიო მმართველობის კანცელარია, გთხოვთ, თქვენ, თანახმად საეპარქიო საბჭოს დადგენილებისა 2 ივლისიდან და საკათოლიკოსო საბჭოს მოწერილობისა 28 ივნისიდან რათა: 1) ყველა ეკლესიებში პირველსავე კვირა უქმე დღეს შემდეგ ამა ქალაქის მიღებისა, გადახდილ იქნეს წირვა და პანაშვიდი, მისი უწმიდესობის კირიონ II-ის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სულის მოსახსენებლად. 2) წირვა და პანაშვიდი შესრულებულ იქნეს მისი უწმიდესობის წლის თავზე. 3) ყოველ წირვაზე

წარმოითქმებოდა კვერქის განსვენებულის სულის მოსახსენებლად. 4) მისი უწმიდესობის სახელის ნაცვლად წირვა-ლოცვის დროს აღვლენილ იქმნეს სახელი კათოლიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრის, მაღალყოვლადუსამღვდელოესის თვითელი მიტროპოლიტის ლეონიდესი“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26816. ფ.9).

პატრიარქის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა კვლავ მოიწვია საეპარქიო კრება, რომელზეც დაადგინეს ახლადშესვენებული კათალიკოსისათვის ღვთისმსახურების შესრულება საკათედრო ტაძარში მიტროპოლიტისა და ეპარქიის სამღვდელოების თანამსახურებით. „1918 წლის 2 ივლისს ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ, მისი მეუფების მიტროპოლიტის ანტონის თავმჯდომარეობით, წევრების: თეოფილე ხუსკივაძის, ტრიფონ ჯაფარიძის, იაკობ ცინცაძის, ივანე პურადაშვილის, დიაკვნის ისიდორე სვანიძის და დეკანოზის ივლიანე აბესაძის და თომა დუგლაძის მონაწილეობით და მდივნის ერასტი თუთბერიძის თანდასწრებით. მოისმინა: მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის მოხსენებით საქმე საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქის კირიონის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო. დაადგინა: 4 ივლისს ხუთშაბათს გადახთილ იქმნეს საკათედრო ტაძარში მიტროპოლიტის ანტონისაგან სამღვდელოების თანამსახურებით წირვა და პანაშვიდი განსვენებული კათალიკოზ-პატრიარქის კირიონისთვის, წირვა დაიწყება დილის 10 საათზე, სამგლოვიარო [ზარის] რეკა კი ქალაქის ყოველ ეკლესიაში საკათედრო ტაძრისაგან დაწყებით დილის ცხრა საათითგან და აგრეთვე ასეთივე [ზარის] რეკა პანაშვიდის დაწყებიდან გათავებამდის; პანაშვიდი დაიწყება 12 საათზე, რომელზედაც სავალდებულოა მთელი ქალაქის სამღვდელოების დასწრება და ღვთისმსახურებაში მონაწილეობა. საბჭოსა და სასამართლოს სახელით გამოცხადდეს აღნიშნული წირვა-პანაშვიდის გადახტა, როგორც გაზეთებში, ასევე ცალკე, განცხადების საშუალებით. ეთხოვოს გუბერნიის კომისარს იმ დღეს წირვა-პანაშვიდის დროს გაათავისუფლოს ყოველი სახელმწიფო და საზოგადო დაწესებულებებში სამსახურისაგან, რათა ისინიც დაესწრონ ხსენებულ წირვასა და პანაშვიდს, გასვენებაზე დაესწროს თბილისში საბჭო-სასამართლოს მთელი შემადგენლობა, რომელიც უნდა გაემგზავროს პარასკევს საღამოს 5 ივნისს, თითოს გზებისა და ხარჯებისთვის მიეცეს ორას ორასი მანეთი ადგილობრივი

საშუალებიდან. 7 ივლისს ქუთაისის ეკლესიებში გადახდილ იქნეს წირვა და პანაშვიდი, ხოლო სხვა ეკლესიებში პირველ კვირის შემდეგ ამა განკარგულების გაცემისა; გარდა ამისა 40 დღის განმავლობაში დღიდან გარდაცვლისა უნდა სრულდებოდეს ყოველ წირვის დროს მოხსენება განსვენებული კათალიკოზის კირიონისა. „ეს ხარჯი უნდა მოხთეს საეკლესიო ხაზინიდან დაფარვით სხვა და სხვანი შემოწირულობისთვის შეკრებილი ფულებიდან. თავმჯდომარე: მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი; წევრები: დეკანოზი ივლიანე აბესაძე; ივანე პურადაშვილი; ტ. ჯაფარიძე; დეკ. თ. დუგლაძე; ი. ცინცაძე; თ. ხუკივაძე; დიაკვანი ი. სვანიძე“ (ქცსა, ფ.21. საქმე 26816. ფ.1.)

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით სამძიმრის წერილი გამოაქვეყნა ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ:

„მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი და იმერეთის სამიტროპოლიტო საბჭო და სასამართლო, ღრმა მწუხარებით აუწყებს ქართველ ერს სრულიად საქართველოს პატრიარქ-კათალიკოსის, უწმიდესის და უნეტარესის კირიონ მეორის ტრაგიკულად გარდაცვალებას, სოფ. მარტყოფში 27 ივნისს. წირვა და პანაშვიდი დანიშნულია ხუთშაბათს, 4 ივლისს, ქუთაისის საკრებულო ტაძარში. წირვა დაიწყება დილის ათ საათზე, პანაშვიდი 12 საათზე. წირვას შეასრულებს მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, ქუთაისის მთელი სამღვდელოების თანამწირველობით“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26816.ფ.6).

მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) წერილი, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ მეორის გარდაცვალების გამო:

„მრავალტანჯულ საქართველოს ეკლესიას, რომელმაც თავგანწირვით გამოჰგლიჯა თავისუფლება ორთავიან არწივს, უცნაურმა ბოროტებამ მოსტაცა მისი სიამაყე, უწმინდესი და უნეტარესი, კათალიკოსი კირიონ მეორე. მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, სამიტროპოლიტო საბჭო და სასამართლო, გულმოკლული დასტირიან ქართველთა ეკლესიის და ერის მოჭირნახულის ნეშტს და იმედოვნებენ, რომ თავისუფალი ერი საქართველოსა განწმენდს თავის მიწა-წყალს, საქართველოს სახელმწიფოსა და ეკლესიის მტერთა და მოღალატეთაგან“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 26816.ფ.6).

ბრძოლა კათალიკოსის მკვლელის წინააღმდეგ...

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის უწმიდესისა და უნეტარესის კირიონ II-ის ვერაგულმა მკვლელობამ დაპირისპირება გააღრმავა ახლად ავტოკეფალიადადგენილი საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში, საკათალიკოსო საბჭოში. ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა (გიორგამე) უწმიდესისა და უნეტარესის კირიონ II-ის დაკრძალვის შემდეგ, 11 ივლისს, სასწრაფოდ მოიწვია საეპარქიო კრება, სადაც მიიღეს „განსაკუთრებული საკითხები კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო“ (ვარდოსანიძე, 2014:124-126).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიტროპოლიტი ანტონი კირიონ მეორის თანამოაზრედ მიიჩნეოდა და ეპისკოპოს კირიონის საქართველოში დაბრუნებამდე მეტოქეობას უწევდა მიტროპოლიტ ლეონიდეს. უწმინდესი კირიონისა და მიტროპოლიტი ანტონის გარდაცვალების შემდეგ მიტროპოლიტი ლეონიდე 1919 წლის 23 თებერვალს არჩეულ იქნა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად.

როგორც დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის დღიურებში ვკითხულობთ, მეუფე ანტონი და მამა ნიკიტა კირიონის დასაფლავების მეორე დღეს სპეციალურ დოკუმენტს ადგენენ, რომელიც შემდგომში პატრიარქ ლეონიდეს ხელში მოხვდა, მან აღნიშნული დოკუმენტის განსახილველად და მისი ერთ-ერთი ავტორის დასასჯელად 1920 წლის 2 იანვარს მოიწვია საკათალიკოსო საბჭოსა და საკათალიკოსო სასამართლოს შეერთებული სხდომა, რომელსაც 17 კაცი დაესწრო. მოიწვიეს დეკანოზი ნიკიტა და ეს საბუთი დაუდეს წინ. შემდგომში იგი ასე აღწერს ამ ამბავს:

„დიახ, ეს დოკუმენტი ჩემი ნაწერია, ჩემივე შეთხზულია აწ განსვენებულ ქუთათელი მიტროპ[ოლიტ] ანტონის ტფილისში ყოფნის დროს, კირიონის ტრადიციის შთაბეჭდილების ქვეშ! ეს შემდეგ გადავწერე ანტონის ბრძანებით და მას საეპარქიო საბჭოსათვის მოხსენების მასალად გადაუგზავნე, ცალკე ჩემ მიერ ხელმოწერილი ბარათთან...(თალაკვაძე, 2013:104) ამას ახლაც ვიმეორებ და ვამტკიცებ კიდევ! მე ფიზიკურ მკვლელს არ ვემებ, ეს ჩემი საქმე არ არის... რომ ქუთათელი მიტროპოლიტიც ასეთივე მუხანათობის მსხვერპლი არ გამხდარიყო, უსათუოდ მოვაწყობდით გადატრიალებას ჩვენს ეკლესიურ ცხოვრებაში სწორედ ისე, როგორც აწ განსვენებულმა

ეპისკოპოსმა ანტონმა, მე და ჩვენთან კიდევ რამდენიმე პირმა მოვაწყეთ 1917 წლის 12 მარტის აქტი, მაშინ როდესაც თქვენც და თქვენი დღევანდელი მომხრენი პლატონ ეგზარქოსის კალთას არ შორდებოდით და მზა-მზარეულზე მობრძანდით და ასე ლამაზად დაწყებული საქმე წაგვიქცით, ტალახში და უმანკო სისხლში ამოსვარეთ ჩვენი ეკლესიის სახელი და პრესტიჟი ასეთ საპასუხისმგებლო დროს... ამის შემდეგ ბევრი მიხლა-მოხლისა და თათბირის შემდეგ გამოიტანეს ასეთი რეზოლუცია: დეკ. ნ. თალაქვაძეს არა აქვს ზნეობრივი უფლება საკათალიკოსო საბჭოს წევრად დარჩეს“ (თალაქვაძე, 2013:105).

მიტროპოლიტ ანტონისა და დეკანოზი ნიკიტას მიერ შედგენილი რამდენიმე პუნქტიანი დოკუმენტი დაცულია საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, ვასილ კარბელაშვილის ფონდში, წერილს უცვლელად გთავაზობთ.

„საეპარქიო საბჭოს განსაკუთრებული საკითხები კათალიკოს-პატრიარხის კირიონის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო“: 1. წინადადება იქმნას შეტანილი იმერეთის საეპარქიო სახლის სახელით საკათალიკოსო საბჭოში, რათა ეს უკანასკნელი მთელი თავის[ი] შემადგენლობით და კათალიკოსის მოსაყდრით დაუყონებლივ გადადგეს სამსახურიდან, როგორც ეს არის მიღებული ასეთ შემთხვევაში აღმოსავლეთ მართლმადიდებლურ ეკლესიებში, მითუმეტეს, საკათალიკოსო საბჭო მორალურად თანამოაზრეა განსვენებული კათოლიკოზის ტრაგიკულად და საიდუმლოებით მოცულ გარდაცვალებაში. 2. კათოლიკოზის ამ სახით გარდაცვალების გამო, მისი კაბინეტის, ანუ ორგანოს საკათალიკოსო საბჭოს გადადგომის შემდეგ, შესდგეს საეპარქიო საბჭოებისაგან დასახელებულ პირთა შემადგენლობით დროებითი მმართველობა საქართველოს ეკლესიის ერთ-ერთ ეპარქიულ მღვდელმთავრის მოსაყდრეობით. 3. ეს დროებითი მმართველობა იზრუნებს არაჩვეულებრივი კრების მოწვევაზე, ვინაიდან საკათალიკოსო საბჭო რვა ივლისის სხდომაზედ, ყველა ჩვენ მღვდელმთავართა თანდასწრებით გამოირკვა, რომ წარსულ საეკლესიო კრებისაგან დასახელებული ათი აგვისტოს კრების მოსაწვევად საკათალიკოსო საბჭოს არავითარი მზადება არ ჰქონებია, მას გამოუჩენია ამ მხრივ სრული დაუდევრობა. წარსულ საეკლესიო კრების ოქმებიც კი არ მოუსმენია დღემდე საბჭოს, რომ კრების დავალებანი და ცხოვრებისაგან შემდეგ

წამოყენებული საკითხები დაემუშავებიათ და განემარტათ. დღეს კი საკათალიკოსო საბჭო თითქოს „ანარქიასა“, „სიძვირის მიზეზთა გამო შეუძლებლად სცნობს არაჩვეულებრივი საეკლესიო კრების მოწვევას, თუ გინდ შემცირებულ[ი] შემადგენლობით. საეპარქიო საბჭოებთან შეთანხმებით. არაჩვეულებრივი კრება მოწვეულ იქმნას 30 სექტემბერს. კრების დეპუტატები იცხოვრებენ (ფ.51) თავიანთი მარწმუნებელ[ი] ოლქების ხარჯით, მათ მიეცემათ თბილისში მხოლოდ ბინა. 4. დროებითი მართველობა განიხილავს შექმნილ ვითარებას კათალიკოზ კირიონ მეორის გარდაცვალების გარშემო. მანამ კი საჭიროა გამოირკვეს რა ატმოსფერო იყო შექმნილი და რა მიზეზით, კათალიკოზ კირიონის პიროვნების გარშემო. ამას მოითხოვს ჩვენგან მოქალაქეობრივი მოვალეობის შეგნება განსვენებულის წინაშე. საამისო[დ] მდიდარ მასალას წარმოადგენს „ახალი სიტყვის“ უკვე გამოცემული შვიდი ნომერი. გაიშინჯოს ამ ორგანოს შესახებ ორი მოხსენება საკათალიკოსო საბჭოში. ქრ[ისტეფორე] კაპანადისა და დეკ. ნიკიტა თალაკვაძისა. განხილულ იქმნას საკათალიკოსო საბჭოს ჟურნალები №103 და №109; განხილულ იქმნას 144 საბრალდებულო მუხლები, რომელნიც ჩაუბარებიათ კათ[ალიკოზ] კირიონისათვის საბჭოს უმრავლესობას 23 მაისს, როგორც ეს გვამცნო საბჭოს წევრმაც რ. ინგილომ. კათალიკოზის დასაფლავების დღეს, გაზ. „საქართველოში“ მოთავსებულ წერილში №132. განხილულ იქმნას ზემო აღნიშნული წერილი რ. ინგილოსი, რამდენად ის ობიექტური და გულწრფელია და შეესაბამება ჭეშმარიტებას. ეს წერილი „ახალი სიტყვის“ ცულლუტური გამოხმაურებაა მის მონათესავე „საქართველოში“. პროტესტი გამოეცხადოს რ. ინგილოს ამ ცულლუტური თავხედობის გამო იმ დღისთვის. 6. დაუყონებლივ მოისპოს „ახალი სიტყვის“ გამოცემა, როგორც პასკვილურ-პროვოკაციული ორგანოსი. საეკლესიო კრების წინაშე პასუხისგებაში იქმნენ მიცემულნი ამ ორგანოს სარედაქციო კოლეგიის რწმუნებული მღ[ვდელი] ქრ[ისტეფორე] ციცქიშვილი, მოლარე დეკ[ანოზი] ანტ[ონ] თოთიბაძე. უმთავრესნი თანამშრომელნი მღვ[დელი] ილია შუბლაძე „ჯაჭვადე“, ხოსროიანი-არქიმ[ანდრიტი] ნაზარი და მათი მფარველი და თანამშრომელი თბილელი მიტრ[ოპოლიტი] ლეონიდე, რომელიც ეპისკოპ[ოს] დავითთან (ფ.51. გვ.2.) ერთად მოწვეულ იყო ამ ორგანოს საორგანიზაციო კრებაზე და მათი ლოცვა-კურთხევით ამ ორგანოს სასარგებლოდ დაიბეგრა თბილისის

ეკლესიები: დიდუბეს შეაწერეს 90 მან. თვეში, ქვაშვეთის ეკლესიას 70 მან. წმ. ნინოს 65 მან. და სხვა და სხვა.

ასეთი ბილწი და თან ასეთი ძვირი ორგანო ჯერ არ ახსოვს კაცობრიობას. ეს გამოდიოდა მხოლოდ კათალიკ[ოზ] კირიონის და მის[ი] მორჩილი პირების მოსაშხამავად. ამ დროს კი საკათალიკოსო საბჭოს ორგანო „სვეტიცხოველი“ უსახსრობის გამო შეაჩერეს. „ახალ სიტყვაზედ“ დახარჯულ საეკლესიო ფულებით შეიძლებოდა „სვეტიცხოვლის“ გამოცემა, სადაც საეკლესიო კრების ოქმები მაინც დაიბეჭდებოდა და მათ საზოგადოება შემოკრებილ (მათში საკათალ[იკოსო] საბჭოს და სასამართლოს წევრნიც არიან, უნდა ეწოდოს „მორალური მკვლელნი კათალიკოზ კირიონისა, ამიტომ უნდა განიდევნონ თბილისიდან ამ თავითვე: მღ[ვდელი] ქრ[ისტეფორე] ციცქიშვილი, ი[ლია] შუბლაძე, არქ[იმანდრიტი] ნაზარი, დეკ[ანოზი] ან[ტონ] თოთიბაძე, და ი. რატიშვილი. ეხლავე დათხოვნილ იქმნენ თავიანთ[ი] თანამდებობიდან სასულიერო უწყებაში.

განხილულ იქმნას უმთავრესი საბედისწერო შემთხვევა, რომელმაც უცნაურად იმსხვერპლა კათალიკოზ[ი] კირიონი; რამდენად მიზანშეწონილად აღმოჩნდა თბილელ[ი] მიტროპოლიტის კათედრის აღდგენა და ერთ ქალაქში კათალიკოზისა და თბილელის მოთავსება.

ამ მოკლე დროის დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ვინც უნდა ყოფილიყო კათალიკოზად კირიონის ადგილზედ, რა გინდ ჯანსაღი და მომქმედი პიროვნება ყოფილიყოს, მას ასეთივე მარცხი მოელოდა, როგორც მოუვიდა კირიონს, ძლიერ თბილელის გვერდით, ექსარხოსების დროს შავრაზმელებით გარშემორტყმულსა. დებულებით კი კათალიკოზი იყო სრულად უმწეო და უუფლებო. ამიტომ, სანამ კათალიკოზის კანდიდატურაზედ იბჭობდეთ უნდა გაუქმდეს თბილელის კათედრა ისე კი, რომ სიტყვა „თბილელი“ კათალიკოზის ტიტულში (ფ.52. გვ.1) უნდა ამოვირჩიოთ მთავარეპისკოპოზი მცხეთისა, თბილელი მიტროპოლიტი და სრულიად საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარხი. მას მიეცემა ერთი ქორეპისკოპოზი სრულ განკარგულებაში და მით დაცხრება უმთავრესი წყარო იმ ქიშპობისა, რომელშიაც ამოახრჩეს მხცოვანი კათალიკოსი.

7. ამ საგნებზედ უნდა შესდგეს ჟურნალი და თავიანთი მოხსენებით საეპარქიო საბჭოებმა დაუყონებლივ წარმოუდგინონ საკათალიკოსო საბჭოში. დროებით მართველობის ორგანიზაციას მიენდოს იმ „მცირე კრებას“ რომელიც უნდა მომხდარიყო აგვისტოს კრების მოსაწვევად. ეს „მცირე კრება“ ასეთი შემადგენლობისა უნდა ყოფილიყო: 6 იმერეთიდან, 6 გურია-მეგრელიიდან, 6 ქართლ-კახეთიდან და ორი სამურზაყანოდან. ამ მცირე კრების მოწვევა ითავოს იმერეთის საეპარქიო საბჭომ; გამართოს მან სხვა საეპარქიო საბჭოებთან ზემო აღნიშნულ საგნებზედ მიწერ-მოწერა; თვით საკათალიკოსო საბჭოში კი შემოვიდეს დამუშავებული მოხსენებით და მოთხოვნით, თუ იმერეთი არ ჩაუდგა ამ საქმეს სათავეში ისე აქაურ შავრაზმელების გაფანტვა შეუძლებელია და ეკლესია ხელში ჩაგვეფუშება.

ეხლავე მოესპოთ ჯამაგირები საკათალიკოსო საბჭოს 4 წევრს, კანცელარიის გამგეს, ამ უფლებით ისარგებლოს მცირე კრებამ. საჭიროა შესწავლილ იქმნას 1917 წლის დროებით მართველობის საქმეები, განსაკუთრებით ჟურნალები №19,19 (29) და 44, აგრეთვე საკათალიკოსო საბჭოს დროსა. აქ დაისახა მომხდარ ტრაგედიის სურათი, ვისაც სურს ინახულოს ეს სურათი. 1918წ. წლის 9 ივლისი. დედანთან სწორია: საკათალიკოზო საბჭოს წევრი, **დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე**“(ფ.52. გვ.2)³¹ (ხეც, ვასილ კარბელაშვილის ფონდი, საქმე №872. გვ. 51-52).

აღნიშნული დოკუმენტით, ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა და დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ მომავალ თაობებსა და ისტორიას დაუტოვეს კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ მეორის მკვლელობის მიზეზ-შედეგობრივი ანალიზი, სათანადო ფაქტებისა და არგუმენტაციის მოხმობით. აღნიშნული დადგენილება წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დოკუმენტს კირიონ კათალიკოსის მკვლელობის ვერსიის შესახებ.

სამწუხაროდ, ამ დადგენილების მიღებიდან მხოლოდ ორ თვეში, 1918 წლის 18 სექტემბერს, ქუთაისის სამღვდელმთავრო რეზიდენციაში, „უეცრად“ აღესრულა მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი.

მართალია, საკმაოდ მცირე ხანს, 1917 წლის 16 სექტემბრიდან (ეპარქიაში 1917 წლის 5 ოქტომბერს ჩავიდა) 1918 წლის 18 სექტემბრამდე განაგებდა ქუთაისის ეპარქიას -

³¹ აღნიშნული დოკუმენტი რედაქტირებული სახით პირველად გამოაქვეყნა პროფესორმა სერგო ვარდოსანიძემ.

მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე), თუმცა წარუშლელი კვალი დატოვა ქუთაისის სამიტროპოლიტოს ისტორიაში, როგორც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის ერთ-ერთმა მთავარმა შემოქმედმა და ავტოკეფალიის აღდგენის შემდგომ პირველმა ქუთათელმა მიტროპოლიტმა.

„მოკლე იყო შენი ქუთათლობა, მწყემსთავარო, მაგრამ ამ მცირე დროის განმავლობაშიც შენ გიცნო შენმა სამწყსომ, შეგიყვარა და გაფასებდა იგი.

განისვენე, მწყემსთავარო, ამ წმიდა ტაძარში და ილოცე ჩვენთვის ღვთის წინაშე, რომ მან მრავალმოწყალემან აკმაროს ჩვენ ეკლესიას ჩვენთა ცოდვათა გამო მასზე მოვლენილი ჭირი, ვაება და განსაცდელი.

მოგვიახლოვოს დრო ჩუენის განკურნებისა და ჩუენის ეკლესიის და სამშობლოს მხარის ბედნიერებისა“- ბრძანა მიტროპოლიტმა ამბროსი ხელაიამ განსვენებულის წინაშე.. (ხეც, ამბროსი ხელაიას პირადი არქივი, საქმე №196, ფ.1-2).

მეოთხე თავში - წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია საარქივო დოკუმენტების, ისტორიოგრაფიისა და პერიოდიკის საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

ა) მოყვანილია წერილი 1917 წლის 6 მარტს ქუთაისში გამართული იმერეთის სამღვდელოების კრებაზე, წერილიდან ირკვევა ეპისკოპოს გიორგის (ალადაშვილი) იმერეთის ეპარქიის მმართველობიდან გადაყენების მიზეზები.

ბ) აქვეა 1917 წლის 3 სექტემბერს ჟურნალ „სვეტიცხოველში“ დაბეჭდილი წერილი, რომლითაც ირკვევა, რომ 8 სექტემბერს გამართულ საეკლესიო კრების მოსამზადებელ საგანგებო კომისიას ეპისკოპოსი ანტონი თავმჯდომარეობდა.

გ) აქვე მოვიტანეთ დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) ცნობა. ჩანაწერის მიხედვით, ირკვევა, რომ ეპისკოპოს კირიონის სამშობლოში დაბრუნებამდე მეუფე ანტონი მხარს უჭერდა კათოლიკოს-პატრიარქად ეპისკოპოს ამბროსის (ხელაია) კანდიდატურას.

დ) პირველად გამოქვეყნდება ეპისკოპოს ანტონის მისალოცი სიტყვა (საარქივო დოკუმენტი) კირიონ მეორის კათოლიკოს-პატრიარქად კურთხევასთან დაკავშირებით.

ე) სიახლეს წარმოადგენს დოკუმენტები, რომელიც ეხება მიტროპოლიტ ანტონის ქუთაისის ეპარქიაში ჩამობრძანების საკითხს.

ვ) ამავე თავს დავურთეთ საარქივო ცნობა, რომელიც ეხება ეპისკოპოს ანტონისათვის მიტროპოლიტობის ბოძებას.

ზ) აქვე მოვიტანეთ საეპარქიო საბჭოს წერილი, რომელშიც მოცემულია წესი ღვთისმსახურების დროს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა და ეპარქიის მღვდელმთავრის მოხსენიებისა.

თ) წარმოავადგინეთ 1917 წლის 25-26 ოქტომბერს მიტროპოლიტ ანტონის ხელმძღვანელობით გამართული საეპარქიო კრების ოქმი, რომელსაც სქოლიოში დაურთეთ ხელმომწერთა სრული სია.

ი) 1917 წლის 20 ოქტომბრით დათარიღებული წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ეპისკოპოსი ანტონი ზრუნავდა ქუთაისის ქალთა სასწავლებელზე. სადაც დააარსა მისი აღმზრდელის, ეპისკოპოს გაბრიელის სახელობის სტიპენდია.

კ) 1918 წელს დაბეჭდილი დეკანოზ რაჟდენ ხუნდაძის წერილი მიხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ მიტროპოლიტი ანტონი დაინტერესებული იყო ქართული საეკლესიო გალობის აღდგენით.

ლ) სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ ანტონ ქუთათელის წერილი კირიონ კათოლიკოსის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით.

თავი V. სასულიერო ჟურნალი „ახალი სიტყვა“ - ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის წინააღმდეგ.

*„უტყუ იქმნენ ბაგენი მზაკუვარნი, რომელნი
იტყვიან მართლისა მის ზედა უსჯულოებასა
ამპარტავნებითა და შეურაცხებითა.“ (ფსალ.30,18)*

1918 წელს თბილისში გამოვიდა ორკვირეული სასულიერო ჟურნალი „ახალი სიტყვა“, გამომცემელი იყო „ახალი სიტყვის“ სარედაქციო კოლეგიის რწმუნებული, მღვდელი ქრისტეფორე ციცქიშვილი (1927-1932 წლებში საქართველო კათოლიკოს-პატრიარქი), ჟურნალი იბეჭდებოდა სტამბა „ცხოვრებაში“. „ახალი სიტყვის“ გამოცემის შესახებ ცნობა გამოქვეყნდა გაზეთ „სახალხო საქმეში“ 1918 წლის 3 მარტს, №185 (ქართული პერიოდიკა, 1947:54).

თითო ნომერი რვა გვერდიანია, ჟურნალს აქვს რამდენიმე თემატური განყოფილება: ღვთისმეტყველება, ფელეტონი, კრიტიკა, ბიბლიოგრაფია და წერილები რედაქციის მიმართ. პირველი ნომერი 1918 წლის 25 თებერვალს გამოვიდა, სულ გამოიცა 13 ნომერი.

„ჟურნალის მიზანია საქართველოს ეკლესიის ფაქტიური განახლება წმიდა სახარების ნიადაგზედ და ბრძოლა ყოველგვარ ჩაგვრა-უსამართლობასთან სასულიერო უწყებაში“ (ახალი სიტყვა, №1, 1918:1).

სასულიერო ჟურნალი „ახალი სიტყვის“ მატერიალური მხარდამჭერი გახლდათ თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე (ვარდოსანიძე, 2001:50).

ჟურნალში დაბეჭდილი პუბლიკაციების უმრავლესობას ავტორები აქვეყნებდნენ ფსევდონიმებითა და ინიციალებით, ესენია: ივ. ნაჭყებია,³² ჯაჭვამე,³³ ჭინჭარი,³⁴ ახუთელი,³⁵ კ. გრძელი, ახელი,³⁶ ამერელი, ლიხელი, სორტელი სტუმარი, ღვთისმეტყველი, დამსწრე, ბაბასინ,³⁷ მორწმუნე ქართველი, ხოსროანი, მესხელი,

³² დეკანოზი ილია (შუბლაძე)

³³ დეკანოზი ილია (შუბლაძე)

³⁴ მიტროპოლიტი ლეონიდი (ოქროპირიძე)

³⁵ დეკანოზი ილია (შუბლაძე)

³⁶ დეკანოზი ილია (შუბლაძე)

³⁷ მიტროპოლიტი ლეონიდი (ოქროპირიძე)

ნადიროვისეული, ვინ-მე, ზეგნელი, ი. ავ., მათე, ბაჯითელი. თუმცა ცნობილია თითოეული ფსევდონიმის ავტორის ვინაობა.

დეკანოზი ნიკიტა წერს: „[ქრისტეფორე] ციცქიშვილი შუბლაძემ და თოთიბაძემ წამოაყენეს „ახალი სიტყვის“ რედაქტორად, ხოლო ფაქტიური რედაქტორი იყო შუბლაძე, რომელიც შვიდი ფსევდონიმით გამოდიოდა: „ახელი“, „ახუთელი“, „ნაჭყებია“, „ა-ლი“, „ჯაჭვაძე“, და სხვ. საშინელ პასკვილებს ათავსებდა „ახალ სიტყვაში“ - ლაფი გადაასხა მცოვან კათოლიკოზს კირიონს თავზე; მას შველოდა ამ საქმეში დავითაშვილიც³⁸, რომელიც ხელმოუწერელი სტატიებით გამოდიოდა; ზოგჯერ ციცქიშვილიც ისროდა წიხლებს; ლეონიდი თანამშრომლობდა ფსევდონიმით „ჭინჭარი“, „ბაბასინ“ და სხვა.“ (თალაკვაძე, 2013:151).

განსაკუთრებით აღსანიშნავია მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილის პუბლიკაციები, რომელიც მიმართული იყო საქართველო კათალიკოზ-პატრიარქის უწმიდესი კირიონისა და საკათალიკოსო საბჭოს წევრების წინააღმდეგ. იგი ყველაფერში მოითხოვდა განახლებას (ვარდოსანიძე, 2001:51), იგი წერდა: „არ კმარა საქართველოს საეგზარქოსოს საქართველოს საკათოლიკოსო დაერქვას, არ კმარა ძველი ტიტულების აღდგენა, ძველის საკათოლიკოსო შესამოსლების გამომზეურება, საჭიროა ფხივნობა, შემოქმედებითი მუშაობის გაჩაღება, უნარი მოქმედი ძალების შემჩნევისა, დაფასებისა და მათი შეთანხმებულად დარაზმვისა“ (ახალი სიტყვა, №1, 1918:4).

ჟურნალის ფურცლებზე გამოქვეყნებული მასალების შინაარსი ააშკარავებდა აშკარა დაპირისპირებას საკათალიკოზო საბჭოს წევრებს შორის. ერთ მხარეს იყვნენ უწმიდესი და უნეტარესი კათალიკოზ-პატრიარქი კირიონ II და მისი მომხრეები, მეორე მხარეს კი თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე თავისი თანამოაზრეებით. ეს დაპირისპირება გამოწვეული იყო 1917 წლის 17 სექტემბრის არჩევნებით. მიტროპოლიტი ლეონიდე და მისი თანამოაზრეები თვლიდნენ, რომ საპატრიარქო ტახტზე პატრიარქის მოვალეობის შემსრულებელი ლეონიდე უნდა ასულიყო, ისინი გაოგნებული დარჩნენ კენჭისყრის შედეგებით, სადაც უპირატესობა მოიპოვა ეპისკოპოსმა კირიონმა და გახდა

³⁸ დავით ალექსის ძე დავითაშვილი (დავიდოვი) საკათალიკოსო საბჭოს მდივანი.

ავტოკეფალიაადგენილი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის პირველი კათალიკოზ-პატრიარქი (ვარდოსანიძე, 2001:51)

ჟურნალი „ახალი სიტყვა“ არა მარტო კათალიკოზ-პატრიარქ კირიონ II-ს ებრძოდა, არამედ მის მომხრეებსაც. ცილისწამებას, შეურაცხყოფას ჟურნალის ფურცლებზე ვერ გადაურჩნენ ვერც ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონ გიორგაძე და დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე (ვარდოსანიძე, 2001:54).

დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე თავის მოგონებებში წერს: „არც ერთი ნომერი არ გამოუშვიათ „ახალი სიტყვისა“, სადაც არ ყოფილიყოს შეურაცხყოფილ-დამცირებული (რასაკვირველია, უსამართლოდ) კირიონი, ანტონი და მე“ (თალაკვაძე, 2013:74).

1918 წლის 12 მარტს ჟურნალში დაიბეჭდა ინფორმაცია - თითქოს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი თავს ანებებდა ქუთაისის ეპარქიის მმართველობას და მონასტერში მიდიოდა საცხოვრებლად: „როგორც გადმოგვცემენ იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონი თავს ანებებს თანამდებობას და მიდის საცხოვრებლად ერთ-ერთ მონასტერში. დროებით კი რჩება თავის ადგილზე ამა წლის ორ მაისამდე. ქუთათელ მიტროპოლიტად იგი არჩეულ იქმნა 1917წ. 17 სექტემბერს. მანამდე მსახურობდა გორის ეპისკოპოსად. იგი დადგენილ იქმნა ამ კათედრაზე ეგზარხოს ინოკენტის მიერ, დავით ეპისკოპოსის მაგიერ, რომელიც იმავ ინოკენტისაგან, როგორც მაშინდელი რეჟიმისათვის მავნე პირი, გაძევებულ იქმნა საქართველოდან“ (ახალი სიტყვა, №2, 1918:8).

1908 წლის 15 ივნისს ჟურნალში „ხოსროიანის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნდა წერილი სათაურით **„მარტის ავტოკეფალისტები“**, ავტორი წერდა: „ყველას მოეხსენება რუსეთში და უფრო კიდევ ჩვენში, 1917 წლის თებერვლის შემდეგ ბევრმა ვაჟბატონმა, ნადირალებად წოდებულებმა, თავის თავი გამოაცხადეს სოციალისტებად, რომ რაიმე თბილი ადგილი ეშოვნათ სოციალისტურ მთავრობისაგან. ამ ჯურის სოციალისტებს ჰქვიათ შესაფერისი სახელი: „თებერვლის სოციალისტები“. ამის მსგავსი მოხდა საქართველოს საეკლესიო ცხოვრებაშიაც, ბევრმა ისეთმა პირმა, რომელნიც ძირს უთხრიან საქართველოს ეკლესიისა და ერის საქმეს, ან უკეთეს შემთხვევაში გულგრლად უცქეროდნენ მათ დამცირებას, 1917 წლის 12 მარტს აქეთ გამოაცხადეს თავისი თავი საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიის მოღვაწეებად, რომ ამით შეგუებოდნენ ახალ

გარემოებას. ამისათვის ჩვენ ასეთ ჯიშის ავტოკეფალისტებს უნდა მივაკრათ შუბლზე დადი წარწერით: „მარტის ავტოკეფალისტები“.

ავტორი აგრძელებს: „ახალ სიტყვის“ მეექვსე ნომერში დასტამბულ ანტონ მიტროპოლიტის წერილში იგი თავისს თავს უწოდებს ავტოკეფალიის მოღვაწეს, მაგრამ ამაში ვერ დავეთანხმებით მას. მართალია, ანტონ მიტროპოლიტი საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის წევრი იყო, მაგრამ იმ ხანად სხვადასხვა საერთო საქმისათვის გამომზეურებულიყო მისნი „საქმენი საგმირონი“, თუმცა თვით დროებითი მმართველობის ერთ-ერთ სხდომაზე ერთმა ადამიანმა, დღეს მისმა გულითადმა მეგობარმა, უწოდა მას რასპუტინის „სტავლენნიკი.“³⁹

„თუ როგორი ბურჯი იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მიტროპოლიტი ანტონი 12 მარტამდის, მოვიყვანთ ამის საბუთებს, რომელნიც გამოქვეყნებული იქმნენ „ახალი სიტყვის“ თანამშრომლებისაგან იმაზე ბევრად წინ, სანამ მიტროპოლიტი ანტონი გარეგოლიუციონერდებოდა. მაგრამ ამაზე შემდგომ. **ხოსროიანი**“⁴⁰ (ახალი სიტყვა, №7, 1918:5).

ავიწყდება სტატიის ავტორს, რომ ეპისკოპოსი ანტონი, სხვა ქართველ სასულიერო და საერო პირებთან ერთად, აქტიურად იყო ჩაბმული საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მოძრაობაში. სწორედ იგი გახლდათ 1917 წლის 12 მარტის ავტოკეფალიის გამოცხადების მოთავე. ეს ამბავი თბილისში ფერისცვალების მონასტერში, მის სამღვდელმთავრო რეზიდენციაში დაიგეგმა. ამასთან დაკავშირებით მოგონებები შემოგვინახა იპოლიტე ვართაგავამ, დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ, დეკანოზმა ვასილ კარბელაშვილმა და სხვებმა, რომელებიც ასევე ესწრებოდნენ ამ შეკრებას.

ჟურნალი „ახალი სიტყვა“ მას მარტის ავტოკეფალისტს უწოდებდა, რაც სინამდვილეს არ შეეფერებოდა. ეპისკოპოსი ანტონი აქტიურად იბრძოდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის (ვარდოსანიძე, 2001:54).

³⁹ გულითად მეგობარში გულისხმობს კირიონს - ი.ლ.

⁴⁰ არქიმანდრიტი ნაზარი (ლეჟავა)

დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე მეუფე ანტონის შესახებ თავის დღიურებში წერს: „მისი თავმჯდომარეობით უკანასკნელი ექსარხოსის პლატონის დროს მოგვარდა 1917 წლის 12 მარტს ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა სვეტიცხოველში!“ (თალაკვაძე, 2013:352).

1918 წლის 12 მარტს, „ჭინჭარი“ (მიტროპოლიტი ლეონიდე) ივანე მაისურაძის ოქმზე დაყრდნობით აქვეყნებს წერილს სათაურით: „თავმოსაჭრელი სიჩუმე“- „თუ ადვილი არ იყო იმისი დაჯერება, რასაც ჩვენს პირველ წერილში გამოვსთქვამდით ერთ-ერთ ქართველ მღვდელმთავარზე, ცხადია, ფაქიზი ზნეობის ადამიანს საოცრებად ეჩვენება ის, რასაც ასე საღად და მოჭრით გადმოგცემს იმავე პირის შესახებ ქვემოთ მოყვანილი ოქმი.“

„1917 წ. ივნისის 13-ს დღესა. მე ქვემოთ ამისა ხელის მომწერმა ივანე თედოს ძე მაისურაძემ მივეცი ასეთი ჩვენება: „აღდგომის წინათ (არ მახსოვს თვე და რიცხვი), ჯერ ისევ ახლად იყო დაწყებული ქართველების „ზასედანიები“, რომ ერთ ღამეს კანტორიდან წავედი შინ დასაძინებლად ნათესავთან, რომელიც ანჩისხატის გასწვრივ, ბაგრატიონის ქუჩაზე ცხოვრობს. ჩემზე უწინ წავიდა კრებიდან ეპისკოპოსი ანტონი და წაბრძანდა ანჩისხატის ქუჩით. სობოროსთან რომ გავიარე, იქ დავინახე ეპისკოპოსი ანტონი და სობოროს მღვდელი დავით ჩიკვაძე ერთად მოლაპარაკე. ეპისკოპოსმა მკითხა კიდეც, „ჩემი ფაიტონი არ მოვიდა“-ო? მე შინისაკენ შევუხვიე, მაგრამ ვათვალისწინებდი ეპისკოპოსს, აბა საით წავა, რადგანაც მესმოდა ხოლმე რომ ის რუსების ერთგულიაო. ჩიკვაძემ ფანჯარა დახურა და ეპისკოპოსი ამოვიდა ბაგრატიონის ქუჩისაკენ და გადაუხვია ეგზარხოსის მოედნისაკენ. ამ ამბავმა გამაკვირვა, ექვი დემებადა და შორი-ახლოდან გავადევნე თვალი, თან გავყევი. მოედანზე დავინახე, რომ ეპისკოპოსი შევიდა ალაყაფის კარის პატარა „კალიტკაში“ და პირდაპირ ეგზარხოსის „პადიუზდში“ შევიდა. ეს ჩემი თვალთ ვნახე და ყველგან შემიძლია სინდისის ქვეშ სიმართლე გავიმეორო.

ჩვენება ესე მივეცი შემდეგი პირების თან დასწრებით: დ. დავითაშვილის, დ. ნახუცრიშვილის, ს. წერეთლის, მ. მესხიშვილის და ნ. დევიძის.

ბრალდებულს საქმის გარემოება სცოდნია, მის მეგობარ-მახლობელ პირებს უცნობეობათ, რომ თქვენ შესახებ ამაღელვებელი ცნობებია ვინმე მაისურაძესაგან და თქვენ ვალდებული ხართ თავი იმართლოთ საზოგადოების წინაშე, მაისურაძის

პასუხისგებაში მიეცემითო, მაგრამ ყურადღება არ მიუქცევია მოკეთეთა რჩევისათვის და გამოუძებნია ასეთი გამოსავალი.

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის ერთ სხდომაზე განუცხადებია: „ხმებს მივრცელებენ, ვითომც მე ამ მმართველობას ვღალატობდე და ფარულად ყველაფერს ვატყობინებდე ეგზარქოსს. ეს სულ სიცრუეა, მე ზნეობრივად ვისჯები ასეთი ხმების გავრცელებით და თუ თქვენ ასეთ ხმებს არ იზიარებთ, გთხოვთ ნდობა გამომიცხადოთ.“ კრებაზე დამსწრე წევრებს ეპისკოპოსის თხოვნა შეუწყნარებიათ, გამოუცხადებიათ მისთვის ნდობა და ბრალდებულიც ამითი დაკმაყოფილებულა.

რა ღირებულებისაა ამგვარად ნდობის გამოცხადება, ან როგორ და რამდენად აქარწყლებს ეს ნდობის გამოცხადება მოყვანილი ოქმის შინაარსს, მკითხველებმა თვითონ განსაჯონ.

მოყვანილ ფაქტზე კიდევ უფრო უმძიმეს დანაშაულს სდებენ ნაჩვენებ ეპისკოპოსს და, თუ ქაღალდის სიძვირის გამო ალაგი არ დაიშურა რედაქციამ, თავის დროზე ამაზედაც შესაფერ ცნობებს მივაწვდი მკითხველებს. **ჭინჭარი**⁴¹ (ახალი სიტყვა, №2, 1918:3).

ეპისკოპოს ანტონ გიორგაძის ეგზარქოს პლატონის მომხრედ გამოცხადება იყო მიზანმიმართული ცილისწამება (ვარდოსანიძე, 2001:55).

ცილისწამებით აღშფოთებული ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი ჟურნალის რედაქციისაგან მოითხოვს „ჭინჭრის“ ფსევდონიმს ამოფარებული ავტორის ვინაობის გამჟღავნებას და პირდაპირ პოლემიკას (ვარდოსანიძე, 2001:54).

1918 წლის 10 მარტს ქუთათელმა მიტროპოლიტმა ანტონმა საპასუხო წერილი გაგზავნა ჟურნალის რედაქტორის სახელზე, შემდეგი სათაურით: ჟურნალ **„ახალი სიტყვის“** **სარედაქციო კოლეგიის რწმუნეულს მამა ქრისტეფორე ციცქიშვილს:**

„მამაო ქრისტეფორე! მივიღე და წავიკითხე თქვენი ჟურნალი „ახალი სიტყვა“.

უწინარეს ყოვლისა მომეწონა მისი სახელი. დიდათ მასიამოვნა მიზანმა, რომელიც ჟურნალს დაუსახავს განსახორციელებლად.

⁴¹ მიტროპოლიტი ლეონიდე (ოქროპირიძე).

მოვემზადე ლოცვა-კურთხევით დამელოცა (ვერ არის კარგი ქართული - რედ.) გზა მისი მსვლელობისა, საქართველოს განახლებულ ეკლესიის განსამტკიცებლათ ნაყოფიერი მოქმედებისა და სამოღვაწეოთ ძალა-ენერგიის გაორკეცებისა, მაგრამ მერე, როცა ამ ჟურნალის ორივე ნომრის შინაარსი მოვისმინე, ვაი, რომ მისმა ზოგადმა მიმართულებამ, კერძო პიროვნების დამცირების სურვილებით გაჟღენთილმა შინაარსმა ეს კეთილ-შობილური გრძნობანი მომიშხამა და სიამოვნობის ნაცვლად გული დამიკოდა, ღრმით დამაფიქრა. ნუთუ ამგვარი მოღვაწეობით აპირობს ეს დამოუკიდებელი ჯგუფი განახლებული ეკლესიის სამსახურს, მის მტრებთან წმიდა სახარების ნიადაგზე ბრძოლას, მუშაობას?! ნუთუ ამგვადათ შეიძლება განახლებული ეკლესიის მეზრძოლთა პიროვნების გასვრა, უსაფუძვლოთ გალანძვლა და მათი მოღვაწეობის ასე დაუმსახურებლათ წაშლა, გაქარწყლება?!

ვგონებ რომ არა. ჩემის ღრმა რწმენით ეს შემცდარი ნაბიჯია, ამაზე ძლიერ ბევრი გვაქვს სათქმელი, მაგრამ ეს სხვა დროს და სხვა ადგილას.

ამ გზობისათ მხოლოდ ამასა გთხოვთ, ეს წერილი დაბეჭდოთ ჟურნალ „ახალ სიტყვის“ უახლოეს ნომერში და თან მაცნობოთ ვინაობა, ე.ი. ნამდვილი სახელი და გვარი „ჭინჭრის“⁴² ნიღბით პირდაფარულ თქვენის თანამშრომლისა, რომელიც ლაჩრულათ მიმალულა ღობის ძირში და იქიდან ნასროლ ტალახით ლამობს ჩვენი პიროვნების გასვრას. გვაცნობეთ მისი პიროვნება. დაგვანახეთ მისი სახე. გაგვასამართლოს ჩვენ კერძო პირების პატიოსანმა და მიუდგომელმა სამართალმა და მაშინ ვნახავთ „ჭინჭარი“ ვის პიროვნებას უფრო დასუსტავს და გააწითლებს, ჩემსას თუ იმისას?!

მანამდე კი დავშთები ჩემი თხოვნის დაკმაყოფილების მომლოდინე.

იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი. ქ. ქუთაისი (ახალი სიტყვა, №4, 1918:6-7).

დეკანოზი ნიკიტას თქმით: „ლაფი გადაასხა „ჭინჭარმა“ ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონის, რა ცილი არ დასწამეს განსვენებულს; ხოლო ანტონმა სამართალში გაიწვია „ჭინჭარი“, ეს უკანასკნელი დაჰფარეს და ციციშვილი წამოუყენენეს მოპასუხეთ, როგორც რედაქტორი; მაგრამ სამედიატორო სამართალი აღარ დასრულდა, **ანტონი**,

⁴² „ჭინჭარი“ - მიტროპოლიტ ლეონიდეს ფსევდონიმია.

მოსწამლეს ქუთაისში და თავიდან მოიშორეს, როგორც უძლიერესი კანდიდატი კათოლიკოსობაზე..“(თალაკვაძე, 2013:151).

1918 წლის 17 (30) აპრილს ჟურნალ „ახალი სიტყვის რედაქციამ“ გამოაქვეყნა წერილი: **„პასუხი ქუთათელ მიტროპოლიტს ანტონს:**

„რედაქცია თანახმაა დააკმაყოფილოს სურვილი ქუთათელ მიტროპოლიტის ანტონისა. მხოლოდ, რადგანაც საჭიროდ არა სცნობს ფსევდონიმის გამოცხადებას, ანდობს თვის რწმუნებულს, მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილს გაჰყვეს მიტროპოლიტ ანტონს სამართალში ან საზოგადოში, ან სამედიატოროში, როგორსაც მოისურვებს მიტროპოლიტი ანტონი. ამასთანავე რედაქცია გადასცემს მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილს ყოველივე მასალას მიტროპოლიტ ანტონის მოღვაწეობის შესახებ. რადგანაც რედაქციას მხედველობაში აქვს საზოგადოებრივი საქმე, როდესაც იგი ეხება ამა, თუ იმ პირს, ამისათვის მოითხოვს, რომ საქმის გარჩევის დრო და ადგილი იქნეს წინდაწინვე გამოცხადებული, სამართალი მოხდეს საჯაროდ, სამართალში გამოცხადდეს თვით მიტროპოლიტი ანტონი და განაჩენი დაიბეჭდოს გაზეთებში.

ბოლოს რედაქცია მიმართავს კითხვით ანტონ მიტროპოლიტს: რატომ იწვევს იგი „ჭინჭარს“ ან მღვდელ ციცქიშვილს სამართალში და არა მაისურაძეს, რომლის ჩვენებაც გამოაქვეყნა რედაქციამ და რომელსაც უნახავს იგი მიმავალი ღამით პლატონ ნაეგზარხოსალთან? ჩვენ გვგონია, სიმართლის თქმა პატარა კაცსაც შეუძლიან.“ (ახალი სიტყვა, №4, 1918:7).

1918 წლის 17 აპრილს მიტროპოლიტმა ანტონმა განცხადებით მიმართა თბილისის ნოტარიუსს მაჭავარიანს, მან 25 აპრილს (მგ.სტ.) წერილი გაუგზავნა ჟურნალ „ახალი სიტყვის“ რედაქციას, 1918 წლის 31 მაისს იგი გამოაქვეყნეს.

მიტროპოლიტ ანტონის განცხადებაში ვკითხულობთ: „ამით პატივი მაქვს, ბატონო ნოტარიუსო, გამოგიცხადოთ, რომ 21 მარტს 1918წ. ჩემგან გაეგზავნა ტფილისს ქართული გაზეთის „ახალი სიტყვის“ რედაქციის წერილი, რომელშიაც იყო გამოხატული შუამდგომლობა ჩემი აღნიშნულ რედაქციის წინაშე, მის რწმუნებულს მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილის პირით, გამოეჩინათ ფიზონომია და სახე „ჭინჭრის“ ფსევდონიმით დამალული ამ ჟურნალის თანამშრომლისა, უსინდისოთ რომ გადამასხა

თავზე ერთი ჩაფი ტალახი მე, ერთ-ერთს მოღვაწეს ავტოკეფალურ ეკლესიას, რომლის დაბეჭდვასაც მე მოვითხოვდი დასახელებული ჟურნალის მორიგ ნომერში.

გიცხადებთ რა ზემოაღნიშნულზე, გთხოვთ, ბატონო ნოტარიუსო, გამოუცხადოთ სარედაქციო კოლეგიას აღნიშნულ ჟურნალისას რწმუნებულის მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილის პირით, რომ 24 საათში ამ წერილი პირის ჩაბარებიდან წარმოგიდგინოს თქვენ ჩემდა ჩასაბარებლად უკანვე, ჩემ წარმომადგენლის მიერ ხსენებული დედანი ჩემი წერილია, რომელიც არ იქნა დაბეჭდილი ჟურნალ „ახალ სიტყვაში“, მიუხედავად ჩემი თხოვნისა და მოთხოვნისა.

ყველა ამაში და აგრეთვე დასახელებულ სარედაქციო კოლეგიისაგან შესაძლო მოცემულ პასუხში გთხოვთ სათანადო დამოწმებას ამ განცხადებისა და მისი პირის წარმოდგენას და აგრეთვე ნათხოვარ დამოწმების მიღებას **ვანდობ ჩემ სიძეს ანატოლი ნიკოლაევიჩ რიდიგერს**. ნამდვილთან სწორია: **მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი**“ (ახალი სიტყვა, №6, 1918:5-6).

1918 წლის 13 მაისს ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ მისი მეუფების, მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის თავმჯდომარეობით, წევრების: თეოფილე ხუსკივაძის, ტრიფონ ჯაფარიძის, იერონიმე არსენიშვილის, სამსონ ყიფიანის და მღვდელ-მონაზვნის ონოფრეს მონაწილეობით და მდივნის ერასტი თუთხეიძის თანდასწრებით მ ო ი ს მ ი ნ ა: მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის მოხსენებით საქმე შესახებ გაზეთ „ახალ სიტყვაში“ აღნიშნულ გარემოებათა მიმდინარეობისა. და ა ა დ გ ი ნ ა: 1) გამოეცხადოს პროტესტი იმ მიმართულებას, რომელიც მოქმედებით და ბეჭდვითი სიტყვით ხელს უშლის უმაღლეს საეკლესიო მთავრობას, ჩვენი ეკლესიის აღორძინების საქმეში. 2) მოწვეულ იქმნეს ქ. ქუთაისში შეერთებული კრება ქუთაისის და ჭყონდიდის საეპარქიო საბჭოებისა ასარჩევად კომისიისა, რომელმაც უნდა აღნიშნოს და დაამუშაოს მომავალი სრულიად საქართველოს ეკლესიური კრებისათვის გასარჩევი საკითხები. თავმჯდომარე: **მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი**. წევრები: ტ. ჯაფარიძე, ს. ყიფიანი, ი. არსენიშვილი, თ. ხუსკივაძე, მღ.მონ. ონოფრე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს.26960).

1918 წლის 31 მაისს წერილი: „**ხმა პროვინციიდან**“ „მეტად ჩამაფიქრებელი ამბავი მოგვიტანა „ახალი სიტყვის“ მეოთხე ნომერმა. თურმე საკათალიკოსო საბჭოს ზოგიერთი

წევრები ამხედრებულან „ახალი სიტყვის“ და მისი თანამშრომლების წინააღმდეგ. ეს მეტის მეტია, მეტი რომ არა ვსთქვათ! არც ისეა საქმე, „ახალმა სიტყვამ“ არა იცოდეს ვის რა პატივით მოპყრობა ხვდება! ხოლო ამა თუ იმ პირის საზოგადო ხასიათის მოქმედებას, თუ კრიტიკის თვალთ შუხედა იმიტომ კი არა, რომ ვინმე დაამციროს...

მეტად კულტურული გზა აურჩევია მეუფე ანტონ მიტროპოლიტს: მან მოითხოვა და „ახ. სიტყვამ“ თავის რწმუნებულს მიანდო სამართალში გაყვეს. ასე უნდა მოიქცეს ყველა ის, ვინც თავს შეურაცხყოფილას გრძნობს. მაგრამ ამა კი ხმამაღლა ვიტყვით, რომ „ახ. სიტყვაში“ დღეს აღძრული სამედიატორი საქმე არაგზის ჩვეულებრივად არ უნდა ჩაფუჩქედეს, თუ არ სურს რომელიმე მხარეს, თავის-თავს პატივი აყაროს. **სორტელი სტუმარი** (ახალი სიტყვა, №6, 1918:6).

ოპოზიციურ ჟურნალ „ახალ სიტყვაში“, გამოქვეყნებულ სტატიებში ფსევდონიმებს ამოფარებული მიტროპოლიტი ლეონიდე, მღვდელი ილია შუბლაძე, ეპ. დავით კაჭახიძე, ივანე ნაჭყებია, მღ. ქრისტეფორე ციცქიშვილი, დავით დავითაშვილი და სხვები სამწუხაროდ, ტენდენციურად აშუქებდნენ საქართველოს ეკლესიის, საკათალიკოსო საბჭოსა და კათალიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროს. ტენდენციურობა ზოგჯერ პირად შეურაცხყოფასა და ზღვარგადაცილებულ თავხედობაში გადადიოდა, რაც ეკლესიის ავტორიტეტს ვნებდა (ვარდოსანიძე, 2001:57-58).

მიტროპოლიტ ანტონისა და დეკანოზ ნიკიტას მიერ შედგენილ დოკუმენტში ვკითხულობთ:

„დაუყოვნებლივ მოისპოს „ახალი სიტყვის“ გამოცემა, როგორც პასკვილურ-პროვოკაციული ორგანოსი. საეკლესიო კრების წინაშე პასუხისგებაში იქმნენ მიცემულნი ამ ორგანოს სარედაქციო კოლეგიის რწმუნებული მღვდელი ქრისტეფორე ციცქიშვილი, მოლარე დეკანოზი ანტონ თოთიბაძე. უმთავრესნი თანამშრომელნი მღვდელი ილია შუბლაძე - „ჯაჭვადე“, ხოსროიანი-არქიმანდრიტი ნაზარი და მათი მფარველი და თანამშრომელი თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე, რომელიც ეპისკოპოს დავითთან ერთად მოწვეულ იყო ამ ორგანოს საორგანიზაციო კრებაზე და მათი ლოცვა-

კუროთხევით ამ ორგანოს სასარგებლოდ დაიბეგრა თბილისის ეკლესიები: დიდუბე 90 მან. თვეში, ქვაშეთის ეკლესია 70 მან. წმ. ნინოს 65 მან. და სხვადასხვა.

ასეთი ბილწი და თან ასეთი ძვირი ორგანო ჯერ არ ახსოვს კაცობრიობას. ეს გამოდიოდა მხოლოდ კათალიკოზ კირიონის და მისი მორჩილი პირების მოსაშხამავად. ამ დროს კი საკათალიკოსო საბჭოს ორგანო „სვეტიცხოველი“ უსახსრობის გამო შეაჩერეს. „ახალ სიტყვაზე“ დახარჯულ საეკლესიო ფულებით შეიძლებოდა „სვეტიცხოვლის“⁴³ გამოცემა, სადაც საეკლესიო კრების ოქმები მაინც დაიბეჭდებოდა.

საკათალიკოსო საბჭოს და სასამართლოს წევრებს უნდა ეწოდოს „მორალური მკვლელნი კათალიკოზ კირიონისა“ (ხეც, ვასილ კარბელაშვილის ფონდი, საქმე №872. გვ.51-52).

ჟურნალში ქვეყნდებოდა წერილები დამამცირებელი სათაურითა და შინაარსით, ასეთი წერილი გამოქვეყნდა 1918 წლის 15 ივნისს სათაურით: „კირიონ კათალიკოზის წირვა და სიონი წაბილწვა“.

„ჟურნალი არ ერიდება ნაკლულევანების აღნიშვნას, „ახალი სიტყვა“ არ დაინდობს, ვინც არ უნდა იყოს იგი. ამის გამო მუქარით ნურავინ თავს უბრალოდ ნუ შეიწუხებს“ (ახალი სიტყვა, №6, 1918:6).

მამა ნიკიტა წერს: „კირიონის დასაღუპავად დაარსდა ორგანო „ახალი სიტყვა“, რომლის სულის ჩამდგმელი იყო მღვდელი ილია შუბლაძე⁴⁴...ერთად ვმუშაობდით რუსულ-ქართულ პრესაში მე და ის, სანამ მაგის ორმაგ ბუნებას გავიგებდი და ჩამოვშორდებოდი. არსად ეს ადამიანი თავის სახელს არ გამოაჩენდა, ყველგან ნიღაბ აფარებული მოქმედებდა, იყო დიაკონის ადგილზე ალექსანდრე ნეველი სამრევლოში, რუს მღვდლებ[თან] - რაზუმოვსკი-ლოხოვოისკისთან; ესენი წასჩუბა ერთმანეთს და მთელი კრებული მიფანტეს (ანტონ ეპისკოპოსი იყო გამომძიებლად), შუბლაძეც გადაიყვანეს პეტრე-პავლეს სასაფლაოს [ეკლესიის] წინამძღვრად, გადააგდეს თევზი

⁴³ ახალი ამბავი - „მარტს 11 - ს საქართველოს ეკლესიის თავისუფლების აღსანიშნავად გამოვა საგანგებო ჟურნალი „სვეტი-ცხოველი“ ერთ ნუმრად“ (ჩვენი ქვეყანა, 1918წ. N45.გვ.3; 9 მარტი).

⁴⁴ დეკანოზი ილია შუბლაძე - საეპარქიო სასამართლოს წევრი, თბილისის პეტრე-პავლეს სასაფლაოს ეკლესიის წინამძღვარი, საკათალიკოსო საბჭოს კანცელარიის გამგე.

წყალში, მაგრამ თავს მაინც შეურაცხყოფილად სთვლიდა და დაუძინებელ მტრად იყო ანტონ ეპისკოპოსისა (თალაკვაძე, 2013:151-152).

ზემოთ მოყვანილი მასალა მოწმობს, რომ ქართველ სასულიერო პირთა შორის დაპირისპირებები არსებობდა ყოველ ეპოქაში, თუმცა სხვადასხვა ფორმით იყო გამოხატული.

დეკანოზი ნიკიტა სასულიერო პირთა შორის დაპირისპირების მიზეზებს ეგზარქოსთა ხანას უკავშირებდა „აი, აქ აღმოჩნდა ასი წლის მონობის შედეგები - გათახსირება ქართველ სამღვდელოებისა და დაცემა ჩვენი ეკლესიისა; ადარ აღმოგვაჩნდა არც ერთი მთლიანი ხასიათის კაცი, ყველანი აღმოვჩნდით მოშხამულნი იმ მონობის და გახრწნილობის ატმოსფეროსაგან...

კირიონისა და ანტონის დაღუპვის შემდეგ დაიხურა „ორგანო“ „ახალი სიტყვა“ – „მავრმა ჰქმა თავისი შავი საქმე და წავიდა“ (თალაკვაძე, 2013:151).

მეხუთე თავი წარმოდგენილია საარქივო დოკუმენტის, ისტორიოგრაფიისა პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით. რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

ა) მეხუთე თავში განთავსებულია საუკუნის წინანდელი მასალა ოპოზიციური ჟურნალიდან „ახალი სიტყვა“. წერილები ეხება ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის წინააღმდეგ წარმოებულ კამპანიას.

ბ) ამავე თავს დავურთეთ 1918 წლის 13 მაისს ქუთაისში გამართული საეპარქიო კრების მასალები, რომელთა მიხედვითაც ირკვევა, რომ მიტროპოლიტ ანტონის თავმჯდომარეობით მოწვეულ იქნა საეპარქიო კრება, რომელზეც განიხილეს ჟურნალ „ახალი სიტყვაში“ გამოქვეყნებული წერილები.

თავი VI. მკვლელობა თუ გარდაცვალება?!

VI.1. ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის გარდაცვალების ვერსიები.

*„პატიოსან არს წინაშე უფლისა
სიკვდილი წმინდათა მისთა.“
(ფსალ.117,8)*

პავლე მოციქულმა სამარადქამო მცნება გვიანდერძა: „მოიხსენენით წინამძღუარნი იგი თქუენნი, რომელნი გეტყოდეს თქუენ სიტყუათა მათ ღმრთისათა, და ჰხედევდით გამოსლვასა მას ცხორებისა მათისასა და ჰბამევდით სარწმუნოებასა მათსა“ (ებრ.13,7).

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ავტოკეფალური ეკლესიის ისტორიაში მღვდელმთავართა შორის ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს (გიორგამე) გამორჩეული ადგილი უჭირავს.

ტრაგიკული გამოდგა საქართველოს ეკლესიისთვის 1918 წელი, მოულოდნელად ეკლესიამ დაკარგა ორი მაღალიერარქი: საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონი და ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი..

„მამულისშვილის გვირგვინი სამშობლოს სამსხვერპლოზე ჰკიდია“ - წერდა კათალიკოსი კირიონი.

1918 წლის 26 ივნისს მარტყოფის მონასტერში მოულოდნელად გარდაიცვალა უწმიდესი და უნეტარესი კირიონი. კათოლიკოს-პატრიარქის გარდაცვალების გამო არაერთი სამგლოვიარო წერილი თუ დეპეშა გამოქვეყნდა. ქუთაისში ჩატარდა საეპარქიო კრება ქუთაისიდან გაგზავნილ წერილში ვკითხულობთ:

„მრავალტანჯულ საქართველოს ეკლესიას, რომელმაც თავგანწირვით გამოჰგლიჯა თავისუფლება ორთავიან არწივს, უცნაურმა ბოროტებამ მოსტაცა მისი სიამაყე, უწმინდესი და უნეტარესი კათოლიკოსი კირიონ მეორე. მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, სამიტროპოლიტო საბჭო და სასამართლო გულმოკლული დასტირიან ქართველთა ეკლესიის და ერის მოჭირნახულის ნემტს და იმედოვნებენ, რომ თავისუფალი ერი საქართველოსი განწმენდს თავის მიწა-წყალს საქართველოს სახელმწიფოსა და ეკლესიის მტერთა და მოღალატეთაგან. მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი“(საქართველო, №129, 1918:3).

„ერთი ტყვიით განგმირულ იქმნა კათალიკოზი კირიონი II. ის დაასაფლავეს სიონის ტაძარში 7 ივლისს, 1918 წელს. იმავე წლის ენკენისთვის 18-ს მოსწამლეს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი...“ (თალაკვაძე, 2013:74-75)

სამწუხაროდ, ამ დროისათვის საქართველოს ეკლესიაში არსებობდა ორად გაყოფილი სასულიერო იერარქია - კირიონისა და ლეონიდეს მომხრეები.

პროფესორი ს. ვარდოსანიძე წერს: „ქართველ საზოგადოებას, მორწმუნე მრევლს, ფრიად აწუხებდა ორ დიდ საეკლესიო მოღვაწეს - კირიონსა და ლეონიდეს შორის წარმოშობილი უთანხმოება, მორწმუნეთა დაყოფა „კირიონისტებად“ და „ლეონიდისტებად“ (ვარდოსანიძე, 2014:100).

კირიონ კათალიკოსის მკვლელობის შემდეგ დაპირისპირებულ ჯგუფებს შორის დაიწყო ფიზიკური ანგარიშწორება.

1918 წლის 18 სექტემბერს ქუთაისის სობოროს სამრევლოდან მწუხარების ზარმა ჩამოჰკრა და ამცნო ქუთათურებს თავიანთი მწყემსთავრის უეცარი გარდაცვალება.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მკვლელობიდან სამი თვის შემდეგ, 1918 წლის 18 სექტემბერს, ნაშუადღევს, 1 საათზე, ქუთაისის საარქიელო სახლში [რომელიც მდებარეობდა ბაგრატის ტაძრის გალავანში და დაანგრიეს გასული საუკუნის 80-იან წლებში], 52 წლის ასაკში უეცრად გარდაიცვალა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე).

ერთი წლით ადრე გაზეთი „საქართველო“ მეუფე ანტონს ქუთაისისაკენ მიმავალ გზას ამ სიტყვებით ულოცავდა: „დღეს ქუთაისს მიემგზავრება ქუთათელ მიტროპოლიტად ხელდასმული, ყოვლადსამღვდელო ანტონი. დაქვრივებულს ქუთათურ კათედრას ამიერიდან ეყოლება მამა მწყემსთავარი, ერის ნებით დასმული და მისთა ზრახვათა მსმენელი..“ ერთი წლის შემდეგ კვლავ დაქვრივდა ქუთაისის უძველესი სამიტროპოლიტო კათედრა, დაობლდა ქუთაისის სამწყსო.

მიტროპოლიტმა ამბროსიმ (ხელაია) ქუთაისის საკათედრო ტაძარში, ანტონ ქუთათელის ცხედრის წინაშე, ბრძანა: „მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო, ძვირფასო მწყემსთავარო!

მეტად მოულოდნელი იყო შენი მიცვალება, მეტად ხანმოკლე იყო შენი ამ სამწყსოში მოღვაწეობა! ამ სამი თვის წინეთ ჩვენ დაგვარგეთ მამამთავარი, საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელი, კათალიკოზ-პატრიარქი კირიონ II, ახლა შენ გვესალმები სამუდამოდ. ჩვენი მრავალტანჯული ეკლესია თანდათან ღარიბდება..”(ხეც, ამბროსი ხელაიას პირადი არქივი, საქმე №196, ფ.1).

1918 წლის 15 ოქტომბერს საკუთარი სახლის წინ უცნობმა მკვლელებმა სიცოცხლეს გამოასალმეს მღვდელი ტიმოთე ბაკურაძე, რომელიც თავის დროზე იყო კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის საარჩევნო ჯგუფის ხელმძღვანელი პროვინციებში. 1919 წლის 6 ივნისს არმაზის მონასტერში მოკლეს ბერმონაზვნები მირიანი (ბექაური) და გერმოგენი (ვარდოსანიძე, 2014:126-127).

აღნიშნულთან დაკავშირებით დეკანოზი ნიკიტა იგონებს: „საეკლესიო კრების გახსნის წინა ღამით ვერაგულად მოჰკლეს ლეონიდის დიდი მოწინააღმდეგე მღ. ტიმოთე ბაკურაძე, მოჰკლეს იმათ, ვის წინააღმდეგაც ილაშქრებდა. 1919 წ. მოჰკლეს მცხეთაში არმაზის ბერი მირიანი, მოწინააღმდეგე ლეონიდისა და კირიონის ერთგული... ეს მკვლელობაც მიფუჩეჩდა.. ასე სისხლით მოირწყო ჩვენი ეკლესია...(თალაკვაძე, 2013:83-84).

ამ სამწუხარო ამბებმა ათქმევინა ცნობილ ისტორიკოსს, სარგის კაკაბაძეს, შემდეგი სიტყვები: „საქართველოს ეკლესიის მაღალ სასულიერო წრეებში დამკვიდრდა ერთმანეთის გაუტანლობა და შურისძიება“ (ვარდოსანიძე, 2014:127). ამ შურისძიების მსხვერლი შეიქნა 52 წლის მიტროპოლიტი ანტონი, რომელიც ემსხვერპლა ეკლესიის შინაურ თუ გარეულ მტერთა ბოროტ განზრახვას!!!

ქუთაისის საეპარქიო საბჭო მოწამეთის მონასტრის წინამძღვარს, არქიმანდრიტ ნესტორს (ყუბანეიშვილი, შემდგომ ეპისკოპოსი), სამწუხარო ამბავს ატყობინებდა: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო და სასამართლო მწუხარებით გაუწყებთ, რომ 18 სექტემბერს, უეცრად, თავის ბინაზე გარდაიცვალა მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი..”⁴⁵(ქიმ.ფ.1183/732.გვ.2).

⁴⁵ აღნიშნული დოკუმენტი პირველად გამოქვეყნდა ისტორიკოს ლევან ტყემელაშვილის წიგნში: „მოწამეთა“, ქუთ. 2010.გვ.47.

1918 წლის ქუთაისის წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის (სობოროს) მეტრიკულ წიგნში ვკითხულობთ: „მაღალყოვლადუსამღვდელოესი, იმერეთის მიტროპოლიტი ანტონი, 52 წლის, გარდაიცვალა სისხლის წვეთით,“ დეკანოზი იეროთეოზ ნიკოლაძე“ (ქცსა, ფონ. №26. ს.278)

მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით სასულიერო პირთა და საერო ხელისუფლების წარმომადგენელთა მონაწილეობით ქუთაისში გაიმართა რამდენიმე საეპარქიო კრება (18, 19, 21, 22 სექტემბერს), შეიქმნა მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის დამკრძალავი კომისია.

1918 წლის 18 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო და საოლქო სასამართლოს კრებამ სამღვდელოებასთან ერთად მოისმინა სამწუხარო შემთხვევა მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით და დაადგინა: „დეპეშის საშუალებით ეცნობოს სრულიად საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს თავმჯდომარეს, კათალიკოსის მოსაყდრეს, საქართველოს ყველა მღვდელმთავარს, საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და საერო საბჭოს თავმჯდომარეებს მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის მოულოდნელი გარდაცვალების შესახებ“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.1).

მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის დაკრძალვასთან დაკავშირებით შეიქმნა კომიტეტი, შემდეგი შემადგენლობით: ა) მღვდლები: დეკანოზი ზაქარია მჭედლიძე, მღვდელი იეროთეოზ ნიკოლაძე და მღვდელი ზოსიმე ნემსიწვერიძე. ბ) საბჭო: დეკანოზი ივლიანე აბესაძე, სიმონ ამირეჯიბი.

საეპარქიო სასამართლოდან დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე და იაკობ ცინცაძე. აღნიშნულ ჯგუფს დაემატა ქალაქის სამმართველოს, გუბერნიის კომისრისა და სხვადასხვა კულტურულ დაწესებულებათა წარმომადგენელი. კომიტეტმა მოიწვია ქალაქის ექიმი „განსვენებული მიტროპოლიტის გვამის შესანახავად დაკრძალვის დღემდე.“ გარდაცვალების გამომწვევი მიზეზის დადგენის მიზნით გვამის შემოწმება დაევალა ადგილობრივ სასამართლოს (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.1).

საოლქო საეპარქიო საბჭომ მიიღო განკარგულება, მიტროპოლიტ ანტონის პანაშვიდებსა და დაკრძალვაზე დასწრების მსურველთა ჩამოყვანის ორგანიზებასთან დაკავშირებით. აღნიშნული დაევალა დეკანოზ ზაქარია მჭედლიძესა და ივანე

პურადაშვილს, რომელნიც 19 სექტემბერს წარუდგნენ გუბერნიის კომისარს, გრიგოლ გიორგაძეს. საუბარი იყო თბილისიდან სპეციალური მატარებლის დანიშვნისა და ბანკიდან გარკვეული სესხის აღების (არა უმეტეს თერთმეტი ათასი მანეთისა) შესახებ. დოკუმენტს ხელს აწერენ: კრების თავმჯდომარე: დეკანოზი მელიტონ კელენჯერიძე, დეკანოზი ზაქარია მჭედლიძე, დეკანოზი თომა დუგლაძე, მღვდელი ზოსიმე ნემსიწვერიძე, მღვდელი იეროთეოზ ნიკოლაძე, იაკობ ცინცაძე, ნოე რაზმაძე.

დოკუმენტს აქვს მინაწერი იმის შესახებ, რომ მიტროპოლიტ ანტონის გელათის მონასტერში დაკრძალვას, განსვენებულის სურვილის თანახმად, მხარს უჭერდა დიაკონი ისიდორე სვანიძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.1).

1918 წლის 21 სექტემბერს მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის დამკრძალავმა კომიტეტმა სხდომაზე იმსჯელა და დაადგინა: „კათალიკოსის მოსაყდრეს, მიტროპოლიტ ლეონიდეს, დეპეშით დაეგზავნა შეკითხვა, თუ ვინ ჩამოვიდოდა თბილისიდან განსვენებული მიტროპოლიტის დაკრძალვაზე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის დამკრძალავმა კომიტეტმა გელათის მონასტრის წინამძღვარს, არქიმანდრიტ ნიკოლოზს (ნამორაძე), შემდეგი თხოვნით მიმართა: „გთხოვთ, თქვენ, რათა დღესვე წარმოგზავნოთ საარქიელო სახლში თქვენი ქარხნიდან სანთელი შემდეგი ზომის: რვა ორ გირვანქიანი, ათი გირვანქიანი, ოცდაათი ნახევარ გირვანქიანი და არეული წვრილი სანთელი ერთი ფუთი. ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონის დამკრძალავი კომიტეტი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.14).

1918 წლის 22 სექტემბერს გამართულ ქუთაისის საეპარქიო კრებაზე მიღებული ოქმის მეორე მუხლში ვკითხულობთ: „მოხსენდეს ორი დეპეშა ლეონიდესა და პიროსის“. წერილები გაეგზავნა კათალიკოსის მოსაყდრეს, მიტროპოლიტ ლეონიდესა და ალავერდელ ეპისკოპოს პიროსს (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.18).

„თფილისში, საქართველოს ეკლესიის კათალიკოზის მოსაყდრეს, მიტროპოლიტს ლეონიდეს - გუმინ, 18 სექტემბერს 1 საათზე, გარდაიცვალა მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, დაკრძალვა გადაწყვეტილია საკათედრო ტაძარში სამშაბათს 24 სექტემბერს.

საბჭოს თავმჯდომარე **დეკანოზი [მელიტონ] კელენჯერიძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.7).

1918 წლის 22 სექტემბერს დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძის სახელზე თბილისიდან კათალიკოსის მოსაყდრემ, მიტროპოლიტმა ლეონიდემ გამოგზავნა საპასუხო ტელეგრამა: „ორშაბათს ქუთაისში ვიქნებით და ყველაფერს გაიგებთ. **მიტროპოლიტი ლეონიდი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.23).

გაზეთი „საქართველო“ იუწყებოდა: „ენკენისთვის 22-ს სიონის საკათედრო ტაძარში გადახდილ იქნა პანაშვიდი მიტროპოლიტ ანტონის სულის მოსახსენებლად. დაესწრო დიდძალი მლოცველი. დაკრძალვაზე დასასწრებლად ქუთაისს გაემგზავრა მიტროპოლიტი ლეონიდე. დაკრძალვის ხარჯების გასასტუმრებლად მთავრობამ 5000 მანეთი გადასდო“ (საქართველო, №176, 1918:2).

ალავერდის ეპარქიის სახელზე გაგზავნილ დეპეშაში ვკითხულობთ: „გუმინ, 18 სექტემბერს, პირველ საათზე უეცრად გარდაიცვალა მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი. დაკრძალვა გადაწყვეტილია საკათედრო ტაძარში, სამშაბათს, 24 სექტემბერს ახალი დროით.“ საეპარქიო საბჭოს თავჯდომარე, **დეკანოზი კელენჯერიძე**, მდივანი **ერასტი თუთბერიძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.32).

1918 წლის 20 სექტემბერს მამა მელიტონის სახელზე ალავერდის ეპარქიიდანაც მოვიდა საპასუხო ტელეგრამა: „ალავერდის ეპარქია იზიარებს იმერეთის ეპარქიის მწუხარებას ანტონ ქუთათელის უდროოდ გარდაცვალების გამო და მხურვალედ ევედრება ღმერთს მისი სულის განსვენებისათვის. **ეპისკოპოსი პიროსი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.20).

ალავერდის ეპარქიიდან იმერეთის ეპარქიის საბჭოს თავჯდომარის დეკ. მ. კელენჯერიძის სახელზე გამოგზავნილ იქნა სამძიმრის წერილი:

„ალავერდის ეპარქიის საბჭომ 20 ამ თვეს მოისმინა ქუთაისიდან მიღებული ტელეგრამა, გაითვალისწინა რა ღვაწლი განსვენებულის მიტროპოლიტის ანტონისა, ფეხზე ადგომით სცა პატივი მისი მეუფების ხსოვნას. გარდა ამისა, კრებამ განაჩინა: გარდახდილ იქნას პანაშვიდი მოსახსენებლად ანტონ მიტროპოლიტის სულისათვის თელავის საკრებულო ტაძარში. მიეწეროს ეპარქიის სამრევლო სამღვდელოებას საეპარქიო საბჭოების საშუალებით და მონასტრების წინამძღვრებს გადაიხადონ წირვა და პანაშვიდი გარდაცვალებულის მიტროპოლიტის დასაფლავების დღეს ე.ი. 24

ენკენისთვის, სამშაბათს, ხოლო იმ ეკლესიებში, სადაც ეს მიწერილობა ვერ მიუვათ ოცდაოთხამდე, პირველ კვირა დღეს შემდეგ მიწერილობის მიღებისა; გარდაცვალების მეცხრე, მეორმოცე, ნახევარი წლისა და წლისთავზე გადახდილ იქნას წირვა და პანაშვიდი. ხოლო ერთი წლის განმავლობაში ყოველთვის წირვაზე „შეგვიწყალენზე“ იხსენიებოდეს განსვენებულის სახელი. **ეპისკოპოსი პიროსი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.32).

საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულია დოკუმენტი, რომელიც სრულიად საქართველოს კათალიკოსის მოსაყდრემ, თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე) **საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის თავჯდომარეს** გაუგზავნა:

„საკათალიკოსო საბჭოს მოუვიდა სამწუხარო ცნობა, ქუთაისში უეცრად გარდაიცვალა მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა, ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. საკათალიკოსო საბჭომ მიიღო რა მხედველობაში ქუთაისის გუბერნიის კომისრის და ბ[ატონი] სამხედრო მინისტრის მიერ დადასტურებული განსვენებული მიტროპოლიტის უკიდურესი სიღარიბე, საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და სამართლიანი სიყვარული ერთის მხრით, ხოლო მეორეს მხრით სამღვდელოების დღევანდელი შეუძლებლობა, პატივისცემით სთხოვს რესპუბლიკის მთავრობას, გაიღოს ღვთივგანსვენებულის, ქუთათელი მიტროპოლიტის, ანტონის დასაკრძალავად საჭირო ხარჯი სახელმწიფო თანხიდან და გადმოსცეს საკათალიკოსო საბჭოს 10.000 მანათი. **სრულიად საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრე [ლეონიდე]**“ (სსა, საქმე №886. ფ.3).

იგივე მოთხოვნით საეპარქიო საბჭომ დეპეშა გაუგზავნა **ქუთაისის სამხედრო მინისტრს** „განსვენებული მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის დასამარხავად საეპარქიო საბჭომ და დამკრძალავმა კომიტეტმა მთხოვა, ვიშუამდგომლო თქვენს წინაშე, სამარხი ფულის სახელმწიფო ხარჯის გაღებაზე. ვამოწმებ რა განსვენებული მიტროპოლიტის უკიდურეს სიღარიბეს და სამღვდელოების შეუძლებლობას ამჟამათ და ამასთანავე განსვენებულის, როგორც მოღვაწეს საზოგადოების ყველა დარგებში სამართლიანათ დამსახურებულ სიყვარულს, გთხოვთ დააკმაყოფილოთ და შესაფერი განკარგულება მისცეთ საჩქაროთ. გუბკომი **ჩხიკვიშვილი**.“

მეც ვამოწმებ ამ გარემოებით. **ს. ს. მინისტრი გრ. გიორგაძე.** / დედანთან სწორია **დეკანოზი კ. ცინცაძე**“ (სსა, საქმე №886. ფ.2).

1918 წლის 18 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ ქუთაისის საოლქოს საბჭოს⁴⁶ მიმართ შემდეგი დადგენილება გამოიტანა: „1) ეპარქიის ყველა ეკლესიაში პირველსავე კვირა უქმე დღეს გადახდილ იქნეს წირვა და პანაშვიდი მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის სულის მოსახსენებლად. 2) წირვა და პანაშვიდები შესრულებულ იქნეს მისი გარდაცვალებიდან მეორმოცე დღეს. 3) წლისთავამდე ყოველ წირვაზე წარმოითქმებოდეს კვერეჟი, განსვენებული მიტროპოლიტის, ანტონის სულის მოსახსენებლად“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.33).

ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ და სასამართლომ წერილი გაუგზავნა **ქუთაისის გუბერნიის კომისარს**: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო და სასამართლო მწუხარებით გაუწყებთ, რომ 18 სექტემბერს უეცრად გარდაიცვალა თავის ბინაზე მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, რომლის დაკრძალვა გადაწყვეტილია ქუთაისის საკათედრო ტაძარში მომავალ სამშაბათს 24 სექტემბერს ახალი დროით. პანაშვიდები ყოველდღე, საარქიელო სახლში, საღამოს 6 საათზე ძველი დროით. ფრიად სასურველია წარმომადგენელი დაესწროს მისი მეუფების გასვენებას. საეპარქიო საბჭოს თავმჯდომარე **დეკ. მ. კელენჯერიძე**, მდივანი **ერ. თუთბერიძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.9).

19 სექტემბერს ივანე პურადაშვილის სახელზე გრიგოლ გიორგაძემ შემდეგი შინაარსის ტელეგრამა გამოგზავნა: „**ქუთაისის გუბერნიის კომისარი, ასლი ეგზავნება პურადაშვილს თბილისი გენერალური შტაბი** - „უდროოდ დაკარგვა ძვირფასი ძმის,

⁴⁶ 1918 წლის 1 ოქტომბერს ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ შემდეგი შინაარსის წერილი გაუგზავნა **საოლქო საეკლესიო საბჭოს**: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო, თანახმად მისივე დადგენილებისა 18 სექტემბრიდან, ავალებს საოლქო საბჭოს: 1) ეპარქიის ყველა ეკლესიაში პირველსავე კვირა უქმე დღეს გადახდილ იქმნეს წირვა და პანაშვიდი მისი მაღალ[ყოვლად]უსამღვდელოესობის, მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელის სულის მოსახსენებლად. 2) წირვა და პანაშვიდები შესრულებულ იქნეს მისი გარდაცვალებიდან მეორმოცე დღეს. 3) წლისთავამდე ყოველ წირვაზე წარმოითქმებოდეს კვერეჟი, განსვენებული მიტროპოლიტის ანტონის სულის მოსახსენებლად“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.34).

მიტროპოლიტი ანტონისა, იყო როგორც მეხის დაცემა. გვაუწყეთ დასაფლავების დღე, [ფურცლის სიძველის გამო რამდენიმე სიტყვა არ იკითხება] რომ მოვიდე, სახელმწიფო საქმეები საშუალებას არ იძლევიან. **სამხედრო მინისტრი გიორგაძე**" (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.19).

მეუფე ანტონის გარდაცვალების შესახებ 19 სექტემბერს საეპარქიო საბჭომ წერილი გაუგზავნა ქუთაისის უნივერსიტეტს: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო-სასამართლო, მწუხარებით გაუწყებთ, რომ 18 სექტემბერს ნაშუადღევს 1 საათზე უეცრად გარდაიცვალა მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, რომლის დაკრძალვა დანიშნულია საკათედრო ტაძარში სამშაბათს 24 სექტემბერს. პანაშვიდები ყოველდღე საარქიელო სახლში. ფრიად სასურველია, მისი მეუფების გასვენებას დაესწროს წარმომადგენელი უნივერსიტეტის მხრიდან, რომელსაც შეუძლია თუ მოისურვებს, მონაწილეობა მიიღოს მიტროპოლიტის გამსვენებელ კომიტეტშიდაც. საბჭოს თავმჯდომარე დეკ. მ. კელენჯერიძე, მდივანი ერ. თუთბერიძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.10).

მიტროპოლიტის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით განცხადებები დაიბეჭდა პრესაში.

ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ ქართველ საზოგადოებას პრესის საშუალებითაც აუწყა მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის გარდაცვალება.

წერილი გაეგზავნა გაზეთ **„საქართველოს რესპუბლიკის“** რედაქციას: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო და სასამართლო მწუხარებით აუწყებს საზოგადოებას, უეცრად გარდაცვალებას ქუთათელი მიტროპოლიტის, ანტონისას. ამა თვის 18 ნაშუადღევს 1 საათზე. დაკრძალვა სამშაბათს 24 სექტემბერს ქუთაისის საკათედრო ტაძარში. პანაშვიდები ყოველდღე საარქიელო სახლში საღამოს 6 საათზედ ძველი სტილით“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.15).

მსგავსი შინაარსის წერილი გაეგზავნა გაზეთ **„სოციალ-დემოკრატის“** რედაქციას „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო და სასამართლო მწუხარებით აუწყებს საზოგადოებას უეცრად გარდაცვალებას ქუთათელ მიტროპოლიტისა“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.16).

ჟურნალ **„თეატრი და ცხოვრების“** რედაქტორმა იოსებ იმედაშვილმა იოსებ არიმათიელის ფსევდონიმით ანტონ ქუთათელის დალუპვასთან დაკავშირებით

გამოაქვეყნა წერილი, რომელშიც გადმოსცა იმდროინდელი ტრაგიკული და სავალალო ვითარება საქართველოს ეკლესიისა. წერილი იმითაც არის საინტერესო, რომ ხასგასმულია მიტროპოლიტ ანტონის ღვაწლი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში. წერილის ავტორი მას საუკეთესო მქადაგებლად მოიხსენიებს, ყურადღებას ამახვილებს მღვდელმთავრის სიმდაბლეზე და ამბობს: „მას არ უყვარდა სიტყვების დაბეჭდვა.“ ჩვენი მიზანია, რომ სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიდეს აღნიშნული წერილი და უცვლელად გთავაზობთ: „საქართველოს განთავისუფლებულ, მაგრამ ჯერ კიდევ სწორედ იმავე დღეს, ენკენისთვის 18-ს, როდესაც თბილისში გარდაიცვალა არსენ მამულაიშვილი, ქუთაისში ნაშუადღევს 1 საათზე მოულოდნელად ხელიდან გამოეცალა ქუთაისის მიტროპოლიტი ანტონი (ერისკაცობაში ალექსი გიორგაძე), ენა-წყლიანი, გამბედავი მქადაგებელი, რუსთა ტყვეობისგან საქართველოს ეკლესიის გან[მთავისუფლებელი] მოძღვართაგანი, ანტონ ქუთათელი; მაშინ როდესაც ჩვენი სასახელო მღვდელმთავარნი კირიონი, ამბროსი, დავითი და ლეონიდე იდევენბოდნენ, ანტონ ქუთათელი ფხიზლად სდარაჯობდა ჩვენს ეკლესიას, როგორც მოსაქმე და მქადაგებელი. მისი ქადაგების საგანი იყო ჩვენი დაცემულ[ი] სამშობლოს გა[მო]ფხიზლება, ერში მოქალაქეობრივ აზრთა გაღვივება, სამშობლოსათვის თავდადება, ზნეობით ამაღლება საზოგადოებრივ გრძნობ[ათ]ა აღძრვა და სხ[ვა].

ყოველ მოვლენას, ყოველ ზოგად შემთხვევას შესაფერი სიტყვით განმარტავდა, მრევლს შთააგონებდა, მაგრამ ნათქვამის დაბეჭვდა კი არ უყვარდა, ამით თითქო მოკრძალებას იჩენდა.

სხვათა შორის, თავისი გაბედულობით და პირდაპირობით, შესანიშნავი იყო მისი სიტყვები აკაკის კუბოს წინაშე, მთაწმიდაში ილიას წლისთავზე, კირიონ კათალიკოსის კუბოს წინაშე და სხ[ვა].

იგი იყო რომ გასული წლის მარტში მოაწყო საქართველოს ეკლესიის განთავისუფლების საქმე, რაიცა მაისის 12 დადასტურებულ იქმნა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის არჩევით.. და ამას ხომ შემდეგ (ამა 1918 წ. მაისის 26) საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაც მოჰყვა...

ვერაგულად მოკლულ კირონ კათალიკოსის ცხედარი ჯერაც არ გაციებულა და მორწმუნე ქართველობას გული ჯერაც ვერ მოუოხებია, რომ ანტონ ქუთათელიც მოულოდნელად ხელიდან გამოგვეცალა. კაცი ჯანღონით სავსე (50წ. თუ იქნებოდა) და სამშობლო ეკლესიის წინაშე დიდის სამსახურის მოიმედე... რა მიზეზია?

საქართველოს ეკლესიის სხეული დაავადებულია, სული დასნეულებული, ქართველი სამღვდელოების ბანაკი, ძლიერ მცირე გამონაკლისის გარდა, მოშხამულია. ამ მოშხამულ ბანაკის ქვებუნაობის მსხვერპლია უნეტარესი კირონი და ჩვენი დროის გაბედვით შეიძლება ითქვას ოქროპირი, ანტონ ქუთათელი...

მკურნალია საჭირო: კირონისა და ანტონის აჩრდილნი ამას მოითხოვენ!.. **იოსებ არიმათიელი**“ (თეატრი და ცხოვრება, №14, 1918:4).

1918 წლის 24 სექტემბერს გაზეთი „საქართველოს“ რედაქცია მიტროპოლიტ ანტონ გიორგაძის გარდაცვალებას ვრცელი წერილით გამოეხმაურა.

„ივერიის ეკლესიამ სულ მცირე დროის განმავლობაში დაჰკარგა ორი თვალსაჩინო არქიელი: პატრიარქი კირონის განსვენების სამი თვის შემდგომ სრულიად მოულოდნელად გარდაიცვალა ჯან-ღონითა და ენერგიით სავსე ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი...

თავისუფალმა ეკლესიამაც ნიშნად მადლობისა და სიყვარულისა მხნე მოღვაწე აღიყვანა უდიდეს ქუთათელის კათედრაზე. მაგრამ ულმოხელმა სიკვდილმა არ დააცალა სიცოცხლით აღსავსე ადამიანს განეგრძო „კეთილი მწყემსის“ მოვალეობა. უდროოდ გარდაცვალებულ ქუთათელს უზომო სიყვარულით მოიგონებს ყველა, ვისაც ახარებს ივერიის ძველის-ძველი ეკლესიის კეთილდღეობა“ (საქართველო, №218, 1918:4).

იმავე დღეს გაზეთი „**სახალხო საქმე**“ წერდა: „ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის დაკრძალვა განზრახულია დღეს, სექტემბრის 24-ს, ქ. ქუთაისის საკათედრო ტაძარში. მთავრობის დადგენილებით მიტროპოლიტ ანტონის დასაკრძალავი ხარჯების გასასტუმრებლად ათ მილიონიანი ფონდიდან 5000 მან. გადაიდო“ (სახალხო საქმე, №340, 1918:3).

ქართული საერო ჟურნალ-გაზეთებისაგან განსხვავებით, მხოლოდ ორი წინადადებით შეეხმინა მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებას სასულიერო ჟურნალი

„ახალის სიტყვა“: „განგებითა ღვთისათა 18 ენკენისთვეს დღის პირველ საათზე უეცრად მიიცვალა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. დაკრძალვა მოხდა მიცვალებულისა ქ. ქუთაისში 24 ენკენისთვეს“ (ახალი სიტყვა, №13, 1918:1).

რა მოხდა 1918 წლის 18 სექტემბერს? ბურუსითაა მოცული... ისევე, როგორც 1918 წლის 27 ივნისის მარტყოფის ტრაგედია და კირიონ კათალიკოსის მკვლელობა.

რა შეიძლება ყოფილიყო მიზეზი 52 წლის მღვდელმთავრის, მიტროპოლიტ ანტონის მოულოდნელი სიკვდილისა - **მკვლელობა თუ გარდაცვალება?!**

მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებული საარქივო დოკუმენტები (ერთი დოკუმენტის გამოკლებით, რომელსაც ქვემოთ შევხებით) არ განიხილავს მიტროპოლიტის მკვლელობის ვერსიას. მხოლოდ რამდენიმე სიტყვა გვხვდება: „უეცრად“, „მოულოდნელად“, „უდროოდ“ გარდაცვალება.

განსხვავებულ ვერსიას გვთავაზობს დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე თავის ჩანაწერებში, რომელიც დაცულია გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმში (რედაქტირების გარეშე გამოიცა 2013 წელს).

1918 წელს საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში დატრიალებული ტრაგიკული მოვლენები საინტერესოდ აქვს აღწერილი დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძეს. წერილები მნიშვნელოვანია იქიდან გამომდინარე, რომ მოგონებებში არსებული ზოგიერთი ფაქტი საარქივო მასალითაც დასტურდება. ჩანაწერებში არსებული ერთ-ერთი თავი შემდეგი სათაურითაა მოცემული: **„კირიონის სიკვდილი; ქუთათელის დაღუპვა.“** დეკანოზი ერთად განიხილავს ორი მაღალი იერარქის გარდაცვალების ამბავს.

ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის (გიორგამე) დაღუპვასთან დაკავშირებით ის მოგვითხრობს: **„1918 წლის ენკენისთვეს დაიღუპა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. ეს მოაწამლვინეს მისსავე სიძეს,** ტომით ფანლიანდიელს, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ანტონის ქალი,⁴⁷ იმავე წლის 17 აგვისტოს (მვ.სტილით) გელათიდან შევიარე ქუთაისში, ანტონისთან. დავსხედით სადილად: მიტროპოლიტი, მე და მისი სიძე. ჩვენს გარდა არავინ იყო. მზარეულმა ბერმა რომ სუპი შემოგვიტანა და ჭამას უნდა შევსდგომოდით, მიტროპოლიტი რაღაცას საყვედურებს მეუბნებოდა „ახალი სიტყვის“ „პუბლიცისტებზე...“

⁴⁷ ალექსანდრა ალექსის ასული გიორგამე-რიდიგერისა.

უცხად ამ პირთა საყვედურებიდან, აი, რაზე გადავიდა: „მამაო ნიკიტა! იცით, ჩემი მოწამვლა რო უნდათ“?!- მე გავიკვირვე და ერთნაირი საყვედურიც მოვახსენე: „აბა რასა ბრძანებთ, ვის უნდა უნდოდეს თქვენი მოწამვლა, რატომ ხართ ბერები ასეთი იჭვიანი ხალხი თქო“? ამაზე ისევ სერიოზულად მომიგო: „მე მართლა გეუბნები, ჩემი მოწამვლა განუზრახავთ!“ მიუბრუნდა სიძეს და ჰკითხა: „აბა, ამ ჩემს ერთგულ კაცთან სთქვი: რამდენი გაძლიეს ტფილისში, ერთ ოჯახში, ჩემი მოწამვლის სასყიდლად?“ სიძემ წარბმეუხრელად განაცხადა: „ათი ათასი თუმანი“, *десяти тысяч-ო...* მაშინ ეს ფული იყო. მე საყვედური უთხარი ანტონის სიძეს: „როგორ გაგიბედეს, თქვენ, ასეთი საზიზღარი და საშინელი წინადადების მოცემა და თუ გაგიბედეს, თქვენ რატომ იკადრეთ და რად უთხარით მიტროპოლიტს, ხომ ჰხედავთ, ეს კაცი თქვენ მოგიწამლავთ კიდევ-თქო!“ აი, ასეთ ლაპარაკს ჰქონდა ადგილი იმ დღეს ჩვენს შორის. ის აღარ თქმულა, თუ ვის ოჯახში იყო ეს ნათქვამი ანუ ვისგანით; ამის შემდეგ კი არ გასულა ერთი თვეც, რომ ანტონი მოულოდნელად დაიღუპა 18 ენკენისთვეს, ხოლო 21 - დავასაფლავეთ...⁴⁸ დაიღუპა ერთი რიგიანად მომზადებული ეპისკოპოზთაგანი, ასე უდროოდ, ასე საშინლად! გასჭრეს მიცვალებული, სისხლი ავარდნია თავშიო! ნაწლავები ტფილისში გამოგზავნეს გამოსარკვევად. აქ **ექიმმა ლომოურმა ქიმიურად გამოიკვლია და აღმოჩნდა შიგ ვერცხლის წყალი და თავგის შაქარი-მიშიაკი!** ეს საქმეც მიაფუჩჩეს; ანტონის სიძე და ქალი, არც ვიცი, სად მიიმალნენ (თალაკვაძე, 2013:100).

რატომ უნდა მოეწამლა საკუთარ სიძეს მიტროპოლიტი ანტონი?!

1918 წლის 17 აპრილით დათარიღებულ წერილში⁴⁹, რომელიც მიტროპოლიტმა ანტონმა გაუგზავნა თბილისის ნოტარიუსს მაჭავარიანს (რომელიც ეხებოდა სასულიერო ჟურნალ „ახალი სიტყვის“ რედაქციას და რომელიც გამოაქვეყნა იმავე ჟურნალმა), რომ დოკუმენტური მასალების წაღებ-წამოღებას ანდობდა სიძეს „ამ განცხადებისა და მის პირის წარმოდგენას და აგრეთვე ნათხოვარ დამოწმების მიღებას **ვანდობ ჩემ სიძეს ანატოლი ნიკოლაევიჩ რიდიგერს**“ მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი“ (ახალი სიტყვა, №6, 1918:5-6).

⁴⁸ მიტროპოლიტი ანტონი დაკრძალეს არა 21 სექტემბერს, არამედ 24-ში.

⁴⁹ წერილი იხილე დისერტაციაში გვ. 149-150.

მამა ნიკიტას თქმით, მიტროპოლიტის სიძე მოისყიდეს „ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგამე), მოწამლული 1918 წლის 18 სექტემბერს სიძისაგან ვიღაცასი შერჩენით“ (თალაკვაძე, 2013:80-81).

მიტროპოლიტი ანტონის გვამის გაჭრისა და შემოწმების სურვილით, როგორც ზემოთ ვნახეთ, რამდენჯერმე მიმართეს ქუთაისის პროკუროს.

1918 წლის 21 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო მმართველობამ საოლქო სამმართველოს პროკურორს გაუგზავნა წერილი, რომელშიც ითხოვს, რაც შეიძლება სწრაფად მიიღონ განკარგულება, რომ ქირურგის მიერ დამატებით მოხდეს განსვენებული მიტროპოლიტის, ანტონ ქუთათელის, გვამის შემოწმება, რათა დადგინდეს გარდაცვალების მიზეზი.

აღნიშნულ წერილში რამდენიმე ფრაზა გაუმართავია. ჩვენი ყურადღება მიიქცია დოკუმენტში არსებულმა გადახაზულმა სამმა სიტყვამ:

„გ ა რ დ ა ც ვ ლ ა ხ ე ლ ო ვ ნ უ რ ა დ შ ე ქ მ ნ ი ლ ა.“ რაც ვფიქრობთ, ნიშნავს შემდეგს: „სიკვდილი ხელოვნურადაა გამოწვეული (!)“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.12).

„პროკურორის სახელზე გაიგზავნა თხოვნა გვამის ხელმეორედ გაჭრისა, რათა დაედგინათ, რამ გამოიწვია „მიტროპოლიტის თავში სისხლის ავარდნა“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

1918 წლის 22 სექტემბერს გაზეთ „კლდეში“ გამოქვეყნებული ნეკროლოგის მიხედვით დგინდება, რომ მიტროპოლიტი ანტონი „გულის სიგანივრით“ გარდაიცვალა.

„ქუთაიში, გულის სიგანივრით უეცრად გადაიცვალა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი..“ (კლდე, №2, 1918:4).

ერთ-ერთი ექიმი, რომელმაც მიტროპოლიტი ანტონის გვამი გაკვეთა, სტეფანე ალხაზოვი იყო, ამას ერთი საარქივო დოკუმენტი ადასტურებს.

„ბატონ ქუთაისის საქალაქო მილიციის უფროსს ქალაქ ქუთაისის მოქალაქის, მცხოვრები პუშკინის ქ., ფელდშერის სტეფანე ალხაზოვის თხოვნა:

მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელის გვამის გაკვეთისათვის, რაც ჩემ მიერ იქნა ჩატარებული, თქვენ დამპირდით ანაზღაურება ასორმოცდაათი რუბლის ოდენობით, მაგრამ ამ დრომდე აღნიშნული თანხა არ მიმიღია.

მოგახსენებთ რა ამის თაობაზე, გთხოვთ მიშუამდგომლოთ, ვისთანაც საჭიროა, ჩემთვის ანაზღაურების მოცემის თაობაზე გვამის გაკვეთისათვის. **ფელდშ. სტეფანე ალხაზოვი**. რეზოლუცია (1918 წ. 23 ოქტ.) ითვალისწინებს ამ თხოვნის დაკმაყოფილებას“ (ქცსა, ფონ. №21. ს. 27215. ფ. 42).

მიტროპოლიტის გვამის გასაჭრელად და შესამოწმებლად ექიმები რამდენჯერმე მოუყვანიათ, ამას მეფაიტონე გიგო გაგოშიძის უბრალო ენით დაწერილი (ამჟამად კი საარქივო) დოკუმენტიც ადასტურებს:

„1918 წლის 24 სექტემბერს მივიღე, მეფაიტონემ გიგო გაგოშიძემ თქვენი მღვდლის იეროთეოზ ნიკოლაძისაგან, ორჯერ ორ-ორი ფაიტონით და ერთჯერ ერთი ფაიტონით მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის გვამის გასაჭრელად ექიმების წაყვანისათვის სამასი მანეთი და შოფერისათვის ხუთი მანეთი. სულ სამას ორმოცდა ათი მანეთი (350) გიგო გაგოშიძე. რადგან მან წერა არ იცის, მის მაგიერ მისის თხოვნით ხელს ვაწერ გიორგი გურული“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ. 48).

რა უნდა ყოფილიყო მიზეზი ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის მკვლელობისა? მეუფე ანტონი ეწინააღმდეგებოდა რუსი ეგზარქოსის ანტიქართულ ქმედებებს... ცნობილი იყო, როგორც ავტოკეფალიის აღდგენისათვის მებრძოლი მღვდელმთავარი... მან სხვებთან ერთად შეადგინა ავტოკეფალიის აღდგენის აქტი, მისი რჩევით ეპისკოპოსმა კირიონმა კენჭი იყარა კათალიკოსობაზე და გაიმარჯვა.

მიტროპოლიტი ანტონი მიუღებელი გახლდათ კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ მეორის მოწინააღმდეგეთათვის. აქედან გამომდინარე, მისი არსებობა ბევრს აშინებდა..

დეკანოზი ნიკიტა წერს: „**არ დასცალდა უბედურ ანტონს - ის უცნაურად დაიღუპა, როგორც კირიონი; მისი ნაწლავები სპირტით ჩამოიტანეს ქალაქში და ანალიზით აღმოჩნდა შიგ საწამლავები. ჰქონდა ეს ხელთ ექიმ ლომოურს. არც კირიონისა და არც ანტონის დაღუპვას მენშევიკურმა მთავრობამ არავითარი ყურადღება არ მიაქცია; ამათ საზოგადოების აღშფოთება არ უნდოდათ, რომ თავიანთი გაბატონებისა და ეკლესიის დაცემის პროცესი უფრო მარჯვეთ ეწარმოებინათ...**“ (თალაკვაძე, 2013:82).

არც ეკლესიის შიგნით, საკათალიკოსოში, განუხილავთ მიტროპოლიტის გარდაცვალების შესაძლო ვერსიები.

1920 წლის 2 იანვარს საკათალიკოსოს საბჭოს მიერ გაიმართა კრება, როგორც დეკანოზი ნიკიტა წერს: „კრებამ საუმჯობესოდ სცნო კირიონ-ანტონის დაღუპვის საქმეს არ შეხებოდა; კომისიამ იასონ აფაქიძის მეთაურობით განიხილა ჩემი „დოკუმენტი“⁵⁰ და შინ ვერა ჰპოვა რა ანტისოციალური და რაიმე დანაშაული“ (თალაკვაძე, 2013:84).

ზემოთ მოყვანილი ვერსიებიდან გამომდინარე, ეჭვს არ იწვევს, რომ მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალება ხელოვნური ჩარევით, მოწამვლით იყო გამოწვეული. ამასვე ადასტურებს გვამის არაერთგზის გაკვეთა და ქირურგიული დათვალიერება.

დეკანოზი ნიკიტა იგონებს: „ავედით და დავასაფლავეთ უბედური ანტონი. ქუთაისში დიდი მითქმა-მოთქმა იყო მოწამვლაზე, ალბათ ის, რაც მე მითხრა ანტონმა, სხვასაც უთხრა; გასჭრეს მიცვალებულის გვამი, „სისხლი ავარდნია თავშიო“ - დაასკვნეს. ერთმა **ეკიმმა, ლოსაბერიძემ**, ასეთი სისულელეც კი მითხრა: „სისხლქარბი კაცი იყო.. იმით მოუვიდაო“... ამაზე საკადრისი პასუხი მივეცი ასეთ „მეცნიერს“(თალაკვაძე, 2013:83).

მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს სახელზე საქართველოს სხვადახვა კუთხიდან მოვიდა მრავალრიცხოვანი სამგლოვიარო დეპეშა, რომელთა ავტორები იყვნენ ცნობილი სასულიერო და საერო პირები: მიტროპოლიტი ლეონიდე ოქროპირიძე, ეპისკოპოსი გიორგი ალადაშვილი, ეპისკოპოსი პიროსი ოქროპირიძე, მცხეთიდან სამთავროს მონასტრის ილუმენია ნინო, დეკანოზი კირილე კელენჯერიძე, ონიდან დეკანოზი მათე გორდეზიანი, ლანჩხუთიდან მღვდელი ეპიფანე ჩხაიძე, თბილისიდან იასონ ლორთქიფანიძე, რაჭდენ დათეშიძე, ივანე აფხაზი, სოსიკო მერკვილაძე და სხვ. აღნიშნული საარქივო დოკუმენტები პირველად იხილავს მზის სინათლეს.

ანტონ ქუთათელის წინამორბედმა, იმერეთის ყოფილმა ეპისკოპოსმა გიორგი ალადაშვილმა, 1918 წლის 22 სექტემბერს ტელეგრამა გაუგზავნა ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს: „გთხოვთ, გადასცეთ სამიტროპოლიტო საბჭოს ჩემი გულითადი სამძიმარი მეუფე ანტონის განდაცვალების გამო. თავზარი დამცა ჩემი საყვარელი ... (რამდენიმე

⁵⁰ დეკანოზი ნიკიტა „დოკუმენტში“ გულისხმობს მიტროპოლიტ ანტონთან ერთად შედგენილ წერილს „განსაკუთრებული საკითხები კათალიკოს-პატრიარხის კირიონის ტრაგიკულად გარდაცვალების გამო“ იხ. დისერტაციაში, გვ.136-139.

სიტყვა არ იკითხება) მოულოდნელმა განცდამ. გუშინ, წილკნის ღვთისმშობლის დიდებულ ძველ ტაძარში შევწირე უსისხლო მსხვერპლი. ღმერთს შევღალადებ, წმინდასა კვართსა, სვეტსა-ცხოველსა, რათა უფალმა გვიხსნას ახალი განცდისაგან. **ეპისკოპოსი გიორგი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.24).

იმავე დღეს ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭოსადმი გამოგზავნილ ტელეგრამაში დეკანოზი კირილე წერდა: „მშობელი ერის საერთო გლოვას უერთებ ჩემს ღრმა მწუხარებას ქუთათელი მიტროპოლიტის, ანტონის გარდაცვალების გამო. იმერეთის მორწმუნე სამწყსო არ დაივიწყებს თავის გულშემატკივარს, მოჭირნახულე მამას. მისმა ხანმოკლე მოღვაწეობამ, მჭერმეტყველურმა ქადაგებამ უკვე იწყეს მიძინებული სარწმუნოების გაღვიძება. ერის გულის გათბობა. იმერეთის მიყრუებულ სოფლებში უკვდავი ძეგლი ძვირფას მწყემსთავარს განთავისუფლებულ ერის მტკიცედ მოსიყვარულე გულში. **დეკანოზი კირილე კელენჯერიძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.21).

ქუთაისის საეპარქიო საბჭოში თბილისიდან მოვიდა ტელეგრამები.

„ამიერკავკასიის ბანკის საბჭო, გამგეობა და მოსამსახურეები უღრმეს მწუხარებას გამოთქვამენ მიტროპოლიტ ანტონის უდროვოდ გარდაცვალების გამო. **იასონ ლორთქიფანიძე, რაჟდენ დათეშიძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.22) - ვკითხულობთ ერთში, მეორე კი იუწყება:

„საქართველოს ავტოკეფალიის პირველხარისხოვანი მებრძოლის ანტონ ქუთათელის უდროვოდ გარდაცვალების გამო, გთხოვთ, მიიღოთ ჩემი გულითადი მწუხარება. **ივანე აფხაზი** /ტელეგრამა, 23.09.1918/“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.15).

ქუთათელი მიტროპოლიტის გარდაცვალებას გამოეხმაურა ქართველი საზოგადო მოღვაწე და ფოლკლორისტი სოსიკო მერკვილაძე: „ტელეგრამა ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს თბილისიდან - ძამით მოსილი ცხარე ცრემლს ვაფრქვევთ უძვირფასესი ქართველის მიტროპოლიტი ანტონის უდროვოდ დაკარგვის გამო. მიტროპოლიტი ანტონის დაკარგვით ჩვენმა სამშობლომ დაკარგა ერთი საუკეთესო, მხნე, გამჭრიახი, ჩემი დაუღალავი, მედგარი მუშაკი და უნიჭიერესი ერთგული მამულიშვილი. ჭირისუფლებს და მამულიშვილებს უცხადებთ ჩვენს უღრმეს მწუხარებას და გულისტკივილს. **სოსიკო მერკვილაძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.26).

ტელეგრამა ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ მიიღო ონიდანაც: „ონის სამღვდელოებამ ღრმა მწუხარებით მოისმინა საბჭოს დეპუტა მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის უცრათ გარდაცვალების შესახებ. მწარეთ ვიგლოვთ სასიქადულო მწყემსთავრის უდროვოთ დაკარგვასა და ახლათ აღდგენილის ქუთათელის კათედრის ასე მალე დაქვრივებას. ვიხდით პანაშვიდს ყოველდღე. საოლქო საბჭოს თავჯდომარე **დეკ. [მათე] გორდუზიანი** /23.IX.18/“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.27).

„ტელეგრამა ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭომ მიიღო თბილისიდან: „თბილისის საეპარქიო გიმნაზიის მასწავლებელ[ნი] და მოსწავლეები გულდამწვარი გლოვობენ დაუვიწყარ მწყემსთავრის ანტონ ქუთათელის უდროოს გარდაცვალებას. დირექტორი **უზნაძე**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.30).

„ტელეგრამა ქუთაისის ეპარქიის საბჭოს მცხეთიდან: „ვწუხვართ, უდროვოთ გარდაცვალებისათვის ყოვლადუსამღვდელოესის ქუთათელი მიტროპოლიტისა. მე, დედებიტურთ, მხურვალე ლოცვა აღვაგლინეთ მის მეუფების მოსახსენებლათ. წირვა-პანაშვიდის გადახდით. **მცხეთის სამთავროს მონასტრის ილუმენია ნინა** /24.IX.18/“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.28).

„ტელეგრამა ლანჩხუთიდან: „უდროვოთ დაკარგვა გამოცდილი მღვდელმთავრის ანტონისა დიდათ დანაკლისია ჩვენი ეკლესიისათვის. მორწმუნე ერთან ერთად მუხლს ვიყრი მისი ნეშთის წინაშე. **მღვდელი ეპიფანე ჩხაიძე** /24.09.18/“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.29).

1918 წლის 22 სექტემბერს ჩატარებულ საეპარქიო კრებაზე სხვა საკითხებთან ერთად დაადგინეს: მიტროპოლიტის დასაკრძალად სუბსიდიის სახით გამოეყო 5000 მანეთი. ქუთაისის ეპარქიამ განსვენებული მიტროპოლიტის პატივსაცემად (ღარიბთა) სამზრუნველოს გადასცა 1000 მანეთი. უნივერსიტეტისათვის დახმარების გასაწევად, გადაწყდა მსჯელობა მომავალ საეპარქიო საბჭოზე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.18).

VI.2. ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის (გიორგაძე) დაკრძალვა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში (სობოროში)

1918 წლის 24 სექტემბერს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე) დაკრძალეს ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში (სობორო).

საარქივო დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ კრების დადგენილებით მეუფე ანტონის დაკრძალვა, მისი სურვილისამებრ, თავდაპირველად გადაწყვეტილი იყო გელათის მონასტერში. **„განსვენებული მიტროპოლიტი ანტონის გვამი დაიკრძალოს გაენათის მონასტერში – შიგნით, წმ. გიორგის ტაძარში.“** განსვენებულის სურვილის თანახმად მხარს უჭერდა დიაკონი ისიდორე სვანიძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.1). ჩვენთვის უცნობი მიზეზის გამო, მოგვიანებით გადაწყვეტილება შეიცვალა და დაკრძალვა გადაწყდა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში.

22 სექტემბერს გამართულ საეპარქიო კრებაზე, გამოსვენების ცერემონიალის დაგეგმვისა და პანაშვიდის შემდეგ, საღამოს 6 საათზე, კრებისათვის მოხსენება დაევალა მამა ვასილ დოლაბერიძეს.

საბჭოს თავმჯდომარემ დაავალა ქალაქის სამღვდელოებას სრული შესამოსელით გამოცხადებულიყვნენ ცხედრის გადასასვენებლად.

დაევალათ დეკანოზ ივლიანე აბესაძესა და დოსითეოს გამრეკელს, რათა დროულად უზრუნველყოთ საჭირო ატრიპუტები: ტილო, ღრუბელი, ვარდის ზეთი.

განსვენებული მიტროპოლიტის სხეული სამღვდელმთავრო შესამოსლით შემოსეს ორშაბათს, 23 სექტემბერს, საარქიელო სახლში.

საკათალიკოსო საჭოს კანცელარიამ საქართველოს საკათალიკოსო საბჭოს ხაზინადარს ყარამან მეხუზლას შემდეგი შინაარის წერილით მიმართა:

„საკათალიკოზო საბჭოს კანცელარია სათანადო აღსრულებისათვის გაცნობებთ, რომ საკათალიკოზო საბჭომ განიხილა სიტყვიერი მოხსენება (მისი) მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის კათოლიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრის [ლეონიდეს], ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის გარდაცვალების შესახებ და განაჩინა:

1)განსვენებული მღვდელთმთავრის დაკრძალვაზე დასწრება ეთხოვოს მაღალყოვლადუსამღვდელოესს, კათოლიკოზ-პატრიარქის მოსაყდრეს, ტფილელ მიტროპოლიტს, ლეონიდეს, ამბროსი ჭყონდიდელს, დეკანოზ კალ. ცინცაძეს და მ. ვ. მაჩაბელს 2)დელეგაციის სამგზავრად გაწეული ხარჯები დაიფაროს საკათოლიკოზო საბჭოს ხარჯით“ (სსა, საქმე №886. ფ.8).

დეკანოზი ნიკიტა წერს: „ტფილისიდან წამოსულან ქუთათელის დასასაფლავებლად ტფილელი მიტროპოლიტი - მოსაყდრე კათოლიკოზისა ლეონიდი, თან ახლდნენ დეკანოზები კ. ცინცაძე, ან. თოთიბაძე, ათანასე ბერი და ხაზინადარი მეხუზლა“(თალაკვაძე, 2013:81).

ორშაბათს დელეგაციის შეხვედრა დაევალა დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძეს და ავტომობილი თხოვეს ქუთაისის გუბერნატორს (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.18).

დელეგაციების მისაღებად საარქიელო სახლში მოეწყო სამი ოთახი, ამ მიზნით დახარჯული თანხა შევიდა საზოგადო ხარჯებში (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.13.18).

1918 წლის 22 სექტემბრის ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს დადგენილებით, ქალაქის სამღვდელოება შემოსილი შეიკრიბა საარქიელო სახლთან 24 სექტემბერს, დილის 7 საათზე, მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის ცხედრის ქუთაისის საკათედრო ტაძარში წასასვენელად.

ცხედარი საეპისკოპოსო სახლიდან წამოასვენეს ქუთაისის სობოროში, სამშაბათს, დილით, 8 საათზე.

გზაში, ტაძართან მისვლამდე, სიტყვა არ წარმოთქმულა. ორატორების სია შედგა 23 სექტემბერს საღამომდე. ეს საკითხი დაევალათ დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძეს, დეკანოზ ივლიანე აბესაძესა და თეოფილე ხუსკივაძეს.

გაიმართა პროცესიის მსვლელობა შემდეგი მიმართულებით: გაბრიელის ქუჩა, ფერმის ქუჩა, ჯაჭვის ხიდი, ვორონცოვის ქუჩა, გიმნაზიის ქუჩა, ქალაქის ბაღის ქვედა ყურე. მთავარანგელოზის ეკლესიიდან ქუთაისის სობორომდე მოეწყო ლიტანიობით მსვლელობა.

საკათედრო ტაძარი სტუმართათვის მომარაგდა სასმელი წყლით (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.18).

ქუთაისის საკათედრო ტაძარში (სობოროში) ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის საფლავი მოუმზადებია ივანე ჩილინგაროვს. ოსტატი წერდა: „მივიღე, მე, ოსტატმა ივანე ჩილინგაროვმა, თქვენი, მღვდლის იეროთეოზ ნიკოლადისაგან, მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის საფლავის გაკეთებაში ორიათას შვიდასი მანეთი.“ ვამოწმებ დეკ. მ. კელენჯერიძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.63).

საფლავის მომზადებაში ივანე ჩილინგაროვი დამატებით თანხას ითხოვდა, აღნიშნულის შესახებ რამდენჯერმე შეიკრიბა საეპარქიო საბჭო 1919 წლის 15 მარტს, 3 აპრილსა და 20 დეკემბერს.

დაევალათ დეკანოზ ზაქარია მჭედლიძესა და თეოფილე ხუსკივაძეს ეთხოვათ გუბერნატორისათვის, პროცესიის დროს და შემდეგ ტაძარში წესრიგის დაცვის მიზნით შესაბამისი ზომების მიღება და მიცვალებულის დაკრძალვამდე დაწესებულებებში სამუშაოს შეწყვეტის შესახებ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

დამკრძალავ კომისიას დაევალა მუხის კუბოს არჩევა და დაკრძალვაზე მოსულ სტუმართა საარქიელო სახლსა და საკათედრო ტაძარში სასმელი წყლით უზრუნველყოფა. დამკრძალავი ცერემონიალის მოწყობა დაევალა დეკანოზ ვასილ დოლაბერიძეს, თანაშემწედ დაინიშნენ დეკანოზი ალექსი გერსამია და მღვდელი ამბროსი ფოფხაძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

განსვენებულ მიტროპოლიტ ანტონისათვის სასახლე თედორე ლომიძეს დაუმზადებია. 1918 წლის 12 ოქტომბრით დათარიღებულ დოკუმენტში წერია: „მივიღე მე, თედორე ლომიძემ, თქვენი მღვდლის, იეროთეოზ ნიკოლადისაგან ორიათას ცხრაას ოცი მანეთი, ანტონ ქუთათელის კუბოს ფასათ“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.47).

დეკანოზ მელიტონ კელენჯერიძის, დეკანოზ ივლიანე აბესაძისა და თეოფილე ხუსკივაძისაგან შემდგარ კომისიას უნდა შეედგინათ ორატორთა და სიტყვით გამომსვლელთა სია.

ხარჯების დასაფარად დეკანოზ ზაქარია მჭედლიძისა და ივანე პურადაშვილის პირით ხელმეორედ ეთხოვა გუბერნატორს ფულის სესხება.

1918 22 სექტემბერს გამართულ საეპარქიო კრებაზე „პანაღიაზე წარწერის გაკეთება დაევალა ივანე პურადაშვილს“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.18).

მიტროპოლიტის საკუთარ პანაღიაზე საარქიელო მიზნით ამოიჭრა გრავიურა წარწერით (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს, არქეოლოგიური მიზნით, საფლავში წარწერიანი პანაღია ჩააყოლეს. „მივიღე ივანე პურადაშვილისაგან, პანაღიაზედ წარწერისათვის ორმოცი მანეთი. 23 სექტემბერს 1918 წ. ვარლამ ვასილის ძე მაღლაფერიძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.62).

ლიტურგიის დროს განიცადებუ ეპარქიის სამღვდელოების სახელით სიტყვის წარმოთქმა დაევალა დეკანოზ ივლიანე აბესაძეს (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

დეკანოზი ნიკიტა წერს: „წირვაზე მეც წარმოვთქვი ვრცელი სიტყვა, ეს სიტყვა იოსებ იმედაშვილს შერჩა ხელში, ვერ მოვახერხე „თეატრ და ცხოვრებაში“ მისი დაბეჭვდა“ (თალაკვაძე, 2013:83).

1918 წლის 24 სექტემბერს ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში (სობორო) „ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს (გიორგაძე) ანდერძი (წესი) აუგო მაღალყოვლადუსამღვდელოესმა, კათალიკოზის მოსაყდრემ, თფილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ და ჭყონდიდელმა მიტროპოლიტმა ამბროსიმ ქუთაისის სამღვდელოების თანდასწრებით“ (ქცსა, ფონ. №26. ს. 278).

მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) დაკრძალვაზე სიტყვები წარმოთქვას ეპისკოპოსმა ამბროსი ხელაიამ (შემდგომ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, აწ წმიდანად კანონიზირებული), დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ (შემდგომ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, აწ წმიდანად კანონიზირებული), დეკანოზმა ანტონმა (თოთიბაძე) და სხვებმა. წაიკითხეს უამრავი დეპეშა (რომლებიც მოცემულია დისერტაციაში), მათ შორის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო მინისტრის გრიგოლ გიორგაძისა, რომელიც ვერ დაესწრო დაკრძალვას.

ზემოთ აღნიშნულ პირთაგან მეტად საგულისხმოა ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით **ეპისკოპოს ამბროსის (ხელაია) სიტყვა:**

„მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესო მეუფეო, ძვირფასო მწყემსთავარო!

მეტად მოულოდნელი იყო შენი მიცვალება, მეტად ხანმოკლე იყო შენი ამ სამწყსოში მოღვაწეობა! სიკვდილი არ გვინდობს, მეტად მძლავრობს ჩვენზე. ამ სამი თვის წინეთ ჩვენ დავკარგეთ მამამთავარი, საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელი, კათალიკოზ-პატრიარქი კირიონ II, ახლა შენ გვესალმები სამუდამოდ. ჩვენი მრავალტანჯული ეკლესია თანდათან ღარიბდება მოღვაწეებთა და მოჭირნახულეთა ამ ქვეყნით განსვლისა გამო.

ვაი ჩვენდა, ცოტა გვეყვანან მუშაკნი, რომელთაც უნდა დაიჭირონ ამ ცხოვრებიდან განსრულ მოღვაწეთა ადგილი და ეს მაშინ, როდესაც „ბჭენი ჯოჯოხეთისანი“ ამხედრებულან ჩვენის ეკლესიის საწინააღმდეგოდ, როდესაც სცდილობენ სახარების უკვდავ მოძღვრების და იდეალების გავლენა ცხოვრებაზე შეასუსტონ და თუ შესაძლებელი იქმნება მათთვის, სრულებითაც მოსპონ, მაგრამ ამას ვერ მოაღწევენ, რადგან უტყუარია ქრისტეს სიტყვები „ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ მოერევინ მას“.

შენ მწყემსთავარო, გიცნობდი დიდის დროიდან. გიცნობდი მაშინაც, ოდეს შენ მღვდლის ხარისხში მყოფი, მსახურებდი ამ ღვთივდაცულ ქალაქში.

ღვთის განგებით შენს მომავალ ცხოვრების მსვლელობა და მოღვაწეობაში მეც მიმიღია მცირეოდენი მონაწილეობა.

ცხოვრების სარბიელზედაც ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს და განსაკუთრებული ხასიათიც ჰქონდა ამ ჩვენს ხშირ შეხვედრას.

იყო დრო, როდესაც შენ, მე, სოხუმში მყოფს, მემუდარებოდი შენთან ერთად წავსულიყავი აკადემიაში ამ ღვთის მეტყველების ტაძარში, - მაგრამ მე მაშინ ურჩ გექმენ და შენც არ წახვედი. გავიდა წელიწადი, მე გადავწყვიტე მაღალი სწავლის მიღება და ახლა მე გემუდარე, მაგრამ ამ ხელად შენ გადაწყვიტე დარჩენა.

რუსეთიდან დაბრუნების შემდეგ დღე მუდამ გირჩევდი მოშორებოდი დროებით ქ. ქუთაისის და მიგელო მაღალი სწავლა, გიწინასწარმეტყველე, რომ მე, მიუხედავად ჩემის არქიმანდრიტობის ხარისხში ყოფნისა, შენს ლოცვა-კურთხევას ვეღირსები და ცხოვრების გზა მიგიყვანს ამ ქალაქში მწყემსთავრობამდი მეთქი და ეს სავსებით აღმისრულდა.

ჩვენო დაუვიწყარო მწყემსთავარო!

ერთ დღეს გავემგზავრეთ ქალაქ ქუთაისიდან ცივ რუსეთისაკენ - შენ სწავლის გასაგრძელებლად, ხოლო მე ექსორია ყოფილი სამშობლო მხარიდან. შენ გისტუმრებდნენ ზეიმით, ხოლო მე, როგორც დევნულს, არავინ მაქცევდა ყურადღებას, გავიდა რამდენიმე წელიწადი, მე მეორედ ვიქმენ განდევნილი საქართველოდან, ხოლო შენ აღგისრულდა ჩემი წინასწარმეტყველება, მივიღე შენი მღვდელმთავრული ლოცვა-კურთხევა.

გზაზე შენ მანუგეშებდი და მე გიპასუხე, რომ არა ვწუხვარ, რომ ჩვენი სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ძაფი მეტად გაჭიმულია, უსათუოდ გაწყდება, მოვესწრებით თავისუფლებას და ისევ დავბრუნდები სამშობლოში-მეთქი.

ეკლესიურ[ი] თავისუფლების მიღების შემდეგ ბევრჯერ მოგიგონებია ჩემთვის ეს გულის სიღრმიდან ამონახეთქი სიტყვები.

გავიდა კიდევ ათიოდე წელიწადი, ჩვენ შევხვდით ერთმანეთს პეტროგრადში, რადგან განთავისუფლებული მშობლიურ[ი] ეკლესიის უფლებრივ[ი] მდგომარეობის გამოსარკვევად გაგზავნილ დელეგაციაში მონაწილეობის მიღება ჩემს უღირსებასაც ხვდა წილად. ბევრი ვიშრომეთ, თითქმის სამი თვე გამუდმებულ[ი] შრომა-მუშაობა დასჭირდა დელეგაციას იმისთვის, რომ ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალობის დადასტურება და ძირითადი დებულების დამტკიცება გამოეგლიჯა მთავრობისათვის. ბოლოს შეგვისრულდა წადილი, მთავრობამ მიიღო ჩვენი ეკლესიის თავისუფლება, დააკანონა და მე, რომელიც 18 წელიწადი ვიმყოფებოდი ცივ ჩრდილოეთში, მშობლიურ მაცოცხლებელ მზის სხივებს მოკლებული, რომელიც დროებით მოსავლელათაც ნება არ მქონდა ჩამოსვლისა სამშობლოში.

შენთან ერთად გახარებული, გაბედნიერებული და აღფრთოვანებული დავბრუნდი, რომ ერთად ხელი ხელს ჩაკიდებული გვემუშაკა ეკლესიის და სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

შეუბრალებელმა სიკვდილმა კი არ დაგვაცალა ერთად მუშაობა და შენ ჯერ კიდევ სიცოცხლით სავსე მიეფარე სიკვდილის აჩრდილს, მოგვშორდი ამ ქვეყნით სამუდამოთ.

შეუმცდარი ამ ქვეყნად არავინაა, მაგრამ ჩვენი ცხოვრების სინამდვილე შეუბრალებელია, არავის არ ინდობს და „ბევრი ნაღველი შეასვა“ მან შენ ახლა გაციებულ

გულსაც, ხოლო შენ - უხვად დაჯილდოებული ამ ქვეყნიურის მოქალაქეობით და მხიარული ხასიათის მექონი, იტანდი ყველა ამას შეუმჩნევლად.

ხანმოკლე იყო შენი ქუთათელად ყოფნა-სამსახური იმ კათედრაზე, რომელსაც ამშვენებდნენ მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში მიტროპოლიტი დოსიზეოსი, მტერთაგან წამებული და ანანურში მიწას დაუტირებლად მიბარებული და იმავე საუკუნის მეორე ნახევარში სულმნათი გაბრიელი, დიდი მოღვაწე, წმიდა ცხოვრებით და მისწრაფებით.

მოკლე იყო შენი ქუთათლობა, მწყემსთავარო, მაგრამ ამ მცირე დროის განმავლობაშიც შენ გიცნო შენმა სამწყსომ, შეგიყვარა და გაფასებდა იგი.

განისვენე, მწყემსთავარო, ამ წმ. ტაძარში და ილოცე ჩვენთვის ღვთის წინაშე, რომ მან მრავალმოწყალემან აკმაროს ჩვენ ეკლესიას ჩვენთა ცოდვათა გამო მასზე მოვლენილი ჭირი, ვაება და განსაცდელი.

მოგვიახლოვოს დრო ჩუენის განკურნებისა და ჩუენის ეკლესიის და სამშობლოს მხარის ბედნიერებისა“ (ხეც, ამბროსი ხელაიას პირადი არქივი, საქმე №196, ფ.1-2).

დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე ამაღელვებელი სიტყვებით გამოემშვიდობა განსვენებულ მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელს:

„მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მწყემსთავარო!

შენმა მოულოდნელმა გარდაცვალებამ გლოვის ზეწარი გადაფარა ამერ-იმერეთს და, ამ მოზღვავებულ მორწმუნეებთან ერთად, მრავალს შენს პატივისმცემელს მიაყენა უღრმესი მწუხარება, უგზოობის გამო რომ ვერ მოსულან ამ ცხედრის თაყვანისაცემად და შენგან უკანასკნელი ლოცვა-კურთხევის მისაღებად!

რით დაიმსახურე, მეუფეო, ესეთი სიყვარული?

ნუ თუ მით, რომ იყავ მაღალხარისხოვანი სამღვდელო პირი?

მეუფეო წმიდაო! მღვდელმთავრები წინადაც გარდაგვცვლია, მაგრამ ასეთი გულწრფელი მწუხარება იშვიათად განგვიცდია....

მაშ, ისწრაფე, მღვდელმთავარო, სმენად (იაკ. 1. 19) ქვეყნის ჭირისა, წარსდევ წინაშე დიდისა მღვდელმთავრისა, აღაპყარ მისდამი ხელნი შენნი და შენებრ კადნიერებით და სასოებით შეღაღადე: გარდამოიხილე ზეცით, ღმერთო, და იხილე, და მოჰხედე ვენახსა

ამას და განამტკიცე ესე, რომელ დაასხა მარჯვენებან შენმან (ფსალ. 79. 14-15)! ამინ.“ (წარმოისტევა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში 1918. IX. 24)“ (ხეც, კალისტრატე ცინცაძის არქივი, საქმე №97).

გაზეთი „სახალხო საქმე“ იუწყებოდა: „ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის დაკრძალვა განზრახულია დღეს, სექტემბრის 24-ს ქ. ქუთაისის საკათედრო ტაძარში“ (სახალხო საქმე, №340, 1918:3).

დეკანოზი ნიკიტას თქმით, დიდის ზეიმით დასაფლავდა ანტონი (თალაკვაძე, 2013:83).

საეპარქიო საბჭოს გადაწყვეტილებით განსვენებული მიტროპოლიტის სულის საოხად ღარიბთა სამზრუნველოს გადაეცა 100 თუმანი. გადაწყდა მომავალ საეპარქიო კრებაზე განხილულიყო საკითხი, გაიღებდა თუ არა იგივე მიზნით შესაწირავს ქართული უნივერსიტეტისათვის (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.13).

1918 წლის 25 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო კანცელარიამ ალექსანდრა ალექსის (მიტროპოლიტი ანტონის) ასულ რიდიგერს (რიდიგერი ქმრის გვარია) მისცა მამის გარდაცვალების მოწმობა. „**მოწმობა** ესე მიეცა **ალექსანდრა ალექსის ასულს** რიდიგერს, მას შინა რომ მამა მისი, მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი უეცრად გარდაიცვალა ქუთაისში საარქიელო სახლში 18 ამა სექტემბერს, და იგი მიტროპოლიტი წინეთ იყო მღვდელი ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე, რასაც ამოწმებს ქუთაისის საეპარქიო მმართველობის კანცელარია ხელისმოწერით და სათანადო ბეჭდის დასმითა. 25 სექტემბერი 1918 წელი ქ. ქუთაისი“ (ქცსა, ფონ. № 21. საქმე №27215. ფ.31).

1918 წლის 17 ოქტომბერს ალექსანდრა ალექსის ასულმა გიორგაძე-რიდიგერმა იმერეთის საეპარქიო საბჭოს შემდეგი თხოვნით მიმართა: „გთხოვთ, განსვენებული მამა ჩემი, მიტროპოლიტ ანტონის ხვედრი ჯამაგირი, რაც მას ერგებოდა, გადასცეთ (**გადახაზულია: „ტეხნიკ გრიგოლ თავდგირიძეს სასაფლაოს გასაუმჯობესებლათ“** - ი.ლ.) ერასტი თუთბერიძეს ჩემდა გამოსაგზავნად. **ალექსანდრა რიდიგერისა.**“ თხოვნას შემდეგი შინაარსის რეზოლუცია ადევს: „17 ოქტომბერი, 1918 წელი. მოხსენდეს საბჭოს შეკრებილი ცნობებით. საბჭოს თავმჯდომარე დევ. ივლიანე აბესაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.41).

1918 წლის 31 დეკემბერს ქუთაისის სამიტროპოლიტო კანცელარიამ ქუთაისის საოლქო სასამართლოს თხოვა გამოეგზავნა ასლი მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელის ნივთების აღწერილობისა, რომელიც შედგენილი იყო მიხეილ სალამისაგან (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.75).

ქუთაისის საოლქო სასამართლომ ქუთაისის საეპარქიო მმართველობის კანცელარიას გამოუგზავნა სამი ასლი, რომელშიც აღწერილია ნივთები განსვენებული მიტროპოლიტი ანტონისა, აღწერილობას ხელს აწერს თავმჯდომარე: ნ. ქიქოძე, მაგიდის მმართველი სოფრომაძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.82).

პატივით აღნიშნეს მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) გარდაცვალებიდან მეორმოცე დღე და წლისთავი.

1918 წლის 24 ოქტომბერს შეიკრიბა ქუთაისის საეპარქიო საბჭო დეკანოზ ივლიანე აბესაძის თავმჯდომარეობით, საბჭოს სხდომას ესწრებოდნენ: საბჭოს წევრი დეკანოზი თომა დუგლაძე, მდივნი ერასტი თუთბერიძე, სხომაზე მოისმინეს ერასტი თუთბერიძის მოხსენება განსვენებული მიტროპოლიტის, ანტონ ქუთათელის გარდაცვალებიდან მეორმოცე დღეს წირვისა და პანაშვიდების გადახდის შესახებ და დაადგინეს: „განსვენებული მიტროპოლიტის, ანტონ ქუთათელის ორმოცის წირვა და პანაშვიდი დაინიშნოს მომავალ კვირას 27 ამა ოქტომბერს საკათედრო სობოროში; დაევალოს ქ. ქუთაისის სამღვდელოებას იმ დღეს შეასრულონ წირვა მიტროპოლიტის სულის მოსახსენებლად და წირვის შემდეგ გამოცხადდნენ საკათედრო ტაძარში პანაშვიდის შესრულებაში მონაწილეობის მისაღებად; გაიგზავნოს ხვალ, 25 ოქტომბერს განცხადება ამის შესახებ ადგილობრივ ქუთაისის გაზეთებში „ხალხის მეგობარში“ და „სოციალ დემოკრატებში“, აგრეთვე „ჩვენ ქვეყანაში“. ეს გარემოება ეუწყოს გუბერნიის კომისარს, ქალაქის თავს და დეპუტატთა საკრებულოს, რაზედაც განკარგულებას გასცემს საეპარქიო კანცელარია. თავმჯდომარე: დეკანოზი ივლიანე აბესაძე, წევრები: ს. ამირეჯიბი, დეკ. თ. დუგლაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.43).

აღნიშნულთან დაკავშირებით წერილები გაეგზავნა: „ქუთაისის საკრებულო ტაძრის წინამძღვარს, დეკანოზ იოსებ ჭეიშვილს; ქუთაისის საოლქო საეკლესიო საბჭოს;

ქუთაისის გუბერნიის კომისარს; ქუთაისის ქალაქის თავს; ქუთაისის თავადაზნაურთა დეპუტატთა საკრებულოს“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.43).

1919 წლის 18 სექტემბერს **ერთი წელი შესრულდა** ქუთათელი მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) მოულოდნელი გარდაცვალებიდან, ამასთან დაკავშირებით 1919 წლის 15 სექტემბერს ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭომ წერილები გაუგზავნა ეპარქიის სამღვდელოებას: გელათის მონასტრის არქიმანდრიტ ნესტორს, მოწამეთის მონასტრის არქიმანდრიტ ნიკოლოზს, ჯრუჭის მონასტრის არქიმანდრიტ პავლეს, ნამარნევის მონასტრის არქიმანდრიტ კლიმენტის, ჭელიშის მონასტრის ილუმენს ილარიონს, მღვიმევის დედათა მონასტრის ილუმენია ქრისტინეს, მათხოჯის დედათა მონასტრის წევრებს: „ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭო გაცნობებთ, რომ 18 სექტემბერს დღით ხუთშაბათს, სრულდება წლისთავი გარდაცვალებული ყოფილი მიტროპოლიტის, ანტონ ქუთათელისა. გავალებთ, თქვენ, გამოუცხდოთ რწმუნებულ თქვენდამი სამღვდელოებას, რომ აღნიშნულ დღეს შესრულებულ იქმნას ყველა ეკლესიებში წირვა და პანაშვიდი განსვენებულის სულის მოსახსენებლად. იქ, სადაც ეს მოწერილობა 18 სექტემბრის მერე იქნება მიღებული, წირვა და პანაშვიდი უნდა შესრულებულ იქმნას პირველ კვირას. საბჭოს თავმჯდომარე: დეკ. თ. დუგლაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.81).

1919 წლის 15 სექტემბერს გელათის მონასტრის წინამძღვარს არქიმანდრიტ ნესტორს ქუთაისის სამიტროპოლიტო საბჭო წერს: „გაცნობებთ რა, რომ 18 ამა სექტ. (ახ.სტ) დღით ორშაბათს, სრულდება წლისთავი გარდაცვალებულის დღიდან მაღალყოვლადუსამღვდელოესის, ყოფილი იმერეთის მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელისა, გავალებთ თქვენ გამოუცხადოთ რწმუნებულ თქვენდამი სამღვდელოებას, რომ აღნიშნულ დღეს შესრულებულ იქმნას ყველა ეკლესიებში წირვა და პანაშვიდი განსვენებულის სულის მოსახსენებლად. საბჭოს წევრი დეკ. თ. დუგლაძე..“ (ქიმ,3289/6466).

ანტონ ქუთათელის გარდაცვალების შემდეგ ქუთაისის საეპარქიო საბჭოსა და სასამართლოს შეერთებულმა კრებამ, საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის დებულების თანახმად, ახალი ეპისკოპოსის დანიშვნამდე საეპარქიო საბჭოს

თავმჯდომარედ აირჩია დეკანოზი ივლიანე აბესაძე,⁵¹ ამის შესახებ 1918 წლის ოქტომბერში აუწყა ქუთაისის ხაზინას „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო, ამით აუწყებს ხაზინას, რომ მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის გარდაცვალების გამო, შეერთებულმა კრებამ საეპარქიო საბჭოსა და სასამართლოს, თანახმად საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობის მე-14 მუხლისა, ამოირჩია თავმჯდომარედ საეპარქიო საბჭოსა, (რომელიც განაგებს ეპარქიას ახალი მიტროპოლიტის დანიშვნამდე) ქუთაისის საფიჩხიის ეკლესიის წინამძღვარი, დეკანოზი ივლიანე აბესაძე და ხელს აწერს ქაღალდებს, ნაცვლად მიტროპოლიტისა“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.44).

ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონის (გიორგაძე) გარდაცვალების შემდეგ ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ იმსჯელა ეპარქიის ახალი მღვდელმთავრის არჩევის თაობაზე. ამას ადასტურებს ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს მიერ გაგზავნილი დოკუმენტები საოლქო საეკლესიო საბჭოსადმი. „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო, თანახმად თავისივე დადგენილებისა, ამა წლის სექტემბრის 30 რიცხვიდან, გთხოვთ, თქვენ, მოახდინოთ ჯეროვანი განკარგულება, რათა ადგილობითი საშუალებით გამოგზავნილი იქმნეს პრეზიდიუმი, თქვენი, საოლქო საბჭოსი ქ. ქუთაისში, 1 ნოემბერს, ახალი დროით, დილის 10 საათზე. საეპარქიო საბჭოსა და სასამართლოს შეერთებულ სხდომაზე დასასწრებლად და მოსალაპარაკებლად. შესახებ, ქუთაისის ეპარქიის მიტროპოლიტის არჩევისა. საბჭოს თავმჯდომარე ი. არსენიშვილი, მდივნის მაგიერ რ. კანდელაკი“ (ქცსა,ფონ.№21,ს. 27215.ფ.36).

ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ ზემო სვანეთის საოლქო საეკლესიო საბჭოს თავმჯდომარეს, დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძეს აცნობა: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭო, თანახმად თავისავე დადგენილებისა ამა წლის სექტემბრის 30 რიცხვიდან, გთხოვთ, თქვენ, მოახდინოთ ჯეროვანი განკარგულება, რათა ადგილობითი საშუალებით გამოგზავნილ იქმნეს პრეზიდიუმი, თქვენი, საოლქო საბჭოსი ქ. ქუთაისში 1 ნოემბერს, ახალი დროით დილის 10 საათზე, დასასწრებლად და მოსალაპარაკებლად, შესახებ

⁵¹ დეკანოზი ივლიანე ალფეზის ძე აბესაძე 1861 წელს იმერეთში დაიბადა. 1917-1918 წლებში მამა ივლიანე ქ. ქუთაისის ეკლესიების მთავარხუცესი იყო. დეკანოზი ივლიანე, როგორც იმერეთის ეპარქიის დელეგატი, ესწრებოდა 1917 წლის 8-17 სექტემბერს გამართულ I საეკლესიო კრებას. 1931 წლის 27 დეკემბერს გარდაიცვალა (ვრცელი ბიოგრაფია იხ. წიგნში „XVII-XX საუკუნეში მოღვაწე სასულიერო პირთა ცხოვრება და მოღვაწეობა“, თბ. 2012წ. გვ.31).

ქუთაისის ეპარქიის მიტროპოლიტის არჩევისა. საბჭოს წევრი ი. არსენიშვილი, მდივნის მაგიერ რ. კანდელაკი“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.ფ.37).

ქუთაისის ეპარქიის მმართველად 1918 წელს დაადგინეს ეპისკოპოსი ნაზარი, რომელიც 1919 წელს აყვანილ იქნა მიტროპოლიტის პატივში.

მეუფე ნაზარის დროს საგანგებოდ ჩატარდა რამდენიმე საეპარქიო კრება, რომელზეც განიხილეს მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებული (ქონების შესახებ და სხვ.) საკითხები.

ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს 1919 წლის 26 დეკემბერს შემდეგი წერილი მიუვიდა: „წასული წლის 23 სექტემბერს საეპარქიო საბჭოს, პირადათ დეკანოზ მჭედლიძეს და თეოფილე ხუსკივაძეს, მიეცათ, განსვენებულ მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის დასაფლავების საჭიროებისათვის, **სესხის სახით ხუთი ათასი მანეთი**, რომელიც უნდა დაებრუნებიათ მოკლე ვადაში. ვინაიდან, ეხლა აღნიშნული ფულები ძლიერ საჭიროა, ხარჯების დასაფარავათ, გთხოვთ, ზემოთ ნაჩვენები 5000 ათასი მანეთი გამომიგზავნოთ მე, ან შეიტანოთ ხაზინაში, ჩემ განკარგულებაში ჩასარიცხავად. ინსპექტორის თანაშემწე (ხელწერა არ იკითხება), საქმის მწარმოებელი ა. ახოზაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.2).

საქართველოს რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა სამინისტროს ადმინისტრაციული ნაწილის ინსპექტორის თანაშემწე 1920 წლის 25 თებერვალს იგივე საკითხზე მიმართავს ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს: „გთხოვთ, დააკმაყოფილოთ 26 დეკემბრის 1919 წლის მომართვა შესახებ ხუთი ათასი მანეთის გამოგზავნისა და შედეგი მაცნობეთ. ინსპექტორის თანაშემწე (გაკვრიტაა ხელწერა) საქმის მწარმოებელი ა. ახოზაძე“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215. ფ.3).

1919 წლის 13 თებერვალს გამართულმა საეპარქიო საბჭომ დაადგინა: „ქუთაისის საეპარქიო საბჭომ მისი მაღალმეუფეების, მიტროპოლიტ ნაზარი ქუთათელის თავმჯდომარეობით, წევრების: იერონიმე არსენიშვილის, სამსონ ყიფიანის, დეკანოზის ივლიანე აბესაძისა და დეკანოზის თომა დუგლადის მონაწილეობით და მდივნის ერასტი თუთბერიძის თანდასწრებით მოისმინა: საქმე წერილისა გამო განსვენებული მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის მემკვიდრისა, შესახებ ამა მიტროპოლიტისაგან გაენათის მონასტრიდან ნასესხები ათასი მანეთისა, რომლის გადასახდელად

დაკავებულია იმავე მიტროპოლიტის წასული წლის სექტემბრის 17 დღის ჯამაგირი 132 მან. და 80 კაპ. ხელთ დანარჩენი უნდა გადაეხადა აღნიშნულ მემკვიდრეს ალექსანდრა რიდიგერისას, რომელიც ამა საქმისათვის მოითხოვს (რამდენიმე სიტყვა არ იკითხება) აღსრულებით ფურცელს. დაადგინა: მიენდოს მღვდელმონაზონ ზენონს მიიღოს ზომები განსვენებული მიტროპოლიტის ანტონისაგან გაენათის მონასტრიდან ნასესხები ათასი მანეთისა, მისი მემკვიდრისაგან აღების შესახებ, გარდა აღნიშნული 132 მან. და 80 კაპ. თავმჯდომარე: მიტროპ[ოლიტი] ნაზარი ქუთათელი, წევრები: დეკანოზი ივლიანე აბესაძე, ი. არსენიშვილი, ს. ყიფიანი, დეკ. თ. დუგლაძე (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.გ.77) მღვდელმონაზონს ზენონს 20 თებერვალი 1919წ. №614. ალექსანდრა რიდიგერს 20 თებერვალი 1919 წ. №616“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.გ.77).

1920 წლის 29 ივლისს თბილისის სამიტროპოლიტო საბჭოს კანცელარიამ მიმართა ქუთაისის საეპარქიო კანცელარიას: „ტფილისის სამიტროპოლიტო კანცელარია სთხოვს ქუთაისის საეპარქიო კანცელარიას წარმოუგზავნოს მას მთელი მიწერ-მოწერა შესახებ სამღვდელმთავრო შესამოსლისა და მიტრისა, რომელიც განსვენებულმა მიტროპოლიტმა ანტონიმ, წამოიღო ტფილისის ფერისცვალების მონასტრიდან. მდივანი: დ. დავითაშვილი [მინაწერი] 1920 წ. აგვისტოს 5. კანცელარია ამ მიწერ-მოწერას პირველად მე წარმომიდგენს გასაცნობად. **მიტროპოლიტი ნაზარი**“ (ქცსა, ფონ. №21, ს. 27215.გ.89).

მიტროპოლიტი ნაზარი ქუთაისის ეპარქიას განაგებდა 1918-1924 წლებში, არც მას მოუწია დიდხანს ყოფნა ქუთაისის კათედრაზე.

1923 წლის 11 თებერვალს გაზეთი „მუშა და გლეხი“ წერდა: „ამ რამდენიმე დღის წინ დაატუსაღეს ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარი, კონტრრევოლუციონური და პროვოკაციული აგიტაციის მოღვაწეობის გამო“ (მუშა და გლეხი, №7, 1923:2).

1924 წელს მიტროპოლიტი ნაზარი დაპატიმრებული იქნა ცილისმწამებლური ბრალდებით, თითქოს ის ეწეოდა ანტისაბჭოურ აგიტაციას, საგანგებო სამეულის დადგენილების თანახმად, მიესაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა-დახვრეტა (ჟვანია, 1994:69).

1924 წელს რამდენიმე სასულიერო პირთან ერთად დახვრიტეს ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარი. 1995 წლის სექტემბერში, მცხეთის სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში საქართველოს ეკლესიის XIII გაფართოებულ კრებაზე წმინდანად შეირაცხა.

1918 წლის 18 სექტემბერი ტრაგიკული გამოდგა ქუთაისისათვის. მოულოდნელი იყო მიტროპოლიტ ანტონის ამგვარი გარდაცვალება. ტრაგიკული გამოდგა მომავალში მისი საფლავის ხვედრიც, რომელიც დაიკარგა ქუთაისის საკათედრო ტაძრის (სობოროს) დანგრევის შემდეგ. თუმცა, მისი პატივგება და ხსოვნა მარად იქნება მათ გულებში, ვისაც სმენია მის შესახებ. ჩვენი ვალაია ვიცოდეთ, პატივს მივაგებდეთ და შენდობას ვთხოვდეთ ქუთათელს, რომ შესაბამისად ვერ დავაფასეთ მისი სახელი...

მიტროპოლიტ ანტონს არ აპატიეს წმიდა ეკლესიისა და დედა სამშობლოს სიყვარული... არ აპატიეს საქართველოს ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი, უკანონოდ გაუქმებული ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ბრძოლა.

VI.3. ანტირელიგიურ კამპანიას შეწირული ქუთაისის საკათედრო ტაძარი და მიტროპოლიტ ანტონის დაკარგული საფლავის ხვედრი.

„თქვა უგუნურმან გულსა შინა თვისსა: არა არს ღმერთი. განირყვნეს და ბილწ იქმნეს იგინი უსჯულოებითა“ (ფსალმუნი 13.1).

XVII საუკუნეში ქუთაისის ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის მიძინების სახელობის (ბაგრატის) საკათედრო ტაძარი საბოლოოდ დაანგრეს. „გარნა იქმნა საგლოველი, რამეთუ გამოვიდნენ ციხიდან ოსმალნი და შემუსრეს ქუთაისის ეკლესია ყოვლადწმიდისა. დიდ შვენიერად გებული“ (ბაგრატიონი, 1973:854).

საქართველოს ისტორიულად, პოლიტიკურად და სარწმუნოებრივად ერთ-ერთი გამორჩეული ქალაქი, საკათედრო ტაძრის გარეშე დარჩა, რამაც განაპირობა ქუთაისის ახალი კათედრალის „სობოროს“ მშენებლობა, რომელიც 1871-1917 წლებში იმერეთის, ხოლო 1917-1923 წლებში ქუთაისის ეპარქიის საკათედრო ტაძარი იყო. აღნიშნულ ტაძარში მოღვაწეობდნენ და ერს ლოცავდნენ იმერეთის ეპისკოპოსები: წმიდა გაბრიელი (ქიქოძე), ბესარიონი (დადიანი), ლეონიდე (ოქროპირიძე, შემდგომ სრულიად

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი), გიორგი (ალადაშვილი, შემდგომ ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი) და ქუთათელი მიტროპოლიტები: ანტონი (გიორგაძე) და წმიდა ნაზარი (ლეჟავა).

XX საუკუნის 20-იან წლებში ბოლშევიკური ხელისუფლების გადაწყვეტილებით, საქართველოში დახურეს ასობით ეკლესია, სამეფო მონასტრები და კაცთაგან მივიწყებულად აქციეს ისინი. საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში არსებული ანტირელიგიური კამპანია მტკივნეულად შეეხო ისტორიულად მნიშვნელოვან უძველეს ქუთაის-გაენათის ეპარქიასაც. დაინგრა და განადგურდა არაერთი ტაძარი, იდევნებოდა სასულიერო იერარქია, ზოგიერთ მათგანს მოწამეობრივი აღსასრული ხვდა.

1923 წელს გაზეთი „მუშა და გლეხი“ წერდა: „ბრძოლა რელიგიის წინააღმდეგ გრძელდება.

ანტირელიგიური მიმდინარეობა ღებულობს მასიურ ხასიათს.

ანტირელიგიური დემოსტრაცია იერიშით იკავებს ეკლესიებს, ამსხვრევს ჯვრებს და მის მაგიერ აფრიალებს წითელ დროშებს.

ქუთაიშში ბრძოლა რელიგიის წინააღმდეგ მიმდინარეობს ჩქარი და ნაყოფიერი ტემპით..“ (მუშა და გლეხი, №18(134), 1923:5).

1923 წელს ქუთაისის საკათედრო ტაძარი კომკავშირს გადაეცა. ავად წყდებოდა მისი ხვედრი, რასაც საბოლოო განაჩენი საქართველოს კომპარტიის ქუთაისის სამაზრო კომიტეტის პრეზიდიუმმა 1924 წლის 30 იანვარს გამოუტანა და რომელშიც ჩაიწერა:

„დაირღვეს საკათედრო ტაძარი (სობორო). მასალა გამოყენებული იქნეს ძმათა სასაფლაოს⁵² შემოსაღობად. იმ ადგილზე გაფართოვდეს მოედანი და ტაძრის ადგილზე დაიდგეს ამხანაგ ლენინის⁵³ ძეგლი.“

⁵² ძმათა სასაფლაო-ამჟამად ქუთაისის ნინოშვილის ქუჩაზე არსებული ბაღი (სკვერი).

⁵³ დანგრეული სობოროს ნაცვლად მის ადგილზე 1927 წელს ლენინის ძეგლი დადგეს, რომელიც შემდეგ გადატანილ იქნა ქალაქის ცენტრალურ ბაღში. ხოლო 1948 წელს კი ლენინის ძეგლის ადგილზე სტალინის ძეგლი ტრიბუნით, სადაც კომუნისტური დღესასწაულების აღსანიშნავად ტარდებოდა პარადები და სხვადასხვა კომუნისტური ღონისძიება. მოგვიანებით დანგრეულ იქნა სტალინის ძეგლი და ტრიბუნაც. შემდეგ ქალაქის ცენტრალური მოედნის ცენტრში მოეწყო ყვავილოვანი-დეკორატიული გაზონი. 1995 წელს, დანგრეული ტაძრის ადგილზე, აღიმართა წმინდა კეთილშესახური მეფის დავით აღმაშენებლის ძეგლი, რომელსაც 2011 წელს ადგილი შეუცვალეს. 2011 წელს მის ადგილზე დაიწყო ე.წ. „კოლხური შადრევნის“ მშენებლობა. აღნიშნული შადრევნის მშენებლობის დაწყებამდე, მოსამზადებელი სამუშაოების დროს, ტაძრის ადგილზე აღმოჩენილ იქნა ძვლები, გამოკვლევა არ ჩატარებულა. ჩაასვენეს

31 იანვრის დადგენილება ქუთაისის სამაზრო აღმასკომის თავმჯდომარეს გაეგზავნა, ქალაქისათვის კი ის საიდუმლოდ დარჩა. ამის შესახებ მოსახლეობამ მხოლოდ მაისში გაიგო და აღშფოთდა, აღდგა ტაძრის დასაცავად. განსაკუთრებით ტაძრის დანგრევის წინააღმდეგი იყო პატიმრობიდან ახლად განთავისუფლებული ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარი. 1924 წლის 22 მაისს მიტროპოლიტმა ნაზარმა განცხადებით მიმართა “საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლეს მთავრობას”. მიმართვაში ვკითხულობთ: „ეს სამი დღეა ქუთაისში მორწმუნეთათვის თავზარდამცემი ხმა გავრცელდა: ადგილობრივი ხელისუფლების შუამდგომლობით და ცენტრალური მთავრობის დადასტურებით გადაწყვეტილია ქუთაისის საკათედრო ტაძრის დანგრევა და მიწასთან გასწორება. ამის გამო მაქვს პატივი მოგახსენოთ შემდეგი: საერთოდ ყოველი საკათედრო ტაძარი, და კერძოთ ქუთაისის, ემსახურება არა მარტო რომელიმე რელიგიოზურ საზოგადოებას, არამედ მთელი ეპარქიის მორწმუნეებს, რადგან იმერეთის ეპარქიაში მხოლოდ აქ სრულდება სამაგალითო და საზეიმო სამღვდელმთავრო ღვთისმსახურება: მღვდლის, დიაკვნის, იპოდიაკვნის კურთხევა.

ქუთაისის საკათედრო ტაძრის დაკეტვამ ძაძვებით შემოსა მორწმუნეები, ხოლო მისი დანგრევა უეჭველად სასოწარკვეთილებაში ჩააგდებს და სარწმუნოებრივ აღშფოთებას გამოიწვევს არა თუ ქუთაისის მორწმუნეთა შორის, არამედ იმერეთის ნახევარ მილიონ მორწმუნეთა შორის... ასეთი სარწმუნოებრივი გრძნობის შელახვა არ მომხდარა.. სრული იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ სამართლიანობის საფუძველზე არ უნდა მოხდეს არც საქართველოში... ეს ტაძარი დიდი ისტორიული ძეგლია იმერეთის ნახევარ მილიონ ქართველ მორწმუნეთა. ის აგებულია იმერეთის გლეხების მიერ ბატონყმობისაგან განთავისუფლების სახსოვრად... გაუგებარია, რა უნდა შესძინოს ვინმეს ამ მორწმუნე ხალხის ოფლით და სისხლით აშენებული ძეგლის და სალოცავის დანგრევამ?!“ (განთიადი, №3,1989:217-218).

იმდროინდელ პრესაში სიხარულით აღნიშნავდნენ: „სობოროდან“ 1923 წლის შემოდგომაზე გამოვიტანეთ ხატები და დავყარეთ ბალისკიდის წინ. ფეხებით დავდიოდით ზედ კომკავშირლები. ხატებს ბევრი მტკერი ჰქონდა და იმხელა ბღვერი

მოედანზე ახლადაშენებული წმ. მეფე დავით აღმაშენებლისა და ბაგრატ III- სახელობის ეკლესიის სამირკველში.

დადგა, რომ მთლიანად დაიბურა იქაურობა. ამ საქმეს ხელმძღვანელობდა ვალია ბახტაძე, ქუთაისის სამაზრო რეკომის პირველი მდივანი და ვანო სტურუა, რომელიც სამრეკლოზე იდგა და ძირს შეკრებილ ხალხს უყვიროდა: აქაურობას ნაცრად ვაქცევთ, თუ არსებობს ღმერთი, მოვიდეს და გვეჩვენოს თუ რამე შეუძლიაო“ (ომეგა, №11(37), 2002:24-25).

1923 წლის 8 მარტს ქუთაისის საკათედრო ტაძრის ჯვარს ურწმუნოთა ხელი შეეხო. ფაქტთან დაკავშირებით ვკითხულობთ: „8 მარტს ქუთაისის სამღვდელოებას ჩამოართვეს სობორო. ანტისარწმუნოებრივმა მოძრაობამ ამ უკანასკნელ ხანებში ფართო ხასიათი მიიღო. კერძოდ ქუთაისის მაზრაში, სადაც საკმაოდ მოიპოვებიან ხუცების მატყუარობის ტაძრები და მონასტრები, ბრძოლა სარწმუნოების წინააღმდეგ გაფართოვდა და ჩქარი ნაბიჯით წინ მიდის ყველგან ქალაქებსა და რაიონებში კეთდება მოხსენებები რელიგიის შესახებ, ხდება სარწმუნოების გასამართლება. ქუთაისის მშრომელებმა მოისურვეს და 7 თებერვალს გამართულ მიტინგზე გამოიტანეს დადგენილება ქუთაისში არსებულ უმრევლო ეკლესიის.“ (უმრევლო ეკლესია სობორო ვერ იქნებოდა, ამ დროს იყო ქუთათელი მღვდელმთავრის ერთადერთი საკათედრო ტაძარი, რა მნიშვნელობაც ჰქონდა მას ქალაქისთვის კარგად ჩანს ქუთათელი მიტროპოლიტი ნაზარის მიმართვაში მთავრობისადმი - ი.ლ.) (მუშა და გლეხი, №11 (127), 1923:1-2).

ქუთაისის სობოროს ჩამორთმევისა და მუშათა ორგანიზაციებზე გადაცემის შესახებ ვკითხულობთ: „**სობორო“ რომელიც პროფკავშირების გვერდითაა აშენებული, თავისი ზარების ხმით ხელს უშლის მუშაობას.**

„ჩვენ ვიცით 8 მარტის დიადი მნიშვნელობა, ამ დღეს მიეცა კიდევ მეტი მნიშვნელობა, რაც ცრუმორწმუნეობის გზაზე, რომელსაც გადაწყვეტილი აქვს სარწმუნოების ტაძრების მოსპობა, ქუთაისის ცხოვრებაში იყო ასეთი მრავალრიცხოვანი მიტინგი.

მიტინგის გახსნამდე მოხდა განსაკუთრებული დანიშნულების ქუთაისის ნაწილების აღლუმი, შემდეგ ამხანაგები ავიდნენ ეკლესიის სამრეკლოზე და გახსნეს მიტინგი. ამხ. ვ.

ბახტაძემ მიმართა ხალხს მხურვალე სიტყვით, რომელშიც ხაზი გაუსვა სარწმუნოების უარყოფას და ჩვენ მიერ წარმოებულ ბრძოლას ამ ცრუმორწმუნეობის წინააღმდეგ.

შემდეგ ილაპარაკა ამხ. ვ. სტურუამ, რომელმაც აუხსნა ხალხს, რას ნიშნავს სიტყვა „ღმერთი“ და როგორ აფრთხობდნენ ამ სიტყვით ხალხს სიტყვების დროს **ეკლესიას მოსწყდა ჯვარი, რომლის ნაცვლად მის ადგილზე აფრიალებულ იქნა წითელი დროშა**, რომელსაც მხურვალე ტაშის ცემით, ოვაციებით და „ინტერნაციონალის“ ჰიმნით შეხვდნენ. აქვე დადნევილ იქნა, რომ კვლავ გაგრძელდეს ასეთი ბრძოლა ცრუმორწმუნეობის წინააღმდეგ და მიტინგი დაიშალა. ამ დღის შემდეგ „სობორო“ კომკავშირის ქუთაისის სამაზრო კომიტეტის განკარგულებაშია. ასეთი ლახვარი მოხვდა ამ დღეს სამღვდელოებას ეკლესიის საწინააღმდეგოთ დაწყებულ შეტევას ჩვენ არ შევაჩერებთ და მივიყვანთ ბრწყინვალე დასასრულამდე“ (იქვე).

„სობორო, დიდი ხანი არ არის რაც დემონსტრაციულად ჩამოვართვით ეს საყდარი.. ალბათ გახსოვთ, როგორ ლამაზად დაიმსხვრა ჯვარი და აფრიალდა წითელი დროშა. ცნობათ: ამ დღეებში წითელ ვარსკვლავს დაინახავთ იქ, სადაც გუმბინ თქვენი ჯვარი იყო გუმბათზე“ (მუშა და გლეხი, №15 (131), 1923:2).

„ქუთაისში მთელი მაზრის მაშტაბით ეკლესიების უდიდესი ნაწილი ჩამოერთვა სამღვდელოებას და გადაეცა კულტურულ დაწესებულებებს..“ (მუშა და გლეხი, №11, 1923:4).

დასანანია, რომ ულამაზესი ქუთაისის საკათედრო ტაძარი ათეისტების მიერ განადგურდა.

1900 წელს ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში (სობოროში) დაკრძალეს იმერეთის ეპისკოპოსი ბესარიონი⁵⁴ (დადიანი), ხოლო 1918

⁵⁴ მიტროპოლიტ ბესარიონ დადიანის დაკრძალვა აღწერილია ჟურნალ „მწყემსში“, წერილში ვკითხულობთ: „...სამღვდელოება გაემართა საკათედრო სობოროსკენ. მათ შემდეგ მიბრძანდებოდნენ: ყოვლადსამღვდელონი ალექსანდრე და ლეონიდე. კუბოს მთავრებდნენ არქიმანდრიტნი, რექტორი სემინარიისა ბენიამენი, სერაპიონი, ბესარიონი, სიმონი და ნიკიფორე და დეკანოზი გაბრიელ ცაგარეიშვილი. პროცესია არქიელის მთიდან გაბრიელის ქუჩით გაემგზავრა საკათედრო სობოროში. როგორც კი კუბო შეასვენეს ტაძარში, დაიწყეს წირვა. მწირველი ბრძანდებოდნენ ყოვლადსამღვდელონი ალექსანდრე და ლეონიდე, არქიმანდრიტნი, სერაპიონი, რექტორი სემინარიისა ბენიამენი, ბესარიონი, სიმონი და ნიკიფორე და დეკანოზები ცაგარეიშვილი და გიგაუროვი. წირვის შემდეგ დაიწყო პანაშვიდი. წესის აგებაში ზემოთ აღნიშნულ პირთა გარდა მონაწილეობა მიიღეს დეკანოზებმა და მღვდლებმა.

წლის 24 სექტემბერს ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი საკათედრო ტაძრის ინტერიერში დაიკრძალა. კათედრალი საბოლოოდ დაანგრიეს 1924 წელს და დიდი მღვდელმთავრების განსასვენებელიც დაიკარგა.

2018 წლის 18 სექტემბერს 100 წელი შესრულდა უწმიდესისა და უნეტარესის კირიონ II-ის თანამებრძოლის, საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის დამაშვრალი მღვდელმთავრის, ავტოკეფალიის აღდგენის აქტის შედგენის ინიციატორის, მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგამე) ტრაგიკული გარდაცვალებიდან.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წმინდა სინოდის კანონიზების შემსწავლელ კომისიას 2018 წლის სექტემბერში გადაეცა ჩემ მიერ შედგენილი თხოვნა მიტროპოლიტი ანტონის წმიდანად შერაცხვის თაობაზე, წერილს თან ერთვის ცნობები მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. თხოვნას ხელი მოაწერა ქუთათელ-გაენათელმა მიტროპოლიტმა კალისტრატემ (მარგალიტაშვილი).

აღნიშნული თხოვნისა და წარდგენილი დოკუმენტაციიდან გამომდინარე, საკითხი დღის წესრიგში დადგა.

2019 წლის 27 დეკემბერს საქართველოს საპატრიარქოში ჩატარდა წმიდა სინოდის სხდომა. სხდომას თავმჯდომარეობდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II.

კრებამ მოისმინა რუსთველ მიტროპოლიტ იოანეს (გამრეკელი) მოხსენება XIX-XX საუკუნეში მოღვაწე ქუთათელი მიტროპოლიტის, ანტონის (გიორგამე) წმიდანად კანონიზების შესახებ. წმიდა სინოდმა განაჩინა: მოწოდებული დოკუმენტაცია (ჩემ მიერ შედგენილი - ი. ლ.) შეისწავლოს შესაბამისმა კომისიამ და დასკვნები წარდგენილ იქნეს განსახილველად სინოდის შემდგომ სხდომაზე (საპატრიარქოს უწყებანი, №1, 2019:8-9).

ღმრთისადმი სასოებით ვიმედოვნებთ, რომ დადგება ის ღმრთივკურთხეული დღე, როდესაც შარავანდედით შემოსილ მრავალრიცხოვან ქართველ წმიდათა დასს

ვინაიდან ამ დღეს ვერ მოასწრეს საფლავის გაჭრა საკრებულო ტაძარში მიცვალებულის, ყოვლადსამღვდელო ბესარიონის გვამი დაკრძალულ იქნა ტაძარში მესამე დღეს“ (მწყემსი, №15, 1900:2-3).

შეუერთდება უსამართლოდ აღსრულებული (ერთ-ერთი ვერსიით, საკუთარი სიძის მიერ მოკლული) მიტროპოლიტის ანტონ ქუთათელის სახელიც.

„ნეტარ არს გზა ეგე, რომელსა წარმართებულ ხარ შენ, რამეთუ ადგილი განსასვენებელი მიგელის შენ.“

მეექვსე თავის პირველი პარაგრაფი შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

ა) 1918 წლის ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის მეტრიკული წიგნის მიხედვით **„მიტროპოლიტი ანტონი გარდაიცვალა სისხლის წვეთით“.** (თრომბი იგულისხმება - ი.ლ.)

ბ) დეკანოზი ნიკიტას (თალაკვაძე) ჩანაწერების მიხედვით, ის მოწამლა საკუთარმა სიძემ, ანატოლი ნიკალაევიჩ რიდიგერმა.

გ) მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებული საარქივო დოკუმენტები (ერთი დოკუმენტის გამოკლებით) არ განიხილავს მიტროპოლიტის მკვლელობის ვერსიას. მხოლოდ რამდენიმე სიტყვა გამოიკვეთა: „უეცრად“, „მოულოდნელად“, „უდროოდ“ გარდაცვალება.

დ) 1918 წლის 21 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო მმართველობის მიერ საოლქო სამმართველოსადმი გაგზავნილ წერილში რამდენიმე ფრაზა გაუმართავია. ჩვენი ყურადღება მიიქცია დოკუმენტში არსებულმა გადახაზულმა სამმა სიტყვამ:

„გარდაცვლა ხელოვნურად შექმნილა.“ რაც ვფიქრობთ, ნიშნავს შემდეგს: „სიკვდილი ხელოვნურადაა გამოწვეული (!)“

ე) გიგო გაგოშიძის წერილის მეშვეობით დასტურდება, რომ მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად მან ექიმები სამჯერ მიიყვანა.

ვ) ექიმ ალხაზოვის წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ის მიწვეული იყო მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად.

ზ) 1918 წლის 22 სექტემბერს გამოქვეყნებულ ნეკროლოგის მიხედვით დგინდება, რომ მიტროპოლიტი ანტონი „გულის სიგანივრით“ გარდაიცვალა. (22 სექტემბრის შემდეგ, რამდენჯერმე მოიწვიეს ექიმი მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად - ი. ლ.).

თ) ნაშრომში წარმოდგენილია მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს სახელზე საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან გამოგზავნილი მრავალრიცხოვანი სამგლოვიარო დეპეშები, რომელთა ავტორები იყვნენ ცნობილი სასულიერო და საერო პირები: მიტროპოლიტი ლეონიდე ოქროპირიძე, ეპისკოპოსი გიორგი ალადაშვილი, ეპისკოპოსი პიროსი ოქროპირიძე, მცხეთიდან სამთავროს მონასტრის ილუმენია ნინო, დეკანოზი კირილე კელენჯერიძე, ონიდან დეკანოზი მათე გორდეზიანი, ლანჩხუთიდან მღვდელი ეპიფანე ჩხაიძე, თბილისიდან იასონ ლორთქიფანიძე, რაჭდენ დათეშიძე, ივანე აფხაზი, სოსიკო მერკვილაძე და სხვ. აღნიშნული საარქივო დოკუმენტები პირველად იხილავს მზის სინათლეს.

უნდა აღინიშნოს შემდეგი: **VI თავის მეორე პარაგრაფი** წარმოდგენილია საარქივო დოკუმენტებისა და პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით. რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

ა) წარმოდგენილი საარქივო დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ კრების დადგენილებით მეუფე ანტონის დაკრძალვა, მისი სურვილისამებრ, თავდაპირველად გადაწყვეტილი იყო გელათის მონასტერში, წმიდა გიორგის ტაძარში. ჩვენთვის უცნობი მიზეზის გამო, მოგვიანებით გადაწყვეტილება შეიცვალა და დაკრძალვა გადაწყდა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში.

ბ) საარქივო დოკუმენტიდან ცნობლი გახდა, რომ 1918 წლის 24 სექტემბერს ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს (გიორგაძე) ანდერძი (წესი) აუგო კათალიკოზის მოსაყდრემ, თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ და ჭყონდიდელმა მიტროპოლიტმა ამბროსიმ ქუთაისის სამღვდელოების თანდასწრებით.

გ) ქუთაისის საკათედრო ტაძარში (სობოროში) ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის საფლავი მოუმზადებია ივანე ჩილინგაროვს.

დ) განსვენებულ მიტროპოლიტ ანტონისათვის სასახლე თედორე ლომიძეს დაუმზადებია.

ე) 1918 22 სექტემბერს გამართულ საეპარქიო კრებაზე პანაღიაზე წარწერის გაკეთება დაევალა ივანე პურადაშვილს. ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს, არქეოლოგიური მიზნით, საფლავში წარწერიანი პანაღია ჩააყოლეს.

ვ) გამოვაქვეყნეთ ეპისკოპოს ამბროსის მიერ წარმოთქმული სიტყვა მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით.

VI თავის მესამე პარაგრაფი შედგენილია ისეთი მასალების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

ა) სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ პრესის მასალები, რომლებშიც აღწერილია ანტირელიგიური კამპანია ქუთაისში.

ბ) იმჟამინდელი პერიოდიკის მასალების მიხედვით ვაჩვენეთ, როგორ დაანგრის ქუთაისის საკათედრო ტაძარი, რის შედეგადაც დაიკარგა მიტროპოლიტ ანტონის საფლავი.

VII. მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ქადაგებათა ზოგადი მიმოხილვა

„მოძღვრის მოვალეობათა შორის პირველი ადგილი უჭირავს ადამიანთა მომოწაფებას (მატ.28,19), ანუ მათ გულსა და სულში სარწმუნოებით ქრისტეს დამკვიდრებას (ეფეს. 3,17), რისთვისაც საჭიროა მაცხოვრის სიტყვის ანუ სწავლის ჟამითი უწყამოდ ქადაგება.“

კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე

მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ჰომილეთიკური ⁵⁵ მემკვიდრეობიდან დღეისათვის მოღწეულია რამდენიმე სიტყვა და ქადაგება.

ქართულ ენაზე მდიდარი ჰომილეთიკური მემკვიდრეობაა შემონახული, როგორც ნათარგმნი, ასევე ორიგინალური.

VIII-IX საუკუნეებიდან კი გვაქვს ორიგინალური ქადაგებანიც. იოანე საბანისძე, იოანე ბოლნელი, გერმანე მონაზონი, ბესარიონ კათალიკოსი, სულხან-საბა ორბელიანი, ანტონ კათალიკოსი, გაიოზ რექტორი, ამბროსი ნეკრესელი, ანტონ ცაგარელ-ჟყონდიდელი, მიტროპოლიტი ვარლამი, მღვდელმონაზონი იონა ხელაშვილი, ეპისკოპოსი გაბრიელ ქიქოძე, კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II, კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე, კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი, კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე, წმ. არქიმანდრიტი გრიგოლ ფერაძე და სხვ.

მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ქადაგებები დღემდე თავმოყრილი სახით არ არსებობს, მხოლოდ საარქივო დოკუმენტებმა და საუკუნის წინანდელმა პრესის გახუნებულმა ფურცლებმა შემოინახეს.

დღემდე არ დამდგარა დღის წესრიგში მისი სიტყვებისა და ქადაგებების შესწავლის აუცილებლობა.

ჩვენამდე მოღწეული სიტყვებიდან და ქადაგებებიდან ირკვევა, რომ ისინი წარმოთქმულია რომელიმე საეკლესიო დღესასწაულთან დაკავშირებით, წმინდანთა

⁵⁵ ჰომილეთიკა საეკლესიო მწერლობის ერთ-ერთი ჟანრის აღმნიშვნელი სახელია. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან (ὁμιλία), რომლის ქართულ შესატყვისად XI საუკუნის ცნობილი მოღვაწე და მწიგნობარი ეფრემ მცირე „ზეპირ და პირისპირ თქუმას“ მიიჩნევს.

ხსენების დღეებში („სიტყვა წმიდა აბო თბილელის დღეს“; მოძღვრება წმიდა იოანე ზედაზნელის და მისთა მოწაფეთა ხსენების დღეს; „სიტყვა ხელმწიფე იმპერატორის დაბადების დღეს“; მილოცვა ⁵⁶ „მის უწმინდესობას, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს, კირიონ მეორეს“; „სიტყვა პოეტ იროდიონ ევდოშვილის დასაფლავებაზე“; „სიტყვა კირიონ მეორის გარდაცვალების გამო“ და სხვ.).

1912 წლის 8 იანვარს წმ. აბო თბილელის ხსენების დღეს არქიმანდრიტმა ანტონმა (გიორგამე) სიტყვა წარმოთქვა, რომელშიც ისტორიული პალალელების თანხლებით დეტალურად მიმოიხილა წმ. აბო თბილელის ცხოვრება, ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოქცევა, არქიმანდრიტი ანტონი დიალოგის სახით წარმოგვიდგენს მსაჯულისა და აბოს საუბარს, აღწერს მის მოწამეობრივ აღსასრულს და ბოლოს ვედრებით მიმართავს მას. „მძანო მართლმადიდებელნო ქრისტიანენო! დღეს, ჩვენი ეკლესია დღესასწაულობს წმ. აბო თბილელის ხსენებას. ვინ იყო წმ. აბო, რისთვის აქებს და ადიდებს დღეს საქართველოს წმიდა ეკლესია? ჩვენ, მართლმადიდებელნი ქართველნი ვალდებულნი ვართ ვიცოდეთ ეს, მაგრამ ჩვენდა სასირცხვოდ, არ ვიცით და თამამად ვიტყვი, ბევრს პირველად ესმის ეს სახელი... ამისთვის მე განვიზრახე, დღეს, მოგიტხრათ ამ წმიდა ადგილიდან ცხოვრება წმიდა აბოსი...“ (ქადაგებანი, №1, 1912:15).

1917 წლის ოქტომბერში ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი ეწვია საჩხერე-ჭიათურის მხარეს, მოილოცა ეკლესია-მონასტრები, აღნიშნული ვიზიტის შესახებ მღვდელ (შემდგომში დეკანოზი) ბესარიონ ვაშაძეს ჩანაწერები გაუკეთებია, რომელშიც წერს:

1917 წლის 27 ოქტომბერს ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საბჭოს სასწავლებლის ეკლესიაში „მიტროპოლიტმა მგმნობიერი ქადაგება სთქვა, რაშიდაც მკაფიოთ და ცოცხლად დაასურათა ივერიის ახალი აღდგენილი ეკლესიის დიადი მნიშვნელობა სამშობლოს და ერის საკეთილდღეოთ..“

1917 წლის 27 ოქტომბერს მიტროპოლიტი ანტონი ჩაბრძანდა ჭიათურაში „სალამოს 6 საათზე მისი მეუფება ეტლით გაემგზავრა მღვიმის დედათა მონასტერში, მონასტერში

⁵⁶ მილოცვის ტექსტის სამი ვარიანტი არსებობს. პირველი - ქართული ვარიანტი დაცულია ქუთაისის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში, მეორე ვარიანტი, რუსული დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში (თარგმანი იხ. დისერტაციაში), მესამე დაბეჭდილია 1917 წელს გაზეთ „ჩვენი ქვეყანაში“.

რომ მიბრძანდა პირდაპირ ეკლესიაში გაემართა, სადაც ღამის თევით ლოცვა შეასრულა პურის კურთხევით; ნალოცვეს მისს მეუფებას სიტყვით მიმართა მონასტრის მოძღვარმა მამა ვლადიმერ კაპანაძემ, რაზედაც მადლობა გამოსთქვა **მწყემსმთავარმა და გრძნობიერი სიტყვით დალოცა** მონასტრის წინამძღვარი ქრისტიანე თავისი მონასტრის დებით.

მეორე დღეს მისმა მეუფებამ საღმრთო **წირვა შეასრულა მონასტრის ეკლესიაში და მშვენიერი ქადაგებაც სთქვა..**“ (ჩვენი ქვეყანა, №169, 1917:4).

„ამისთანა ცვალებადს დროში, როგორც იცით, ერთნი დარდობენ ძველ გაუქმებულ წესებზე, მეორეთ ახარებს ახალი წესრიგი, მესამენი კმაყოფილნი არ არიან ახლით და სურთ სულ უახლესი..“ (ქადაგებანი, №5, 1913:9-13).

მიტროპოლიტი ანტონის ქადაგებები საინტერესოა ჰომილეტიკური, ეგზეგეტიკური თვალსაზრისით: „**მისცემდით ყოველთა თანა-ნადებსა**“ (რომ.13.7) - ეს სიტყვები წმიდა პავლე მოციქულისა შეიცავენ დარიგებას, მოციქული ამით გვასწავებს სამართლიანობისა და კანონიერობის წესს, საჭიროა ხშირად გავიხსენოთ ხოლმე **ეხლანდელ დროში.. ყველაფერში იყვნით სამართლიანნი და კანონიერნი..**“ (ქადაგებანი, №5, 1913:9-13).

29 ოქტომბერს მიტროპოლიტი ანტონი წირვის შესასრულებლად წავიდა დაბა საჩხერეში მამა ბესარიონი მოგონებებში წერს: „ვაკზლიდან მისი მეუფება ფეხით წაბრძანდა ეკლესიისაკენ, სადაც სიტყვით მიეგება ეკლესიის წინამძღვარი მამა სერგი მაჭარაშვილი. იმ დღეს მწირველი იყო მიტროპოლიტი, ჩვენი უკვდავი მგოსნის აკაკის სულის სახსოვრად; **ნაწირვებს მწყემსმთავარმა იქადაგა** და შემდეგ აკაკის პანაშვიდიც გადაუხადა; მერე მიტროპოლიტი ეტლით წაბრძანდა აკაკის სახლში, სადაც დაათვალიერა აკაკის ბინა, მისი სახლის ეკლესია, ინახულა აკაკის სახლში მისი ღრმად მოხუცებული და ანა, ისაუბრა მასთან..“ (ჩვენი ქვეყანა, №169, 1917:4).

„დღეს მართლმადიდებელი ქართველთა ეკლესია დღესასწაულობს იოანე ზედაზნელის და მისთა მოწაფეთა ხსენებას.

წმ. იოანე ზედაზნელი და მისნი მოწაფენი იყვნენ ჩვენთვის შორეული ქვეყნიდან - ასურელნი. ისინი მოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში აღძრულნი ღვთის შთაგონებითა და

ქართველთა ერის სიყვარულით. ქართველობა მაშინ უკვე აღიარებდა ქრისტე მაცხოვრის სწავლას, მაგრამ მათში ჯერ კიდევ დარჩენილი იყო ძველი კერპთ თაყვანისმცემლობის ზოგიერთი ცრუ რწმენანი, ყოველივე ეს იცოდნენ ამ წმიდა მამებმა, ჩვენთვის უცხოებმა და დასახსნელად ქართველთა კერპთ და ცეცხლის თაყვანისმცემლობისაგან მოვიდნენ შორის ქვეყნიდან! აი, საყვარელნო, მაგალითი ქრისტიანულის სიყვარულისა და თავდადებულობისა მოყვასთათვის და მაგალითი ქრისტეს მოწაფეობისა. არც სიშორემ, არც გზის სიმძიმემ არ დააბრკოლეს წმიდანი ათცამეტნი მამანი ასურელნი.

მთელი სიცოცხლე და ძალ-ღონე თვისი მათ შესწირეს ქართველთა შორის სახარების სწავლის დანერგვა-განმტკიცებას, მათ საფუძველი ჩაუყარეს საქართველოში მეუდაბნოეთა მოღვაწეობას, დაანახვეს ქართველთა ერს სიმშვენიერე მოღვაწეობისა, უჩვენეს მათ დიდი მაგალითი ქრისტეს მცნებათა აღსრულებისა და ცხოვრებაში განხორციელებისა.

მაშინ, როცა ქართველი ერი ერობდა, მან იცოდა კიდევ პატივისცემა თვისთა მოჭირნახულებთა, ასურელ მამათა და მათ სამოღვაწო ადგილთა. ეხლა კი სამარცხვინოდ ჩვენის უგულობის, სარწმუნოებაზე ნელ-ტფილობის და დაუდევრობის გამო, მიტოვებულ - მიყრუებულნი არიან და იქ სადაც გაისმოდა ღაღადი სიტყვიერთა ცხოვართა..“ (ქადაგებანი, №5, 1913:14-15).

1917 წლის 30 ოქტომბერს მეუფე ანტონი ჯრუჭის მონასტერს ეწვია და წირვა შეასრულა „დღეს სამღვდელოების თანამწირველობით მისი მეუფება მწირველი ბრძანდებოდა სიმონ და დავით მიტროპოლიტების სულის მოსახსენებლათ, რომელნიც ჯრუჭის მონასტერში არიან დამარხულნი. ნაწირვებს მისმა მეუფებამ იქადაგა. წირვას დაესწრნენ საჩხერიდგან თავადები სიმონ და გიორგი დავითის ძენი და სხვა წერეთლები..“ (ჩვენი ქვეყანა, №169, 1917:4).

ცოდვის შესახებ: „ცოდვილი კაცი უმეტესად მიდრეკილა თვითნებობისა და მძლავრობისადმი. სწორედ ამაშია არსება ჩვენის ცოდვილობისა; ღვთის სიტყვა ცოდვას სთვლის უსჯულოებად (იოანე 3, 4), რომელშიაც ჩვენ ვიბადებით, კაცი ამ

თანდაყოლილის გაფუჭებულობისა გამო იმდენად მიდრეკილა თვითნებობისა და უსჯულოებისადმი, რომ მას უფრო მოსწონს აღკრძალული...”

„უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენ საზოგადოებაში ჯერ კიდევ ცოცხალია ის ძველი ცოდვა... „მე ესე მსურს, მე ესე მომწონს“ - ასეთმა გამოცხადებამ თვითნებობისამ ბევრი ზიანი მიაყენა ოჯახის და სამოქალაქოებრივ ცხოვრებასაც. მან ბევრი სიცოცხლე მოსწამლა, ბევრი მიიყვანა საფლავის კარზე..“(ქადაგებანი, №5,1913:14-15).

1917 წლის 31 ოქტომბერს წაბრძანდა საჩხერეში თავის კრებულით და სამღვდელოებით. სოფელ სარევში რომ გავიარეთ, სოფლის წარმომადგენლები და სარევის ეკლესიის შემკეთებელი კომიტეტი შემოეგებნენ და სთხოვეს, რომ ეკლესია გზაზეა და ინახულებო; თუმცა მისი მეუფება საწირავად მიეჩქარებოდა საჩხერეში, მაგრამ უარი არ უთხრა და ინახულა ეკლესიაც; **ხალხს დარიგება და ლოცვა-კურთხევა უბოძა.** 10 საათი იყო, როდესაც საჩხერეში მრავალი ხალხი დახვდა და **ნაწირებს კი მეტად შინაარსიანი და გრძნობიერი ქადაგება წარმოსთქვა**, თუ როგორი როლი ითამაშა საქართველოს გაქრისტიანებაში 16 წლის უმანკო ქალწულმა ნინომ და როგორი მაგალითი მისცა მან ჩვენ ქართველ ქალებს სარწმუნოების მხრით და გაემგზავრა იქვე საჩხერის ორკლასიანი სამრევლო სკოლის შენობაში, სადაც მას დახვდა ... ზემო იმერეთის სამღვდელოება. მის მეუფებას სიტყვით მიეგება მღვდელი ვლადიმერ აბრამიშვილი, **მისმა მეუფებამ გრძნობიერი სიტყვით და ქადაგებით მიმართა..**“(ჩვენი ქვეყანა, №169, 1917:4).

განათლების შესახებ: „განათლების გვერდზე გზას იკვლევს უსჯულოებაც, სტაცებს მას საშუალებას თავისის მიზნისათვის და თვითონაც თავისებურად წინ მიდის წარმატებით; ამ რიგად, უსჯულოების ადგილს იჭერს უსჯულოება განათლებული, აღჭურვილი თანამედროვე ცოდნის ყველა ღონისძიებით, და თავის მიზანთა მისაღწევად ის მოქმედობს ხეირიანად, ოსტატურად, მარჯვედ. უწინდელი გაუნათლებელი უსჯულო კაცნი ეხლანდელ განათლებულ უსჯულოებს შეგირდებსაც კი არ გამოადგებიან..“(ქადაგებანი, №5,1913:14-15).

1917 წლის 1 ნოემბერს, დილის 4 საათზე მისი მეუფება გაემგზავრა კაცხის მონასტერში სადაც თან გაყვა ტრიფონ ჯაფარიძე, რომელმაც გააცნო ამ მონასტრის

ისტორიული ეკლესია; აქ გრძნობიერი სიტყვით მიეგება მის მეუფებას ადგილობრივი მოხუცებული ინტელიგენტი თავად დავით ივანეს ძე ლეონიძე. რომელსაც **მადლობა შესწრა მისმა მეუფებამ და დარიგება და ლოცვა-კურთხევა უბოძა** დამსწრე საზოგადოებას.

„როგორი დიდი და სამართლიანი საყვედურის ღირსნი არიან ქართველნი, რომელნიც არა ზრუნავენ თავის მშობელი ერის განათლებისათვის. განა ეხლა კი ცოტა ცრუ და ამომორწმუნეობა არის ჩვენში გავრცელებული უსაძაგლესი და უსაშინელესი?!“ (ქადაგებანი, №5, 1913:14-15).

1917 წლის 1 ოქტომბერს საქართველო კათოლიკოს-პატრიარქს, კირიონს მეორეს საპატრიარქო ტახტზე ასვლა შემდეგი სიტყვებით მიულოცა: „დასავლეთ საქართველოს მორწმუნენი... მოგილოცავენ ჩემთან ერთად, თქვენო უწმინდესობავ, ისტორიულსა და დიდმნიშვნელოვან დღეს, შესთხოვენ ღმერთს, რათა გარდამოავლინოს თქვენსა ზედა კურთხევა თვისი. თქვენდამი ჩაბარებულ ეკლესიის ეკლოვანი გზის სამსახურებლად, მოგივლინებს თქვენ ყოვლის შემძლებელი წმინდა მამა განკურნებასა და ჯანმრთელობას მრავალჟამიერ..“ (ჩვენი ქვეყანა, №51, 1918:3).

მიტროპოლიტი ანტონის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და ქადაგებები საინტერესოა ჰომილეტიკური, ეგზეგეტიკური თვალსაზრისით, მასში ეპიზოდებს ვხვდებით საქართველოს ეკლესიის შორეული წარსულიდან. ავტორს მოჰყავს ფაქტები, შედარებები, მაგალითები.

სამწუხაროდ არ გვაქვს ცნობები, თუ როგორ ემზადებოდა მეუფე ანტონი ქადაგებისა და სიტყვების წარმოთქმის წინ.

მიტროპოლიტ ანტონის შესახებ მისი თანამედროვე ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქტორი იოსებ იმედაშვილი წერს: „მისი ქადაგების საგანი იყო ჩვენი დაცემული სამშობლოს გამოფხიზლება, ერში მოქალაქეობრივ აზრთა გაღვივება, სამშობლოსათვის თავდადება, ზნეობით ამაღლება საზოგადოებრივ გრძნობათა აღძრვა და სხვა.

ყოველ მოვლენას, ყოველ ზოგად შემთხვევას შესაფერი სიტყვით განმარტავდა, მრევლს შთააგონებდა, მაგრამ ნათქვამის დაბეჭვდა კი არ უყვარდა ამით თითქო მოკრძალებას იჩენდა.

სხვათა შორის, თავისი გაბედულობით და პირდაპირობით, შესანიშნავი იყო მისი სიტყვები აკაკის კუბოს წინაშე, მთაწმიდაში ილიას წლისთავზე და სხვა კირიონ კათალიკოსის კუბოს წინაშე და სხვა“ (თეატრი და ცხოვრება, №14, 1918:4).

მიტროპოლიტი ანტონი უწმიდესისა და უნეტარესის კირიონ მეორის გარდაცვალებას შესანიშნავი სიტყვით გამოეხმაურა: „მრავალტანჯულ საქართველოს ეკლესიას, რომელმაც თავგანწირვით გამოჰგლიჯა თავისუფლება ორთავიან არწივს, უცნაურმა ბოროტებამ მოსტაცა მისი სიამაყე, უწმინდესი და უნეტარესი კათოლიკოსი კირიონ მეორე. მიტროპოლიტი ანტონ ქუთათელი, სამიტროპოლიტო საბჭო და სასამართლო გულმოკლული დასტირიან ქართველთა ეკლესიის და ერის მოჭირნახულის ნეშტს...“ (საქართველო, №129, 1918:3).

რაც შეეხება ქადაგებათა წარმოთქმის ენობრივ სტილს, ბუნებრივია გადმოცემულია იმ დროისათვის დამახასიათებელი ქართულით.

დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ (შემდგომში კათოლიკოს-პატრიარქი) მიტროპოლიტ ანტონის დაკრძალვის დღეს წარმოთქმულ სიტყვაში, მჭევრმეტყველი უწოდა - „მეუფეო წმიდაო! მღვდელმთავრები წინადაც გარდაგვცვლია, მაგრამ ასეთი გულწრფელი მწუხარება იშვიათად განგვიცდია.

ნუ თუ მით მიიქცე ქართველთა ყურადღება, რომ იყავ მჭევრმეტყველი მქადაგებელი? სიყრმის მეგობარო! გაბრიელ ფილოსოფოს-ოქროპირის მომსწრეთ და თანამემამულეთ, განა ვინმე გააკვირვებს ენაშუეობით?“ (ხეც, კალისტრატე ცინცაძის არქივი, საქმე №97).

1918 წელს გაზეთი „საქართველო“ წერდა: „ანტონ მიტროპოლიტი ცნობილია, როგორც პრაქტიკული მოღვაწე და პირველხარისხოვანი გომილეტიკი. მცოდნე ქართული ენისა და საეკლესიო და საერო ლიტერატურისა, დაჯილდოებული უხვად ორატორული ნიჭით, მიტროპოლიტი დიდს შთაბეჭდილებას სტოვებდა ქადაგებებით“ (საქართველო, №176, 1918:4).

მეუფე ანტონის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და ქადაგებები (ნაწილი) დიდი მოცულობიდან გამომდინარე სადისერტაციო ნაშრომიდან დანართის სახითაა წარმოდგენილი. ამ თავში კი მხოლოდ ამონარიდები მოგვითხოვთ.

მეშვიდე თავი - პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით ზოგადად მიმოხილულია მიტროპოლიტ ანტონის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და ქადაგებები, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში ამონარიდების სახით. სრულად, დანართის სახით ახლავს სადისერტაციო ნაშრომს. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი:

- ა) ქადაგებების შესწავლის დროს, დადგინდა, რომ მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგაძე) ჰომილეტიკური მემკვიდრეობიდან დღეისათვის მოღწეულია რამდენიმე სიტყვა და ქადაგება.
- ბ) კვლევის შედეგად, გაირკვა, რომ ქადაგებები დღემდე თავმოყრილი სახით არ არსებობს.
- გ) გაირკვა რომ სიტყვები და ქადაგებები საარქივო დოკუმენტებმა და პრესის ფურცლებმა შემოგვინახეს.
- გ) გამოირკვა, რომ ქადაგებების შესწავლის აუცილებლობა აქამდე არ დამდგარა დღის წესრიგში.
- დ) ქადაგებები წარმოთქმულია რომელიმე საეკლესიო დღესასწაულთან დაკავშირებით, წმინდანთა ხსენების დღეებში.
- ე) სიტყვები და ქადაგებები შესრულებულია, როგორც ქართულ, ასევე რუსულ ენებზე.

დასკვნები

თავი I

პირველი თავის პირველ პარაგრაფში მოცემულია ალექსი გიორგაძის ბიოგრაფიული ცნობები, ბიოგრაფიაზე მუშაობისას ალექსი გიორგაძის დაბადების თარიღთან დაკავშირებით გამოიკვეთა უზუსტობები, მათ შორის, საარქივო დოკუმენტში, ასევე ისტორიოგრაფიასა და პერიოდიკაშიც, რაც გვადლევს შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას:

1. 1917 წლის გაზეთ „საქართველოში“ (№218, გვ.3) დაბეჭდილია მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია, სადაც დაბადების თარიღად შეცდომით დასახელებულია 1877 წელი.
2. საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცულ ერთ-ერთ დოკუმენტში (№119. ფ.27) დაბადების თარიღად შეცდომით მოცემულია 1867 წელი.
3. წიგნში „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები“ (თბილისი, 2016 გვ. 301), საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცული დოკუმენტიდან გამომდინარე (საქმე №119. ფ.27), დაბადების თარიღად არასწორად მოცემულია 1867 წელი.
4. 1918 წლის 22 სექტემბერს გაზეთ „კლდეში“ (№2, გვ.4) გამოქვეყნებულ მიტროპოლიტ ანტონის ნეკროლოგში განსვენებულის ასაკად მითითებულია 65 წელი შესაბამისად, დაბადების თარიღი გამოდის 1853 წელი, რაც არასწორია.
5. ქუთაისის წმიდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის (სობოროს) მეტრიკულ წიგნში დეკანოზ იეროთეოს ნიკოლაძის მიერ გაკეთებული ჩანაწერის მიხედვით მიტროპოლიტი ანტონი 1918 წელს იყო 52 წლისა (ქცსა, ფონ. №26. ს.278), აღნიშნული საარქივო დოკუმენტის შედეგად (ქცსა, ფონ. №26. ს. 278) დადგინდა, რომ ალექსი გიორგაძე (შემდგომში მიტროპოლიტი ანტონი) დაბადებულია 1866 წელს.

უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი თავის მეორე პარაგრაფში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც

პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კვლევის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ შემდეგი:

1. 1904-1905 სასწავლო წლის სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის საბჭოს სხდომათა ჟურნალის მიხედვით ირკვევა, რომ მამა ალექსისათვის (გიორგამე) დასახელებულ სასწავლებელში სწავლის გასაგრძელებლად რეკომენდაცია გაუწევია საქართველოს ეგზარქოს ალექსის, დოკუმენტი იმითაც არის საინტერესო, რომ მღვდელი ალექსი დასახელებულია, როგორც წარჩინებული სტუდენტი.
2. მასალებიდან დასტურდება, რომ პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში სწავლისას მღვდელმონაზონმა ანტონმა დაწერა სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“ [монашество въ Грузии до начала XIII века].
3. სამაგისტრო ნაშრომის „ქართული მონაზვნობის შესახებ XIII საუკუნემდე“ [монашество въ Грузии до начала XIII века], რეცენზენტი ყოფილა ცნობილი პროფესორი ი. სოკოლოვი, რომელიც მაღალ შეფასებას აძლევს მას. სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ პროფესორ ი. სოკოლოვის მიერ დაწერილი რეცენზია, რომელიც საინტერესოა მეცნიერული თვალსაზრისით.
4. ამავე პარაგრაფს დავურთეთ პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტის, მამა ალექსის (გიორგამე), მიერ გამოგზავნილი წერილი, რომლის საფუძველზე იკვეთება საკითხი სასწავლებელში საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კათედრის დაფუძნების შესახებ.
5. ეპისკოპოს კირიონისადმი (სამაგლიშვილი) 1905 წელს გაგზავნილი წერილის მიხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ მამა ალექსი დაინტერესებული იყო საქართველოს ეკლესიის იმჟამინდელი მდგომარეობით.
6. 1907 წელს მღვდელმონაზონ ანტონის (გიორგამე) მღვდელმონაზონ ტარასისადმი (კანდელაკი) გაგზავნილი წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ის მისგან ითხოვდა მასალებს ზემოთ დასახელებული სამაგისტრო ნაშრომისათვის.

პირველი თავის მესამე პარაგრაფში დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

I თავის მესამე პარაგრაფში წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. აქედან გამომდინარე, დასტურდება:

1. მღვდელ ალექსის (გიორგაძე) შეუდგენია „პროგრამა საღვთო სჯულის მეთოდებაში 1895-1896 სასწავლო წლისათვის“ („программа по методике закона божия“).
2. ამ პარაგრაფში წარმოდგენილი 1907 წლის 20 ნოემბრით დათარიღებული დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ვიატკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორი მღვდელმონაზონი ანტონი (გიორგაძე) სმოლენსკის სასულიერო სემინარიაში იმავე თანამდებობაზე გადაიყვანეს.
3. აქვე მოვიტანეთ 1907 წლის 19 დეკემბრით დათარიღებული დოკუმენტი, წერილში წარმოდგენილია სმოლენსკის სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის, მღვდელმონაზონ ანტონის (გიორგაძე) მიერ სასწავლებლის მმართველობისადმი წარდგენილი მოსწავლეთა შეფასების ანგარიში.
4. 1911 წლის ჟურნალ „შინაურ საქმეებში“ გამოქვეყნებული წერილიდან ირკვევა, რომ თბილისის ფერისცვალების მონასტერში არქიმანდრტ ანტონს (გიორგაძე) დაუარსებია სასულიერო სასწავლებელი, სადაც ამზადებდნენ სასულიერო კადრებს.

თავი II

მეორე თავში დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია იმჟამინდელი პერიოდიკის, საარქივო დოკუმენტებისა და ისტორიოგრაფიის საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. წარმოჩინდა ეპისკოპოს ანტონის (გიორგაძე) მრავალმხრივი მოღვაწეობის სხვადასხვა ასპექტი. კერძოდ:

1. პერიოდიკის მასალების შესწავლის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ეპისკოპოსი ანტონი, როგორც ეგზარქოსის ქორეპისკოპოსი, აქტიურად მონაწილეობდა ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე სასულიერო თუ საერო ღონისძიებებში.
2. ნაშრომში შეფასებულია 1912 წელს ეპისკოპოს ანტონის მოგზაურობა თუშ-ფშავ-ხევსურეთში, წარმოდგენილია მის მიერ სამისიონერო მოგზაურობის დროს გაკეთებული შენიშვნები. წერილის საფუძველზე იკვეთება საკითხი, თუ რა მძიმე სულიერი მდგომარეობა ყოფილა აღნიშნულ მხარეში.
3. სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ ვაჟა-ფშაველას კრიტიკული წერილი ეპისკოპოს ანტონის მიმართ.
4. გამოვაქვეყნეთ დოკუმენტი, რომლის მიხედვით გამოირკვა, რომ კავკასიის რკინიგზის ქალთა წრემ საქართველოს ეგზარქოს პიტირიმს გაუგზავნა თხოვნა, რათა ეპისკოპოს ანტონს მიეღო დასახელებული წრის საპატიო წევრის წოდება.

თავი III

მესამე თავის პირველ პარაგრაფში ძირითადად ისტორიოგრაფიისა და პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

1. 1904 წელს გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი წერილი იმით არის საინტერესო, რომ მასში აღწერილია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებით გამოწვეული მძიმე შედეგები.
2. პარაგრაფს დავურთეთ 1905 წელს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ დაბეჭდილი წერილი, რომლის მიხედვით ირკვევა, რომ სანკტ-პეტერბურგის სასულიერო

აკადემიის სტუდენტი მღვდელი ალექსი გიორგაძე დაინტერესებული იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხით.

3. წარმოვადგინეთ 1917 წლის საარქივო დოკუმენტი, რომლითაც ირკვევა, რომ ქუთაისის სამღვდელოება ითხოვდა დაკანონებულიყო საქართველო ტერიტორიული ავტოკეფალია.
4. 1917 წლის 17 ივნისის წერილიდან ჩანს, რომ შეიქმნა ავტოკეფალიის მომხრეთა კავშირი.

მესამე თავის მეორე პარაგრაფში უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია ისეთი დოკუმენტების საფუძველზე, რომელიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

1. დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) მოგონებებიდან ირკვევა, რომ ეპისკოპოს ანტონის მოთავეობით რამდენიმე სასულიერო პირი შეიკრიბა ფერისცვალების მონასტერში, სადაც გადაწყდა, თუ როგორ გამოცხადებულიყო 1917 წლის 12 მარტს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. მამა ვასილი შეკრების თარიღად ერთ ხელნაწერში 26 თებერვალს, ხოლო მეორეში 5 მარტს ასახელებს.
2. დეკანოზ ნიკიტას (თალაკვაძე) დღიურები ადასტურებს ეპისკოპოს ანტონის მეთაურობას 1917 წლის 12 მარტს ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში, მაგრამ დეკანოზი შეკრების თარიღად 8 მარტს, ხოლო ადგილად მის საცხოვრებელ ბინას ასახელებს.
3. ამავდეს პარაგრაფს დავურთეთ იპოლიტე ვართაგავას მოგონებები, რომელიც ესწრებოდა ფერისცვალების მონასტერში ზემოთ დასახელებულ შეხვედრას. აღნიშნული ჩანაწერებიდან ვიგებთ, რა პირობებში ხდებოდა მოლაპარაკებები, თუ როგორ უნდა განხორციელებულიყო ეპისკოპოს ანტონის გეგმა და აღდგენილად გამოცხადებულიყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია, ამასვე ადასტურებს დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) მოგონებები.

თავი IV

მეოთხე თავი - წარმოდგენილი მასალა ძირითადად შედგენილია საარქივო დოკუმენტების, ისტორიოგრაფიისა და პერიოდიკის საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

1. მოყვანილია წერილი 1917 წლის 6 მარტს ქუთაისში გამართული იმერეთის სამღვდელოების კრებაზე, წერილიდან ირკვევა ეპისკოპოს გიორგის (ალადაშვილი) იმერეთის ეპარქიის მმართველობიდან გადაყენების მიზეზები.
2. აქვეა 1917 წლის 3 სექტემბერს ჟურნალ „სვეტიცხოველში“ დაბეჭდილი წერილი, რომლითაც ირკვევა, რომ 8 სექტემბერს გამართულ საეკლესიო კრების მოსამზადებელ საგანგებო კომისიას ეპისკოპოსი ანტონი თავმჯდომარეობდა.
3. აქვე მოვიტანეთ დეკანოზ ვასილის (კარბელაშვილი) ცნობა. ჩანაწერის მიხედვით, ეპისკოპოს კირიონის სამშობლოში დაბრუნებამდე მეუფე ანტონი მხარს უჭერდა კათოლიკოს-პატრიარქად ეპისკოპოს ამბროსის (ხელაია) კანდიდატურას.
4. პირველად გამოქვეყნდება ეპისკოპოს ანტონის მისალოცი სიტყვა კირიონ მეორის კათოლიკოს-პატრიარქად კურთხევისთან დაკავშირებით.
5. სიახლეს წარმოადგენს დოკუმენტები, რომელიც ეხება მიტროპოლიტ ანტონის ქუთაისის ეპარქიაში ჩამობრძანების საკითხს.
6. ამავე თავს დავურთეთ საარქივო ცნობა, რომლებიც ეხება ეპისკოპოს ანტონისათვის მიტროპოლიტობის ბოძებას.
7. აქვე მოვიტანეთ საეპარქიო საბჭოს წერილი, რომელშიც მოცემულია წესი ღვთისმსახურების დროს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა და ეპარქიის მღვდელმთავრის მოხსენიებისა.
8. წარმოავადგინეთ 1917 წლის 25-26 ოქტომბერს მიტროპოლიტ ანტონის ხელმძღვანელობით გამართული საეპარქიო კრების ოქმი, რომელსაც სქოლიოში დაურთეთ ხელმომწერთა სრული სია.
9. 1917 წლის 20 ოქტომბრით დათარიღებული წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ეპისკოპოსი ანტონი ზრუნავდა ქუთაისის ქალთა სასწავლებელზე. სადაც დააარსა მისი აღმზრდელის, ეპისკოპოს გაბრიელის სახელობის სტიპენდია.

10. 1918 წელს დაბეჭდილი დეკანოზ რაჟდენ ხუნდაძის წერილი მიხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ მიტროპოლიტი ანტონი დაინტერესებული იყო ქართული საეკლესიო გალობის აღდგენით.
11. სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ ანტონ ქუთათელის წერილი კირიონ კათოლიკოსის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით.

თავი V

მეხუთე თავის პირველი პარაგრაფი შედგენილია ისეთი საარქივო დოკუმენტების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

1. 1918 წლის ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძრის მეტრიკული წიგნის მიხედვით „მიტროპოლიტი ანტონი **გარდაიცვალა სისხლის წვეთით**“ (იგულისხმება „თრომბი“- ი.ლ.).
2. დეკანოზი ნიკიტას (თალაკვაძე) ჩანაწერების მიხედვით, ის მოწამლა საკუთარმა სიძემ, ანატოლი ნიკალაევჩი რედიგერმა.
3. მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებული საარქივო დოკუმენტები (ერთი დოკუმენტის გამოკლებით) არ განიხილავს მიტროპოლიტის მკვლელობის ვერსიას. მხოლოდ რამდენიმე სიტყვა გამოიკვეთა: „უეცრად“, „მოულოდნელად“, „უდროოდ“ გარდაცვალება.
4. 1918 წლის 21 სექტემბერს ქუთაისის საეპარქიო მმართველობის მიერ საოლქო სამმართველოსადმი გაგზავნილ წერილში რამდენიმე ფრაზა გაუმართავია. ჩვენი ყურადღება მიიქცია დოკუმენტში არსებულმა გადახაზულმა სამმა სიტყვამ: **„გარდაცვლა ხელოვნურად შექმნილა.“** რაც ვფიქრობთ, ნიშნავს შემდეგს: „სიკვდილი ხელოვნურადაა გამოწვეული (!)“.
5. გ. გაგოშიძის წერილის მეშვეობით დასტურდება, რომ მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად მან ექიმები სამჯერ მიიყვანა.
6. ექიმ ალხაზოვის წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ ის მიწვეული იყო მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად.

7. 1918 წლის 22 სექტემბერს გამოქვეყნებულ ნეკროლოგის მიხედვით დგინდება, რომ მიტროპოლიტი ანტონი „გულის სიგანივრით“ გარდაიცვალა. (22 სექტემბრის შემდეგ, რამდენჯერმე მოიწვიეს ექიმი მიტროპოლიტის გვამის შესამოწმებლად - ი. ლ.).
8. ნაშრომში წარმოდგენილია მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ქუთაისის საეპარქიო საბჭოს სახელზე საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან გამოგზავნილი მრავალრიცხოვანი სამგლოვიარო დეპეშები, რომელთა ავტორები იყვნენ ცნობილი სასულიერო და საერო პირები: მიტროპოლიტი ლეონიდე ოქროპირიძე, ეპისკოპოსი გიორგი ალადაშელი, ეპისკოპოსი პიროსი ოქროპირიძე, მცხეთიდან სამთავროს მონასტრის ილუმენია ნინო, დეკანოზი კირილე კელენჯერიძე, ონიდან დეკანოზი მათე გორდეზიანი, ლანჩხუთიდან მღვდელი ეპიფანე ჩხაიძე, თბილისიდან იასონ ლორთქიფანიძე, რაჭდენ დათეშიძე, ივანე აფხაზი, სოსიკო მერკვილაძე და სხვ. აღნიშნული საარქივო დოკუმენტები პირველად იხილავს მზის სინათლეს.

უნდა აღინიშნოს შემდეგი: **V თავის მეორე პარაგრაფი** წარმოდგენილია საარქივო დოკუმენტებისა და პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით. რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

1. წარმოდგენილი საარქივო დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ კრების დადგენილებით მეუფე ანტონის დაკრძალვა, მისი სურვილისამებრ, თავდაპირველად გადაწყვეტილი იყო გელათის მონასტერში, წმიდა გიორგის ტაძარში. ჩვენთვის უცნობი მიზეზის გამო, მოგვიანებით გადაწყვეტილება შეიცვალა და დაკრძალვა გადაწყდა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში.
2. საარქივო დოკუმენტიდან ცნობლი გახდა, რომ 1918 წლის 24 სექტემბერს ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის საკათედრო ტაძარში ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს (გიორგაძე) ანდერძი (წესი) აუგო კათალიკოზის მოსაყდრემ, თბილელმა მიტროპოლიტმა ლეონიდემ და ჭყონდიდელმა მიტროპოლიტმა ამბროსიმ ქუთაისის სამღვდელოების თანდასწრებით.

3. ქუთაისის საკათედრო ტაძარში (სობოროში) ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის საფლავი მოუმზადებია ივანე ჩილინგაროვს.
4. განსვენებულ მიტროპოლიტ ანტონისათვის სასახლე თედორე ლომიძეს დაუმზადებია.
5. 1918 22 სექტემბერს გამართულ საეპარქიო კრებაზე პანაღიაზე წარწერის გაკეთება დაევალა ივანე პურადაშვილს. ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონს, არქეოლოგიური მიზნით, საფლავში წარწერიანი პანაღია ჩააყოლეს.
6. გამოვაქვეყნეთ ეპისკოპოს ამბროსის მიერ წარმოთქმული სიტყვა მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით.

V თავის მესამე პარაგრაფი შედგენილია ისეთი მასალების საფუძველზე, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. კერძოდ:

1. სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანეთ პრესის მასალები, რომლებშიც აღწერილია ანტირელიგიური კამპანია ქუთაისში.
2. იმჟამინდელი პერიოდიკის მასალების მიხედვით ვაჩვენეთ, როგორ დაანგრეს ქუთაისის საკათედრო ტაძარი, რის შედეგადაც დაიკარგა მიტროპოლიტ ანტონის საფლავი.

VI თავი

მეექვსე თავი წარმოდგენილია საარქივო დოკუმენტის, ისტორიოგრაფიისა პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით. რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

1. მეექვსე თავში განთავსებულია საუკუნის წინანდელი მასალა ოპოზიციური ჟურნალიდან „ახალი სიტყვა“. წერილები ეხება ქუთათელი მიტროპოლიტის ანტონის წინააღმდეგ წარმოებულ კამპანიას.
2. ამავე თავს დავურთეთ 1918 წლის 13 მაისს ქუთაისში გამართული საეპარქიო კრების მასალები, რომელთა მიხედვითაც ირკვევა, რომ მიტროპოლიტ ანტონის თავმჯდომარეობით მოწვეულ იქნა საეპარქიო კრება, რომელზეც განიხილეს ჟურნალ „ახალი სიტყვაში“ გამოქვეყნებული წერილები.

VII თავი

მეშვიდე თავი - პერიოდიკის მასალებზე დაყრდნობით ზოგადად მიმოხილულია მიტროპოლიტ ანტონის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და ქადაგებები, რომლებიც პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში ამონარიდების სახით. სრულად, დანართის სახით ახლავს სადისერტაციო ნაშრომს. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი:

1. ქადაგებების შესწავლის დროს, დადგინდა, რომ მიტროპოლიტ ანტონის (გიორგამე) ჰომილეთიკური მემკვიდრეობიდან დღეისათვის მოღწეულია რამდენიმე სიტყვა და ქადაგება.
2. კვლევის შედეგად, გაირკვა, რომ ქადაგებები დღემდე თავმოყრილი სახით არ არსებობს.
3. გაირკვა რომ სიტყვები და ქადაგებები საარქივო დოკუმენტებმა და პრესის ფურცლებმა შემოგვინახეს.
4. გამოირკვა, რომ ქადაგებების შესწავლის აუცილებლობა აქამდე არ დამდგარა დღის წესრიგში.

5. ქადაგებები წარმოთქმულია რომელიმე საეკლესიო დღესასწაულთან დაკავშირებით, წმინდანთა ხსენების დღეებში.
6. სიტყვები და ქადაგებები შესრულებულია, როგორც ქართულ, ასევე რუსულ ენებზე.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

წყაროები

1. ხეც, ა. ხელაიას ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ამბროსი ხელაიას პირადი ფონდი, საქმე №196;
2. ხეც, ვ. კარბელაშვილის ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ვასილ კარბელაშვილის პირადი ფონდი, საქმე №258;
3. ხეც, ვ. კარბელაშვილის ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ვასილ კარბელაშვილის პირადი ფონდი, საქმე №266;
4. ხეც, ვ. კარბელაშვილის ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ვასილ კარბელაშვილის პირადი ფონდი, საქმე №872;
5. ხეც, კ. სამაგლისშვილის პირადი ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონ სამაგლისშვილის ფონდი, საქმე №57;
6. ხეც, კ. ცინცაძის ფონდი: საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კალისტრატე ცინცაძის პირადი ფონდი, საქმე №97;

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი

7. ქიმ. ფონდი №1183: ქუთაისის ისტორიული მუზეუმი, საქმე 732;
8. ქიმ. ფონდი №3289: ქუთაისის ისტორიული მუზეუმი, საქმე 6466;

საარქივო დოკუმენტები

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი

9. სცსა, საქმე №173: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 1458, აღწერა 1.

10. სცსა, საქმე №187: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 1458, აღწერა 1.

11. სცსა, საქმე №153: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი ფონ. №1458. აღწერა 1.

12. სცსა, საქმე №158: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი ფონ. №1458. აღწერა 1

13. სცსა, საქმე №22975: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი ფონ. №488. აღწერა 1.

ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო სახელმწიფო არქივი

14. ქცსა, საქმე №26724: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.

15. ქცსა, საქმე № 26517: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.

16. ქცსა, საქმე № 26974: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.

17. ქცსა, საქმე № 26214: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.

18. ქცსა, საქმე № 24214: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.

19. ქცსა, საქმე №:26314: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი ფონ. №21. აღწერა 1.

20. ქცსა, საქმე №26316: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
21. ქცსა, საქმე №26352: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
22. ქცსა, საქმე №26537: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
23. ქცსა, საქმე № 26529: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
24. ქცსა, საქმე № 26498: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
25. ქცსა, საქმე № 26724:4. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
26. ქცსა, საქმე № 26960: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
27. ქცსა, საქმე № 27098: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
28. ქცა, საქმე №27266: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
29. ქცსა, საქმე № 26816: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
30. ქცსა, საქმე № 27215: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
31. ქცსა, საქმე № 27344: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 21, აღწერა 1.
32. ქცსა, საქმე №278: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 26, აღწერა 1.

33. ქცსა, საქმე №77: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 15, აღწერა 1.

34. ქცსა, საქმე №78: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 15, აღწერა 1.

35. ქცსა, საქმე №3452: ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 15, აღწერა 1. („программа по методике закона божия“).

государственный архив смоленской / (Смоленской духовной семинарии, ф.49).

36. государственный архив смоленской (Смоленской духовной семинарии, ф.49). оп.1. д. 98. л. 1230.

37. государственный архив смоленской (Смоленской духовной семинарии, ф. 49). оп. 1. д. 98. л. 1268.

38. государственный архив смоленской (Смоленской духовной семинарии, ф. 49). оп.1. д. 98. л. 1193.

39. государственный архив смоленской (Смоленской духовной семинарии, ф. 49). оп. 1. д. 98. л. 1196.

საქართველოს საპატრიარქოს არქივი

40. სსსა, საქმე №119: სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწერა 1.

41. სსსა, საქმე №192: სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწერა 1.

42. სსსა, საქმე №886: სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწერა 1.

გამოყენებული ლიტერატურა

43. ალასანია 1980: ცხოვრება საქართველომ (პარიზის ქრონიკა), ქართული საისტორიო მწერლობის ძეგლები II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო გიული ალასანიამ, თბილისი, 1980.

44. ბაგრატიონი 1973: ბაგრატიონი ვ., ქართლის ცხოვრება, ტომი IV, ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ტექსტი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, 1973.

45. ბაქრაძე 1947: ქართული პერიოდიკა 1819-1945, ბიბლიოგრაფია, შედგენილი გ. ი. ბაქრაძის მიერ, თბილისი, 1946.

46. ბუბულაშვილი 2011: ბუბულაშვილი ე., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ანტონ II (1788-1811), თბილისი, 2011.

47. ბურდული 2012: ბურდული გ., საქართველოს ეკლესიის კანონიერების საკითხი რუსეთის საეკლესიო კრების წინარე თათბირზე, თბილისი, 2012.

48. გამახარია 2007: გამახარია ჯ., წმიდა მღვდელმთავარი გაბრიელი (ქიქოძე) და აფხაზეთი, კრებული შეადგინა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ჯემალ გამახარიამ, თბილისი, 2007.

49. ჟვანია 1994: ჟვანია ზ., საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი მღვდელმთავარი 1917 წლიდან. ქუთაისი, 1994.

50. ვარდოსანიძე 2001: ვარდოსანიძე ს., საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1952 წლებში, თბილისი, 2001.

51. ვარდოსანიძე 2010: ვარდოსანიძე ს., ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეებში), თბილისი, 2010.

52. ვარდოსანიძე 2011: ვარდოსანიძე ს., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი (1861-1927 წლები), თბილისი, 2011.

53. ვარდოსანიძე 2014: ვარდოსანიძე ს., უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II (1917-1918წ.წ.), თბილისი, 2014.

- 54. ვარდოსანიძე 2014:** ვარდოსანიძე ს., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ლეონიდე (1861-1921წ.წ.), თბილისი, 2014.
- 55. ვარდოსანიძე 2017:** ვარდოსანიძე ს., საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ასწლოვანი მატთანე (1917-2017წ.წ.), თბილისი, 2017.
- 56. ვართაგავა 1948:** ვართაგავა იპ., ჩემი სკოლის ამხანაგები, მოწაფეები და მეგობრები, (მოგონებანი), თბილისი, 1948.
- 57. ვახუშტი 1941:** ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, (საქართველოს გეოგრაფია), თ. ლომოურისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1941.
- 58. ვაჟა-ფშაველა 1964:** ვაჟა-ფშაველა., (ტომი IX), პუბლიცისტური და ეთნოგრაფიული წერილები, საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 1964.
- 59. თალაკვაძე 2013:** თალაკვაძე ნ., მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან, ლიტერატურის მუზეუმი, თბილისი, 2013.
- 60. კაკაბაძე 1920:** საქართველოს მოკლე ისტორია, ახალი საუკუნეების ეპოქა, შედგენილი ს. კაკაბაძის მიერ ტფილისი, 1920.
- 61. კელენჯერიძე 1913:** მღ. მელიტონ კელენჯერიძე, გაბრიელი ეპისკოპოსი იმერეთისა (მისი დრო, ცხოვრება და მოღვაწეობა), ქუთაისი, 1913.
- 62. ლორთქიფანიძე 2015:** ლორთქიფანიძე ი., ქუთაისის წმინდა ალექსანდრე ნეველის ტაძარი, იმერეთის მღვდელმთავართა და ქუთათელთა კათედრალი, (სამაგისტრო ნაშრომი) ქუთაისი, 2015.
- 63. მაჩურიშვილი... 2012:** მაჩურიშვილი გ., ტოგონიძე ლ., XVIII-XX საუკუნეში მოღვაწე სასულიერო პირთა ცხოვრება და მოღვაწეობა, თბილისი, 2012.
- 64. პავლიაშვილი 2008:** პავლიაშვილი ქ., საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია (1800-1945), თბილისი, 2008.
- 65. როგავა 1997:** როგავა გ., ქრისტიანული რელიგია და ეკლესია საქართველოში (1801-1917წ.წ.), თბილისი, 1997.
- 66. ქავთარია 2010:** მწიგნობრობა ქართული, სასულიერო მწერლობა, კალისტრატე ცინცაძე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი. ტომის შემდგენელ-

რედაქტორი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი მიხეილ ქავთარია.
(მრავალტომეული 9) წ. 1, თბილისი, 2010.

67. ცინცაძე 2001: ცინცაძე კ., უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე, ჩემი მოგონებებიდან, თბილისი, 2001.

68. საითიძე 2012: საითიძე გ., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი (ხელაია) ეპისკოპალური მემკვიდრეობა, გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა, ბიოგრაფიული ცნობები, კომენტარები და საძიებელი დაურთო გოჩა საითიძემ, თბილისი, 2012.

69. საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობა. დებულებანი, ტფილისი, 1917.

70. ტყეშელაშვილი 2010: ტყეშელაშვილი ლ., მოწამეთა. ქუთაისი, 2010.

71. „ქადაგებანი“ 1912: არქიმანდრიტი ანტონი, სიტყვა წმ. აბო ტფილელის ხსენების დღეს. ქადაგებანი, მაისი, გამოცემა სიონის საკრებულო ტაძართან არსებულის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ძმობისა, ტფილისი, 1912, №1.

72. „ქადაგებანი“ 1913: ქადაგებანი, მაისი, გამოცემა სიონის საკრებულო ტაძართან არსებულის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ძმობისა, ტფილისი, 1913, №5.

73. „ქადაგებანი“ 1913: ს. ვანათის ღვთისმშობლის ეკლესიის მღვდელი იოანე ქავჭარაძე, სიტყვა ყოვლადსამღვდელო ანტონის გორის ეპისკოპოზის მიმართ, თქმული ს. ვანათის ეკლესიაში 25 ივლისს, 1913 წელს. ქადაგებანი, ღვინობისთვე, გამოცემა სიონის საკრებულო ტაძართან არსებულის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ძმობისა, ტფილისი, 1913, №10.

74. საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა, თბილისი, 1990.

75. შიოლაშვილი...2016: საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (1917 წლის 13 მარტი - 14 სექტემბერი), გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა, კომენტარები და ბიოგრაფიული ცნობები დაურთეს ისტორიის დოქტორებმა ნინო შიოლაშვილმა და ირინა არაბიძემ, თბილისი, 2016.

76. უთურაშვილი 2011: იოსებ უთურაშვილი., დიმიტრი ყიფიანი (დიდი ქართველები, მთ. რედ. ზ. აბუიანიძე), თბილისი, 2011.

77. ჭიჭინაძე 1903: ჭიჭინაძე ზ., სიტყვები და წერილები ყოვლადსამღვდელო ალექსანდრეზე, თბილისი, 1916.

78. ჭიჭინაძე 1916: ჭიჭინაძე ზ., ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ღოღობერიძე და ქართული სტამბა 1627-1913 წლებში, თბილისი, 1916.

79. ჯანაშვილი 1917: ჯანაშვილი მ., მისი უწმიდესობა კირიონი, უნეტარესი და უკეთილმსახურესი კათალიკოზ-პატრიარქი ყოვლისა საქართველოსა, თბილისი, 1917.

80. ჯაფარიძე 2009: მიტროპოლიტი ანანი ჯაფარიძე, საქართველო სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, თბილისი, 2009.

81. ჯაფარიძე 2017: მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული (საქართველოს საეკლესიო კრებების სამართალი, კანონები და დადგენილებები), თბილისი, 2017.

82. მჭედლიძე... 2008: მჭედლიძე გ., კეზევაძე მ., ქუთაის-გაენათის ეპარქია (ისტორია და თანამედროვეობა), ქუთაისი, 2008.

83. ხურციძე 2008: ხურციძე ბ., იმერეთის ეპარქია 1821-1917 წლებში, ქუთაისი, 2008.

84. ხუნდაძე 1932: ხუნდაძე არკ., რექტორ ჩუდეცკის მკვლელი იოსებ ლალიაშვილი, ტფილისი, 1932.

85. Садзаглишвили 1901: Епископ Кирион (Садзаглишвили), Краткий очерк истории грузинской церкви и экзархата за XIX столетие, Тифлис, 1901:71с

86. Гамахария 2016: Гамахария, Д., Ерохина, Т., Материалы об убийстве Экзарха Грузии Никона (Софийский) и некоторые вопросы церковной истории (1908-1913), Тифлисе, 2016.

87. Журналы заседаний Совета Санкт-Петербургской Духовной Академии за 1904-1905 учебный годъ. Санкт-Петербург, 1907. СТ. 8-9.

88. Журналы заседаний Совета Санкт-Петербургской Духовной Академии за 1906-1907 учебный годъ. Санкт-Петербург, 1907. СТ.324,325, 327, 328.

ჟურნალები

89. „ახალი სიტყვა“ 1918: ჟურნალის მიზანია...; მღ. ქრისტეფორე ციცქიშვილი - თავისუფლება და ეკლესია; ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №1.

90. „ახალი სიტყვა“ 1918: ჭინჭარი., თავმოსაჭრელი სიჩუმე; ქრონიკა. ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №2.
91. „ახალი სიტყვა“ 1918: წერილები რედაქციის მიმართ. პასუხი ქუთათელ მიტროპოლიტს ანტონს. ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №4.
92. „ახალი სიტყვა“ 1918: პირი, თბილისის ნოტარიუსს.. შენიშვნა რედაქციისაგან. ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №6.
93. „ახალი სიტყვა“ 1918: ხოსროიანი, მარტის ავტოკეფალისტები; ხმა პროვინციიდან, სორტელი სტუმარი, ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №7.
94. „ახალი სიტყვა“ 1918: ნეკროლოგი. განგებითა ღვთისათა... ჟურნ. „ახალი სიტყვა“, 1918, №13.
95. „განათლება“ 1915: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების წევრთა საზოგადო კრების დადგენილებანი, ჟურნ. „განათლება“, 1915, №10.
96. „განთიადი“ 1989: კეზევაძე მ., 1924 წელი ქუთაისის ეპარქიაში, ჟურნ. „განთიადი“, 1989, №3.
97. „თეატრი და ცხოვრება“ 1916: ილია ჭავჭავაძის პანაშვიდი... ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1917, №36.
98. „თეატრი და ცხოვრება“ 1917: ანტონ ეპისკოპოსი... ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1917, №4.
99. „თეატრი და ცხოვრება“ 1917: საქართველოს ეკლესიის აღდგენა. ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1917, №12.
100. „თეატრი და ცხოვრება“ 1917: ნიკო ასლამაზაშვილი, ქართული ეკლესია, (წერილი პეტროგრადიდან), ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“ 1917, №8.
101. „თეატრი და ცხოვრება“ 1918: ქართული საეკლესიო გალობა. დეკანოზი რ. ხუნდაძე. ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“ 1918, №12.
102. „თეატრი და ცხოვრება“ 1918: ანტონ ქუთათელი. ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1917, №14.

103. „მნათობი“ 1985: კალისტრატე ცინცაძე - მოგონება ილიაზედ, ჟურნ. „მნათობი“, 1985, №2.

104. „მწყემსი“ 1905: ავტოკეფალია (წერილი პეტერბურგიდან) დეკ. დ. ღამბაშიძე. ჟურნ. „მწყემსი“, 1905, №21.

105. „მწყემსი“ 1900: ყოვლადსამღვდელო ბესარიონის გვამის გადასვენება მღვდელმთავრის სასახლიდამ საკათედრო ტაძარში. ჟურნ. „მწყემსი“, 1900, №15.

106. „ნაკადული“ 1908: ეპისკოპოსი ალექსანდრე, აღ. ყიფშიძისა. ჟურნ. „ნაკადული“, 1908, №1.

107. „ომეგა“ 2002: რეკვიემი ცოდვილთათვის, ე. თავბერიძე. ჟურნ. „ომეგა“, 2002, №11 (37).

108. „სვეტიცხოველი“ 1917: მოლოდინში. რ. ინგილო. ჟურნ. „სვეტიცხოველი“, 1917, №1.

109. „სვეტიცხოველი“ 1917: საეკლესიო კრების საერთო წესრიგი.. ჟურნ. „სვეტიცხოველი“, 1917, №2.

110. „სვეტიცხოველი“ 1917: ნიკოლოზ დურნოვოს წერილი ტფილელ მიტროპოლიტი ლეონიდეს სახელობაზე... ჟურნ. „სვეტიცხოველი“, 1917, №3.

111. „ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები“, გვანცა ბურდული, ბრძოლა საქართველო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის (რუსეთის საეკლესიო წინარე თათბირის 1906 წლის 13 დეკემბრის სხდომა), „ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები“, ტომი VI, თბილისი, 2016.

112. „Вестник Грузинского Экзархата“ 1914: „Вестник Грузинского Экзархата“, 1914, №1.

პერიოდიკა

113. „იმერეთი“ 1914: ტფილისი. პარაკლისი. გაზ. „იმერეთი“, 1914, №114.

114. „ივერია“ 1890: დავით გორელი, დაბა და სოფელი (მოწერილი ამბები), გაზ. „ივერია“, 1890, №109.

115. „ივერია“ 1904: პეტერბურგის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი მღვდ. აღ. გიორგაძე. რუსეთი, პეტერბურგი. საქართველოს ეკლესიის კათედრა. ყ. სამღ. კირონის წყალობა. აკადემიის რექტორი. გაზ. „ივერია“, თბილისი, 1904, №283.

116. „ივერია“ 1904: ტფილისი, 25 დეკემბერი, გაზ. „ივერია“, 1904, №295.
117. „კლდე“ 1918: მიტროპოლიტი ანტონი (ნეკროლოგი), გაზ. „კლდე“, 1918, №2.
118. „მუშა და გლეხი“ 1923: ქრონიკა. გაზეთი „მუშა და გლეხი“, 1923, №7(123).
119. „მუშა და გლეხი“ 1923: ჩვენი დაწყებული საქმე. გაზეთი „მუშა და გლეხი“, 1923, №11(127).
120. „მუშა და გლეხი“ 1923: გაზეთი „მუშა და გლეხი“, 1923, №15(131).
121. „მუშა და გლეხი“ 1923: გაზეთი „მუშა და გლეხი“, 1923, №18(134).
122. „სამშობლო“ 1917: იმერეთის სამღვდელოების კრება. გაზ. „სამშობლო“, 1917, №568.
123. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი. პანაშვიდი. გაზ. „საქართველო“, 1915, №2.
124. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი. საეპარქიო კომიტეტში. გაზ. „საქართველო“, 1915, №40.
125. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი. ღვთის ვედრება. გაზ. „საქართველო“, 1915, №55.
126. „საქართველო“ 1915: ვაჟა-ფშაველას გარდაცვალების გამო. ვაჟა-ფშაველას დაკრძალვა. გაზ. „საქართველო“, 1915, №61.
127. „საქართველო“ 1915: ეპისკოპოსმა ანტონმა... გაზ. „საქართველო“, 1915, №150.
128. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი: დიდუბის ეკლესიის.. მნათედ.. გაზ. „საქართველო“, 1915, №155.
129. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი: წმ. ბარბარეს.. გაზ. „საქართველო“, 1915, №159.
130. „საქართველო“ 1915: ახალი ამბავი: სამადლობელი დეპეშა. გაზ. „საქართველო“, 1915, №174.
131. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი: ანჩისხატობა. გაზ. „საქართველო“, 1916, №181.
132. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი: სიონობა. ანჩისხატობა. გაზ. „საქართველო“, 1916, №182.
133. „საქართველო“ 1916: პროფესორი ცაგარელი. გაზ. „საქართველო“, 1916, №183.
134. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი: ექსკურსია ატენის სიონში. გაზ. „საქართველო“, 1916, №184.

135. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. არმაზში.. გაზ. „საქართველო“, 1916, №186.
136. „საქართველო“ 1916: ილიას ხსენება. გაზ. „საქართველო“, 1916, №192.
137. „საქართველო“ 1916: გორის ეპ. გაზ. „საქართველო“, 1916, №195.
138. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. მიემგზავრება დღეს პეტროგრადს.. გაზ. „საქართველო“, 1916, №196.
139. „საქართველო“ 1916: ეპისკოპოსის კურთხევა. გაზ. „საქართველო“, 1916, №200.
140. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. აბო თბილელის დღესასწაული. გაზ. „საქართველო“, 1916, №5.
141. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. წმ. აბო თბილელის.. გაზ. „საქართველო“, 1916, №7.
142. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. ეპისკოპოსი ანტონი. გაზ. „საქართველო“, 1916, №14.
143. „საქართველო“ 1916: ახალი ამბავი. სასულიერო უწყებაში. პანაშვიდი საზოგადო მოღვაწეთა მოსახსენებლად. გაზ. „საქართველო“, 1916, №53.
144. „საქართველო“ 1916: მარად ავტოკეფალისტი, ეპისკოპოსი ლეონიდი „ისეთმა ფურმა დამწიხლოს, რომელიც ჩემზე მეტს იწველის“, გაზ. „საქართველო“, 1916, №203.
145. „საქართველო“ 1917: ახალი ამბავი. ეპისკოპოსი ანტონის გამგზავრება.. გაზ. „საქართველო“, 1917, №8.
146. „საქართველო“ 1917: ახალი ამბავი. სამადლობელი პარაკლისი. გაზ. „საქართველო“, 1917, №57.
147. „საქართველო“ 1917: საქართველოს თავისუფალი ეკლესია. გაზ. „საქართველო“, 1917, №58.
148. „საქართველო“ 1917: სიტყვა, ეპისკოპოს ლეონიდესი, მცხეთის საკათალიკოსო ტაძარში წარმოთქმული 12(25) მარტს. გაზ. „საქართველო“, 1917, №59.
149. „საქართველო“ 1917: ოქმი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ ცხოვრების აღდგენისა, დაწერილი 12(25) მარტს, მცხეთაში. გაზ. „საქართველო“, 1917, №59.
150. „საქართველო“ 1917: საქართველოს საკათალიკოსო. გაზ. „საქართველო“, 1917, №62.

151. „საქართველო“ 1917: საქართველოს საკათალიკოსო, მისალოცი დეპეშები. გაზ. „საქართველო“, 1917, №71.
152. „საქართველო“ 1917: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია (ტელეგრაფის ცნობა პირდაპირ მავთულით პეტროგრადიდან). გაზ. „საქართველო“, 1917, №167.
153. „საქართველო“ 1917: ქუთათელი მიტროპოლიტი ქ. ჭიათურაში. გაზ. „საქართველო“, 1917, №242.
154. „საქართველო“ 1918: მიტროპოლიტების ჩამოსვლა. გაზ. „საქართველო“, 1918, №25.
155. „საქართველო“ 1918: ქრონიკა. ქუთაისიდან. გაზ. „საქართველო“, 1918, №129.
156. „საქართველო“ 1918: ანტონ ქუთათელი; მიტროპოლიტ ანტონის გარდაცვალების გამო. გაზ. „საქართველო“, 1918, №176.
157. „საქართველო“ 1917: ქუთათელ მიტროპოლიტ ანტონის ბიოგრაფია, ქუთაისში გამგზავრების გამო. გაზ. „საქართველო“, №218, 1917.
158. „საქართველო“ 1919: სამღვდელოების ცხოვრებიდან. გაზ. „საქართველო“, 1919, №151.
159. „საპატრიარქოს უწყებანი“ 2019: საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინება. გაზ. „საპატრიარქოს უწყებანი“, 2019, №1.
160. „სახალხო საქმე“ 1918: ახალი ამბავი. მიტროპოლიტი ანტონის დაკრძალვა, გაზ. „სახალხო საქმე“, 1918, №340.
161. „ქუთაისი“ 1985: არქიელის გორა - იმერეთის არქიელთა რეზიდენცია. მ. კეზევაძე. გაზ. „ქუთაისი“, 1985, 31 ივლისი.
162. „ცნობის ფურცელი“ 1905: პრესსა. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, 1905, №2885.
163. „ცნობის ფურცელი“ 1905: ავტოკეფალია (წერილი პეტერბურგიდან) მღ. ალექსი გიორგაძე, გაზ. „ცნობის ფურცელი“, 1905, №2948.
164. „შინაური საქმეები“ 1910: კვირიდან კვირობამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1910, №6.

165. „შინაური საქმეები“ 1910: კვირიდან კვირობამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1910, №11.
166. „შინაური საქმეები“ 1911: კვირიდამ კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1911, №14.
167. „შინაური საქმეები“ 1911: კვირიდამ კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1911, №32.
168. „შინაური საქმეები“ 1911: კვირიდამ კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1911, №39.
169. „შინაური საქმეები“ 1912: კვირიდამ კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1912, №1.
170. „შინაური საქმეები“ 1912: კვირიდან კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1912, №2-3.
171. „შინაური საქმეები“ 1912: კვირიდამ კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1912, №8.
172. „შინაური საქმეები“ 1912: გაზ. „შინაური საქმეები“, 1912, №32.
173. „შინაური საქმეები“ 1913: კვირიდან კვირამდე. გაზ. „შინაური საქმეები“, 1913, №23-24.
174. „ჩვენი ქვეყანა“ 1917: ახალი ამბავი. ქუთაისი. იმერეთის სამღვდელოების კრებაზე. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1917, №136.
175. „ჩვენი ქვეყანა“ 1917: ქუთათელ მიტროპოლიტის ქუთაისში მოზრძანების გამო. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1917, №142.
176. „ჩვენი ქვეყანა“ 1917: მიტროპოლიტ ანტონ ქუთათელის მოგზაურობა ზემო იმერეთში მონასტრების დასათვალიერებლად. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1917, №169.
177. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: ახალი ამბავი. ქუთაისი. ქუთათელი მიტროპოლიტი. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №8.
178. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: ახალი ამბავი. ქუთაისი. გელათის მონასტერში.. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №20.
179. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: ახალი ამბავი. ქუთაისი. სამღვდელოებაში.. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №40.

180. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: ახალი ამბავი მარტს 11... საჭირო ცნობები. სია და მისამართი უმთავრეს დაწესებულებათა ქ. ქუთაისში. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №45.

181. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: ახალი ამბავი. ქუთაისი. მისალოცი დეპეში კირიონ მეორეს. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №51.

182. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: სამღვდელოების კრედიტების გახსნა. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №60.

183. „ჩვენი ქვეყანა“ 1918: მაღალყოვლადსამღვდელო ანტონიმ სწირა.. გაზ. „ჩვენი ქვეყანა“, 1918, №78.

184. „ხალხის მეგობარი“ 1918: სამღვდელოების კრება. გაზ. „ხალხის მეგობარი“, 1918, №140.

შენიშვნა: რაც შეეხება ტექნიკურ მხარეებს: ტექსტში ჩვენ მიერ აღდგენილი გვარები და სახელები, ასევე გახსნილი ზოგიერთი სიტყვა მოვათავსეთ ოთხკუთხედ [], ფრჩხილებში.

დანართი

საარქივო დოკუმენტები

დანართი №1

ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულების

საქმე

წლიური ანგარიში ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულების

მდგომარეობის შესახებ 1894 წლისათვის

ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულების პირადი შემადგენლობა 1895

წლის 1 იანვრისათვის

13. გიორგაძე ალექსი ლუკას ძე -

აღმსარებლობა - მართლმადიდებელი

დაკავებული თანამდებობა - საღვთო სჯულის მასწავლებელი

სად დაამთავრა კურსი - თბილისის სასულიერო სემინარია

ჩინი - მღვდელი

უმაღლესი ორდენი - საგვერდული

უკანასკნელი უმაღლესი ჯილდოს მიღების დრო - 1893 წ. 31 იანვარი

სამსახურშია - 1889 წ. 12 თებერვლიდან

თანამდებობაზეა - 1892 წ. 8 ოქტომბრიდან

ჯამაგირი - 900 (ქცსა, ფონ. №15. ფ.15.ს.77)

დანართი №2

ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულებაში სამსახურში მყოფ პირთა სია
1895 წ. 1 იანვრისათვის

3. მღვდელი ალექსი ლუკას ძე გიორგაძე / იგივე - წმ. ნინოს დაწესებულების ეკლესიის წინამძღვარი (ქცსა, ფონ. №15. ფ.15.ს.77).

დანართი №3

იმ პირთა მოკლე სახელობითი სია,
რომლებიც იმყოფებიან სამსახურში
წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულებაში

3. მართლმადიდებლური სარწმუნოების საღვთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელი ანტონ გიორგაძე.

სამსახურში გამწესების დრო - 1889 წ. 12 თებერვალი.

ბოლო ჯილდოს მიღების დრო - 1896 წ. 20 ივნისი, სკუფია.

დანართი №4

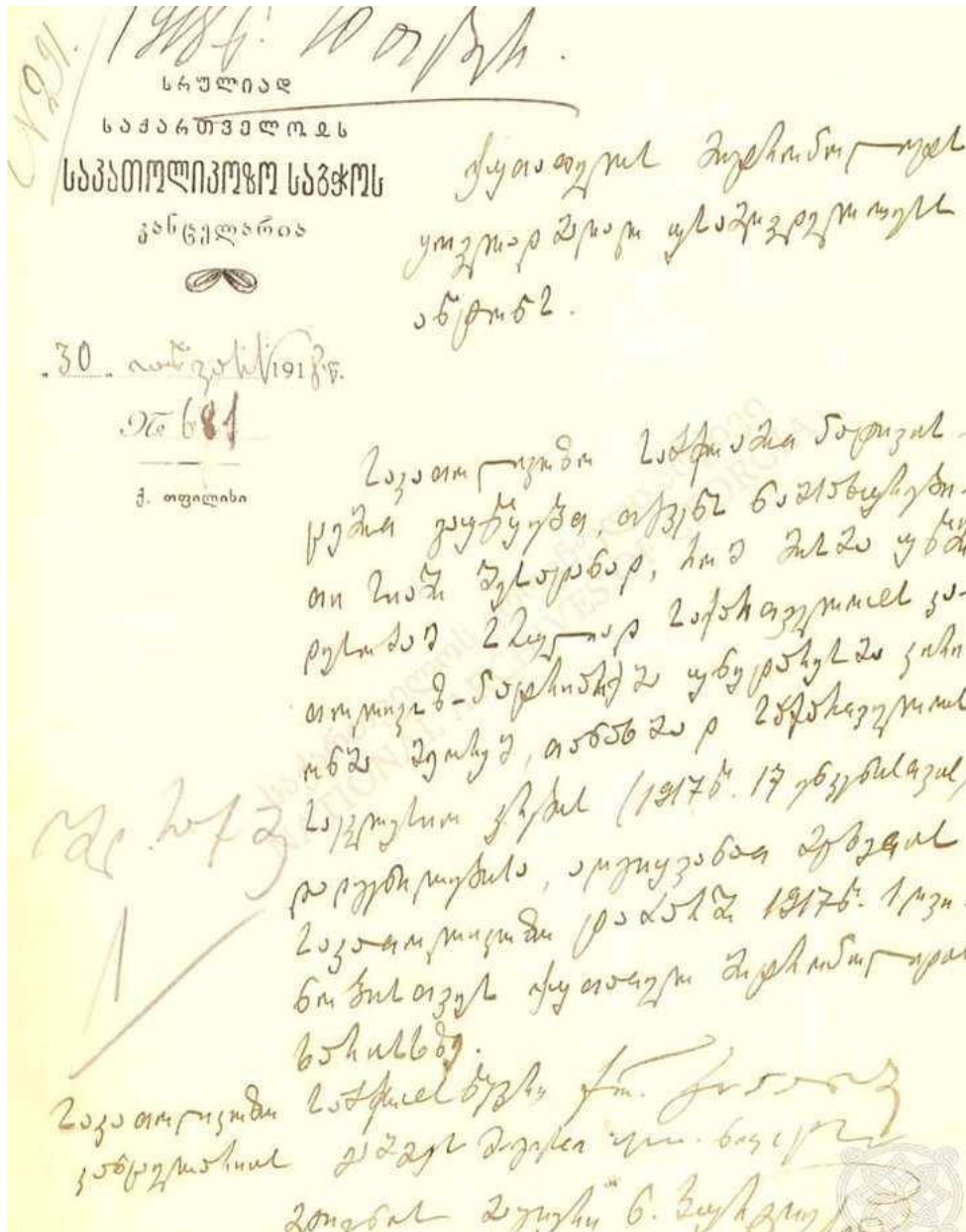
იმ პირთა მოკლე სია,
რომლებიც წარდგენილია ჯილდოებზე
სამსახურებრივი წარჩინებისათვის
ქუთაისის წმ. ნინოს ქალთა სასწავლო დაწესებულებაში

შედგენილია 1907 წ. 24 ივნისს

საღვთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელი ანტონ გიორგაძე.

თანამდებობა, წოდება, სახელი, მამის სახელი, გვარი	რა დროიდან				თანამდ ებობის კლასი	წლიური სარგო
	სამსახურში	უწყებაში	ჩინში	თანამდებობაზე		
საღვთო სჯულის მასწავლებელი მღვდელი ანტონ ლუკას გიორგაძე.	1889 წ. 12 თებ.	1889 წ. 12 თებ.	-	1889 წ. 12 თებ.	-	

დანართი №5

ეპისკოპოს ანტონისათვის მიტროპოლიტობის ბოძების დოკუმენტი⁵⁷

⁵⁷ ქუთაისის სახელმწიფო ცენტრალური არქივი, ფ.21. საქმე 26974.

Admission, by express 15/20/21 at
New Zealand Express

[illegible]

სიტყვა კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ მეორის
გარდაცვალების გამო⁵⁸

⁵⁸ ქუთაისის სახელმწიფო ცენტრალური არქივი, ფ.21. საქმე 26816. ფ.6.

ფოტომატეანე

მღვდელმონაზონი ანტონი (გიორგაძე)⁵⁹

⁵⁹ ფოტო დაცულია ს. ჯანასიას სახ. მუზეუმში.

გორის ეპისკოპოსი ანტონი⁶⁰

⁶⁰ ფოტო დაბეჭდილია ზაქარია ჭიჭინაძის წიგნში: „ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ლოღობერიძე და ქართული სტამბა 1627-1913 წლებში,“ თბ. 1916წ.

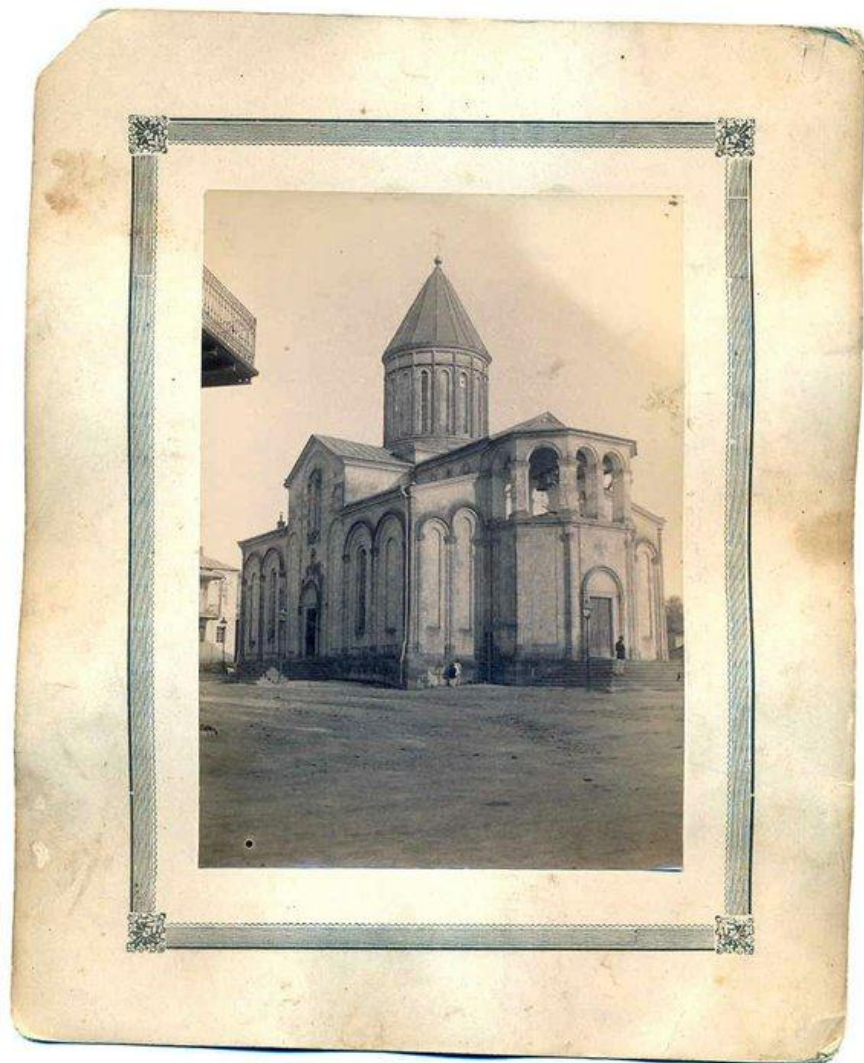
1917 წ. ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ პირველი საეკლესიო კრების მონაწილეებს
შორის ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე)

მღვდელმონაზონი ლეონიდი (ანტოშენკო), არქიმანდრიტი ამბროსი (ხელაია),
ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე), დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე.
პეტერბურგი 1917წ. 2 აგვისტო

ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე)

ქუთაისის წმ. ალექსანდრე ნეველის (შემდგომ წმ. დავით აღმაშენებლის)
სახელობის საკათედრო ტაძარი (1871-1924 წ.წ.)⁶¹

⁶¹ ქიმ, ფოტო ფონდიდან.

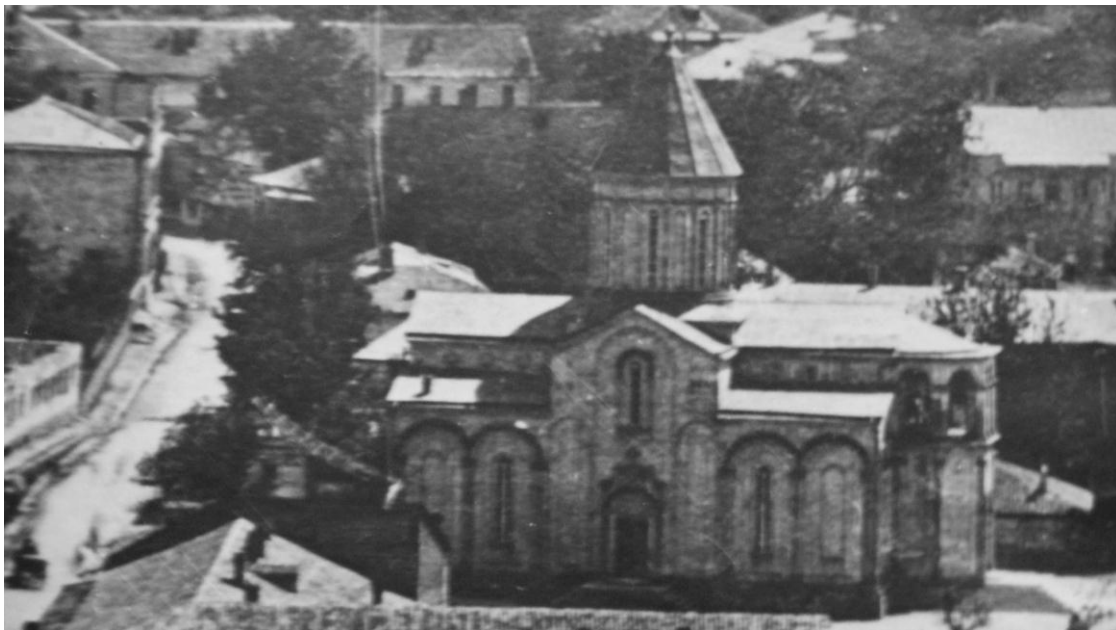
ქუთაისის სობორო 1923 წლის 8 მარტი⁶²

⁶² ქიმ, ფოტო ფონდიდან.

ქუთაისის სობოროს გუმბათიდან ჯვრის მოხსნა

1923 წლის 8 მარტი

ქუთაისის სობორო 1871-1924 წ.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II

1917 წ. სამთავროს მონასტერი

ფოტოზე ცენტრში: კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონი, მარჯვნიდან მიტროპოლიტი
ლეონიდე, მარცხნიდან მიტროპოლიტი ანტონი, უკანა მხარეს არქიმანდრიტი ნაზარი

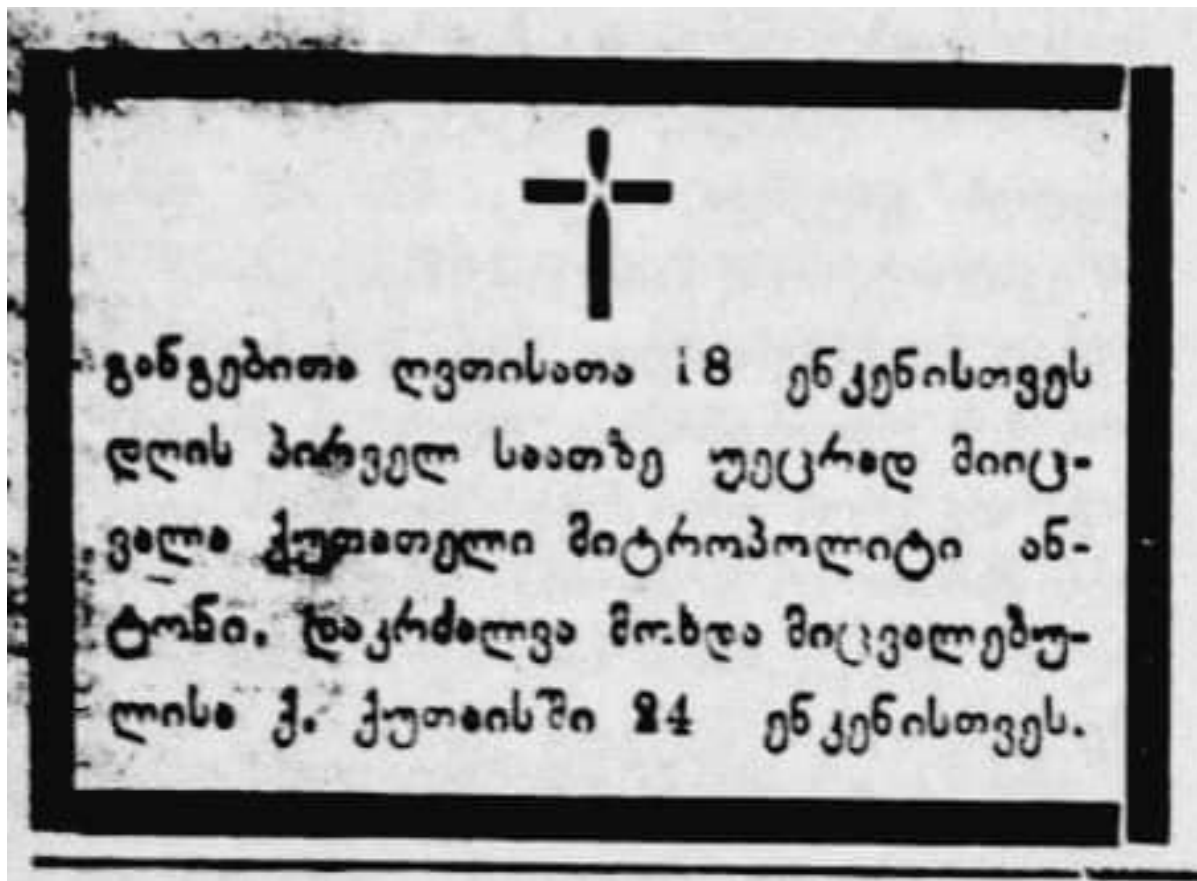

დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე

იმერეთის ეპისკოპოსთა შემდგომში ქუთათელ მიტროპოლიტთა რეზიდენცია⁶³

⁶³ ქიმ, ფოტო ფონდიდან. ისტორია იხილე გვ.

ნეკროლოგი⁶⁴

⁶⁴ ახალი სიტყვა, 1918, №13.

ვაჟა-ფშაველა „ეპისკოპოს ანტონის აზრი ფშავ-ხევსურთა სარწმუნოებაზე“ 1914წ.

„მკითხველებმა ვგონებ უნდა იცოდნენ ეპისკოპოს ანტონის აზრი ქართველ მთიელების სარწმუნოებაზე. ყოვლადსამღვდელო ანტონმა იმოგზაურა ფშავ-ხევსურეთში 1912 წ. ამ მოგზაურობის შედეგი, ჩვენდა საუბედუროდ, ძალიან სამწუხარო გამოდგა, რამაც ძალიან დაგვადონა და დაგვაფიქრა. ეპისკოპოს ანტონს სასულიერო მთავრობის წინაშე ფშავ-ხევსურნი დაუხასიათებია როგორც წარმართნი კერპთაყვანისმცემლები, სადაც ვითომ საჭირო იყოს ახლად გავრცელება ქრისტიანობისა მოძრავი ეკლესიების საშუალებით. ვიდრე ჩვენ მღვდელმთავრის გამოქვეყნებული აზრის აწონ-დაწონვას შეუდგებოდეთ, საჭიროდ მიმაჩნია აღვნიშნო ერთი ფაქტი: 18–19 წლის წინათ, ვიდრე ეპისკოპოსი ანტონი ინახულებდა ფშავ-ხევსურეთს, იქ მისიონერის როლს ასრულებდა ეპისკოპოსი ლეონიდი, ეპისკოპოს ანტონზე არა ნაკლებ განათლებული ფორმალურად და არა ნაკლებ რჯულისა და სარწმუნოების ერთგული, მაგრამ იმას არც ოფიციალურად, არც კერძო საუბრის დროს წარმართებად არ მოუწათლია ფშავ-ხევსურნი. არ ვიცით რამ აიძულა ყოვლადსამღვდელო ანტონი შეედგინა ასეთი მკაცრი ოქმი მთიელთა სარწმუნოებრივ მდგომარეობის გამო?!.

იქნებ წარმართობა, კერპთაყვანისმცემლობა იმაში უნდა დავინახოთ, ფშაველები და ხევსურები რომ ხატებსა ლოცულობენ? მერე რა ჰქვიათ ამ ხატებსა? წმინდა გიორგი, ღვთისმშობელი, მთავარანგელოზი და სხვ.? ნუთუ ეს წმინდანები ქრისტიანული წმინდანები არ არიან? იქნებ იმაში გამოიხატება მთიელების წარმართობა, რომ ისინი ოთხფეხ ცხოველებს სწირავენ ხატებს. უკლავენ კურატებს? განა ეს ამბავი მარტო ფშაველებისა და ხევსურების ხატებში ხდება? აბა მიბრძანდით კახეთს – თეთრ-გიორგში და ალავერდში, სადაც სობოროები ბრწყინავენ, რამდენი საკლავი იკვლის? (ფშავ-ხევსურეთის ხატები მხოლოდ ძველ ნანგრევებს წარმოადგენენ და ძნელადაა საცნობი, თუ რისაა ეს ნანგრევები. უნდა ვიგულისხმოთ ძველი ეკლესიების ნაშთად).

იქნებ წარმართობა იქ არის დაფარული, ხატებში რომ დროშებს აჟღერებენ ხევისბერები და ქართველ მეფეთაგან შეწირული თასებით, და ახლა როგორი, და რა

ხელოვნურად გაკეთებული თასებით, დიდრონი ვერცხლის სურებით, – ჰსვამენ ლუდსა და ღვინოს?! ახლა წაიკითხეთ ვისგან არის შემოწირული და მშვენიერის ხელით დაწერილი ეს სურები, ეს თასები, და სხვადასხვა ჯურის ჭურჭელი: „მე თამარმა დედოფალმა საქართველოსამ შემოვწირე“ და სხვ. „მე ვახტანგმა მეფემ საქართველოსამ შემოვწირე წმინდა გიორგის“ და სხვა. თუ წარმართობა სადმეა, აქ უნდა იყოს დამარხული. ოღონდაც, ამ თასებით ხალხი ჰსვამს სასმელს, თანაც წარწერებს კითხულობს, იგონებს წარსულს, იღვიძებს ხალხის გულში და გონებაში ისტორიული იდეალი; მლოცავს სულიერი საზრდო ეძლევა, სიცოცხლე ემატება, სული აღფრთოვანდება, აღტაცება ეტყობა; და ესეთი აღტაცება ზნეობრივი თვისებისაა, სარწმუნოებრივზე თუ არა მეტი, ნაკლები ხომ არა და არა. დროშის დანახვა ხალხისათვის ხომ თამარისდროინდელი საქართველოს დანახვაა, თქვენ გასურთ მოსპოთ ეს ხატობები და ამასთან ერთად ერის სულიერი სიცოცხლე? შეაწყვეტინოთ კავშირი წარსულთან და დამარხოთ?!. ჩემის ფიქრით, ვერცხლისა და ოქროს თასებს კი არა, ძველის ძველს, რომელსაც ხატობის დროს ხალხი ხმარობს, – აქვს უდიდესი მნიშვნელობა, სპილენძისასაც კი. მაგრამ რა ვქნა, რომ არა ვსთქვა: „კაცმა ჭირი მალა, ჭირმა თავი არ დამალაო“, – ნახევარზე მეტი ხატებიდან სწორედ მღვდლებმა და დიაკვნებმა გაზიდეს, გადიპარეს ეს თასები. სარწმუნოება მე მესმის, როგორც შედეგი ადამიანის გონებრივის, სულიერის განვითარებისა და არა იმათი შუაზე გადაღეწა-გადამტვრევისა და დასახიჩრებისა. ძალად შეიძლება მხოლოდ ფორმა შეათვისებინო ადამიანს, ფორმა სარწმუნოებისა, ხოლო ამ საშუალებით მის მართლმორწმუნედ გახდომა ყოვლად შეუძლებელია. დღეს სადა გვაქვს ჩვენ ნამდვილი ეკლესია? მიჩვენეთ თუნდ ერთი რომელიმე კუთხე საქართველოში მთასა, გინა ბარსა, ეკლესია ასრულებდეს ნამდვილს თავის დანიშნულებას? ძალიან ძნელია ამისთანა ეკლესიის პოვნა. ეს სატკივარი ჟამთა ვითარების ნაყოფია, დღევანდელი ჩვენი ეკლესია ფორმაში გამოიხატება, ხოლო მღვდლის სამსახური მარტო წესების ასრულებაში...

ეპისკოპოს ანტონის მოძრავ ეკლესიას ფშავ-ხევსურეთში, ზემოდ რომ ზნეობრივი ლეწა-მტვრევა და დასახიჩრება დავასახელებთ. სწორედ ის მოჰყვება: ახალს ერის ცხოვრებაში ვერაფერს შეიტანს. რადგან ყოველი ეკლესიური წესი ისედაც უკლებლად

სრულდება; ამსრულებლად მღვდელნი არიან, წესების ასრულებას ხალხიც თხოულობს. ფშაველს დიდ უბედურებად მიაჩნია უზიარებლად რომ სნეული გარდაეცვალოს, მღვდლებს დიდ სამდურავს ეტყვის და დავასაც აუტეხს; აგრედვე შეუძლებელია უღვდლოდ მიცვალებულის დამარხვა. ჯვარის წერა, მონათვლაც ხომ, რა თქმა უნდა, საჭიროდ მიაჩნიათ, საჭიროა აგრედვე სახლის განათვლა და სხვ.

მართლმადიდებლობა ხომ მარტო ქრისტიანულ წესების ასრულებაში არ გამოიხატება, იმის სული და გული სხვა რამ არის და სწორედ ამ სხვა რამის ასრულებას და დამყარებას თუ საერთოდ ცხოვრების პირობები არ უწყობს ხელსა, ძნელია მართლმადიდებლობის მისწრაფებათა განხორციელება; იქ სადაც წარმართული სოციალური პირობები მეფობს (რა თქმა უნდა ამ პირობებს ფშავ-ხევსურნი არა ჰქმნიან), ყოველ მართლმადიდებელს თავის დაღს დაასვამს; მართლმადიდებლობამ უნდა გარეგნულად, ფორმით იარსებოს, კერპთაყვანისმცემლობისა თუ მართმადიდებლობის ხალხზე ზემოქმედების შედეგი შეუძლებელია არ გამოხატოს ზნეობრივ აქტებში. დღევანდელ ქართველებს თუ რუსებს, იმ მოსაზრების წყალობით, რაც ზევით მოგახსენეთ, არ შემოიძლიან ნამდვილი მართმადიდებლები დავარქვა, უეჭველია ვერც ფშავ-ხევსურთ დავარქმევ ნამდვილს მართლმადიდებლებს, მაგრამ ეს განა იმის მომასწავებელია, იმათ კერპთმსახურები დავუძახოთ. მაშინ ხომ მთელი რუსეთი და საქართველოც ამ სახელით უნდა მოვწათლოთ!

თუ საქებური ზნეობრივი ყოფაქცევითა ხასიათდება მართლმადიდებლობა, მაშინ ფშავ-ხევსურთ არ შეიძლება გამოვართვათ ეს სახელწოდება; ოფიციალურად ცნობილია, ყველაზე ნაკლები დანაშაული სისხლისა თიანეთის მაზრაშია, სადაც მცხოვრებთა მომეტებული რიცხვი ფშავ-ხევსურნი არიან; იმის გამო, რომ ადმინისტრაციას აქ ცოტა საქმე აქვსო, მთავრობამ რამდენჯერმე მოიწადინა გაეუქმა თიანეთის მაზრა, ნაწილი მიეწერა დუშეთისა და ნაწილი თელავის მაზრისათვის.

სჩანს ფშავ-ხევსურთ არაფერს უშლის კერპთაყვანისმცემლობა იყვნენ პატიოსანი ადამიანები, უკეთესი ზნეობისა იმათზე, ვინც ზეპირად იცის მართლმადიდებელი კატეხიზმო და მთელი ზნეობრივი კოდექსი და საქრისტიანო ლოცვები.

საწყინოა განკარგულება ეპისკოპოს ანტონისა, რითაც მან აღუკრძალა ფშავხევსურეთის მღვდლებს ხატობებში საკლავისა, ლუდისა და საწირავის კურთხევა. ამით ეპისკოპოსმა უფრო დააშორა მღვდელი ხალხსა.

ძალიან კარგი იქნებოდა, თუ მათი მეუფება მოახერხებდა ამ კერპთაყვანისმცემლებიდან შემოსული ფული – ტყავებისა თუ ხორცისა, რაც ფშავხევსურეთის ხატებში გაიყიდება, ან თუ ფულად შეწირული, არ მიჰქონდეს სინოდალურ კანტორას და როგორც ერის საკუთრება ერსვე უბრუნდებოდეს. (ან კი რა საკადრისია მართლმადიდებელი დაწესებულებისათვის კერპთაყვანისცემის დროს აღებული ქანქარი?)

რაც შეეხება საკლავების ხოცას დღეობებში, ამ ჩვეულების მოსპობა უნდა მივანდოთ ჟამთა სვლას, რამაც შეიძლება მოსპოს საქონლის ხოცვა, კვლა, განაღამც ხატებში, ქალაქების საყასპოებშიც კი, რაც ყველაზე მეტად უნდა სამღვდელოებას არ ესიამოვნოს ჩემის ფიქრით. 1914 წ. (ვაჟა-ფშაველა, 1964:357-360).⁶⁵

⁶⁵ შენიშვნები იხილე გვ. 47-55.

სიტყვანი / ქადაგებანი

„სიტყვა - ხელმწიფე იმპერატორის დაბადების დღეს (6 მაისს) 1913წ.

„მისცემდით ყოველთა თანა-ნადებსა (რომ. 13,7) - ეს სიტყვები წმიდა პავლე მოციქულისა შეიცავენ დარიგებას, რომელიც შესაფერისი არის დღევანდელის დღესასწაულისაგან პატივსაცემელად უკეთილმსახურესის ხელმწიფე იმპერატორისა და თანამედროვე სამოქალაქო ცხოვრებისთვისაც. მოციქული ამით გვასწავებს სამართლიანობისა და კანონიერობის წესს, ჩვენს დამოკიდებულებაში ყველასთან და უმეტესად უფლების მქონე კაცებთან, მისცემდით ყოველსა თანა ნადებსა, სახარკოსა, ხარკი; საზვერესა, ზვერი; საშინელსა, შიში; პატივსა, პატივი; ეს გაკვეთილი კანონიერობის შესახებ სამოქალაქო ცხოვრებაში და მოქმედებაში საჭიროა ხშირად გავიხსენოთ ხოლმე ეხლანდელ დროში.

რად არის საჭირო ამ მარტივის და ყველასგან ცნობილის ჭეშმარიტების გახსენება ჩვენს განათლებულს დროში? ეს საჭიროა მიტომ, რომ ცოდვილი კაცი უმეტესად მიდრეკილა თვითნებობისა და მძლავრობისადმი. სწორედ ამაშია არსება ჩვენის ცოდვილობისა; ღვთის სიტყვა ცოდვას სთვლის უსჯულოებად (I იოანე 3, 4), რომელშიაც ჩვენ ვიბადებით კაცი ამ თანდაყოლილის გაფუჭებულობისა გამო იმდენად მიდრეკილა თვითნებობისა და უსჯულოებისადმი, რომ მას უფრო მოსწონს აღკრძალული, ვიდრე ღონისძიებით სცდილობენ სწორე გზაზე დააყენონ უსჯულო კაცი, მოაწყონ მისი ცხოვრება კანონიერს საფუძველზე და კაცობრიობა ამ სარბიელზე წინ მიდის. თუმცა იგი ამ გზაზე წარმატებით მიდის, მაგრამ განათლების გვერდზე გზას იკვლევს უსჯულოებაც, სტაცებს მას საშუალებას თავისის მიზნისათვის და თვითონაც თავისებურად წინ მიდის წარმატებით; ამ რიგად, პირვანდელ დაუხელოვნებელად მოქმედ უსჯულოების ადგილს იჭერს უსჯულოება განათლებული, აღჭურვილი თანამედროვე ცოდნის ყველა ღონისძიებით, და თავის მიზანთა მისაღწევად ის მოქმედობს ხეირიანად, ოსტატურად, მარჯვედ. უწინდელი გაუნათლებელი უსჯულო კაცი ეხლანდელ განათლებულ უსჯულოებს შეგირდებსაც კი არ გამოადგებიან;

განათლებულნი ერნი ტყუილად კი არა ხარჯვენ ბევრს ძალ-ღონეს სამსჯავროთა მოწყობაზე, ვრცელი მეცნიერებაც კი შეჰქმნეს შესახებ იმისა, როგორ ამხილონ და ალაგმოწონ უსჯულოება, მაგრამ მაინც ვერ მიაღწიეს სასურველს წარმატებას ამ საქმეში. უსჯულოების ასეთმა წარმატებამ განათლებულს საზოგადოებაში ფრიად და ფრიად უნდა შეამციროს აღტაცებული ლაპარაკი თანამედროვე განათლების წარმატების შესახებ და ხშირად უნდა გვაიძულოს გავიხსენოთ ეს ძველი ჭეშმარიტება: **მისცემდით ყოველთა თანანადებსა**, ყველაფერში მოიქეცით კანონიერად.

გარდა საზოგადო კაცობრივ სისუსტეთა, ჩვენს თანამედროვე ცხოვრებაში არიან კიდევ იმისთანა სისუსტენი, რომლებიც საჭიროდ-ჰყოფენ გახსენებს იმისთანა ძირითადის ჭეშმარიტებისას, როგორიც არის ჭეშმარიტება: ყველაფერში იყვენით სამართლიანნი და კანონიერნი. აი ერთი ამგვარი სისუსტეთაგანი: ჩვენს დროში ისე ძალიან გავრცელდა სურვილი ყოვლისავე ახლისა, როგორც ჩვენ წინაპრებში გავრცელებული იყო სურვილი ყოვლისავე ძველისა; როგორც მათ ძველის სიყვარულის გამო, არ მოსწონდათ ახალი, თუნდაც რომ ეს ახალი ძველზე უკეთესიც ყოფილიყო, ისე ახალი თაობაც არაფრად აგდებს ყოველსავე ძველს და საუკუნო სამარადისოსაც კი. ჩვენს ახალს თაობას ყოველივე ახალი სურს: ახალი ტანისამოსი, შეკერილი უკანასკნელს მოდაზე, ახალი წიგნი ახალის სიტყვით, ახალი ცხოვრება ახალის ხალხით, ახალის ჩვეულებებით, ახალის წესით და კანონებით როდესაც ამ ახალთაობის მოყვარეთ მოაგონებენ ხოლმე საუკუნო ჭეშმარიტებას, რომელსაც ისინი ივიწყებენ ახლების გულისთვის, ისინი გვეუბნებიან: „გვითხარით ჩვენ ახალი აზრი, ჩვენ მას მოვისმენთ სიამოვნებით, ეგ საუკუნო ჭეშმარიტებანი კი მოგვწყინდნენ, ჩვენ ეგ ჯერ ისევ ანბანში წაგვიკითხავსო“. ეს უგულებელ-ყოფა საუკუნო ჭეშმარიტებისა. ეს სურვილი განათლების ახალ ყვაკილთა ყნოსვისა და ამასთანავე ისიც, რომ არ შეუძლიანთ ან არ უნდათ მტკიცედ და კრძალულებით მოჰკიდონ ხელი მისს ძირს - სარწმუნოების საუკუნო ჭეშმარიტებას და მაგრად შეაკავშირონ მათთან ახალი ნაყოფი აზრისა და ცხოვრებისა, ყოველივე ეს ცუდად მოქმედობს ჩვენს ცხოვრებაზე. აქედან გაჩნდნენ ჩვენში მოდის სათნოებანი, რომელნიც ისევე მსწრაფლ წარმავალნი არია, როგორც თვითონ მოდა და უფრო იშვიათად გვხვდება ის სათნოება, რომელსაც შეუძლიან

შეაერთოს ცხოვრებაში და აზრში უკეთესი ნაყოფი ახალის განათლებისა სარწმუნოების საუკუნო ჭეშმარიტებასთან და ამიტომაც აქვს მტკიცე და მთლიანი ხასიათი სრულიად გასმჟვალული სიკეთით.

არის კიდევ განსაკუთრებული მოვლენა თანამედროვე ცხოვრებაში, რომელიც გვაიძულებს უფრო მტკიცედ ვიდგეთ ამ ჭეშმარიტებაზე. ჩვენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეხლა ვხედავთ რადიკალიზაციას, რომელიც გააქრობს. ამ რადიკალიზაციას ჩვენ იმას ვიყენებთ, რომ ერთი ადგია ერთს მოქალაქეობრივ რწმენას, მეორე მეორეს, - საზოგადოებაში ყოველთვის შესაძლოა რადიკალიზაცია მეტიც, აქ რადიკალიზაცია გონებაა, შეიძლება იმდენივე იყოს შეხედულებაც და რწმენაც. მაგრამ რადიკალიზაცია ეხლა შეგვხვდება ერთსა და იმავე კაცში მგონია არა დროს ისე არ არჩევდნენ ხოლმე ჩვენში ერთსა და იმავე მოქალაქეში ოფიციალურს თანამდებობის კაცს და კერძო კაცს, როგორც ეხლანდელს დროში. მგონი ისე ხშირად არა დროს არ იმეორებდნენ ცნობილს შემთხვევებში სიტყვებს: „ესა და ეს კაცი თავისუფალი მოაზრება, მაგრამ სამსახურში კი არ არის ასეთიო“. ან კიდევ: „სამსახურში თითქმის ახალ კაცსა ჰგავს, მაგრამ რწმენით კი ძველიაო“. ეს მოვლენა ძალიან ნიშნობლივია [ნიშანდობლივია] ჩვენი დროისთვის, როცა სწარმოებს ამდენი ცვლილება ძველ წესებისა. ამისთანა ცვლილებას დროში, როგორც იცით, ერთნი დარდობენ ძველ გაუქმებულ წესებზე, მეორეთ ახარებს ახალი წესრიგი, მესამენი კმაყოფილნი არ არიან ახლით და სურთ სულ უახლესი. აი ამისთანა დროში შესაძლებელია, რომ თანამდებობის პირი ზოგიერთ შემთხვევაში, განსაცდელში ჩავარდეს თავის პირად რწმენათაგან, რომლებიც არ ეთანხმებიან კანონს. ეს განსაცდელი მით უფრო ძლიერია ხოლმე მიტომ, რომ განსაცდელში ჩავარდნილს თვალში კანონის დარღვევა შეყვარებულ რწმენის გულისთვის, არ არის ზნეობითი დაცემა, არამედ თავისებური მსახურება სიმართლისათვის აი სწორედ აქა ცხადდება განსაკუთრებით დიდი საჭიროება კანონის გახსენებისა, მტკიცედ დგომა იმ აზრზე, რომ კანონი წმიდად უნდა იქმნას დაცული, რომ კანონის ერთგულებით მოქალაქენი, ნამეტნავად კი მოსამსახურე წოდება დიდს სამსახურს უწევს სახელმწიფოს, შეადგენს მასში იმ დამცველს ძალას, რომელიც იცავს საზოგადოებას ყოველისავე უსაფუძვლოსა და

მაგნებლისაგან. ვინ არ დასთანხმდება, რომ ეს მოვლენაც საჭიროდ ხდის მოგვაგონოს, - მისცემდით ყოველთა თანანადებსა - ყოველშივე კანონიერად მოიქცეით.

ეს კიდეც მიტომაც უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენ საზოგადოებაში ჯერ კიდევ ცოცხალია ის ძველი ცოდვა, რომელიც იმ თავითვე აძლევდა ოჯახურს და საზოგადოებრივს ცხოვრებას რაღაც თავისებურს ელფერს, აჩენდა მა[ს]ში თავისებურს ტიპის კაცთა, ყველასთვის ნაცნობს ტიპს თავის ნების კაცისას, რომელიც არღვევს კანონებს და წეს-რიგს არა რომელიმე გონიერის რწმების სახელით, არამედ მარტო იმიტომ, რომ უყვარს მოქმედება თავის გემოვნებაზე და თავის სურვილით: „მე ესე მსურს, მე ესე მომწონს“. ასეთმა გამოცხადებამ თვითნებობისამ ბევრი ზიანი მიაყენა ოჯახის და სამოქალაქოებრივს ცხოვრებასაც. მან ბევრი სიცოცხლე მოსწამლა, ბევრი მიიყვანა საფლავის კარზე, როგორც მსხვერპლი მოწამეობრივის მოთმინებისა.

ვილოცოთ, კეთილმსახურნო მსმენელნო, რომ ღმერთმა მიანიჭოს უკეთილმსახურესს ხელმწიფე იმპერატორს მრავალდღეობითი და მშვიდობითი ცხოვრება, კანონთა-ძალა, მმართველთა სიმტკიცე ჭეშმარიტებაში, მთელს სამეფოს მშვიდობა და მყუდროება. ეპ[ისკოპოსი] ანტონი“ (ქადაგებანი, 1913:9-13. №5).

„მოდღვრება წმიდა იოანე ზედაზნელის და მისთა მოწაფეთა ხსენების დღეს (7 მაისს) 1913წ.

„დღეს მართლმადიდებელი ქართველთ ეკლესია დღესასწაულობს იოანე ზედაზნელის და მისთა მოწაფეთა ხსენებას.

წმ. იოანე ზედაზნელი და მისნი მოწაფენი იყვნენ ჩვენთვის შორეული ქვეყნიდან ასურელნი. ისინი მოვიდნენ ჩვენს ქვეყანაში აღმრულნი ღვთის შთაგონებით და ქართველთა ერის სიყვარულით. ქართველობა მაშინ უკვე აღიარებდა ქრისტე მაცხოვრის სწავლას, მაგრამ მათში ჯერ კიდევ დარჩენილი იყო ძველი კერპთ თაყვანისმცემლობის ზოგიერთი ცრუ რწმენანი, ქართველთა შორის ჰქადაგებდნენ, სპარსელი ცეცხლის თაყვანისმცემლები თავისს სჯულს. ყოველივე ეს იცოდნენ ამ წმიდა მამებმა, ჩვენთვის უცხოებმა და დასახსნელად ქართველთა კერპთ და ცეცხლის თაყვანისმცემლობისაგან მოვიდნენ შორის ქვეყნიდან! აი, საყვარელნო, მაგალითი ქრისტიანულის სიყვარულისა

და თავდადებულობისა მოყვასთათვის და მაგალითი ქრისტეს მოწაფეობისა. არც სიშორემ, არც გზის სიმძიმემ არ დააბრკოლეს წმიდანი ათცამეტნი მამანი ასურელნი. როგორი დიდი და სამართლიანი საყვედურის ღირსნი არიან ქართველნი, რომელნიც არა ზრუნავენ თავის მშობელი ერის განათლებისათვის; განა ეხლა კი ცოტა ცრუ და ამომორწმუნება არის ჩვენში გავრცელებული უსადაგლესი და უსაშინელესი ძველის კერპთ და ცეცხლის თაყვანისმცემლობისა!

მოვიდნენ ღირსნი მამანი საქართველოს დედა ქალაქში მცხეთაში და პატივით და სიყვარულით იქმნენ მიღებულნი ერისა და კათალიკოზის მიერ. ნახეს წმ. მამებმა, რომ სამკალი ფრიად იყო, ხოლო მუშაკნი მცირედ; შეუდგნენ თავისს დიდს საქმე, - ქართველთა ერის განათლებისას; განითესნენ წმ. მამები ქართლ-კახეთის სხვა და სხვა კუთხეებში. მთელი სიცოცხლე და ძალ-ღონე თვისი მათ შესწირეს ქართველთ შორის სახარების სწავლის დანერგვა-განმტკიცებას, მათ საფუძველი ჩაუყარეს საქართველოში მეუდაბნოეთა მოღვაწეობას, დაანახვეს ქართველთა ერს სიმშვენიერე მოღვაწეობისა, უჩვენეს მათ დიდი მაგალითი ქრისტეს მცნებათა აღსრულებისა და ცხოვრებაში განხორციელებისა.

მაგრამ მათი ღვაწლი არ შეწყვეტილა მათის სიკვდილით. მათ სიცოცხლეში დაარსებული და აღშენებული მონასტერ-ლავრანი მათ სიკვდილის შემდეგაც განაგრძნობდნენ სასარგებლო და საკეთილო საქმეს. მათში ჰყვოდა ქართული საქრისტეანო მეცნიერება, მათში იწერებოდა წიგნები, აქ სწავლობდნენ გალობას, აქ სწავლობდნენ მამულის და სჯულის სიყვარულს. ესევე მონასტრები იყვნენ ქართველთა მხედრობისათვის და ერისათვის ციხე სიმაგრეებად მტერთა შემოსევის დროს. ასეთია მნიშვნელობა წმ. იოანე ზედაზნელის მეთაურობით მოსულ ათცამეტ ასურელ მამათა ჩვენის ქვეყნისთვის.

მაშინ, როცა ქართველი ერი ერობდა, მან იცოდა კიდევ პატივისცემა თვისთა მოჭირნახულეთა, ასურელ მამათა და მათ სამოღვაწო ადგილთა; თვითეული ქართველი მოვალედ სთვლიდა თავს მისულიყო წმიდა უდაბნოში, ელოცნა და სულიერად დამშვიდებული დაბრუნებულიყო შინ. ეხლა კი სამარცხვინოდ ჩვენის უგულობის, სარწმუნოებაზე ნელ-ტფილობის და დაუდევრობის გამო, მიტოვებულ - მიყრუებულნი

არიან და იქ სადაც გაისმოდა ღაღადი სიტყვიერთა ცხოვართა, ხშორად თავშესაფარს ჰპოვებენ უსიტყვო ცხოვარნი!.. მრავალმა ჩვენგანმა არც კი იცის არამც თუ ღვაწლი, მოქმედება ასურელ წმიდა მამათა, არამედ მათს სახელებსაც კი ვერ ჩამოგითვლის.

ღირსო მამაო იოანე, ნუ დაივიწყებ შენ სამწყემსოს, რომლისთვისაც შენ თავს იღევ დიდი შრომა და ღვაწლი, ევედრე შენგან და შენთა მოწაფეთაგან შეეყვარებულს ქრისტეს, რომ მან განგვაახლოს ჩვენ დაცემულნი და დაკნინებულნი. ამინ“ (ქადაგებანი, 1913:14-15. №5).

**ეპისკოპოს ანტონის სიტყვა 1916 წლის 8 მაისს,
იროდიონ ევდოშვილის დასაფლავებაზე, ანდერძის წინ,
დიდუბის პანთეონში**

ქრისტე აღსდგა!

„მსწრაფლ მავალი ვარსკვლავივით ჩვენი სამშობლო სიტყვის და აზრის სულიერ ცის სახედავიდგან, შენც მოსწყდი, ჩვენო ძვირფასო იროდიონ! შემოდგომის ფოთოლივით, სამწუხაროდ, დამჰკნარი, უეცრად ჩამოვარდი ჩვენი ქვეყნის ცხოვრების ხიდან! როდის, როდის გათავდება ეს ძვირფასნი დანაკარგნი! სიბნელე ჩუმად, ქურდულად გვეპარება; ჩვენი ქვეყნის ვარსკვლავნი ერთი მეორეზედ ბნელდებიან, ავდრიანი შემოდგომა მოგორავს, გვიახლოვდება; ცივი ზამთარი თვალებში ჩაგვცქერის. იქ, სისხლით მორწყულ ბრძოლის ველზედ, ჩვენი ქვეყანა საუკეთესო, გაფურჩქენილ ძალებს მსხვერპლად სწირავს ამ უბედურ მსოფლიო ომს, აქ კი ერთი მეორეზე ჩადიან სამარეში სილამაზენი ჩვენი სამშობლო აზრისა, გრძნობისა და სიტყვისა. დიდი, დიდი სასჯელია, ძნელი გადასატანია ერისთვის ასეთი საუკეთესო, ძვირფასი ძალების დაკარგვა!

შენ კი დაგვეკარგე, ჩვენო ძვირფასო იროდიონ, მაგრამ ვის დაუტოვე შენი ტკბილხმოვანი ჩანგი? თუ მაგ ოთხ ფიცარში მიგაქვს, რომ ჩაიტანო ცივ სამარეში? რა ჰქნას შენმა სამშობლომ, როდესაც ვეღარ გაიგონებს შენს სიმღერას? შენ გიყვარდა შენი ქვეყანა უსაზღვრო სიყვარულით, შენ აღტაცებით უმღეროდი მას შენ მადლ-მოფენილ ჩანგზე. შენ განვლე მთელი შენი ერის ბუნება და მიაღწიე მის სულიერ წმიდა წმიდათამდე, შენ კარგად გქონდა გათვალისწინებული, შეგნებული შენი ქვეყნის რ-რც სიხარული, ისე მისი მძიმე ტანჯვა-წვალება.

ეხლა დაგვრჩა ერთადერთი იმედი, ვიაროთ ხალხმა სიყვარულით გათელილ ბილიკით შენ მიერ ამართულ ხელთუქმნელ ძეგლთან. შენი უკვდავი ქმნილება, – აი ჩვენი ნუგეში, აი შენი ანდერძი, შენი უკანასკნელი სიკვდილის წინა სურვილი.

მაშ, განისვენე ტკბილად, დარწმუნებული, რომ ჩვენ არ დავივიწყებთ შენს წმინდა მცნებას. მოისვენე, იცოდე რა, რომ შენ მიერ ერთა ხნულში დათესილი მარცვლები სილამაზისა, კეთილისა და საუკუნოისა გამოიღებენ მშვენიერ ნაყოფს. ჩვენ არ დავივიწყებთ შენს წმინდა მცნებას, არ გადაუხვევთ შენ მიერ გათელილ გზას, რომ არ დავამძიმოთ შენი წმინდა საფლავი.

რადგან, ბატონებო, ჩვენი წმინდა სარწმუნოების სწავლით არ არს კაცი, რომელი სცხონდეს და არა სცოდოს. შევევედროთ უფალს, რომ მან მიუტევოს ჩვენს ძვირფას მიცვალებულს შეცოდებანი მისნი და საუკუნოდ ჰყოს ხსენება მისი, ამინ. (საქართველო, №104, 1916:2).

**სიტყვა, ეპისკოპოს ლეონიდესი, მცხეთის საკათალიკოსო ტაძარში
წარმოთქმული 12(25) მარტს. 1917წ.**

„მადლი, კურთხევა, წყალობა ღვთისა და მდაბალი სალამი თქვენდა, ყოვლადპატიოსანო ჩემო თანამძემო, ივერიის ეკლესიის მღვდელმთავარ-მოძღვარო! მადლი, კურთხევა, წყალობა ღვთისა და დაბალი მღვდელმთავრული სალამი თქვენდა, საქართველოს ეკლესიის საყვარელნო ძენო და ასულნო!

უმაღლესად ბედნიერი ვარ, რომ განგებამ წილად მარგუნა გაზიარება თქვენთან ერთად ამ ჩვენი დედაეკლესიის სახურავის ქვეშ იმ დიადი სიხარულისა, რომელის განცდითაც გაბრწყინებულ-გაშუქებულია დღეს მთელი რუსეთი. საყვარელნო მსმენელნო! მდგომარე წლის გაზაფხულის პირი ოქროს დიდრონი ასოებით ჩაიწერა რუსეთის სახელმწიფოს ისტორიაში და ეს ახლად დაწერილი კაბადონი რუსთა ცხოვრების ისტორიის უბრწყინვალეს ფურცლად დარჩება საუკუნოდ. ამ გაზაფხულის ბრწყინვალე მზის სხივებმა გააღღვეს, დაადნეს, ორთქლად აქციეს ჩრდილოეთისათვის ჩვეულებრივი მეტად სქელი თოვლი და ამ გამქრალ თოვლს თან გაჰყვა თვითმპყრობელობითი, მონარქიული მართვა-გამგეობა სახელმწიფოსი. მართვა-გამგეობა, რომელიც სულს უხუთავდა ყველა მოქალაქეს, ხუნდებს ადებდა დიდს და პატარას ხელებსა და ფეხებზე, ცივი თოვლივით სუსხავდა, აჰკნობდა, ხშავდა და ძირიან-ფესვიანად ანადგურებდა ყველაფერს, რითაც კი ლამაზი, საყვარელი და მიმზიდველია კაცის ცხოვრება. რუსეთის ძლიერმა ერმა ძირს დასცა, შემუსრა, სამუდამოდ დამარხა მონარქიზმი და ამ ბრწყინვალე გამარჯვებამ სამხიარულოდ აამოძრავა, აახმაურა, გაზაფხულის ადიდებული მდინარესავით, ააზვირთა და ჩვეულებრივის ცხოვრების კალაპოტი დაატოვებინა მას. საერთო მხიარულებაა რუსეთის უზარმაზარ ქვეყნის ყოველ კუთხეში, ქალაქებსა და სოფლებში, ფრიალებენ წითელი დროშები, ხალხი უმღერის თავისუფლებას, ხალხი ზეიმობს მონობის ბორკილების დამსხვრევას, ხალხი შეჰღალადებს თავისი განახლების სალოცავ ხატს.

ბედნიერ რუსის ერის მაყრიონის მძლავრმა გუგუნმა ჩვენამდინაც მოაწია და ქართველებიც გულსავსებით ვიზიარებთ ამ დღესასწაულს. საქართველოს ქალაქებისა, დაბებისა და სოფლების მკვიდრნიც აღფრთოვანებით ეგებებიან რუსეთის განახლებას.

ყველა ჩვენგანი უკვე ეზიარა ერის ზეიმს თავის მშობელ ქალაქსა თუ სოფელში, თავისი ცხოვრებისა, თუ სამსახურის ადგილზე, მაგრამ მაინც ვერ გამამდარვართ სიხარულით და ახლა აქ, ყველასაგან მივიწყებულ მცხეთაში, მოგვიყრია თავი დღესასწაულის გადასახდელად.

უცილობელი ჭეშმარიტებაა, რომ სასიხარულო მოვლენა და ამბავი მაშინ უფრო ღრმავდება, მეტ სიმძლავრეს იძენს და მეტად სწვდება კაცის გულს, როდესაც უკანასკნელი განიცდის სიხარულს თავის საკუთარ ჭერს ქვეშ, თავისი მშობლებისა, ნათესავებისა, მეზობლებისა და მეგობრების წრეში. მცხეთა ჩვენი ეროვნების დასაბამის აკვანია, ემბაზია ქრისტიან ქართველობისა. სვეტიცხოველი საერთო სულიერი დედაა ქართველებისა და იმიტომაც, რომ ამ საყოველთაო სულიერი შვება-ლხენის დღეს ყველამ მოვაშურეთ ამ ჩვენის სულისა და გონების საკუთარ საგანძურს, რომ მხურვალეთ დავუკოცნოთ ამ ჩვენს მოხუც დედატაძარს ტკბილი დედობრივი ძუძუები და მით გავაღრმავოთ ჩვენი სიხარული.

აქ, აი ამ ობლად მზირალ საფლავის ქვეშ განისვენებს ჩვენის ერის სიქადული, ასპინძის ომის გმირი, უკვდავი პატარა კახი. როგორც ვიცით, მეფე ერეკლემ პირობა შეკრა რუსეთის დედოფალ ეკატერინესთან. ამ პირობით რუსეთი და საქართველო იწოდებიან მოკავშირეებად, რუსეთს მხოლოდ დახმარება უნდა გაეწია საქართველოსთვის, რომელიც ყოველ შემთხვევაში, რჩებოდა თავისუფალ და დამოუკიდებელ სამეფოდ, მაგრამ არ გაუმართლა ერეკლეს მოლოდინი, რუსეთის მეფეებმა გადალახეს მათგანვე ხელმოწერილი აქტი, საქართველო გამოაცხადეს უბრალო გუბერნიად და ქართველ ხალხს დაადგეს მძიმე უღელი მონობისა. ას ჩვიდმეტის წლის განმავლობაში ქართველ ერს აღარ გასთენებია სასიხარულო დღე და ამის გამოისობით ცეცხლი ეკიდებოდა ერეკლეს ძვლებს დღევანდლამდე, მის სულს მოსვენება ჰქონდა დაკარგული. დღეს ჩვენი ერის სულის ამომხდელი მონარქიზმი დაიმსხვრა და ვისთვის უნდა გვეხარებინა ეს ამბავი, თუ არა ერეკლესათვის! გაიხარე სულით და მოასვენე შენი ძვლები, ქართველ ერის დიდო გუშაგო, ჩვენო პატარა კახო! გაქრა მთელის რუსეთის მბორკავი ძალი!

მაგრამ შენ ხომ უბრალო შურის მაძიებელი არ იყავი, შენ ხომ შენი ერის თავისუფლება და ბედნიერება გწყუროდა, გაიხარე საფლავში, უკვე ირეკება სამხიარულო ზარი შენის ერის დამოუკიდებლობის აღდგენისა! გარს შემოვრტყმევართ ამ შენს საფლავს იმ მიზნით, რომ აქ დავდვათ ქალმა და კაცმა წმ. ფიცი საყვარელი სამშობლოს აღდგენისა, დემოკრატიულ პრინციპებზე დამყარებულ მართვა-გამგეობით. მეტსაც გახარებთ: აქამდინ რომ მწარედ იტანჯებოდი და თვალი ვერ გაგესწორებინა ამ წმიდა სვეტისთვის, რადგანაც მისი დამცირებისა, გაღატაკების და დაუძლურების მიზეზად შენს თავსა სთვლიდი, რადგანაც პირველმა შენ გადადგი ნაბიჯი იმ მეფეებისკენ, რომლებმაც საქართველოსთან ერთად ეკლესიაც შეგიბღალეს, დღეს აღდგენილად, თავისუფლად და დამოუკიდებლად აცხადებს თავის თავს; დღეიდან სწყვეტს ყოველგვარ დამოკიდებულებას რუსის სინოდთან და ეყრდნობა მხოლოდ და მარტოოდენ თავის საკუთარ თავს!

ძმებო და მოქალაქენო! დღეს პირველად შესრულდა ამ დიდებულ ტაძარში წირვა სწორედ იმ წესით, როგორითაც სრულდებოდა მის დამოუკიდებლობის დროს და მით ჩაედგა მტკიცე საფუძველი მისი თვითარსებობისა.

დღეიდან ინიშნება დროებითი მმართველობა განთავისუფლებულ ეკლესიის საქმეების მწარმოებლად და დაიდგინება ოქმი, რომ არჩეულ იქმნეს არა შორეულ მომავალში საქართველოს დამოუკიდებელ ეკლესიის კათალიკოზი.

გავიტანოთ ეს ამბავი ჩვენს ქვეყანაში კიდითი-კიდე, ვაცნობოთ იგი ჩვენს ერს და დანიშნულ დროს საქართველოს ყოველ კუთხიდან, საინგილოდან დაწყებული შავი ზღვის ნაპირებამდე, წარმოვიყვანოთ წარმომადგენლები, როგორც სასულიერო, ისე საერო წოდებისა, რომ აქა, ამ დედაეკლესიის წიაღში, მათ ხმა მისცენ საყოველთაო, ფარული, სწორ კენჭის ყრით მას, ვისაც ერი ისურვებს კათალიკოსად. აქ ხმა ერისა იქცევა ხმად ღვთისა და ერისაგან გამორჩეულს ღმერთიც თავის არჩეულად სცნობს.

მირონის მადინებელო სვეტო-ცხოველო! შენ სცხე მირონი ჩვენგან დაწყებულ საქმეს და მიეც გამარჯვება საქართველოს თავისუფალ ეკლესიას! ამინ!“ (საქართველო, 1917:2.№59).

**დეკანოზ კალისტრატეს (ცინცაძე) წარმოთქმული სიტყვა
მიტროპოლიტ ანტონის დაკრძალვის დღეს
ქუთაისის საკათედრო ტაძარში**

„მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მწყემსთავარო!

შენმა მოულოდნელმა გარდაცვალებამ გლოვის ზეწარი გადაფარა ამერ-იმერეთს და, ამ მოზღვავებულ მორწმუნეებთან ერთად, მრავალს შენს პატივისმცემელს მიაყენა უღრმესი მწუხარება, უგზოობის გამო რომ ვერ მოსულან ამ ცხედრის თაყვანისაცემად და შენგან უკანასკნელი ლოცვა-კურთხევის მისაღებად!

რით დაიმსახურე, მეუფეო, ესეთი სიყვარული?

ნუ თუ მით, რომ იყავ მაღალხარისხოვანი სამღვდელო პირი?

მეუფეო წმიდაო! მღვდელმთავრები წინადაც გარდაგვცვლია, მაგრამ ასეთი გულწრფელი მწუხარება იშვიათად განგვიცდია.

ნუ თუ მით მიიქცე ქართველთა ყუდლება, რომ იყავ მჭევრმეტყველი მქადაგებელი? სიყრმის მეგობარო! გაბრიელ ფილოსოფოს-ოქროპირის მომსწრეთ და თანამემამულეთ, განა ვინმე გააკვირვებს ენამზეობით?

იქმნება შენმა ქველმოქმედებამ მოგიგო ქვეყნის გული? დიახ!

გიყვარდა ქველის საქმე, მაგრამ შენი „უკიდურესი სიღარიბე“ ხომ ოფიციალურად დადასტურებულია! ცხადია, ვერც ამ გზით მოიპოვებდი საზოგადო სიყვარულს!

მაშ, სად ვეძიოთ ამ სიყვარულის მიზეზი?! შენს მგრძნობიარე და მოსიყვარულე გულში, მეუფეო და მწყემსთავარო! გული შენი, სიტყვისაებრ პავლე მოციქულისა, განვრცომილ იყო ყოველთვის, შენს გულში ყველა გრძნობდა თავს არა შეიწრებულად (2 კორ. 6. 11-12), ვინაითგან შჯულსა ქვეშე მყოფთა თანა, ვითარცა შჯულსა ქვეშე მყოფ იყავ; უშჯულოთა თანა, ვითარცა უშჯულო; უძლურთა თანა, ვითარცა უძლური, - მოკლედ: ყოველთა ექმნებოდი ყოვლად, რათა ყოველი შეიძინნე, აცხოვნნე (1 კორ. 9. 19-22), განისვენნე, ნუგეშინისეც, ჭირთა და იწროებათაგან განარივნეს!

მეუფეო წმიდაო! გვრწამს და აღვიარებთ, რომ უკვდავი სული შენი და გული დღეს განვრცომილ არს საჭიროებათათვის შენის მშობელის ერისა, რომელიც, გარეშეთაგან თავისუფალი და თვითთავადი, შინ დაჰმონებია ძმათმოყვარეობას: ძენი და ასულნი

მისნი ამხედრებულან ურთიერთის წინააღმდეგ და ლამის მშობელი დედა, შენი საყვარელი საქართველო, კვლავ მტრის გულისად გაჰზადონ!

მწყემსთავარო! ამ ბოროტების ძლევა ჩვენ მარტო ვერ ძალგვიძს, აქ საჭიროა ძალა ზეგარდამო, ძალი ზეციური, ძალი ღვთიური, რომელსაც მრავალჯერ უხსნია სამშობლო ჩვენი განსაცდელისაგან!

მაშ, ისწრაფ, მღვდელმთავარო, სმენად (იაკ. 1. 19) ქვეყნის ჭირისა, წარსდეგ წინაშე დიდისა მღვდელმთავრისა, აღაჰყარ მისდამი ხელნი შენნი და შენებრ კადნიერებით და სასოებით შეღაღადე: გარდამოიხილე ზეცით, ღმერთო, და იხილე, და მოჰხედე ვენახსა ამას და განამტკიცე ესე, რომელ დაასხა მარჯვენებან შენმან (ფსალ. 79. 14-15)! ამინ.“ (წარმოისტქვა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში 1918. IX. 24)“. (ხეც, კალისტრატე ცინცაძის არქივი, საქმე №97).

1918 წლის 24 სექტემბერი, გაზეთი „ივერია“ - ანტონ ქუთათელი

„ივერიის ეკლესიამ სულ მცირე დროის განმავლობაში დაჰკარგა ორი თვალსაჩინო არქიელი: პატრიარქი კირიონის განსვენების სამი თვის შემდგომ სრულიად მოულოდნელად გარდაიცვალა ჯან-ღონითა და ენერგიით სავსე ქუთათელი მიტროპოლიტი ანტონი. შესვენებული ქუთათელი არ ეკუთვნოდა საეკლესიო მოღვაწეთა იმ წრეს, რომელნიც იღწვიან უაღრესად სამწერლო-სამეცნიერო ასპარეზზე; ანტონ მიტროპოლიტი ცნობილია, როგორც პრაქტიკული მოღვაწე და პირველხარისხოვანი გომილეტიკი. მშვენივრად მცოდნე ქართული ენისა და საეკლესიო და საერო ლიტერატურისა, დაჯილდოებული უხვად ორატორული ნიჭით, გარდაცვალებული მიტროპოლიტი დიდს შთაბეჭდილებას სტოვებდა ქადაგებებით. მისი ღვაწლი საქართველოს ეკლესიის განთავისუფლების ხანაში ყველასაგან აღნიშნულია და შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მისი და კათოლიკოსის მოსაყდრის თბილელ მიტროპოლიტი ლეონიდის თავდადებულ მუშაობამ შედარებით უმტკივნეულოდ მოახდინა დიადი აქტი საქართველოს ავტოკეფალურ ეკლესიის განთავისუფლებისა. ეკლესიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების უმაღლეს განსვენებულს დაეკისრა მეტად მძიმე საქმე, რათა პეტერბურგის დროებითი მთავრობა

დაეთანხმებინა გამოეცა შესაფერი მანიფესტი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის თაობაზე. გულწრფელი და დაუღალავი მისი მოქმედება დამთავრდა გამარჯვებით და რუსეთის მთავრობა იძულებული იყო გამოეცა დეკლარაცია, რომელშიაც მცხეთის აქტი მოხსენებულია, როგორც „დიდებული აქტი საქართველოს ეკლესიის თვითგამორკვევისა“ და თავისუფალმა ეკლესიამაც ნიშნად მადლობისა და სიყვარულისა მხნე მოღვაწე აღიყვანა უდიდეს ქუთათელის კათედრაზე. მაგრამ ულმოებელმა სიკვდილმა არ დააცალა სიცოცხლით აღსავსე ადამიანს განეგრძო „კეთილი მწყემსის“ მოვალეობა. უდროოდ გარდაცვალებულ ქუთათელს უზომო სიყვარულით მოიგონებს ყველა, ვისაც ახარებს ივერიის ძველის-ძველ ეკლესიის კეთილდღეობა“(საქართველო, №176, 1918:4).

მიტროპოლიტი ანტონი (გიორგაძე)⁶⁶

⁶⁶ ფოტო, პ. ქურდოვანიძის პირადი არქივიდან.